

Šolska kronika

2

15/2006

Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje - XXXIX

School Chronicle - The Miscellany for the History of Schooling and Education

Zgodovinske učne ure privabljajo v Slovenski šolski muzej največ obiskovalcev. Najbolj pogosto prihajajo v šolskih skupinah z učitelji iz vse Slovenije. Po zgodovinskih učnih urah, ki so poslej redno enkrat mesečno tudi popoldne, je muzej postal navzven tudi najbolj prepoznaven. Pri učni uri Lepopisja se obiskovalci med drugim po stari metodi učijo tudi lepega in pravilnega pisanja. (SŠM, fototeka)

Naslovnica zloženke, ki je izšla ob odprtju razstave Muzej v otroških očeh, 18. maja 2005. Na razstavi so se predstavili otroci s svojimi odzivi po doživeti zgodovinski učni uri v Slovenskem šolskem muzeju; in kako je bilo, ko so v šoli še vihteli palico!

Naslovnica:

Učitelj v šolskem razredu pred prvo svetovno vojno. Ambientalna postavitev v ogledni učilnici v Slovenskem šolskem muzeju. Lutko učitelja je l. 2005 izdelala akad. kiparka, mag. Alenka Vidrgar. (SŠM, fototeka, foto: Polona Demšar)

Podlaga naslovnice:

Učna slika - učilo za nazorni pouk. Založba Tempsky - tisk Miltag & Wildner, Praga 1880, karton 42,5 x 34,5. (SŠM, razstavna zbirka)

Šolska kronika

2

Šolska kronika - 15
Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje - XXXIX
Ljubljana

School Chronicle - The Miscellany for
the History of Schooling and Education

15/2006

Uredniški odbor / Editorial Board: mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Teodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan (lektorica / *Proofreading*), dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (tehnični in odgovorni urednik / *Technical Editor and Editor-in-Charge* : Odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person of the publisher*), Slavica Pavlič, dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar, mag. Mladen Tancer, dr. Andrej Vovko.

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 15. 11. 2006.
The editing of this issue was completed on 15 November 2006.

Prevodi / *Translation:*

Veronika Pušnik (angleščina / *English*),
Marinka Krenker (nemščina / *German*)
Katarina Mercina (hrvaščina / *Croatian*)

Lektoriranje / *Language-editing:*
UDK / *UDC:*

Murray Bales (angleščina / *English*)
Martin Grum

Uredništvo in uprava /
Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija;
telefon, fax / *Phone, Fax:* ++386 01 25 13 024

e-pošta / *e-mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si
www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank account:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije /
*The Ministry of Education and Sport of the
Republic of Slovenia* / Agencija za raziskovalno
dejavnost Republike Slovenije / *Slovenian Research
Agency*

Izdajatelj / *Publisher:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*
Sloway

Oblikovanje naslovnice / *Cover design:*
Oblikovanje in računalniški prelom /
Design and computer typesetting:

Uroš Čuden, Medit d.o.o. /
Franc Debevec, Littera picta d.o.o.
Littera picta d.o.o., Ljubljana, 2006
800 izvodov

Tisk / *Printed by:*

Naklada / *Number of copies:*

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43 z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v: / *School Chronicle – Miscellany for the History of Schooling and Education is included in:*

INIST – CNRS, France

CSA / Sociological Abstracts, USA

Co-operative Online Bibliographic System & Services (COBISS), Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
ZBORNİK ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2006 – številka 2

Letnik 15 – XXXIX

School Chronicle / Schulchronik

The Miscellany for the History of Schooling and Education. Bulletin of the
Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Sammelband für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des Slowenischen
Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALT

ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE

- Stanislav Južnič: **Gruberjeve šolske knjige in demonstracijski
pripomočki** ...241–255
Gruber's school books and demonstration devices
Grubers Schulbücher und Demonstrationshilfsmittel
- Stane Okoliš: **Ali je bil A. T. Linhart šolski nadzornik v Idriji?** ...256–272
Was A. T. Linhart a school supervisor in Idrija?
War Anton Tomaž Linhart der Schulinspektor in Idrija?
- Monika Govekar – Okoliš: **Razvoj in pomen prosvetno izobraževalnega
dela društev na Goriškem in v Trstu v letih 1848–1914** ...273–284
The development and significance of educational work by various societies in the
Gorizia province and Trieste in the period 1848–1914
Die Entwicklung und Bedeutung der Bildungsarbeit der Vereine in Goriško und Triest
in den Jahren von 1848 bis 1914
- Andrej Vovko: **Profesorji in učitelji člani Slovenske matice v nekaterih
mestih na Slovenskem do prve svetovne vojne** ...285–301
Professors and teachers affiliated to the Slovenska matica publishing
house in certain Slovenian towns prior to WWI
Professoren und Lehrer, Mitglieder der »Slovenska matica«, in einigen Städten
in Slowenien bis zum ersten Weltkrieg

- Ingrid Fatur: **Ideološka vzgoja v šoli in mladinskih organizacijah med italijansko okupacijo Primorske** ...302–319
 Ideological education at schools and youth organisations during the Italian occupation of the Primorska region
 Ideologische Erziehung in der Schule und in Jugendorganisationen zur Zeit der italienischen Besatzung von Primorsko

- Gabrijela Rebec - Škrinjar: **Iz zgodovine šolstva v Povirju pri Sežani** ...320–334
 From the history of the school at Povirje near Sežana
 Zur Geschichte des Povirjer Schulwesens bei Sežana

- Vera Klopčič: **Izobraževanje Romov v Sloveniji** ...335–351
 Education of the Roma in Slovenia
 Die Bildung der Roma in Slowenien

SPOMINI NA ŠOLO / REMINISCENCES OF SCHOOLING / ERINNERUNG AN DIE SCHULE

- Štefanija Rostohar: **Spomini na predšolska in šolska leta do 1937 v Krškem** ...353–362
 Memories of preschool and school years in Krško up to 1937
 Erinnerungen an die Vorschul- und Schuljahre bis zum Jahre 1937 in Krško

- Mirjana Junc: **Spomini na osnovno šolo na Jesenicah (1951/52–1959/60)** ...363–364
 Memories of the primary school in Jesenice (1951/52–1959/60)
 Erinnerungen an die Grundschule in Jesenice (1951/52–1959/60)

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

- Slavica Pavlič: **Jubileji šol v letu 2007** ...365–379
 School anniversaries in 2007
 Schuljubiläen im Jahre 2007

- Mladen Tancer: **Pedagoški profil prof. dr. Martina Kramarja** ...380–383
 The educational profile of Prof. Dr. Martin Kramar
 Das pädagogische Profil von Prof. Dr. Martin Kramar

IN MEMORIAM

Mladen Tancer: Prof. Tone Turičnik (1933–2005)

...384–386

IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER TÄTIGKEIT DES MUSEUMS

Branko Šuštar: **Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2005** ...387–413

Report on the work of the Slovenian School Museum in 2005

Zur Arbeit des Slowenischen Schulmuseums im Jahre 2005

Tjaša Obal: **Razstava Hrvaškega šolskega muzeja »V zabavo in poduk
pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino
od 1864 do 1945« v Slovenskem šolskem muzeju
(maj-september 2005)** ...414–417

Exhibition of the Croatian School Museum »For the Fun and Learning of Good
Children and Youth: Croatian magazines for children and youth from 1864 to 1945« in
the Slovenian School Museum (May–September 2005)

Die Ausstellung des Kroatischen Schulmuseums »Den braven Kindern und
Jugendlichen zum Vergnügen und zur Belehrung: Kroatische Kinder- und
Jugendzeitschriften von 1864 bis 1945« im Slowenischen Schulmuseum
(Mai – September 2005)

Marjetka Balkovec Debevec: **11. mednarodni simpozij šolskih muzejev
in šolskih zbirk v Ittingenu, Švica 2005** ...418–422

11th International Symposium for School Museums and School Historic
Collections in Ittingen, Suisse 2005

11. Internationales Symposium für Schulmuseen und schulgeschichtliche
Sammlungen in Ittingen, Schweiz 2005

Branko Šuštar: **Razstava o pedagogu Petru Musiju 1799–1875** ...423–425

Exhibition on the educator Peter Musi 1799–1875

Die Ausstellung über den Pädagogen Peter Musi (1799–1875)

Mateja Ribarič: **Ob 150-letnici Osnovne šole Ledina v Ljubljani** ...426–429

The 150th anniversary of the Ledina primary school in Ljubljana

Zum 150. Jubiläum der Grundschule Ledina in Ljubljana

Branko Šuštar: **Razstava po desetletju sodobne mature: »Matura X let«** ...430–433
Exhibition following a decade of the contemporary matura: »The Matura's
First Decade«
Die Ausstellung nach zehn Jahren des neuen Abiturs: »Abitur X Jahre«

Mateja Ribarič: **Muzej v otroških očeh. Razstava otroških risbic in zapisov.**
Slovenski šolski muzej, 18. maj–18. oktober 2006 ...434–437
A museum through children's eyes – An exhibition of children's drawings and
writings, Slovenian School Museum, 18 May–18 October 2006
Das Museum, betrachtet mit Kindesaugen. Eine Ausstellung der Kinderzeichnungen
und Niederschriften. Slowenisches Schulmuseum, 18. Mai–18. Oktober 2006

Elizabeta Serdar: **Razstavna dejavnost Hrvaškega šolskega muzeja 2005** ...438–442
Exhibitions at the Croatian School Museum 2005
Ausstellungstätigkeit des Kroatischen Schulmuseums 2005

DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI / BITS AND PIECES FROM PAST SCHOOL TIMES / SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT

Kaj je ljudska šola (*Tatjana Hojan*) ...443
What is elementary school?
Was ist eine Volksschule

Kako živi kranjski učitelj! (*Tatjana Hojan*) ...443–444
How the Carniolan teacher lives!
Wie lebt ein Krainer Lehrer!

»Pri kosilu je bilo vse mirno« (*Tatjana Hojan*) ...444–445
»Everything was quiet during lunch«
»Beim Mittagessen war alles ruhig«

Vaški učitelji (*Danica Lorber*) ...445–449
Village teachers
Dorflehrer

Ponovno odkritje učitelja Janeza Stepišnika (*Stane Okoliš*) ...450
The rediscovery of the teacher Janez Stepišnik
Die erneute Entdeckung des Lehrers Janez Stepišnik

POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS /
BERICHTE UND REZENSIONEN

Vrednotenje naroda (<i>Franček Lasbaher</i>)	...451–452
Pričevanja učiteljstva – Dvojezične ljudske šole na Koroškem po letu 1945 (<i>Franček Lasbaher</i>)	...452–455
200 let šolstva v Radgoni (<i>Franček Lasbaher</i>)	...455–457
170 let šolstva v Mislinji (<i>Franček Lasbaher</i>)	...457–459
Naših 60 let – Gimnazija Brežice 1945–2005 (<i>Franček Lasbaher</i>)	...459–461
Angelca Žerovnik, Otroci s posebnimi potrebami (<i>Tjaša Obal</i>)	...462–463
Ob 60-letnici Gimnazije Šentvid (<i>Mateja Ribarič</i>)	...463
Branka Ujaković, ABC za odrasle: opismenjevanje odraslih u 20. stoljeću (<i>Branko Šuštar</i>)	...464–466
100 let Osnovne šole Javorje (<i>Slavica Pavlič</i>)	...466–467
Osnovna šola Godovič 1879–2004 (<i>Slavica Pavlič</i>)	...467–468
Renata Hvala, Osnovna šola Vojsko 188–999 (<i>Slavica Pavlič</i>)	...468
200 let šole Kozje (<i>Marjetka Balkovec Debevec</i>)	...469–471
Božo Jakovljević, Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri (<i>Božo Jakovljević</i>)	...471–473
Fritz Pregl, Die quantitative organische Mikroanalyse : Kvantitativna organska mikroanaliza (<i>Franček Lasbaher</i>)	...473–475
Ena ptička priletela. Zbornik ob 50-letnici glasbene šole Radovljica 1956–2006 (<i>Tita Porenta</i>)	...476–477
Navodila avtorjem Instructions to contributors Anleitungen für Autoren	...478
Seznam sodelavcev List of authors Mitarbeiter	...479–480

Članki in prispevki

UDK 371.67:371.64/.69:929 Gruber G.
1.01 Izvirni znanstveni članek
Prejeto: 5. 1. 2006

Stanislav Južnič*

Gruberjeve šolske knjige in demonstracijski pripomočki *Gruber's school books and demonstration devices*

Izvleček

Opisujemo knjige in naprave, ki jih je Gruber nabavil takoj po prihodu v Ljubljano in z njimi v naslednjih letih navdušil Jurija Vego in druge študente za inženirske vede. Dva Gruberjeva popisa želja primerjamo z nabavami njegovega sodelavca Orlanda na podobni šoli v Trstu. Na grobo ovrednotimo njuna gmotna sredstva predvidena za nakupe.

Dokazujemo, da je Gruber znotraj tedanje jezuitske knjižnice v knjige svojega oddelka vpisoval poseben lastniški vpis »Zur Mechanik«. Gruber nikakor ni naročal le jezuitskih avtorjev, nabave pa pričajo o njegovi izrazito praktični usmeritvi in o nekateri vzporednih bolj teoretični zanimanjih namenjenih predvsem optiki.

Abstract

We examined the list of books and instruments which the professor Gabriel Gruber tried to order immediately after his arrival to Ljubljana in 1768. They were later very instrumental in teaching engineering sciences to George Vega and other students. We compared two listings of Gruber's wishes with the contemporary reports on books which his collaborator Orlando bought at the similar Jesuit school at Trieste. Some rough estimation about their budgets were tried.

We claimed that Gruber wrote special ex libris »Zur Mechanik« in the books belonging to his department, which was not previously known. He did not order just Jesuit authors. His listings prove his practical approach and also some theoretical interests, especially considering the optics.

* dr. zgodovinskih znanosti, dipl. ing. fizike, Inštitut za matematiko, fiziko in mehaniko, Ljubljana.

Uvod¹

S pomočjo sodelavk iz Arhiva Slovenije smo našli prve popise knjig in drugih učnih pripomočkov, ki jih je Gruber² nabavljal za svoj pouk v Ljubljani. Nekatere nekoč Gruberjeve knjige smo izsledili v NUK-u, druge pa smo si ogledali v enakih izdajah, ki jih hrani knjižnica Bizzell univerze v Oklahomi. Tako smo lahko ocenili kvaliteto Gruberjevega pouka, ki je dal tako pomembne izobražence, kot sta bila Jurij Vega³ in Jožef Marija Šemerl.⁴

Gruberjeve knjige v Ljubljani

Gruber je v Ljubljano prišel 4. junija 1768, zapustil pa jo je sredi januarja 1785. Vodil je katedro za risanje, geometrijo, mehaniko z inženirskimi vedami in hidravliko na prvi strokovni obrtni šoli v Ljubljani, ki je bila dne 8. aprila 1769 ustanovljena v prostorih jezuitskega kolegija. Na posebnem »brodarskem« oddelku je poučeval prve domače strokovnjake za navigacijo in vojno pomorske oficirje. Njegov uspeh je temeljil predvsem na dobri informiranosti in številnih knjigah, s katerimi je razvijal obrt in tehniko na Kranjskem in v celotni monarhiji. Nabavljal je veliko strokovne literature. Takoj po prihodu v Ljubljano za profesorja eksperimentalne mehanike je na prvem mestu med zaželenimi nakupi zapisal (28. september 1768) Belidorjeve knjige o hidromehaniki.⁵ Le v eni izmed štirih Belidorjevih knjig v NUKu najdemo ekslibris Gruberjevega oddelka »*Zur Mechanik*«. ⁶ Gruberjeve nabave knjig in naprav v njegovih poročilih o stroških je mogoče primerjati s sočasnimi Orlandovimi⁷ letnimi obračuni stroškov za pouk na podobni Trgovski in navtični šoli, ki je v Trstu delovala dve desetletji do Orlandove preselitve na Reko leta 1773. Jezuit Orlando je letno porabil po 150 fl; seveda je Gruber ob začetku svojih predavanj imel nekaj več želja, ki so skupno presegle 400 fl. Orlando je vsako leto plačeval po 18 do 19 florintov svojemu služabniku, medtem ko Gruber podobnih stroškov vsaj sprva ni zapisal. Pozneje je imel seveda tudi Gruber svojo služinčad.

Med eksperimentalnimi napravami je Orlando nabavljal predvsem teleskope in termometre, Gruber pa tehtnice. Za razliko od Gruberja starejši Orlando ni veliko potoval na Dunaj. Za poštnino z Dunaja poslanih naprav si je 10. januarja 1766

¹ Raziskavo sta denarno podprla Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije v okvirju projekta »Podpolkovnik Jurij Vega, vojak in balistik« in Mellonov sklad Univerze v Oklahomi v okviru projekta »The Golden Century of Slovenian Mathematical Sciences«. Za pomoč se zahvaljujem dr. Brunu Besserju, dr. Karlu Močniku, prof. Igorju Zemljiču, dr. Mariji Hernji Masten, dr. Matevžu Koširju, mag. Aleksandri Serše in mag. Danieli Juričič-Čargo.

² Gabrijel Gruber (* 1740 Dunaj; 1805 Sankt Peterburg).

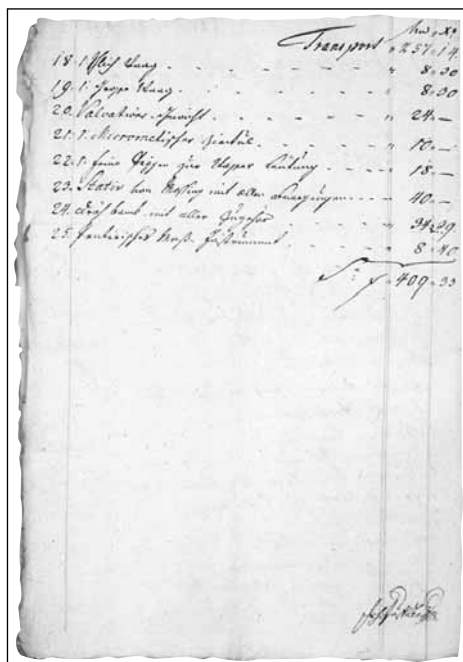
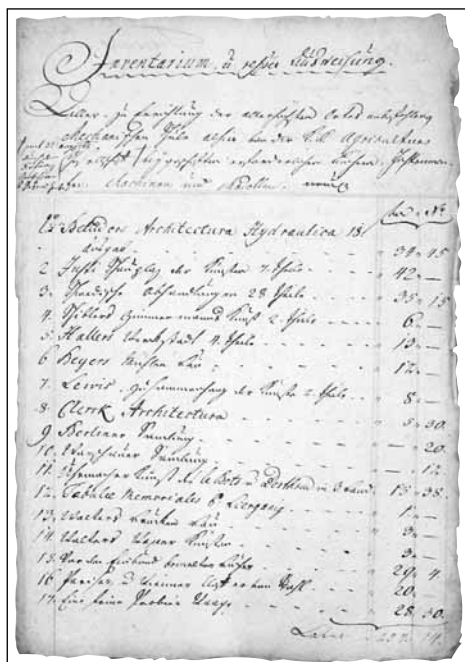
³ Jurij Vega (Veha, * 1754 Zagorica; † 1802).

⁴ Jožef Marija Šemerl (Schemerl, * 1754 Ljubljana; † 1844).

⁵ AS 33, Deželna vlada, konvolut 455, tehniška enota 182.

⁶ Belidor, 1769-1771.

⁷ Franc Ksaver Orlando (* 1723 Reka; † 1784 Reka).

Prva in druga stran Gruberjevih stroškov za pouk na ljubljanski Mehanski šoli, kot jih je predložil oblastem 31. avgusta 1768. (Arhiv Republike Slovenije, AS 33, Deželna vlada, konvolut 455, tehniška enota 183)

obračunal poltretji fl,⁹ medtem ko je bila Gruberjeva poštnina skoraj pol cenejša. Razlika je bila gotovo povezana z velikostjo pošiljke. Gruber je svoja naročila večkrat ponovil v dopisih na razne veje oblasti. To morda kaže, da njegove želje niso bile takoj upoštevane, ker zanje ni imel dovolj podpore na vplivnih položajih.

Preglednica 1:

V NUKu ohranjene knjige z Gruberjevim lastniškim vpisom »Zur Mechanik«.

Področje	Avtor (Leto nabave)
Gradnje na vodah	Belidor; Horst, Polley
Rokodelstvo	Lewis
Arhitektura	Le Clerc; Walter (dve knjigi); Pozzo ⁹
Optika; teleskopi	Smith ¹⁰ (1772); Bošković
Težnost; fizika, fiziologija	Apfalter; ¹¹ Krüger ¹² (1772)
Elektrika, strelovodi	Nollet (dve knjigi)
Metallurgija, alkimija	Agricola; Alsted, Llull, Bruns

⁸ Korade, 1995, 130.

⁹ Andrea Pozzo (Andreas Puteus, * 30.11.1642 Trento; SJ 25.12.1665 Milano; † 31.8.1709 Dunaj) je leta 1708 izdelal načrte za ljubljansko stolnico.

¹⁰ Robert Smith (* 1689; † 1769).

Preglednica 2: Gruber prosi »najvišje mesto« za knjige, instrumente, stroje in modele v pismu z dne 31. avgusta 1768

Avtor	Naslov	Leto izdaje deli, format	Cena fl : kr
1. Belidor ¹³	Architectura Hydraulica	1743–1771, 18. izdaja, folio	34 : 45
2. Justi ¹⁴	Schauplaz der Kunste	1762–1795, 7 delov 4°	42 : 00
3. Švedsko	Abhandlungen	28 delov 8°	33 : 45
4. Schibler ¹⁵	Zim(m)ermans Kunst	1765, 2 dela folio	6 : 00
5. Hallen ¹⁶	Werkstadt	4 deli 4°	13 : 00
6. Beyer ¹⁷	Mihlenbau (sic!)	Folio	12 : 00
7. Lewis ¹⁸	Zusammenhang der Kunste 1764–1766	1764–1766, 2 dela 8°	8 : 00
8. Le Clerc ¹⁹	Architectura	1759, 2 dela 4°	5 : 30
9. Berlinska	Sam(m)lung	8°	0 : 20
10. Varšavska	Sam(m)lung)	1768, 8°	0 : 12
11. Le Bots in Berthoud ²⁰	Uhrmacher Kunst	3 dela	15 : 38
12. Liesganig ²¹	Tabulae memoriales	1754–1755	1 : 00
13. Walter ²²	Brücken Bau	1766	3 : 00
14. Walter	Wasser Kunste	1769	3 : 00
15. Skupaj vezane knjige			29 : 4
16. Pariška in dunajska železna klatra			20 : 00
17. Preizkusna tehtnica			28 : 30
18. Tehtnica			8 : 30
19. Velika tehtnica			8 : 30
20. Uteži za umerjanje			24 : 00
21. Mikrometersko šestilo			10 : 00
22. Natančna pipa za pretakanje vode			18 : 00
23. Stativ iz medenine			40 : 00
24. Naprave			34 : 39
25. Merilna naprava			8 : 40
Skupaj			409:33

¹¹ Leopold baron Apfalter (* 16.10.1731 grad Grmače v kraju Zavrstnik pri Šmartnem pri Litiji; SJ 1.11.1747; † 9.12.1804 Győr).

¹² Johann Gottlob Krüger (* 1715 Halle; † 1759).

¹³ Bernard Forest de Belidor (Béldor, * 1693 Katalonija; † 1761 Pariz).

¹⁴ Johann Heinrich Gottlob von Justi (* 25.12.1717 Brücken an der Helme; † 21.7.1771 trdnjava Küstrin (Kostrzyn)).

¹⁵ Johann Jacob Schübler (Giovanni Giacomo Schibler, * 1689; † 1752).

¹⁶ Johann Samuel Hallen (Halle, * 11.12.1727 Bartenstein v Prusiji; † 9.1.1810 Berlin (Walcher, 1767, 102, 218)).

¹⁷ Johann Matthias Beyer.

¹⁸ William Lewis (* 1708; † 1781).

¹⁹ Sébastien Le Clerc (Leclerc, * 26.9.1637 Metz; † 24.10.1714 Gobelins).

²⁰ Ferdinand Berthoud (* 19.3.1727 Plancemont v švicarskem Neuchatelu; † 20.6.1807 Grosly v Franciji).

²¹ Joseph Xavier Liesganig (* 12.2.1719 Gradec; SJ 28.10.1734 Dunaj; † 4.3.1799 Lvov).

²² Caspar Walter (* 1701; † 1768).

Preglednica 3: Gruberjeva nekoliko spremenjena prošnja za nabave z dne 28. septembra 1768

Avtor	Naslov	Leto izdaje, deli, format	Cena fl : kr
Belidor	Architectura Hydraulica	1743–1771, 18 izdaja, folio	34 : 45
Justi	Schauplaz der Kunste 1762–1795	7 delov, 4°	42 : 00
Švedsko	Abhandlungen	27 delov, 8°	33 : 45
Schibler	Zim(m)ermans Kunst 1765	2 dela, folio	6 : 00
Hallen	Werkstadt	4 deli, 4°	13 : 00
Beyer	Mihlenbau (sic!)	Folio	12 : 00
Lewis	Zusammenhang der Kunste 1764–1766	2 deli, 8°	8 : 00
Le Clerc	Architectura	2 dela, 4°	5 : 30
Berlinska	Sam(m)lung	8°	0 : 20
Varšavska	Sam(m)lung)1768	8°	0 : 12
Dve veliki knjigi tiskani na nizozemskem papirju			5 : 00
Zarezana usnjena ovojnica za obe knjigi			24 : 28
Pariška in dunajska železna klafta			20 : 00
Patentirane merilne naprave			8 : 40
Preizkusna tehtnica			28 : 30
Tehtnica			8 : 30
Tehtnica za funt			8 : 30
Uteži za umerjanje			24 : 00
Mikrometersko šestilo			10 : 00
6 vodokazov iz medenine za hidravlični stroj			18 : 00
Stroški potovanja na Dunaj in nazaj			86 : 00
Poravnava razlike pri knjigah in napravah			2 : 00
Poštnina za železno dunajsko klaftro			1 : 23
Skupaj			400:33

Popisa sta si močno podobna, saj mesec dni po prvem dopisu (31. septembra 1768) večina Gruberjevih želja še ni bila izpolnjena. Vsekakor pa je večino nameranih nakupov pozneje v resnici opravil, saj si je mogoče knjige še danes ogledati v NUKu z Gruberjevim lastniškim vpisom. Med njimi je Schüblerjev posmrtno izdani bogato ilustrirani priročnik, ki je obravnaval vse novosti mizarstva od francoskih postelj, astronomskih ur in bifejev vse do cerkvenih oltarjev. V knjigo so zapisali celo italijanski prevod naslova, kar kaže na mednarodno razširjenost dela.

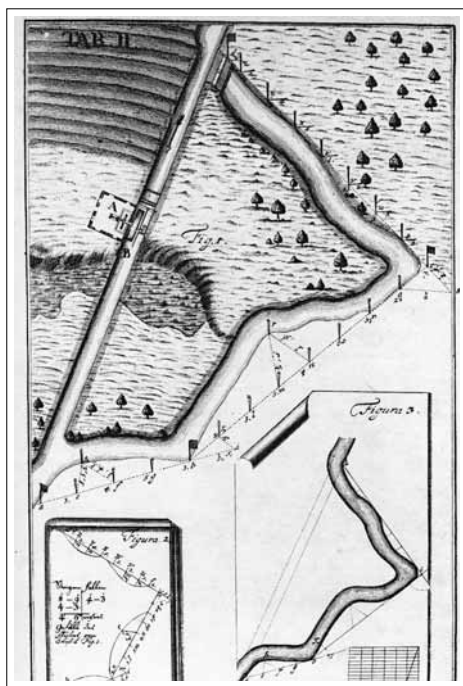
Lewis je končal študij medicine v Oxfordu, poleg zdravniške prakse pa se je še veliko ukvarjal s kemijo. Gruber je nabavil le nekaj let star prevod Lewisove knjige o obrti z opisi prenosnega eksperimentalnega laboratorija, zlata, stekla, porcelana, širjenja in krčenja teles ob zmrzovanju, kroženja zraka ob slapu vode, črne barve in platine.

Gruber je posebej vpisal lastniški zapis v oba dela nemškega prevoda, ki sta bila izdana na 512 oziroma 544 straneh. Biwald je leta 1771 drugi del knjige o zlatu

ponatisnil v Gradcu skupaj s svojimi izpitnimi tezami.²³ Lewis je opisal Hookove,²⁴ Boyleve,²⁵ Réaumurjeve,²⁶ Marggrafove²⁷ in Scherfferjeve²⁸ poskuse. Ob opisu laboratorija je v prvem delu nemškega prevoda narisal talilne posode s posebej poudarjenim kroženjem zraka, v drugem delu pa je na koncu skiciral dvigovanje kapljevine po cevi zaradi segrevanja.

Gruberjeva nabava Lewisovega eksperimentalnega priročnika in del katalonskega frančiškana Ramona Lulla dokazuje njegovo zanimanje za kemijo ali celo za alkimijo, kot mu je pozneje očital Hacquet. Član londonske Kraljeve družbe Lewis je objavil pomembne knjige o kemiji med letoma 1763–1765.

Hallen je poleg Delavnice, ki jo je naročil Gruber, objavil še ilustrirana navodila za gradnjo orgel in sistematično razporeditev živali, predvsem ptic (1760). Pozneje

Naslovna stran Leupoldove²⁹ (1735) knjige, ki jo je nabavil Gruber v Beyerjevi priredbi iz leta 1767 in Leupoldova skica prekopa, sredi katerega je mlin izkoristil dodatni padec vode. (Leupold, 1735, 8/9)

²³ Priestley, 1966, 10, 45.

²⁴ Lewis, 1763, 64.

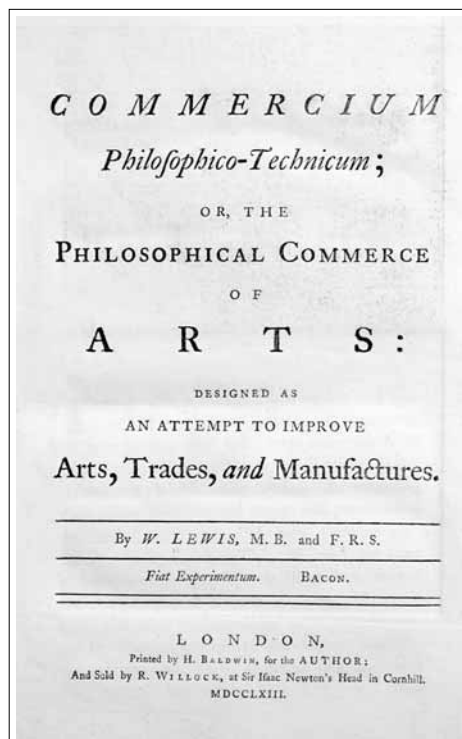
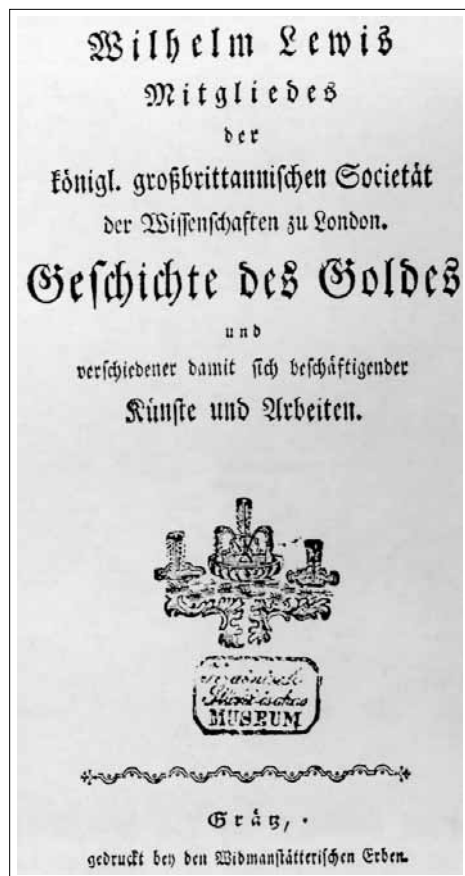
²⁵ Lewis, 1763, 205.

²⁶ Lewis, 1763, 282. René Antoine Ferchault de Réaumur (* 1683; † 1757).

²⁷ Lewis, 1763, 460, 477. Hacquetov prijatelj Andreas Sigismund Margraff (* 1709 Berlin; † 1782).

²⁸ Lewis, 1763, 517, 546. Gruberjev dunajski profesor Karl Scherffer (* 3.11.1716 Gmünden; SJ 27.10.1732; † 25.7.1783 Dunaj).

²⁹ Jakob Leupold (* 25.7.1674 Planitz pri Zwickau; † 12.1.1727 Leipzig).

Biwaldova izdaja Lewisove »Zgodovine zlata« leta 1771 in naslovnica Lewisove angleške izdaje iz leta 1763. (Lewis, 1763)

je od leta 1785 do leta 1792 v več nadaljevanjih objavljaj knjige o magiji in celo o čarovništvu. Skupaj z Justijem, Schreberjem,³⁰ Harrepeterjem,³¹ B. C. Rosenthalom in C. G. D. Müllerjem je prevedel dvajset zvezkov v Parizu v objavljenih opisov obrti in rokodelstva. Zbirka je izhajala triintrideset let, vsaj prve zvezke pa je Gruber naročil. Prve štiri dele je prevedel ekonomist Justi od leta 1762 do leta 1765. V prvem delu je opisal kuhanje oglja v kopah, svetlobne signale in izdelavo sider po Duhamelu de Monceauju³² in Réaumurju, vlivanje kovin, izdelavo igel in proizvodnjo papirja pa po pozneje slovitemu astronomu Lalandu.³³ V drugem delu je opisal kovanje železa po Bouchuju, izdelke iz voska po Duhamelu de Monceauju, izdelavo pergamenta

³⁰ Daniel Gottfried Schreber (* 1708; † 1777).

³¹ Johann Conrad Harrepeter (* 1735; † 1794).

³² Henri-Louis Duhamel de Monceau (* 1700 Pariz; † 22. 8. 1782 Pariz).

³³ Joseph Jérôme Le François de Lalande (La Lande, * 1732; † 1807).

po Lalandu, posrebenje in pozlatitev kož in mostove izdelane iz kamnitih plasti po Fougrouxu de Bondaroyju.³⁴ Bržkone so bile štiri slike v zadnjem delu knjige tiste, po katerih se je Gruber zgledoval pri izdelavi mostov na Ljubljanskem barju. Prva je kazala lomljenje skal s zagozdami in njihov prevoz s škripci. Druga je kazala konje pri poganjanju škripcov, tretja ročno dvigovanje skal iz podzemnega kamnoloma preko vzvoda, četrta pa delo kamnosekov, njihove priročne senčnike, zlaganje strešnikov in opek. Fougroux de Bondaroy je izhajal iz Réaumurjeve razprave predstavljene pariški akademiji leta 1711. Obiskal je Angers, Anjou in Bretanjo in si na lastne oči ogledal rudarjenje. Bakroreze z delavci in opremo sta zanj izdelala Platte in Lucas. Dva bakroreza sta vlila na novo, saj stare Réaumurjeve slike niso več ustrezale.

V tretjem delu je Justi prevedel poglavje o visokih pečeh za taljenje železa markiza de Courtivrona in dopisnega člana pariške akademije Bouchuja, umetnost izdelave igralnih kart po Duhamelu de Monceauju, barvanje svile po Macquierju, katerega kemijski slovar je prevedel Scopoli in izdelavo kartona po Lalandu.

Četrti del je Justi prevedel leta 1765 in vanj uvrstil sodarstvo po Bandroyu, beljenje po Lalandu, kuhanje sladkorja, izdelavo opek in strešnikov po Duhamelu de Monceauju, Fourcroyju in Gallonu.

Peto in naslednje knjige je prevedel Schreber. V peti knjigi so opisali izdelavo oblek in strojenje kož.

Šesti del priročnika o obrteh je prevajalec Schreber posebej posvetil poljskemu kralju Stanislavu Avgustu.³⁵ Najprej je opisal izdelavo oblek po Duhamelu de Monceauju, strojenju kož na ogrski način po Lalandu, beljenje po Lalandu in proizvodnjo klobukov po Nolletu.³⁶ Drugo poglavje so posvetili Duhamel de Monceaujevim strešnikom. Strehe so Gruberja še posebej zanimale, saj je v Ljubljani ustanovil lastno opekarno blizu Karlovškega mostu.

Sedmi del so posvetili turškim tapetam Duhamela de Monceauja, sežiganju kokska po Charles-Renéju Fourcroyju de Ramecourtu, izdelavi opek na nizozemski način po poročilu Francoza Gabriela Jarsa³⁷ in igram z žogo po Françoise-Alexandreju de Garsaultu.

Osmi del je bil posvečen izdelavi lasulj po Garsaultu, mlinom in pekarnam po Malouinu ter zaključnim postopkom pri peki kruha.

Justi je objavil še številne druge knjige o mineralih, fosilih, manufakturah, tovarnah in gospodarstvu. Njegovi deli o trgovini, brodarstvu in gospodarjenju na morjih danes hranijo v Narodnem muzeju v Ljubljani.

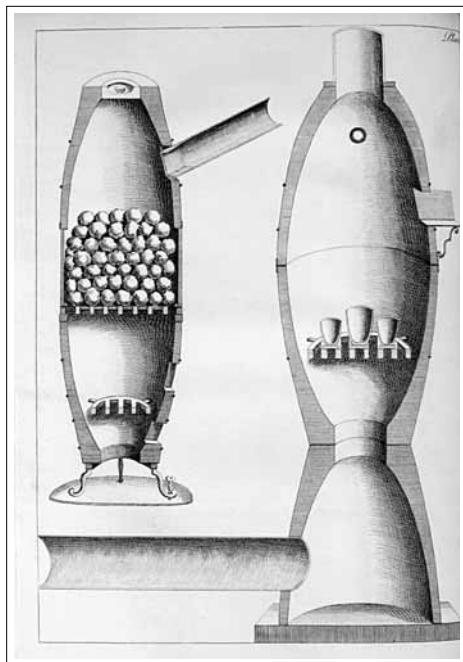
Gruber je prav tako nabavil zbirko »Varšavskih razprav«, bržkone izdano istega leta 1768 kot prvi zvezek prvega letnika Varšavske družbe za napredek praktičnega

³⁴ Auguste-Denis de Fougroux de Bondaroy (* 1732; † 1789).

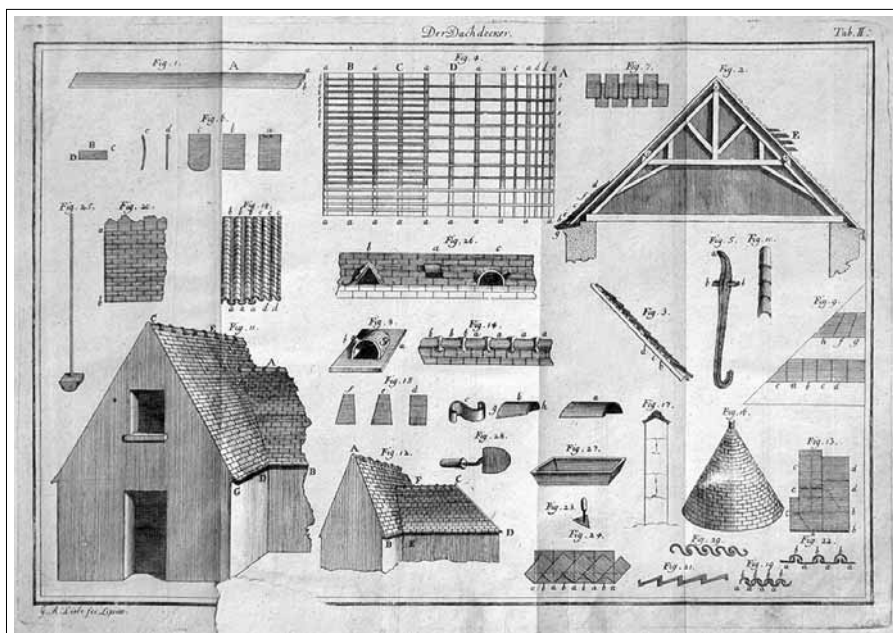
³⁵ Stanislav-Avgust II. Poniatowski (Ponjatovski, * 1732; kraljeval 1764–1795; † 1795).

³⁶ Abbé Jean-Antoine Nollet (* 1700; † 1770). Gruber je kupil dve Nolletovi knjigi o elektriki, med njimi eno v izdaji nekdanjega ljubljanskega profesorja Biwalda.

³⁷ Gabriel Jars (* 1732; † 1769).

Lewisovi plavži (Lewis, 1763, 36/37) in šesti del o obrteh prevajalca Schreberja, naslovna stran iz leta 1767.

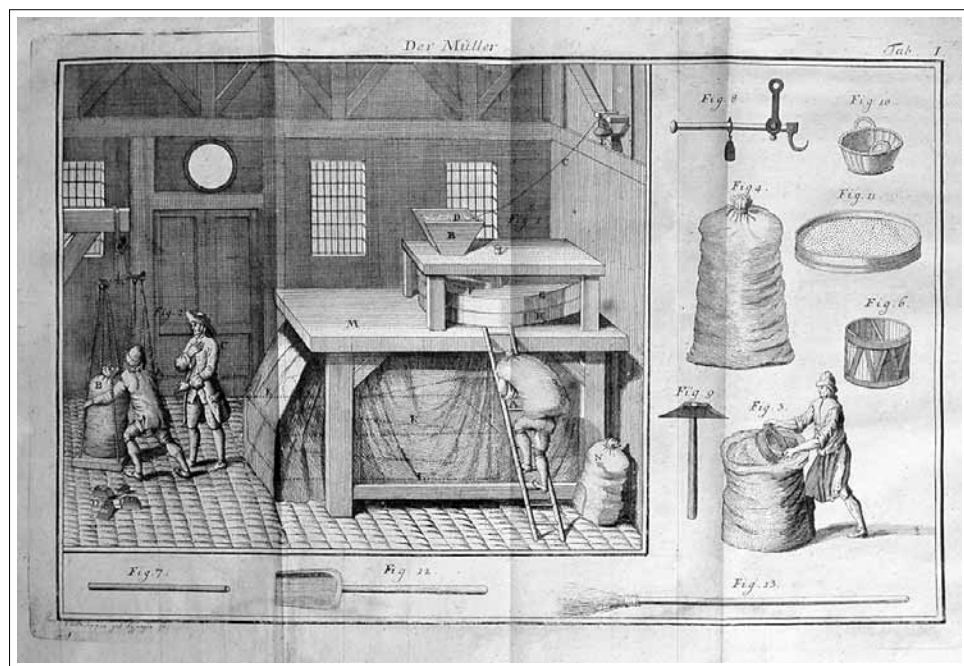

Opeke in strešniki. (Duhamel de Monceau v: Justi, 1767, Tabela II na koncu knjige)

poznavanja naravoslovja, ekonomije, manufaktur in tovarn, še posebno na Poljskem. Nabavil je tudi »Berlinske razprave«, ki jih je gotovo tiskala kakšna varšavski podobna berlinska družba, morda akademija, najverjetneje pa glasilo Berlinischen Gesellschaft Naturforschender Freunde, kjer je od leta 1771 dalje veliko objavljaj tudi Hacquet.

Gruber je nabavil več Walterjevih knjig, ki so bile predvsem zbirke bakrorezov s podrobnimi opisi in razlagami. Walterjevo knjigo iz leta 1766 je Gruber nabavil iz druge roke, vendar prvotnega prečrtanega lastniškega vpisa danes ni več mogoče razbrati. V prvem delu je najprej natisnil opis osemnajstih bakrorezov lesenih mostov, ki jih je nato pred samimi risbami še na kratko povzel. V drugem delu pa je priobčil petnajst bakrorezov kamnitih mostov. Na enak način je tri leta pozneje (1769) sestavil tudi knjigo o mizarskih obrteh s številnimi bakrorezi kupol, zvonov, ograj, navadnih in spiralnih stopnišč.

Walterjev oče mizar se je prav tako imenoval Caspar; leta 1704 je objavil knjigo Architectura civilis. Mlajši Caspar je leta 1722 poročil trinajst let starejšo hčer zlatarja Marijo Magdaleno Mair, ki mu je rodila šest otrok. Leta 1728 je postal vodja del na vodometih, od leta 1741 do smrti pa je bil mojster mesta Augsburga za vodomete. Njegovo črpalko je münchenski izdelovalec astronomskih naprav Georg von Rei-

Pohujenje mlina in dovoz vreč v Gruberjevi dobi; delo mlinarjev se ni veliko razlikovalo od postopkov v prejšnjih ali poznejših stoletjih. (Malouin v: Justi, 1769, Tabela I na koncu knjige)

chenbach³⁸ leta 1821 opisal v zelo odmevnem v *Polytechnisches Journal* Johanna Gottfrieda Dinglerja.

Gruber se je zanimal tudi za urarstvo, ki je s svojimi preciznimi mehanizmi močno vplivalo na tedanjo industrijsko revolucijo. Nabavil je delo znanega švicarskega urarja Berthouda, utemeljitelja teorije izohronizma spiral. Berthoud je tekmoval s slovitem urarjem Le Royjem³⁹ iz Pariza in razvil francosko pomorsko uro.

Le Clerc je leta 1668 zaslovel z učbenikom *Traité de géométrie*, polnim praktičnih primerov za umetnike. Knjigo so ponatisnili leta 1682 in je vzbudila pozornost samega ministra Colberta. Leta 1756 so v Augsburgu natisnili nemški prevod, izboljšana francoska izdaja pa je izšla leta 1754. Colbert je le Clerca zaposlil v Parizu kot profesorja geometrije in perspektive ter kot dvornega mojstra za bakroreze. Le Clerc je objavil delo o arhitekturi tik pred smrtjo, tako da je komaj še lahko opravil zadnje korekture. V dveh delih knjige je objavil nad dvesto ročno izdelanih slik, predvsem različnih stebrov in stopnišč. Marsikatera le Clercova ideja je Gruberju prišla prav pri njegovih lastnih stavbah. Obenem pa je Gruber z uporabo kvalitetnih knjig vzgojil številne inženirje, ki jih je sproti zaposloval v svoji direkciji za plovbo po habsburških rekah s sedežem v Ljubljani. Svojega naslednika Šemerla je med letoma 1777–1779 poslal preučevat prekope v Porenje in na Nizozemsko. Vegovo skupino v svoji šoli vzgojenih načrtovalcev plovbe po reki Muri je opremil z nemškim prevodom Redelykheidovega⁴⁰ nizozemskega priročnika o novostih pri zapiranju in odpiranju zapornic.

Sklep

Gruberjevo delo je bilo pomembno in napredno ob svojem času. Uporabljal je nove tehnike in predvsem nizozemske knjige. Z njimi je navdušil mladi rod inženirjev in ga pripravil na izzive novih tehnologij s parnimi stroji podprtega transporta po vodah in po kopnem. Gruberjeva navezanost na nizozemske zgledje je bila v skladu z van Swietenovo šolsko politiko, čeprav si moža po političnem prepričanju seveda nista bila blizu.

Viri

NM – Narodni muzej v Ljubljani.

NUK – Signature v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

StLA – Steiermärkischen Landesarchiv, Karmeliterplatz 8, Graz.

³⁸ Georg von Reichenbach (* 24.9.1771 Durlach; † 21.5.1826 München).

³⁹ Jean Baptiste Leroy (Le Roy, * 1720; † 1800).

⁴⁰ Cornelius Redelykheid (* 1718; † 1778).

Literatura

- Agricola, Georg. 1657. *Georgi Agricolae Kempmicensis Medici ac philosophi clariss. De re metallica libri XII, Quibus officia, instrumenta, maschinae, ac omnia denique ad metallicam spectantia, non modo luculentissime describentur: sed & per effigies, suis locis insertas, adjunctis latinis, germanisque appellationibus, ita ob oculos ponuntur, ut clarus tradi non possint*. Basel (NUK-11045).
- Alsted, Johann Heinrich. 1652. *Clavis Artis Lilliana*. Argentorati: Zetzner (NUK-5273, privezano za Lulloviimi deli in razlago Lullovega učenca Jordanusa Brunska (NUK-5272)).
- Apfalter, Leopold. 1772. *Leopoldi Apfalteri e S.J. de Motu rhombi conici Dissertatio. Quod in aula academica archiducalis Societatis Jesu collegii Clagenfurtii anno MDCCLXXII Mense Septembre. Ex Praelectionibus R. P. Leopoldi Kirchschrager e S.J. Phil. Prof. Publ. & Ord.* Celovec (NUK-4258).
- Belidor, Bernard Forest de. 1737. *Architecture Hydraulique, ou l'Art de conduire, d'élever et de ménager les eaux pour les différents besoins de la vie*. Pariz: L. Cellot. 2: 1782–1790. I–IV. Nemški prevod. 1743–1771. *Architectura Hydraulica. Oder die Kunst das Gewässer zu denen verschiedentlischen Nothwendigkeiten des menschlichen Lebens zu leiten, in die Höhe zu bringe und vortheilhaftig anzuwenden*. Augsburg: Johann Geog Wertz. (NUK-8067). Ponatis: 1764–1778. Augsburg: Eberhard Klett's.
- Berthoud, Ferdinand. 1759. *L'art de conduire et de régler les pendules et les montres...* Paris: Chez l'auteur, Michel Lambert. Prevod: 1759. *Die Kunst mit Pendel- und Tachenuhren umzeigen und sie zu regulieren*.
- Bošković, Rudjer Josip, S.J. 1765. *Abhandlung von den verbesserten dioptrischen Fernröhren, aus den Sammlungen des Instituts zu Bologna sammt einem Anhang des Übersetzers C. S. Wien: Trattner* (NUK-8481).
- Le Clerc Sébastien. 1714. *Traité d'architecture, avec des remarques et des observations tres-utiles pour les jeunes gens, qui veulent s'appliquer ce bel art*. Paris: P. Giffart. Prevod: 1759. *Abhandlung der Bau-Kunst, mit nützlichen Anmerkungen und Betrachtungen jungen Personen, die sich dieser schönen Kunst wiedmen wollen zum besten abgefaßt. Als ein Anhang ist beygefüget eine Übersetzung einer academischen Abhandlungen von den Trilyphen*. 1–2. Nürnberg: C. Weigel (NUK-8133).
- Fougeroux de Bondaroy, Auguste-Denis. 1762. *Art de tirer des carriers la pierre d'ardiose, da la fendre et de la tailler*. Paris.
- Hallen, Johann Samuel. 1779. *Die Kunst des Orgelbaues*. Brandenburg: J.W. Halle, J.S. Halle.
- Horst, Tileman van der; Polley, Jacob. 1738. *Theatrum Machinarum Universale: of Keurige Verzameling van verscheide grote an zeer fraaie Waterwerken, Schutsluizen, Waterkeringen, Ophaal- en Draabruggen. Met hare Gronden, Opstellen en Doorgesnedens*. I–II. Amsterdam: Petrus Schenk. Ponatis: 1757, 1774. Amsterdam: Schenk (NUK-10629).
- Justi, Johann Heinrich Gottlob von. 1758, 1759. *Die Chimäre des Gleichgewichte der Handlung und Schiffahrt, oder: Ungrund und Nichtigkeit einiger neuerlich geäußerten Meynungen von denen Maasregeln der freyen Mächte gegen die zu befürchtende Herrschaft und Obermacht zur See: wobey zugleich neue und wichtige Betrachtungen über die Handlung und Schiffahrt der Völker, und über den höchsten Punkt der deraus entstehenden Macht und Glückseligkeit beygebracht werden*. Altona: David Iversen (NM).
- Justi, Johann Heinrich Gottlob von, Schreber, Daniel Gotfried, Harrepeter, Johann Conrad, Halle(n), Johann Samuel, Rosenthal, B.C., Müller, C.G.D. 1762–1795. *Schauplatz der Künste und Handwerke, oder: Vollständige Beschreibung derselben, verfertigt oder gebilliget*

- von den Herren der Academie der Wissenschaften zu Paris.* Berlin: J.H. Rüdiger; Leipzig und Königsberg: Johann Jacob Kanter. Prevod iz: *Descriptions des arts et métiers.* Paris: Chez Desaint & Saillant.
- Korade, Mijo. 1995. Građa za povijest nautičke škole u Trstu i Rijeci (1753–1783). *Vrela i prinosi.* 20: 89–144.
- Krüger, Johann Gottlob. 1763. *Naturlehre.* 1–3. 4. izdaja. Halle, Magdeburg (NUK-8438).
- Leupold, Jakob. 1735. *Theatrum machinarum molinarum.* Leipzig: Wolfgang Deel. Prevod: Beyer, Johann, Matthias, Leupold, Jacob, Weinhhold, J.K. 1767. *Theatrum machinarum molinarum, oder, Schauplatz der Mühlen-Bau-kunst: welcher allerhand Sorten von solchen Maschinen, die man Mühlen nennet, so wohl historisch als practisch, nebst ihren Grund- und auf-Rissen vortellet, und zwar wird in selbigen gehandelt... in dem anderen Theile dieses Wercks... Kern des Mühlen-Rechts... Ein Buch, welches im gemeinen Wesen mit gar besondern guten Nutzen, und als der neunte Theil von des... Herrn Jacob Leupolds Theatro machinarum...; ausfertigt und zusammen getragen von Johann Matthias Beyer uns Consorten.* Dresden: Waltherischen Hof- Buchhandlung.
- Lewis, William. 1753. *The new Dispensatory Description: Containing I. The Theory and Practice of Pharmacy. II. a Distribution of Medical Simples etc. III. A full translation of the London and Edinburg Pharmacopieias... IV. Directions for Extemporaneous Prescription... V. A Collection of Cheap Remedies for the Use of the Poor. Intended as a Correction, and Improvement of Quincy.* London: J. Nourse.
- Lewis, William. 1759. *Chemical Works of Caspar Neuman.* London: W. Johnston et all.
- Lewis, William. 1763. *Commercium Philosophico-Technicum; or, the Philosophical Commerce of Arts dasigned as an attempt to improve Arts, Trades, and Manufactures.* London: H. Baldwin. Prevod: 1764-1766. *Zusammenhang der Künste philosophisch-praktisch abgehandelt; ein Versuch für die Vevörderung der Künste, Gewerbe und Manufacturen. Aus dem Englischen übersetzt, und mit einigen Zusätzen herausgegeben von Johann Heinrich Ziegler. 1. del: Historie des Goldes; 2. del: Historie d. farben, Historie d. Platina etc.* Zürich: Heidnyger. (NUK-5408). Delni ponatis: 1771. *Wilhelm Lewis, Mitgliebes der königl. Grossbrittannischen Societät der Wissenschaften zu London. Geschichte des Goldes und verschiedener damit sich beschhäftigender Künste und Arbeiten.* Grätz: gedruckt den Widmanstatterischen Erben. *Assertiones Ex universa philosophia quas autoritate et consensu Plurim. Rev. Eximii Clariss, ac Magnis. D. Univ. Rectoris, Perill. Ac Doctriss. D. Caes. Reg. Inclyt. Fac. Phil. Praesidis + Directoris, Praen. Cosultiss. Ac spectab. Dom. Decani caeterumque Dom. Doctor: Ejusd. Inclyt. Fac. Phil. In Alma ac Celeberr. Univ. Graec. Anno 1771 Mense Aug. die_ Publice Propugnandas Suscepit, Praenob. Ac Perdoctus Dominis Ioannes Nep. Pollini. Carniol. Labac. Ex Arch. S. I. Conv. Nob. Colleg. Ex praelectionibus Adm. Rev. & Cl. P. Leopoldi Biwald, e S. I. AA. LL. & Phil. Doct. eiusd. Prof. publ. & ord. Adm. Rev. & Cl. P. Antonii Pöller, e S. I. AA. LL. & Phil. Doct. eiusd. Prof. publ. & ord. A. R. & Cl. P. Leopoldi Wisenfeld, e S. I. AA. LL. & Phil. Doct. ac. Phil. Moral. Prof. publ. & ord. Adm. Rev. & Cl. P. Caroli Taupe, e S. I. AA. LL. & Phil. Ac Math. Prof. Publ. & Ord. Graz: Widmanstatterischen Erben. (NM). Ponatisa: 1774. Grätz: Lechner; 1786. Graz: K. Zaunrith.*
- Liesganig, Joseph. 1754. *Tabulae memoriales praecipua arithmeticae tum numericae tum literalis, geometriae, etiam curvarum, et trigonometriae, atque utriusque architecturae elementa complexae, in usum auditorum conscriptae.* 18 bakrorezov. Viennae: J. T. Trattner. (NUK-4085). Dopolnjen ponatis: 1755 (NUK-4275).

- Nollet, Abbé Jean-Antoine. 1769. *Des Herrn Abt Nollet Vergleichung der Wirkungen des Donners mit den Wirkungen der Elektrizität, nebst einigen Betrachtungen über die Mittel sich vor dem erster zu bewahren aus den Mémoires de l'Acad. Royal de Paris 1764*. Prag: Gedrucken mit höchenbergischen Schriften. Privezano: Assertionnes... Josephus Polz Neoforens ... praelectionibus ... Biwald... Loscani... Taupe... (NUK-8385).
- Nollet, Abbé Jean-Antoine. 1769. *Verzeichniss der Wirkung des Memoirs mit der Wirkungen der Elektrizität... aus den Mémoires de l'Acad. Royal de Paris 1765*. Prag: Gedrucken mit höchenbergischen Schriften (NUK-8383).
- Pozzo, Andrea. 1693, 1700. *Perspectiva pictorum et architectorum Andreae Putei e Societatis Jesu pars secunda in qua proponitur modus expeditissimus delineandi optice omnia que pertinent ad architecturam (Prospettiva de' pittori e architetti a' Andrei Pozzo...)*. Romae: Joan Jacob Bohemi; J. Angelina Custodi (NUK-8049).
- Priestley, Joseph. 1966. *A Scientific Autobiography of Joseph Priestley, 1733–1804: Selected Scientific Correspondence, with Commentary* (ur. Robert E. Schofield). Massachusetts: The MIT Press.
- Redelykheid, Cornelius. 1774. *De nieuw uitgevonden sluis met in- en uitschuivende deuren...* Gravenhage: Gutteling. Prevod: 1777. *Des Herrn Cornelius Redelykheid, neu-erfundene Schleuse, und neue Art die Schleusen-Thore zu öffnen und zu schliessen. Aus dem Holländischen übersetzt. Mit 6 Kupfertafeln*. Wien: Joseph Edler von Kurzböck (StLA, R+K, K 83, Wasser Sachen, fasc. 34).
- Schübler, Johann Jacob. 1735, 1740, 1765. *Johann Jacob Schüblers erste (bis zwanzigste) Ausgabe (des ersten Theils und erste bis vierte Ausgabe des zweyten Theils) seines vorhabenden Wercks... (1 Ausgabe: Französischen Betten; 2: Cabinets und Alcoves; 3: Castra doloris... Capellen-Mausolea; 4: Schreib-Tische; 5: Verkleidungen zu modernen geographischen und astronomischen Perpendicul-Uhren; 6: Commod- und Schlaff-Sessel; 7: Sommer-Häuser; Garten-Cabinetten, und kleine Weyer-Gebäude; 8: Tauffsteine; 9: Cantzeln; 10: Hauss- und Kirchen-Orgeln; 11: Kirchen-Altären; 12: Confessionaux oder Beicht-Stühle; 13: Garten-Portale; 14: Stuben-Ofen; 15: Wasser-Plumpen; 16: Vases; 17: Schöpf-Brunnen; 18: Credences und moderne Caffé-Tische; 19: Garten Ornemens; 29: Buffets, oder Schenck-Tische. 2. Knjiga: Beylag zur Französischen Betten: 1: Goldmanischen-Bau-Kunst; 2: Kirchen-Altäre; 3: Curiositaaten-Cabinetten; 4: Trianons. Dve knjigi v skupni vezavi, 151 slik na 25 tablah. Augsburg: Jeremias Wolff.*
- Skupina avtorjev. 1768. *Vermischte Abhandlungen der physich-chemischen Warschauer Gesellschaft zur Beförderung der praktischen Kenntnisse in der Naturkunde, Oekonomie, Manufakturen und fabriken, besonders in Absicht auf Polen. Ersten Bandes erstes Stück. Nebst einer Kupfertafel*. Warshawa: Gröll.
- Smith, Robert. 1738. *System of Optics*. Cambridge. Francoski prevod Pezenasa: 1767. *Cours complet d'optique*. I-IV. Avignon (NUK-8456).
- Walter, Caspar. 1761. *Beschreibung Aller hölzernen, und derer mit 2. messenen Stüfeln versehen, oder gemachten sogenannten Gumber-Werck, Wie viel derer Löbl. Reichs-Stadt Augspurg vorhanden*. Augsburg.
- Walter, Caspar. 1765. *Architectura hydraulica, oder: Anleitung zu denen Brunnenkunen...* Augsburg: Veith.
- Walter, Caspar. 1766. *Brücken-Bau, oder Anweisung wie allerley Arten von Brücken, sowohl von Holtz als Steinen, nach den besten Regeln der Zimmerkunst dauerhaft anzulegen sind. In zween Theilen jungen und unerfahren Zimmerleuten zum Unterrichte abgehandelt*. Augsburg: Veith (NUK-8064).

Walter, Caspar. 1769. *Zimmerkunst oder Anweisung wie allerley Arten von deutschen & welschen Thurehauben, auch Kugelhelme, macj der neuesten Manier zu bedeckung der Kirchenthürme nicht neu zu entwerfen, sondern auch mit Holz zu verbinden: Samt einer wohl fundierten Gewiſheit, wie die geschwugene Gradbiegen nach ihrer äußerlichen Gestalt zu verfertigen sind. Ferner: Wie eine Glocke auf eine geometrische Art anzugeben, und zu verzeichnen ist.* Augsburg: Veith (NUK-8112).

Zusammenfassung

Grubers Schulbücher und Demonstrationshilfsmittel

Stanislav Južnič

Der vorliegende Beitrag beschreibt Bücher und Geräte, die Gruber unmittelbar nach seiner Ankunft nach Ljubljana erwarb und mit denen er in den nächsten Jahren auch Jurij Vega und andere Studenten der Ingenieurwissenschaft begeisterte. Zwei Inventarverzeichnisse der Wünsche von Gruber werden mit den Anschaffungen seines Mitarbeiters Orlando an einer ähnlichen Schule in Triest verglichen. Wir bewerten die finanziellen Mittel, die für die Anschaffungen vorgesehen sind.

Es wird bewiesen, dass Gruber innerhalb der damaligen Jesuitenbibliothek in die Bücher seiner Abteilung einen besonderen Eigentumseintrag »Zur Mechanik« eintrug. Keineswegs bestellte Gruber nur nur jesuitische Autoren, die Anschaffungen bezeugen seine äußerst praxisbezogene Orientierung und einige parallele, eher Theoretische Interessen, die besonders der Optik galten.

Stane Okoliš*

*Ali je bil A. T. Linhart šolski nadzornik v Idriji?**

Was A. T. Linhart a school supervisor in Idrija?

Izveleček

Ko je jožefinska šolska oblast v Notranji Avstriji po nastavitvi okrožnih šolskih nadzornikov (1786) začela zavzeto izvajati šolske reforme in uveljavljati splošno šolsko obveznost, so tudi v treh kranjskih okrožjih ustanovili vrsto novih šol, na katerih je bilo potrebno v prvi vrsti postaviti dovolj sposobne učitelje. Ker je Anton Tomaž Linhart, ki je bil okrožni šolski nadzornik na Gorenjskem, na spričevalu idrijske glavne šole za Franca Pfeffingerja z lastnoročnim podpisom in pečatom potrdil, da je kandidat uspešno opravil tudi izpit za učiteljsko službo, bi bilo mogoče sklepati, da je bil Linhart šolski nadzornik tudi v Idriji, ki je takrat upravnopolitično spadala v notranjsko okrožje. Domneva se je pokazala za napačno, kajti iz ohranjenega arhivskega gradiva je razvidno, da se je Franc Pfeffinger, rojen Idrižčan, potegoval za učiteljsko mesto v Kranju v gorenjskem okrožju. Iz Idrije, kjer je bila glavna šola ena najboljših na Kranjskem, je imel najboljša priporočila. Učiteljsko službo v Kranju je leta 1787 nastopil, vendar jo je zaradi neznatnih dohodkov že naslednje leto zapustil.

Abstract

When the school authority under Emperor Joseph appointed district school supervisors (1786) in the southern parts of Austria and vigorously embarked on implementing school reforms and compulsory school attendance, a number of new schools were established in the three Carniolan districts. The first significant task of these schools was to appoint capable teachers. At that time Anton Tomaž Linhart was a supervisor in the Gorenjska district. In this capacity, he confirmed with his own signature and stamp on a diploma issued by the secondary school (glavna šola) in Idrija that Franc Pfeffinger had successfully passed the examination to become a teacher. We might thus assume that Linhart was also the district school supervisor for the town of Idrija, which then belonged to the administrative system of the Notranjska district. This assumption, however, proves to be incorrect. Archival materials preserved through to today indicate that Franc Pfeffinger was indeed born in Idrija but he applied for a teacher's post in Kranj, which belonged to the Gorenjska district. He received excellent recommendations from the Idrija secondary school, which was one of the best of its kind in the province of Carniola. He started working as a teacher in Kranj in 1787. However, due to the low income involved he left the post as early as the next year.

* mag. zgodovinskih znanosti, direktor, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.

** Članek je bil zasnovan za Jesenske pogovore o zgodovini šolstva in o muzealstvu, ki so septembra 2004 potekali ob odprtju prenovljene čitalnice Slovenskega šolskega muzeja in ob sočasnemu počastitvi jubileja dolgoletne sodelavke in ravnateljice muzeja, prof. Slavice Pavlič.

Uvod

Prosvetljena absolutistična oblast je s prvim osnovnošolskim zakonom (Splošno šolsko naredbo 1774) v habsburških dednih deželah sicer postavila enoten vsedržavni šolski sistem na začetni stopnji izobraževanja, toda do uresničitve zakonskih predpisov in s tem do predvidene uveljavitve splošne šolske obveznosti pa je bilo potrebno še veliko prizadevnosti in naporov na vseh stopnjah šolske uprave. Pri spreminjanju izobraževalnih razmer na področju osnovnega šolstva je bilo ob uvajanju splošne šolske obveznosti potrebno zlasti veliko potrpežljivosti in preudarnosti pri umevanju krajevnih razmer. Terezijanska šolska oblast, ki je zakone uvajala predvsem s prepričevanjem, pri širjenju osnovnošolskega pouka ni bila najbolj uspešna. Ko so cesarju Jožefu II. po sedmih letih od uveljavitve terezijanske šolske zakonodaje (1781) predstavili njene učinke, se je pokazalo, da v osnovno šolo v povprečju ni bila zajeta niti tretjina vseh za šolo sposobnih otrok.¹ Zaradi nezadovoljstva, ki ga je povzročala počasnost uveljavljanja osnovnošolskih reform, in neučakanosti se je cesar odločil za radikalne ukrepe. Z njimi ni želel spreminjati osnov terezijanske šolske zakonodaje, ampak le udejaniti in nadgraditi; tudi s prisilo, če bi bilo potrebno. V vrsti drugih reform, tako upravnopolitičnih kot tudi cerkvenih, z razpustom številnih samostanov vred, je zahteval razširitev šolske mreže tudi zunaj župnijskih središč. Da bi izboljšal šolski obisk, je pripravil stroge kazni za starše, ki svojih šoloobveznih otrok niso pošiljali v šolo. Poleg plačevanja dvojne šolnine je jožefinska šolska oblast od takih staršev zahtevala, da so opravljali javna dela, revnim pa je zagrozila s telesnim kaznovanjem in odpravo podpor. Podporo uvajanju osnovne šole je poskušala zagotoviti tudi z nizom drugih ukrepov.²

Deželnemu glavarstvu na Kranjskem so z dunajske dvorne pisarne, iz katere so šolske reforme usmerjali in vodili, 21. septembra 1782 prvič sporočili, da mora vsak župnik vsako leto pred začetkom šolskega leta na prižnici javno prebrati posebno dvorno odredbo, ki je v podporo osnovni šoli izšla v jeseni 1781. Župniki so morali starše v pridigi tudi primerno opominjati, da so svoje otroke redno pošiljali v šolo. Prav tako so jim morali približati koristi, ki naj bi jo od šole imeli njihovi otroci in z njimi vsa dežela.³ Podobne odredbe za področje osnovnega šolstva so morali državni organi objavljati tudi v naslednjih letih. Za osnovnošolsko področje je bilo nujno, da je politična oblast svoje odredbe in predpise večkrat ponavljala, kajti iz izkušenj je bilo tudi deželnemu glavarstvu na Kranjskem znano, da »so predpise tu in tam, včasih deloma, včasih pa popolnoma spregledali.«⁴ Za uveljavitev šolskih zakonov, ki so jih zlasti pri nastavitvah učiteljev dopolnjevali, je deželno glavarstvo 26. marca

¹ Helmut Engelbrecht, *Geschichte des österreichischen Bildungswesens*, Bd. 3: Von den frühen Aufklärung bis zum Vormärz, Wien 1984, str. 119.

² Ibidem, str. 119.

³ ARS, AS 7 Deželno glavarstvo za Kranjsko, šk. 77, p.p. T-4-7, 22. september 1783. Navodilo Deželnemu glavarstvu na Kranjskem.

⁴ Ibidem, 26. marec 1783. V dopisu okrožnim uradom na Kranjskem.

1783 okrožne urade s posebno okrožnico obvestilo, da je učiteljska služba vezana na cerkovniško in da so nastavitve cerkovnikov v pristojnosti okrožnih uradov. Noben župnik, župnijski odvetnik ali občina ni smela nastaviti cerkovnika, ki ne bi bil poučen o novi učni metodi in bi ne imel o tem potrdila od ravnateljstva normalke. Vsi cerkovniki, ki so bili od leta 1776 nastavljeni brez opravljenega izpita na normalki, so ga morali pri njenem ravnatelju Kumerdeju opraviti v najkrajšem času. Župnik ali župnijski odvetnik po tej odredbi ni smel izprašanega cerkovnika odstaviti po svoji volji, četudi je zaslužil kazen, ampak je moral celotno zadevo najprej preiskati okrožni urad. Med poukom cerkovniku tudi ni bilo dovoljeno opravljati drugih del. In vsak cerkovnik, ki je učil, je moral predpisane izvlečke iz Metodne knjige po koncu vsakega semestra pri okrožnem uradu oddati za ravnateljstvo normalke.⁵

Po odredbi dvorne pisarne bi morali tudi na Kranjskem pri vsaki župniji in lokalni kaplaniji, kjer so imeli matične knjige, nastaviti učitelja, ki je bil obenem tudi cerkovnik in je bil zato upravičen, da je dohodke prejemal iz cerkvenih virov.⁶ K pouku so bili zavezani vsi otroci od 6. do 12. leta starosti. Edina izjema so bili otroci iz oddaljenih in razstresenih hribovskih vasi. Pregled nad številom otrok je moral imeti župnik, ki je otroke v šoli poučeval verouk. Skupaj z županom sta morala bedeti nad obiskom otrok pri pouku. Pri tistih starših, ki svojih otrok niso hoteli pošiljati v šolo, sta morala uporabiti tudi prisilna sredstva.⁷ Osnovnošolski učitelj naj bi po prvotnih načrtih učil zastonj, starši pa bi mu v znak priznanja prispevali le po svoji prosti volji. Skrb za šolski prostor, učiteljevo stanovanje in šolsko opremo ter kurjavo so naložili šolskemu patronu, ki pa je imel pravico, da je za učiteljsko službo predlagal učitelja.

Okrožni šolski komisarji – izvrševalci jožefinske šolske zakonodaje

Ker pri uresničevanju šolskih predpisov v praksi in pri nadzoru nad njihovim izpolnjevanjem ni bilo kvalificiranih ljudi, so zakoni na šolskem področju navkljub ostrim zakonskim grožnjam za večji del območij ostali še naprej neuresničljivi. Za preboj pri udejanjanju jožefinske šolske politike je zato odločilna vpeljava pedagoško izobraženih okrožnih šolskih komisarjev na srednji stopnji šolskega nadzorstva.⁸ To je bil najpomembnejši ukrep jožefinske šolske oblasti pri izvajanju šolskih reform. Okrožni šolski komisarji, ki so bili lahko samo laiki, so postali nosilci in izvrševalci jožefinskih reform.

Uvedbo okrožnih šolskih komisarjev pri okrožnih uradih je najprej predvideval načrt iz leta 1783,⁹ do uresnitve te zamisli pa je prišlo šele konec leta 1786. Kandidati

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem, 16. oktober 1783.

⁷ Ibidem.

⁸ Prim.: H. Engelbrecht, o. c., str. 122; Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I., Ljubljana 1963, str. 248–249; Jožef Apih, Ustanovitev narodne šole na Slovenskem, v: Letopis slovenske matice 1895, str. 206.

⁹ Deželno glavarstvo za Kranjsko, šk. 77, p.p. T-4-7, 16. oktober 1783.

za službo okrožnega šolskega komisarja v notranje – avstrijskih okrožjih (na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem) so morali pred izborom in nastavitvijo na komisarsko mesto pri okrožnih uradih leta 1785 pred višjim šolskim nadzornikom pri graškem guberniju, opatu Ferdinandu Kigleju, opraviti poseben pedagoški tečaj in izpit.¹⁰

Pri opravljanju izpita za okrožnega šolskega komisarja je moral kandidat dokazati, da je pedagoško in organizacijsko sposoben voditi osnovno šolstvo in da zna nadzirati vzgojno in izobraževalno delo v šoli; tako pri učnih metodah in vsebini pouka kakor pri disciplini in vzgojnih načelih. Prav tako je bilo zelo pomembno, da je znal učiteljem nazorno pokazati, kako se otroke v šoli pravilno poučuje.¹¹ Če učitelji niso bili dorasli svoji vlogi in niso imeli potrebnega znanja, jih je moral napotiti na pedagoško izpopolnjevanje na normalko oz. glavno šolo.¹²

Naloge in pristojnosti okrožnih šolskih komisarjev je določala posebna instrukcija.¹³ Ob splošnem uvodu jo sestavlja 18 točk, v katerih so zajeta tudi vsa podrobna navodila za njihovo delo, z dodatki, ki so bili specifični za posamezno deželo. Med nalogami okrožnega šolskega komisarja je bilo pomembno zlasti to, da je v svojem okrožju vsako leto obiskal vse glavne in trivialne šole in pregledal stanje, v katerem so delovale. Pri tem je moral biti pozoren predvsem na ugotavljanje števila za šolo sposobnih in v šolo obiskujočih otrok. Ugotavljati je moral, če so šolski prostori ustrezali za pouk in če so šole že obstajale povsod tam, kjer je bil sedež župnije ali kaplanije. Prav tako je moral preverjati, kje bi bilo potrebno ustanoviti nove šole. Potrebna sredstva pri ustanavljanju in vzdrževanju šol je moral, če je bilo le mogoče, najti iz krajevnih virov. Poizvedovati je moral o dohodkih učitelja, ugotavljati njegovo pedagoško znanje, poročati o stanju šolskega fonda, sestavljati vizitacijska poročila in sploh višjemu nadzorniku natančno poročati o vsem, kar se je dogajalo s šolstvom v okrožju. Navodila, ki so bila posvečena njihovim upravnim nalogam, so bila prevladujoča. Pedagoške teme so predstavljale le tretjino instrukcije.¹⁴

Okrožni šolski komisarji so kmalu dobili najboljši vpogled v konkretne šolske razmere po okrožjih. Imeli so tudi neposreden nadzor nad delom učiteljev. Na vsakoletnih vizitacijah so morali pregledati njihovo delo in preverjati njihovo pedagoško usposobljenost. Vsak učitelj, ki se je moral pri nastavitvi na učiteljsko mesto že tako in tako izkazati s potrebnim pedagoškim spričevalom, je moral z uveljavljanjem pristojnosti okrožnega šolskega komisarja opraviti pedagoški izpit in pokazati svoje pedagoške zmožnosti tudi pri njem.

¹⁰ V. Schmidt, Linhart kot okrožni šolski nadzornik, v: *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 1954, str. 144.

¹¹ Joseph Kropatschek, *Oestreichs Staatsverfassung*, 3. zv. (vereinbart mit den zusammengeordneten bestehenden Gesetzen zum Unterrichte), Wien 1795, prg. 26, str. 266 – 268. Prim.: V. Schmidt, Linhart kot, str. 144.

¹² Anton Tomaž Linhart, okrožni šolski komisar v ljubljanskem okrožju, je na prvi vizitaciji v rojstni Radovljici poslal tamkajšnjega učitelja Janeza Escha, ki je še vedno učil po starem, v prvih počitnicah poslal na pedagoški tečaj k direktorju ljubljanske normalke, Antonu Muliču. Vizitacijski zapisnik, 17. junij 1787, v: *Slovenski šolski muzej*, arhiv, f. 8., dok. 126.

¹³ J. Kropatschek, o. c., str. 268 – 311: »Instruction für die Kreisschulkommissäre in Schulsachen«. Prim.: V. Schmidt, Linhart kot, str. 144 – 145; enako isti, *Zgodovina I.*, str. 249.

¹⁴ Prim.: H. Engelbrecht, o. c., str. 122.

Anton Tomaž Linhart 1756–1795. (Jubilejna monografija ob 250-letnici rojstva, Slovenski gledališki muzej – Muzeji radovljiške občine, Ljubljana 2005, naslovnica)

Ker so okrožni šolski komisarji, ki so bili nastavljeni pri okrožnih uradih, na teh mestih opravljali tudi druga uradniška dela in so šolske naloge zanemarjali, je vrhovna jožefinska šolska oblast leta 1788 izdala posebno določilo, v katerem je bilo poudarjeno, da smejo okrožni šolski komisarji na okrožnih uradih opravljati druga dela samo, če so prej opravili naloge s šolskega področja.¹⁵ Njihov položaj in dohodki so bili neprimerno boljši od ravnateljev normalk, med katerimi so se nekateri prav tako potegovali za komisarska mesta.

Ker je jožefinska šolska oblast okrožne šolske komisarje, navkljub veliki zadržanosti pri denarnih izdatkih v šolstvu, postavila na ugledno in dobro plačano uradniško službo, je bila tudi konkurenca med kandidati za ta mesta pri okrožnih uradih zelo močna. Pri gorenjskem okrožnem uradu v Ljubljani je dotedanji okrožni koncipist, Anton Tomaž Linhart, predvsem »zaradi svoje znane izvedenosti, izredne uporabnosti in ostalih odličnih lastnosti, zlasti pa zaradi preizkušenega temeljitega znanja o šolstvu, ki ga je pokazal pri konkurznih nalogah«¹⁶ izpodrinil Blaža Kumerdeja, pisca znamenite spomenice cesarici Mariji Tereziji za izboljšanje ljudskega šolstva

¹⁵ J. Apih, Ustanovitev narodne šole, LSM 1895, str. 206; V. Schmidt, Linhart kot, str. 146.

¹⁶ V. Schmidt, Linhart kot, str. 145, v op. 8 po podatkih prof. A. Gspana iz štajerskega deželnega arhiva.

na Kranjskem iz leta 1772.¹⁷ Kumerdej je imel nedvomno večje pedagoške izkušnje, saj je bil do takrat ravnatelj glavne vzorčne šole (normalke) v Ljubljani, na kateri so učitelji opravljali obvezne pedagoške tečaje, in je bil v pedagogiki prav tako dobro podkovan. Ker so okrožni šolski komisariji prevzeli del pristojnosti ravnateljev deželnih vzorčnih šol, predvsem pa je bil njihov dohodek precej večji in njihov uradniški položaj uglednejši, je Kumerdejevo prizadevanje za komisarsko mesto v Ljubljani povsem razumljivo. V obdobju, ko je službo okrožnega šolskega komisarja v Ljubljani opravljal Linhart (1786–1791), se je moral Kumerdej zadovoljiti z mestom okrožnega šolskega komisarja v Celju, v Ljubljano pa se je vrnil ob prvi priložnosti. Po smrti cesarja Jožefa II (1790) so radikalne šolske reforme v habsburških dednih deželah sicer zastale, ker pa so v Ljubljani obnovili kranjsko deželno glavarstvo (1791) in je Linhart postal njegov tajnik, se je izpraznilo mesto okrožnega šolskega komisarja, ki ga je takoj zasedel Kumerdej.

Nekdanje deželno središče v Ljubljani, ki so ga z jožefinskimi upravnimi reformami leta 1783 postavili na raven okrožnega središča, je bilo med kranjskimi in sosednjimi štajerskimi okrožnimi uradi nedvomno uglednejše in pomembnejše. Prav tako je bilo mesto okrožnega šolskega komisarja v Ljubljani, kjer so bile vse glavne kranjske izobraževalne in kulturne ustanove, veliko bolj pomembno od službe okrožnega šolskega komisarja v Novem mestu za dolensko in v Postojni za notranjsko okrožje.

Šolsko nadzorstvo v Idriji

Idrija je upravno – politično spadala v notranjsko okrožje z okrožnim središčem v Postojni, ki do leta 1794 ni bila niti sedež samostojne župnije in ni imela posebne vzgojno-izobraževalne tradicije.¹⁸ Čeprav naj bi bila po terezijanski šolski zakonodaji v vsakem okrožju, ponavadi v okrožnem središču, vsaj ena glavna šola z možnostjo pedagoških tečajev za izobraževanje učiteljev, je bila v Postojni ob uvedbi okrožnih šolskih komisarjev komaj navadna trivialna šola.¹⁹ V Idriji, ki je imela bogato predterezijansko šolsko tradicijo,²⁰ so 21. decembra 1777, dve leti za ljubljansko normalko, po prizadevanju kranjskega deželnega glavarstva ustanovili prvo šolo pod državnim šolskim nadzorstvom v notranjskem okrožju.²¹ Ker pa prebivalstvo z navadno trivial-

¹⁷ Kopijo Kumerdejeve spomenice je iz ARS (Deželno glavarstvo za Kranjsko, p.p. T-4-1, šk. 75) s prevodom objavil V. Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I.*, Ljubljana 1963, str. 168 – 171. Za datacijo glej v njegovo op. 396.

¹⁸ Maks Miklavčič, *Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave*, v: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XXV–XXVI, Ljubljana 1944–1945, str. 60. Postojna je leta 1635 kaplanija, od 1767 pa vikariat župnije v Slavini.

¹⁹ AS 14 Gubernij v Ljubljani, registratura II, f. 73, 5. april 1788. Iz poročila postojnskega okrožja o šolskih počitnicah v šolah v okrožju.

²⁰ Slavica Pavlič, *400 let idrijske osnovne šole*, v: Zbornik 25 let – Idrijski razgledi, Idrija 1981, str. 193–194; ista, *Idrijsko šolstvo skozi stoletja*, v: Idrijska obzorja – pet stoletij rudnika in mesta, str. 101–102.

²¹ Prim.: Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. 26. september 1787.

no šolo ni bilo zadovoljno, so ob naklonjenosti rudniške uprave v Idriji že naslednje leto ustanovili glavno šolo.²² Ker je bilo navdušenje idrijskega prebivalstva za šolo izjemno, zavzetost učencev za obiskovanje šole pa prav tako velika, je njihovo število že od vsega začetka presegalo prostorske zmožnosti šole. Od prvotnega števila 225 učencev ob odprtju glavne šole leta 1778 je njihovo število naraščalo in je leta 1792 doseglo 276 učencev, od tega je bilo 223 dečkov in 53 deklic.²³ V štirirazredno glavno šolo v Idrijo, ki je v pridruženih razredih in v prostih urah učencem poleg osnovnega šolskega znanja z dodatki po državnem učnem načrtu za glavne šole omogočala tudi občasno nadaljnje izobraževanje, zlasti pri risanju in latinščini, z glavno šolo pa je bila kmalu tesno povezana tudi dekliška industrijska šola, so učenci že zgodaj prihajali tudi iz bolj oddaljenih krajev.²⁴ Idrija je zaradi predterezijanske šolske tradicije in predvsem zaradi ustanovitve glavne šole, ki je bila v notranjskem okrožju tudi v vsej prvi polovici 19. stoletja edina šola te vrste, postala okrožno izobraževalno središče, njen vpliv pa se je širil tudi prek okrožnih mej. Vsaj do uveljavitve druge osnovnošolske zakonodaje leta 1805 je tako po številu učencev kakor tudi po kvaliteti krepko presegala drugi glavni šoli na Kranjskem; v Kamniku v gorenjskem in v Novem mestu v dolenskem okrožju in je le malo zaostajala za deželno vzorčno šolo (normalko) v Ljubljani.²⁵ Kot glavna šola je svojim absolventom, zlasti v začetnem obdobju šole, omogočala tudi pedagoško izobraževanje in s tem usposobljenost za opravljanje učiteljske službe. Z nastavitvijo okrožnih šolskih komisarjev pri okrožnih uradih je nadzor nad idrijsko glavno šolo pripadel notranjskemu šolskemu komisarju, Tomažu Atanaziju Kollerju, v okrožnem središču v Postojni.

Franc Pfeffinger – absolvent idrijske glavne šole

Štirirazredno glavno šolo v Idriji je med prvimi učenci, konec sedemdesetih in v začetku osemdesetih let 18. stoletja, obiskoval tudi Idriječan Franc Pfeffinger, sin rudniškega stražmojstra, Nikolaja Pfeffingerja.²⁶ Leta 1785 je končal zadnji gramatikalni razred in si s tem pridobil tudi pravico do vstopa v prvi razred gimnazije.²⁷ Potem, ko mu je glavna šola 14. junija 1787 potrdila, da je uspešno opravil vse učne obveznosti, da se je izkazal z odličnim znanjem in da se je usposobil tudi za poučevanje v šoli, je čez dober mesec opravil pedagoški izpit tudi pri okrožnem šolskem komisarju, Antonu Tomažu Linhartu, v Ljubljani.²⁸ Linhart je z lastnoročnim podpisom in pečatom

²² Kumerdejevo poročilo o slavnostnem odprtju idrijske glavne šole s 23. decembra 1778 je v skrajšani obliki objavil: J. Apih, Ustanovitev narodne šole, LSM 1894, str. 310–311.

²³ Gub., reg. II, f. 73. Zustand der deutschen Schulen im Herzogthume Krain mit Ende des Sommerkurses im Jahre 1792.

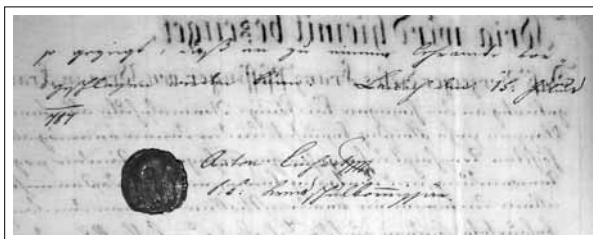
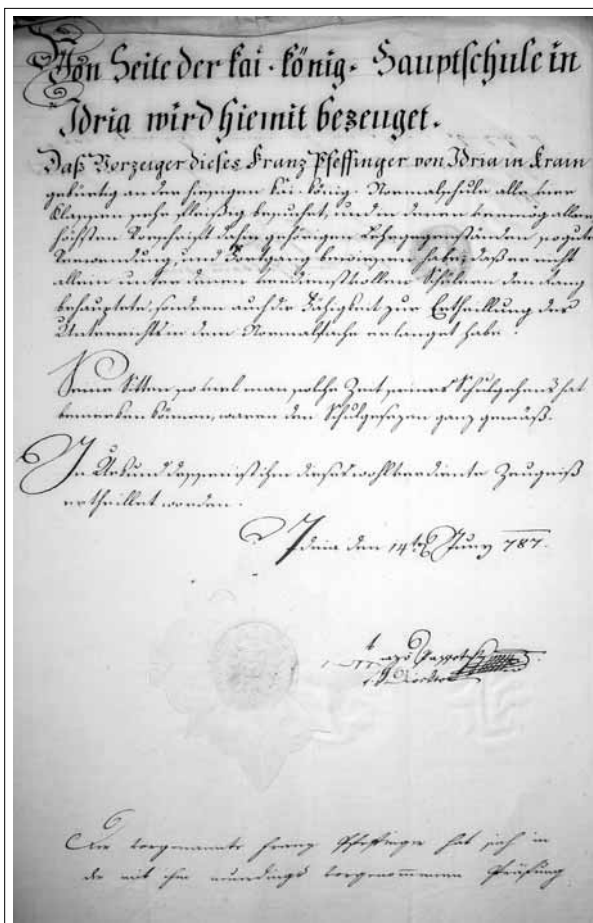
²⁴ Prim.: S. Pavlič, 400 let idrijske osnovne šole, Zbornik 25 let – IR, str. 196–197.

²⁵ Prim.: AS 14 Gubernij, reg. III, f. 42, šk. 336 (1795 – 1801), šk. 337 (1801–1805).

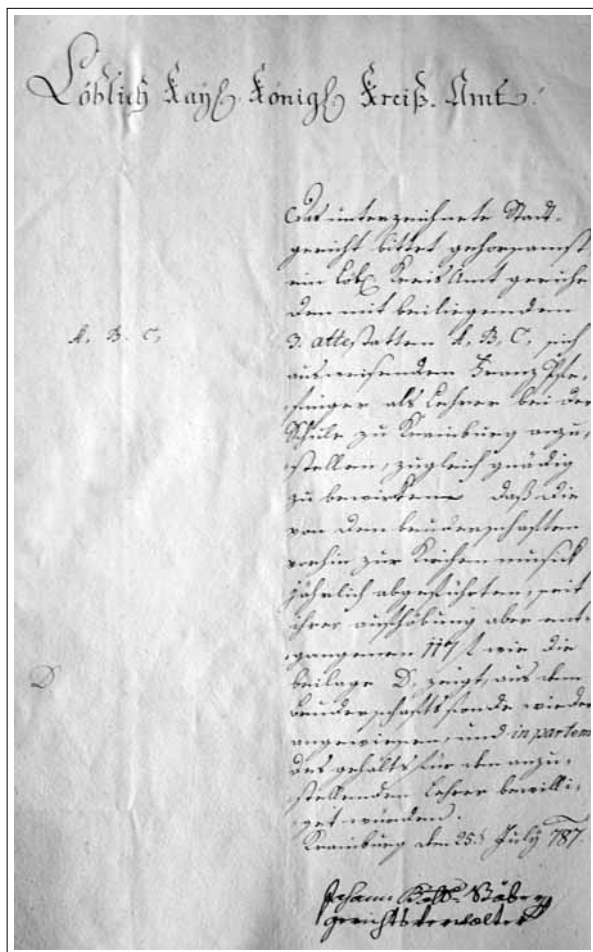
²⁶ AS 14 Gubernij, reg. II, f. 76, šk. 78. 16. julij 1787. Nравstveno spričevalo rudniške uprave za Franca Pfeffingerja, ki je v rudniški pisarni tri leta brez graje in drugih pripomb opravljal razna pisarniška dela.

²⁷ Ibidem, 17. julij 1787. Latinsko pisano potrdilo o končanem šolanju.

²⁸ Ibidem, Idrija, 14. junij 1787; Ljubljana, 15. julij 1787.

Spričevalo cesarsko-kraljeve glavne šole v Idriji, z dne 14. junija 1787, potrjuje, da je Franc Pfeffinger uspešno končal stirirazredno glavno šolo in si pri tem pridobil tudi sposobnosti za poučevanje iz osnovnošolskih predmetov. Pod besedilom na naslovni strani in na vrhu hrbtni strani spričevala je pripis okrožnega šolskega komisarja Antona Tomaža Linhart, Ljubljana 15. julij 1787, opremljen s podpisom in pečatom. Linhart je potrdil, da je imenovani pri njem opravil predpisan izpit in zato soglaša, da se ga predlaga za učiteljsko službo. (ARS, AS 14 Gubernij v Ljubljani, registratura II, f. 76, šk. 78)

Prošnja mestnega sodišča v Kranju, zastopal ga je podpisani sodnijski upravitelj, Janez Krstnik Stabej, okrožnemu uradu v Ljubljano, z dne 25. julija 1787, za nastavitev Franca Pfeffingerja za učitelja v šoli v Kranju z letno plačo 117 goldinarjev. (ARS, AS 14 Gubernij v Ljubljani, registratura II, f. 76, šk. 78)

potrdil, da je Pfeffinger »pri ponovnem izpitu pokazal takšno znanje, da ga lahko predlaga za učiteljsko službo.«²⁹

Ker je Pfeffinger izpit za sprejem v učiteljsko službo opravil pri Linhartu, ki je bil okrožni šolski komisar pri okrožnem uradu v Ljubljani, in ne pri notranjskem okrožnem šolskem komisarju Kollerju v Postojni, kakor bi sicer pričakovali, se nam je zastavilo vprašanje, ali ni Linhart morda imel pristojnosti šolskega komisarja tudi v Idriji. In kje bi bili za to vzroki? Navkljub možnim hipotezam, ki izhajajo iz potrdila

²⁹ Ibidem. »... hat sich in der mit ihm neuerdings vorgenommenen Prüfung so gezeigt, dass er zu einer Lehamte vorgeschlagen werden kann.«

idrijske glavne šole in pripisanega Linhartovega potrdila o opravljenem pedagoškem izpitu, je mogoče na zastavljeno dilemo nedvoumno odgovoriti samo ob upoštevanju morebitno ohranjenih arhivskih virih o Pfeffingerjevi nadaljnji učiteljski poti. Kljub temu je ob tem potrebno pripomniti, da je Linhart med okrožnimi šolskimi komisariji izstopal in je bil za svoje delo tudi pohvaljen,³⁰ prav tako pa je komisarsko mesto zasedel v Ljubljani, ki je bila stoletja deželno središče, in od Idrije ni bila prav veliko oddaljena. Ker je bilo mogoče med arhivskim gradivom tudi zares izslediti dokumente o Pfeffingerjevi nastavitvi za učitelja v Kranju, so vsa nadaljnja ugibanja o Linhartovih pristojnostih v Idriji razjasnjena. Nedvoumno je, da je Franc Pfeffinger, absolvent idrijske glavne šole, pedagoški izpit za učiteljsko službo v Kranju opravil pri Linhartu, ker je bil ta šolski nadzornik v okrožju, v katero je Pfeffinger prihajal za učitelja. Mestno sodišče v Kranju ga je namreč 25. julija 1787 lahko predlagalo okrožnemu uradu v Ljubljani za učitelja v šoli v Kranju, potem ko si je priskrbel potrdilo o izobrazbi na idrijski glavni šoli, pravstveno spričevalo pri rudniški upravi in je opravil pedagoški izpit pri okrožnem šolskem komisarju.³¹

Po treh letih dela v pisarni rudniškega višjega urada v Idriji, kjer se je izkazal za zelo pripravnega uslužbenca, se je Pfeffinger odločil, da bo svojo življensko pot po nastavitvi okrožnih šolskih komisarjev in po obljubi jožefinske šolske oblasti, da si bo prizadevala izboljšati plače učiteljev, nadaljeval v učiteljskem poklicu. Ker je bil miroljuben, priden in so bili nad njegovim obnašanjem v rudniški upravi zadovoljni, ga je rudniški višji urad v novo službo najtopleje priporočal.³²

Učitelj v Kranju

Na isti dan, kot je glavna šola v Idriji Francu Pfeffingerju izdala zaključno spričevalo (14. junija 1787), sta kranjski župnik, Jožef Gollmayer in mestni sodnijski upravitelj, Janez Krstnik Stabej, overovala izkaz prihodkov učitelja, korarja in podučitelja v Kranju, ki so jih bratovščine sv. Rožnega venca, sv. Rešnjega telesa in sv. Škapulirja pred razpustitvijo plačevale za cerkveno glasbo v skupni vrednosti 117 goldinarjev.³³ Z letno plačo v enakem znesku je mestno sodišče v Kranju 25. julija 1787 okrožnemu uradu v Ljubljani za učitelja v Kranju predlagalo Franca Pfeffingerja, ki je po opravljenem pedagoškem izpitu pri okrožnem šolskem komisarju, Antonu Tomažu Linhartu, za učiteljsko službo izpolnjeval vse zakonske predpise.³⁴

Mestna šola v Kranju je obstajala že v predterezijanskem obdobju. Delo učitelja in podučitelja, ki ju je mestni magistrat v službo sprejemal vsako leto na novo, je pred posegom države na šolsko področje nadziral župnijski vikar. Poleg majhne plače v

³⁰ J. Apih, *Ustanovitev, LSM 1895*, str. 206; V. Schmidt, Linhart kot okrožni šolski komisar,

³¹ AS 14 Gubernij, reg. II, f. 76, šk. 78. 25. julij 1787.

³² Ibidem, 16. julij 1787.

³³ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. Kranj, 14. junij 1787.

³⁴ Ibidem, Kranj, 25. julij 1787.

denarju sta prejela še štolnino od petih maš in pogrebov ter snopno desetino na kranjskem polju.³⁵

Ko je državna oblast pred uvedbo prve osnovnošolske zakonodaje leta 1774 poizvedovala o izobraževalnih razmerah tudi v Kranju, je bil za učitelja Janez Henrik Ricker.³⁶ Mesto mu je za poučevanje plačalo 20 goldinarjev in 40 krajcarjev letne plače, od učencev pa je prejemal tudi štolnino, ki je bila zaradi nerednega obiska otrok pri pouku precej negotova. Obisk šole se je med letom močno spreminjal; največ otrok (33) je k pouku prihajalo spomladi, in sicer od sv. Gregorja do začetka junija, manj jih je prihajalo poleti od junija do septembra (25), najmanj pa v pretežno zimskem obdobju od septembra do sv. Gregorja (12). Učitelj je bil obenem tudi »musicus chori« in je v župnijski cerkvi za glasbo dobil posebno plačilo; od bratovščin in cerkve 42 goldinarjev 14 krajcarjev, od mestnega špitala pa še 3 goldinarje in 39 krajcarjev.

Blaž Kumerdej, ravnatelj ljubljanske vzorčne šole, je leta 1784 poskušal šolo v Kranju preurediti v dvorazredno trivialno šolo pod državnim šolskim nadzorstvom.³⁷ Ker šolska stavba za pouk ni bila primerna, prav tako pa so bili zelo nizki dohodki za oba učitelja, so bile težave za hitro preureditev šole prevelike. Za izboljšanje učiteljskih dohodkov so z uredbo graškega gubernija leta 1787 odpustili cerkovnike na Primskovem, na Hujah in v Čirčah in njihovo biro namenili za učitelja v Kranju.

Po jožefinskih načelih so v Kranju leta 1783 razpustili bratovščine, čez dve leti so zaprli nekatere podružnične cerkve in kapele, 4. septembra 1786 pa tudi kapucinski samostan.³⁸ Ker naj bi samostansko poslopje namenili za obče koristen namen, so meščani med drugim predlagali, da bi ga uporabili za ustanovitev štirirazredne šole, ki je bila po izjavah šolskih nadzornikov za Kranj nujno potrebna,³⁹ nekdanjo kapucinsko cerkev pa za šolske maše. Gubernij v Gradcu je ta predlog podprl in je zato nekdanji samostan prepustil mestu za šolo in učiteljsko stanovanje.⁴⁰ Ker mesto ni imelo denarja, je bilo preurejanje samostana počasno. Nič boljše ni bilo s kapucinsko cekvijo. Na gubernijsko odredbo 16. februarja 1788 je kranjski župnik izjavil, do bo v primeru, če se jo nameni za šolsko mladino, iz premoženja župnijske cerkve naredil vse potrebno za opravljanje sv. maš ob šolskih dneh.⁴¹ Ker se je nazadnje izkazalo, da je bila za šolske maše pretemna, so jo licitirali na 800 goldinarjev in jo prodali šele leta 1795.⁴² Lažje je bilo pri prodaji drugega premoženja nekdanjega kapucinskega samostana. Vrt in šupo so za najboljšo ponujeno ceno pri 941 goldinarjev maja 1788 prodali Francu Rechbergerju, gubernij pa so nato prosili za dovoljenje, da bi s tem

³⁵ Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana 1939, str. 220.

³⁶ Deželno glavarstvo za Kranjsko, p.p. F-12-1, šk. 23.

³⁷ J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, str. 240.

³⁸ Ibidem, str. 243.

³⁹ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. Ljubljana, 30. julij 1787, ad. 23191, 4. avgust 1787.

⁴⁰ J. Žontar, Zgodovina, str. 244; prim. tudi: France Ostanek, O ustanavljanju glavne šole v Kranju v letih 1786 do 1789, v: Kranjski zbornik, Kranj 1970, str. 315.

⁴¹ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. 15. marec 1788.

⁴² Anton Koblar, Šole v Kranju, v: Izvestja muzejskega društva zas Kranjsko XIII, Ljubljana 1903, str. 46; Žontar, str. 244.

denarjem kapucinsko poslopje preuredili v šolo.⁴³ Ker nekdanje poslopje kapucinskega samostana brez večjih gradbenih posegov za šolo ni bilo primerno, je kranjska šola tudi po tej prodaji še nekaj časa ostala v stavbi pri župnijski cerkvi.⁴⁴ Prav tako je učitelj v Kranju ostal brez obljubljenе bře, ki naj bi mu pripadala po ukinitvi sosednjih mežnarij. Po dolgotrajnih sporih je bilo razsojeno, da jo posestnikom, ki so ji bili prej zavezani, poslej sploh ni bilo treba več dajati.

Ker je bil obstoj šol ob uveljavljanju prve osnovnošolske zakonodaje odvisen predvsem od gmotnega položaja učiteljev, se je jožefinska šolska oblast že na začetku zanimala predvsem za učiteljske plače ozir. za mežnarske dohodke in z določanjem njihove minimalne višine poskušala vplivati na izboljšanje položaja učiteljev. Na podeželju so spodnjo mejo učiteljske plače najprej postavili na 150 goldinarjev. Ker je bila višina nerealna, saj je večinoma niti približno niso dosegali in bi morala država razliko od dejanskih dohodkov učitelja do minimalne plače pokriti iz državne blagajne, so jo leta 1785 znižali na 130 goldinarjev.⁴⁵ Prav tako so minimalno plačo za učiteljskega pomočnika z 80 zmanjšali na 70 goldinarjev. Čeprav je minimalna plača učitelja komaj zadoščala za njegovo preživetje, je bila v večini primerov na Kranjskem še vedno previsoka. Država se je sicer zavezala, da bo pokrivala razliko do minimalne plače, a je poskrbela le za izjemne in za šolski sistem nujne zadeve. Prvotne obljube ni držala.

Učiteljska plača, ki so jo v Kranju ponujali Francu Pfeffingerju, ni bila zavidanja vredna. Z razpustitvijo bratovščin v Kranju ni bilo več niti učitelja niti podučitelja. Poslej je obstajal samo še »chor regens« Jurij Knoll, ki si je komaj zaslužil, da so njegovo ime povezovali s šolo.⁴⁶ Ostal je brez prejšnjih najbolj stabilnih dohodkov, ki jih je v državno-izobraževalne namene zasegla država. In čeprav poslej ni bilo samoumevno, da jih bo glede na potrebe celotnega šolstva v deželi namenila prav za kranjskega učitelja, je učiteljska plača v Kranju vlivala precejšnje pričakovanje, da bo v mestu z velikim številom šoloobveznih otrok dosegla vsaj minimalno določeno mejo. Mesto se je na nekdanje dohodke od bratovščin za kranjskega učitelja iz bratovščinskega šolskega sklada močno zanašalo in ni računalo, da bo šolska oblast z nekdanjim bratovščinskim premoženjem razpolagala čisto po svoji presoji. Dovoljenje za izplačila učiteljem iz bratovščinskega sklada je podeljeval gubernij v Gradcu, ki je bil glavni šolski nadzornik v notranjeavstrijskem guberniju, okrožni šolski komisarij pa so mu morali o dogajanju v posameznih šolah okrožja natančno poročati.

Okrožni urad v Ljubljani je predlog mestnega sodišča v Kranju podprl in je guberniju v Gradcu namesto dotedanjega učitelja Jurija Knolla 30. julija 1787 predlagal Franca Pfeffingerja.⁴⁷ Predlog je utemeljil z ugotovitvijo, da za razvoj šole v Kranju ni

⁴³ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. 27. avgust 1788; A. Koblar, o. c., str. 46; J. Žontar, Zgodovina, str. 244.

⁴⁴ A. Koblar, o. c., str. 47.

⁴⁵ H. Engelbrecht, o. c., str. 123.

⁴⁶ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. Ljubljana, 30. julij 1787. Iz poročila okrožnega urada guberniju v Gradcu.

⁴⁷ Ibidem.

pomembna samo pridobitev prostorne stavbe, ki se je nakazala v nekdanjem kapucinskem samostanu, ampak predvsem nastavitev sposobnega učitelja. Okrožni urad je zato gubernij zaprosil, naj potrdi »Franca Pfeffingerja, obetajočega mladeniča iz Idrije, ki ga je za učitelja predlagalo kranjsko mestno sodišče.«⁴⁸ Za prejšnjega učitelja Knolla, ki o učni metodi ni bil poučen, nikoli izprašan in ga državna šolska oblast za učitelja ni nikoli nastavila, pa je okrožni urad predlagal, da lahko na šoli ostane kot šolski pomočnik. Prav tako je okrožni urad predlagal, da Knollu pripadajo njegovi dotedanji dohodki v višini 47 goldinarjev 2 krajcarja, dokler si za učiteljsko službo ne pridobi potrebnega znanja. Zakonsko določeno minimalno letno plačo (70 goldinarjev) je lahko pričakoval po prvi šolski vizitaciji, če bi za šolo pokazal le boljšo usposobljenost.⁴⁹ Okrožni urad je ob tem soglašal s predlogom kranjskega mestnega sodišča, da se 117 goldinarjev, ki so jih pred razpustom vsako leto prispevale bratovščine za cerkveno glasbo, nameni učitelju Pfeffingerju in guberniju priporočil, da se jih za napredek šole v Kranju plača iz kranjskega šolskega (bratovščinskega) sklada. Z dodatkom, ki bi učitelju pritekal od šolnin, so na okrožju menili, da bi se učitelj Pfeffinger lahko v celoti in brez skrbi posvetil poučevanju.⁵⁰

Gubernij v Gradcu prošnji ljubljanskega okrožnega urada za plačo učitelju Pfeffingerju iz kranjskega šolskega sklada ni ugodil. Zatrdil je, da se takšno dovoljenje ne more predložiti posamezno, ampak samo z ozirom na celovito kritje stroškov za elementarno šolstvo po vsej Kranjski.⁵¹ Samo z upoštevanjem vseh šolskih potreb v deželi bi lahko ocenili, koliko bi lahko iz sklada izplačali v danem primeru.

Franc Pfeffinger je navkljub nedorečenosti učiteljskih dohodkov v jeseni 1787 sprejel provizorično mesto učitelja v Kranju.⁵² Za delo v šoli mu je od učencev mesečno pripadala šolnina, v užitku pa je imel še nekaj manjših dohodkov. Okrožni urad v Ljubljani mu je stal ob strani in je zanj naredil vse, kar je bilo v njegovi moči.⁵³ Učitelj Pfeffinger, ki je bil za svoje delo pohvaljen, je po naročilu okrožnega urada prejemal dohodke, ki sta jih od župnijske cerkve pred njim prejemale učitelj in podučitelj. Kranjski dekan mu je moral v imenu okrožja dati denar v višini 27 goldinarjev 12 krajcarjev, ki ga je samovoljno zadržal, ker je učitelj dobro poučeval. Šolnino je od premožnih staršev pobiralo mestno sodišče po 10 krajcarjev mesečno in ga izročalo učitelju.⁵⁴ Okrožni šolski komisar je 24. septembra 1787 mestnemu sodišču v Kranju naročal, naj za šolske izdatke do 10 goldinarjev plačajo iz mestne blagajne, prav tako je moralo mestno sodišče poskrbeti tudi za šolske knjige.

Denarne razmere za učitelja niso bile ugodne in že 14. marca 1788 se je z dopisom prvič obrnil na okrožni urad. Predstavil mu je svoj nezavidljiv položaj in ga

⁴⁸ Ibidem, Ljubljana, 30. julij 1787: »vom Stadtgericht Krainburg vorgeschlagenen Franz Pfeffinger aus Idria, einen jungen Mann von der besten Hoffnung ...«

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem, 10. oktober 1787.

⁵² F. Ostanek, O ustanavljanju glavne šole, str. 318.

⁵³ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. Kranj, 19. junij 1788.

⁵⁴ F. Ostanek, O ustanavljanju glavne šole, str. 318.

prosil za plačilo za opravljeno delo, pa čeprav se je pri tem zavedal, da so bili obeti za izplačilo slabi, ker je bilo zanj potrebno čakati na celovito preureditev denarnih podpor elementarnemu šolstvu v Notranji Avstriji.⁵⁵

V svoji nemoči je Pfeffinger 19. junija 1788 pisal guberniju v Gradec.⁵⁶ Med drugim je na začetku poudaril napredek šole v Kranju, ki ga je doživela zaradi »izredne učiteljeve prizadevnosti in njegove podvojene pridnosti.« Nadaljeval je s problemi, ki so ga pri delu obremenjevali in mu onemogočajo preživetje. Ker šolnina od 102 šolarja, ki so bili povečini revni, ni znesla več kot 3 goldinarje, ni bil več prepričan, da bo s tistimi dohodki v učiteljski službi do obljubljenе plače lahko še naprej vztrajal.

Proti svoji volji je v njem prevladovalo razmišljanje, da bi svoje delo v Kranju opustil in si ga poiskal kje drugod. Ugotavljal je, da nima niti sredstev niti prijateljev, ki bi ga hoteli začasno podpreti in mu olajšati pričakovanje trenutka, ko bo dobil prvo plačo iz šolskega sklada. V rokah ni imel niti enega niti drugega, za nadomestilo plače v obdobju od njegove namestitve v učiteljsko službo pa prav tako ni imel nobenega pisnega zagotovila, s katerim bi lahko dobrosrčnim prijateljem jamčil za njihovo začasno podporo. Pfeffinger je zato gubernij prosil za denarni prispevek iz kameralnega sklada, ali pa vsaj za pisno zagotovilo, da bo dobil izostalo plačilo za poučevanje od namestitve naprej.

Po enoletnem obdobju v Kranju je bil Pfeffinger še vedno pred nerešenimi problemi. Na številne vloge ni dobil jasnega odgovora. S 34 goldinarji iz cerkvenega premoženja, 40 goldinarji šolnine in nekaj hlebci kruha ter nekaj merniki žitne bire se ni mogel preživljati in ob tem poučevati 105 otrok. Ker ni videl drugega izhoda, se je pri tako majhnih dohodkih zadolžil za več kot 60 goldinarjev in je svoječasno za razdolžitev že prosil za pomoč.⁵⁷ Pri hrani se je zadolžil za 30 goldinarjev. Pri tem je računal, da bo s poučevanjem čez leto ta izdatek zanesljivo pokril. V nevzdržni bilanci je po enoletni učiteljski izkušnji prosil okrožni urad za pomoč in podporo, v nasprotnem primeru pa za čimprejšnjo odpustitev iz učiteljske službe. V slednjem primeru je prosil, da mu okrožni urad izda spričevalo o njegovem vedenju in sposobnosti za učiteljsko službo.⁵⁸

Okrožni urad posledaj ni več okleval. Učitelju Pfeffingerju se je hitro odpovedal. Ponovno mu je je zatrdil, da je zanj storil vse, kar je bilo v njegovi moči. Dovolil mu je tudi, da se je zadolžil z upanjem, ki se mu je obetalo, na njegovo izpolnitev ni hotel počakati.⁵⁹ Okrožni urad je zato opustil prizadevanje, da bi izboljšal njegove dohodke. Nemudoma mu je ukazal, naj vse šolske akte, odredbe, protokole in kataloge takoj izroči kranjskemu dekanu, do namestitve novega učitelja pa je moral šolo začasno prepustiti katehetu in šolskemu pomočniku Knollu.⁶⁰

⁵⁵ Gub., reg. II, f. 76, šk. 78. Kranj, 19. junij 1788.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, Kranj, 4. september 1788.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem, Ljubljana, 6. september 1788.

⁶⁰ Ibidem.

Po odpustitvi Pfeffingerja iz učiteljske službe v Kranju, je kranjski dekan 19. septembra 1788 okrožnemu uradu predlagal, da bi učiteljsko mesto v Kranju prevzel kaplan Mihael Hofman.⁶¹ Predlog kranjskega dekana je 20. oktobra 1788 v Ljubljani potrdil notar Jožef Mikolič. Kaplan Hofman si je nato že 21. novembra 1788 »privatim« pridobil katehetsko-pedagoško in učno spričevalo ljubljanske normalke, ki sta ga s podpisom overovala tako njen direktor, Anton Mulič, kot tudi okrožni šolski komisar, Anton Tomaž Linhart.⁶² Kranjski kaplan Hofman je v zelo kratkem času izpolnil vse zakonske predpise in okrožni urad ga je že 3. decembra 1788 predlagal guberniju za učitelja trivialke v Kranju.⁶³

V predlogu za namestitev kaplana Hofmana za učitelja v Kranju je okrožni šolski komisar, Anton Tomaž Linhart predstavil okoliščine, ki so privedle do Pfeffingerjevega odhoda.⁶⁴ Pri tem je poudaril, da je okrožni urad guberniju na njegovo zahtevo posredoval mnenje o Pfeffingerjevi prošnji za povečanje učiteljskih dohodkov že 5. julija 1788. Ker je okrožni šolski komisar vedel, da so dohodki za preživetje učitelja v Kranju premajhni, si je ves čas prizadeval, da bi se čimprej izboljšali. Nad naglim odhodom Pfeffingerja iz učiteljske službe so bili zato presenečeni. Medtem, ko mu je urad po svojih najboljših močeh pomagal pri iskanju novih virov za njegovo plačo, je Pfeffinger po izjavi okrožnega šolskega komisarja vseskozi grozil z odhodom iz učiteljske službe. Nazadnje je to grožnjo tudi uresničil. Ne glede na velika pričakovanja, ki so jih gojili ob njegovem prihodu v kranjsko šolo, okrožni šolski komisar po njegovem odhodu iz učiteljske službe ni skrival razočaranja tako nad njegovim obnašanjem kot tudi nad njegovim poučevanjem.

Ker okrožni urad ni hotel, da bi v šoli zaradi učiteljeve odpovedi prekinjali pouk, so po odhodu učitelja Pfeffingerja iz učiteljske službe, na njegovo mesto sprva nastavili začasnega učitelja, Sebastijana Petriča, ki je imel spričevalo ljubljanske normalke.⁶⁵ Kranjski dekan je kaplana Hofmana za učiteljsko službo v Kranju predlagal v prvi vrsti zato, ker je želel, da bi kranjska šola imela sposobnega in delavnega učitelja in mu je bil za to iz lastnih virov pripravljen plačevati poseben prispevek. Okrožni urad je bil s tako rešitvijo nenazadnje zelo zadovoljen, saj ni ne prvič in ne zadnjič priznal, da so učiteljski dohodki v Kranju po fasiji iz leta 1787 dejansko preveč pičli, da bi mogel učitelj brez posebne podpore iz šolskega sklada z njimi preživeti. Ker je kaplan ob učiteljski službi ostal tudi v pastoralni službi, je bila s tako rešitvijo zadovoljna vsa občina. S tem se je strinjal tudi nadškofijski konzistorij v Ljubljani, saj je novi učitelj pokazal svoje sposobnosti tako na katehetskem kakor tudi na pedagoškem področju.

Iz ohranjenih arhivskih virov je mogoče razbrati, da je bila vloga učitelja Pfeffingerja v kranjski šoli večplastna. Njegovo delo v težavnih razmerah pri ustanavljanju

⁶¹ Ibidem, Kranj, 19. september 1788.

⁶² Ibidem, Ljubljana, 21. november 1788.

⁶³ Ibidem, Ljubljana, 3. december 1788.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

kranjske državne šole se skozi prizmo učiteljskih dohodkov kaže v dveh pogledih. Ko je v pričakovanju državne denarne podpore z majhnimi sredstvi opravljal učiteljsko službo, so ga hvalili, ko je službo zapuščal, so ga grajali. Okrožni šolski komisar, Anton Tomaž Linhart, ki je imel pri njegovi nastavitvi najpomembnejšo vlogo, se je glede na krajevne in državne razmere v elementarnem šolstvu za njegovo odstavitev zelo hitro odločil. Nezaдостni učiteljski dohodki so bili pri tem največji problem. Učitelj Pfeffinger je s svojimi zahtevami nastopil jasno in odločno, kajti materialne osnove so bile za njegovo delo v šoli merilo njegovega delovanja.

Sklep

Vprašanje o pristojnosti ljubljanskega okrožnega šolskega komisarja, Antona Tomaža Linharta, v Idriji, je bilo do izsleditve arhivskega gradiva, ki izpričuje Pfeffingerjevo nastavitve za učitelja v Kranju, glede na izdano spričevalo idrijske glavne šole, na katerem je Linhart potrdil, da je imenovani pri njem opravil pedagoški izpit za sprejem v učiteljsko službo, prav tako pa tudi glede na širši pomen okrožnega središča v Ljubljani, povsem umestno. Čeprav je bila omejitev njegovih pristojnosti na gorenjsko okrožje s sedežem v Ljubljani pravno formalno jasna, ne moremo izključiti njegovega vpliva tudi v Idriji. Za Linharta je bilo znano, da se je kot okrožni šolski komisar odlikoval po svoji veliki razgledanosti, zavzetosti in delavnosti v šolskih zadevah. Kot tajnik obnovljenega deželnega glavarstva na Kranjskem je v novi vlogi prevzel glavne pristojnosti tako na šolskem kot tudi na kulturnem področju in je na Kranjskem do svoje zgodnje smrti leta 1795 usmerjal in vodil celotno šolstvo.⁶⁶ Čeprav je bila pri tem njegova skrb usmerjena predvsem na področje srednjega in višjega šolstva, je bil tudi za vprašanje elementarnega šolstva glavna avtoriteta in na Kranjskem najvišji državni šolski uradnik. V tej vlogi je bil Linhart v pojožefinskem obdobju višji šolski nadzornik tudi v Idriji, ki je imela ob koncu 18. stoletja za ljubljansko vzorčno šolo najpomembnejšo vzgojno in izobraževalno vlogo v elementarnem šolstvu na Kranjskem.

⁶⁶ Gub., reg. II, f. 80.

Zusammenfassung

War Anton Tomaž Linhart der Schulinspektor in Idrija?

Stane Okoliš

Weil Anton Tomaž Linhart, der erste pädagogisch ausgebildete Kreisschulinspektor von Gorenjsko am Abschlusszeugnis von Franz Pfeffinger, einem Absolventen der Idrijaer Hauptschule, mit Unterschrift und Siegel dessen Befähigung für den Lehrerberuf (15. Juli 1787) bestätigte, stellte sich von selbst die Frage, ob Linhart auch in Idrija, das damals verwaltungspolitisch zum Kreis von Notranjsko gehörte, Schulinspektor war. Durch die Einführung der Schulinspektoren griff die josephinische Schulverwaltung in den Achzigerjahren des 18. Jahrhunderts an der mittleren Stufe der Schulaufsicht zum ersten Mal radikal in die Veränderungen der ungünstigen Schulverhältnisse ein. Die Kreisschulinspektoren wurden zu den Trägern der Veränderungen, da es bereits nach einigen Jahren klar wurde, dass die teresianische Allgemeineschulordnung (1774) die Erwartungen nicht erfüllt hatten. Wenn man die Veränderungen nicht anders erreichen konnte, war auch Gewalt vorgesehen. Bei der Gründung neuer Schulen war ihre erste Fürsorge vor allem die Einstellung der pädagogisch befähigten Lehrer. Franz Pfeffinger, der Sohn eines Wachtmeisters im Bergbau und gebürtiger Bewohner von Idrija, war nicht nur der beste unter den Schülern von Idrija, sondern erlangte während dieser Jahre auch die Fähigkeit, an der Trivialschule zu unterrichten. Für den Beginn seines Lehreramtes und die Bestätigung seiner pädagogischen Befähigung musste er noch eine Prüfung beim Kreisschulinspektor belegen. Auf Grund der erhaltenen Archivmaterialien fand man heraus, dass er die vorgeschriebene pädagogische Prüfung bei Anton Tomaž Linhart in Ljubljana bestand, weil er sich um die Lehrerstelle in Kranj im Schulbezirk von Gorenjsko bewarb. Mit den besten Empfehlungen aus Idrija wurde er in Kranj als Lehrer angenommen, er blieb dort jedoch nicht länger als ein Schuljahr. Den Lehrerdienst verließ er nach zahlreichen Bitten und Beschwerden, weil das Zahlungssystem der Lehrer nicht geregelt war. Das Jahresgehalt nämlich, das ihm in Kranj aus dem Schulfonds nach der aufgelassenen Kranjer Bruderschaft versprochen wurde, wurde ihm nicht ausgezahlt. Als er 1788 seinen Dienst plötzlich abbrach, wurde in Kranj der Unterricht nicht abgebrochen. Der neue Lehrer wurde auf Vorschlag des Pfarrers nach abgelegter pädagogischen Prüfung und der versprochenen Belohnung für die Schularbeit der Kranjer Kaplan Michael Hofman. Obwohl er mit seinem Dienst abbrach, machte Franc Pfeffinger auf die große Bedeutung und Rolle aufmerksam, die die Idrijaer Hauptschule in den Anfangsjahren bei der Lehrerbildung hatte.

Monika Govekar - Okoliš*

Razvoj in pomen prosvetno izobraževalnega dela društev na Goriškem in v Trstu v letih 1848–1914

*The development and significance of educational work by various societies
in the Gorizia province and Trieste in the period 1848–1914*

Izvleček

V delu je prikazano, kako se je razvijalo prosvetno izobraževalno delo društev na Goriškem in v Trstu v letih 1848–1914. Posebej so analizirana slovenska društva, ki so nastala na Goriškem in društva, ki so delovala v Trstu in okolici. Opisan je razvoj društev po posameznih krajih in njihovo delovanje. Prikazane so različne vrste društev, njihova vloga v prosvetljevanju in izobraževanju slovenskega prebivalstva na Goriškem in v Trstu z okolico ter vzroki za nastanek in delovanje društev.

Abstract

The article shows how societies in the province of Gorizia and in Trieste developed their educational activities in the period 1848–1914. In particular, Slovenian societies that were established in the Gorizia province and those operating in Trieste and surroundings are analysed. The development of societies in the various towns and villages and their activities are described. The article also presents the different types of societies, their role in educating the Slovenian inhabitants of the Gorizia and Trieste areas, as well as the reasons for the emergence and operation of the societies.

Uvod

Na Slovenskem je v obdobju po letu 1848 nastalo veliko novih in raznolikih društev, medtem ko so bila društva pred marčno revolucijo in ukinitvijo fevdalnih odnosov vezana na fevdalni ustroj družbe in omejena predvsem na višje in bolj izobražene sloje prebivalstva. Nove razmere po letu 1848 so omogočile, da so se ljudje, ne glede na svoj socialni položaj, začeli bolj aktivno in množično združevati v društva. Društva so dobila novo prosvetno-izobraževalno vlogo in so močno vplivala na razvoj slovenskega prebivalstva.

Društva so bila za izobraževanje ljudi zelo pomembna, ker so vplivala na njihovo (nacionalno) zavest in jim nudila močno oporo. Oblikovala so se spontano kot civilna

* dr. pedagoških znanosti, docentka, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

gibanja posameznikov, ki so imeli enotne cilje in poglede na slovensko življenje. V društvih je bil le del slovenskega prebivalstva, predvsem inteligenca, kulturniki, duhovniki, dijaki ter študenti. Ti so se v letu 1848 povezali v društva na Dunaju, v Gradcu in Ljubljani z imenom Slovenija (Prunk, 1992). Glavna značilnost teh društev je bilo prizadevanje za razvoj slovenske politike (program Zedinjene Slovenije). Pomen teh društev pa je bil toliko večji, ker so s svojim delovanjem in propagando vplivala na to, da se je zganila večina slovenskega kmečkega prebivalstva, skupaj s kmečkim meščanstvom (ib.).

To je spodbudilo nastanek in širjenje novih društev na Slovenskem ozemlju znotraj Avstrije. V drugi polovici 19. stoletja so delovala številna društva, zlasti kulturno-prosvetna, ki so se širila tudi na podeželju. Tako je razvoj kulturno-prosvetnih društev dosegel svoj višek pred prvo svetovno vojno. V številnih društvih (pevskih, bralnih, športnih in telovadnih, podpornih, učiteljskih, političnih, gospodarskih in tudi dijaških) je izobraževanje ljudi dobilo poseben pomen. V njih se je spodbujalo in razvijalo prosvetno delo, širila se je splošna razgledanost (pismenost, gospodarska znanja), nacionalna zavest in identiteta ter razvoj slovenske kulture. Na omenjen način so društva prenašala znanja in stališča, ki jih ljudje takrat ne bi dobili nikjer drugje. S tem so društva omogočala priložnostni razvoj vsakemu posamezniku, saj so se ljudje v društvih prostovoljno srečevali v skladu s svojim zanimanjem, medsebojno so ustvarjali razmere za uspešno individualno in kvalitetno ter spontano izobraževanje. S tem so si pridobili sposobnosti za nadaljnje samoizobraževanje. Na podlagi odprte komunikacije so se v društvih ljudje izpopolnjevali v znanju, prenašali so izkustva ter informacije. Tako so bila slovenska društva eden od temeljev neformalnega izobraževanja slovenskega prebivalstva v obdobju, ko smo bili Slovenci pod Avstrijo. To je še posebej veljalo za Slovence, ki so živeli na obrobju slovenskih dežel, na Primorskem, Koroškem in Štajerskem. Njihovo društveno življenje je bilo na političnem, gospodarskem, kulturnem, športnem ter šolskem področju pod močnimi raznarodovalnimi pritiski. Zaradi teh so se začele v sredini 19. stoletja po slovenskih deželah prve oblike narodnoprosvetnega delovanja. To delovanje je bilo skrb vseh tistih, ki so se zavedali pomena našega kulturnega zorenja.

Začetki društev na Goriškem in v Trstu z okolico

Primeri Goriške in mesta ter okraja Trst sta še posebej zanimiva, saj se je v drugi polovici 19. stoletja in do prve svetovne vojne oblikovalo zelo veliko število društev. Med prvimi društvi pa so bila **bralna društva**. Kot lahko ugotavljamo iz literature, ni dala knjižnic in s temi povezanih društev našemu narodu nobena oblast; ne državna, ne deželna in ne občinska. Ljudje so si morali sami postaviti temelj ustanovam, ki so jim omogočile, da so se kulturno dvigovali.

Prvi začetki društev na Goriškem segajo prav tako v leto 1848, ko so goriški Slovenci v juniju istega leta ustanovili lastno Slavljansko bravno društvo, ki je kmalu

po ustanovitvi štelu 160 članov (Murovec in Humar, 1957). Za cilj je imelo dvigniti poučevanje in samoizobraževanje slovenskih prebivalcev, vendar je delovalo le do leta 1850. To je bilo eno prvih prosvetnih društev na Slovenskem. Naslednje leto je bilo ustanovljeno bralno društvo v Kanalu in leta 1851 v Bovcu (ib.).

Tudi v Trstu se je v letu 1849 ustanovilo Slavljansko društvo (Pahor, 1970). To je bilo, kot omenja Pahor, sprva zaprto nižjim slojem prebivalstva, ki niso zmogli visoke članarine (18 oz. 14 goldinarjev na leto), vendar je društvo kljub temu navezalo stike z okoliškim, pretežno kmečkim prebivalstvom. Stiki so bili trojni:

- V društvo so se včlanili bolj premožni in razgledani okoličani, vendar je bilo teh malo (na primer leta 1865 le šest oseb).
- Druga oblika stikov je nastala na podlagi posredništva okoliških učiteljev, ki so kot pevovodje ali cerkveni orglarji vodili svoje pevce na čitalniške prireditve (nastopi pevcev iz posameznega okraja).
- Tretja oblika stikov pa so bili čitalniški izleti v okolico, povezani pa so bili z nastopi (ib.).

Stiki posameznih društev so se širili na področje umetne in posvetne pesmi ter narodnega duha. S tem so bili povezani tudi prvi začetki podeželskih čitalnic in nadaljnji razvoj podeželskega društvenega življenja.

Vendar pa je bilo delovanje prvih slovenskih društev tudi na Goriškem in v Trstu z okolico kmalu ovirano zaradi Bachovega absolutizma (1850–1860), ki je zatiral vsako politično in ljudskoprosvetno delovanje. Šele z zlomom absolutizma in uvedbo novega ustavnega življenja po letu 1860 je ljudskoprosvetno delovanje lahko ponovno izraziteje oživel (Prunk, 1992).

Prosvetno izobraževalno delo v društvih na Goriškem in v Trstu po letu 1860

Na Goriškem in v Trstu se je to pokazalo, podobno kot drugod po Slovenskem, v ustanavljanju **čitalnic**. To so bile institucije, ki so jih sprva ustanavljali po mestih in trgih, v katerih sta se združevala razvijajoče se slovensko meščanstvo in narodno zavedna inteligenca. V čitalnicah so z govori utrjevali in širili narodno zavest, razpravljali so o političnih vprašanjih, gojili narodno petje, plese in igre (Govekar, 1996). Prva čitalnica na Slovenskem z imenom Slovanska čitalnica je bila ustanovljena leta 1861 v Trstu (istega leta so se ustanovile tudi v Ljubljani, Celju, Mariboru in kasneje še drugod) (Prunk, 1992).

Na Goriškem je bila najstarejša Narodna čitalnica v Tolminu, ustanovljena leta 1862 (Murovec in Humar, 1957). Z odlokom 26. septembra leta 1862 št. 2192/P pa je cesarsko kraljevo namestništvo v Trstu potrdilo pravila delovanja društva v Gorici z imenom Slovenska čitalnica v Gorici. Cilj in namen društva pa je bil narodna omika. Gabršček je o njem zapisal: »Čitalnica bo nekako narodno ognjišče, od kogar se bo po naravni in postavni poti širila dušna gorkota, blaga gorkota slovensko narodne vednosti in zavednosti, po hribih in dolinah slovenskih ob Soči in Vipavi.« (Gabršček,

1932, str. 69). Že v prvih letih obstoja čitalnice, ki jo je vodil Andrej Winkler, so organizirali vrsto prireditev (veselice, pevske nastope, koncerte, tombole, govore, plese). Na velikih plesih so se zbirali poleg Slovencev tudi vsi državni in deželni dostojanstveniki, ves deželni odbor, vojaški načelniki, višji dvorni mojster nadvojvode in drugi, toda plesni redi in vabila so bili samo slovenski (ib.).

Poleg Gorice sta dobili leta 1864 svoji čitalnici tudi Ajdovščina in Vipava. Ajdovska čitalnica je bila slovesno odprta 17. aprila v Godinovi dvorani. Na odprtje so prišli pevci iz Trsta in Vipave ter godci iz Gorice. Predsednik dr. Lavrič je imel slavnostni govor. Poleg tega so bili pevski nastopi, ples in navdušeni govori in pozdravi. Čitalnica pa je znana tudi po tem, da je takoj ustanovila svojo knjižnico, knjige pa je pošiljala tudi po vaseh (Gabršček, 1932). Tako se je kmalu oblikovala zamisel, da bi tudi na podeželju ustanavljali čitalnice. Ustanavljanje podeželskih čitalnic je priporočal Josip Godina-Vrdelski (1808–1884), ki je leta 1865 predlagal ustanovitev čitalnic v Škednju, pri Sv. Ivanu, v Rojanu, v Barkovljah, na Proseku, na Opčinah, v Bazovici in na Katinari (Pahor, 1970). Tovrstna priporočila pa niso bila brez uspeha. Časopis Slovenec je omenjal, da je bil v Rojanu nek kmet zelo prizadeven, da se kar najhitreje ustanovi čitalnica (Slovenec, 26. avgust 1865, str. 259). Leta 1866 so se ustanovljale čitalnice po vaseh, v Podragi v zgornji Vipavski dolini in v Skopem na Krasu ter v Idriji. Tako so dobili čitalnico v Kanalu, Braniku in Idriji leta 1866, leta 1867 v Solkanu in Komnu, leta 1871 pa je bila ustanovljena čitalnica v Kobaridu, katere pobudnik je bil Simon Gregorčič (Murovec in Humar, 1957).

V omenjenem obdobju je bil za nas še posebej pomemben **zakon o društvih z dne 15. novembra 1867**, ki je pospešil nastajanje društev v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja. Ta so se širila po posameznih vaseh. Številna so bila slovenska društva, ki niso bila pod vplivom avstrijske politike. Njihova naloga pa je bila predvsem v širjenju in razvijanju slovenske narodne zavesti, jezika in kulture. Poleg teh društev so se v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja oblikovala tudi nemška (Schulverein) in italijanska društva (Pro patria, Lega Nazionale), katerih namen je bila germanizacija in iredentizem slovenskega prebivalstva (Pahor, 1970a). Teh društev podrobneje ne bomo obravnavali, saj so za nas pomembnejša slovenska društva, ki so se ustanovila in delovala na Goriškem in v Trstu.

Pregled kvantitativnega razvoja društev na Goriškem in v Trstu z okolico

Kot primer lahko analiziramo društva na Goriškem ter društva v Trstu in okolici.¹ Mesto Gorica je imelo do leta 1914 skupaj 88 društev, mesto Trst pa 94 društev

¹ Seznam števila društev za Goriško pokrajino v letih od 1848–1914 po posameznih manjših krajih: Doberdob (6), Dol-Poljane (1), Dolenje Rubije (1), Gradiška (1), Jamlje (1), Krmin (2), Ločnik (1), Mirnik (1), Pevma (8), Podgora (11), Rupa (3), Sovodnje (9), Škrlevo (1), Štandrež (9), Števerjan (8), Tržič (2), Vrh Sv. Mihaela (5). Mesto Gorica je imelo več društev. Med temi je delovalo 16 društev, ki so se ukvarjala z ljudsko prosveto, 5 šolskih društev, 3 dijaška društva, 9 športnih in telovadnih društev, 7 podpornih društev, 10 strokovnih organizacij (učiteljska, pekovska), 18 gos-

(glej tabelo). Poleg tega lahko ugotavljamo, da je bilo v Goriški pokrajini 17 krajev s svojimi društvi. Od teh je bilo največ 11 društev v Podgori. V Trstu z okolico pa je bilo 44 krajev s svojimi društvi, od katerih jih je imel največ, kar 33 društev, Sv. Ivan.

Omenjeno veliko število in pestrost društev glede na njihov namen delovanja pa nam kaže, da je bilo kulturnoprosvetno delo v veliki meri povezano z društvenim delovanjem. Vzrok za to pa je bil nacionalni boj proti germanizatorskim pritiskom Avstrije. Prosvetno izobraževalno delo je bilo sprva s svojimi cilji usmerjeno na širjenje nacionalne kulture, širjenje slovenskega jezika, kot učnega jezika po šolah in drugih institucijah. Boj za ohranjanje slovenskega jezika, kulturne dediščine in razvoja gospodarskih znanj znotraj društev je bil tako izrazit, da na Goriškem in v Trstu z okolico pred prvo svetovno vojno skorajda ne najdemo domačije, ki ne bi imela naročenih nekaj slovenskih časopisov in knjig. Med časopisi so bili znani: Slovenski narod, Soča, Slovenski gospodar, Edinost, Naša sloga in Gospodarski poučnik. Prejemali so tudi Zvon, Slovana, Mir in knjige Slovenske matice, Družbe Sv. Mohorja in knjige Društva sv. Jeronima. Iz tega lahko sklepamo, da je bila pismenost med slovenskim prebivalstvom na Primorskem (Goriškem in Trstu) razvita, saj so se ljudje posluževali različnih časopisov in knjig. Pomembno vlogo so za to imele ljudske knjižnice in bralna ter podporna društva, ki so nastajala po deželi.

Tabela: Primerjava števila posameznih vrst društev v Gorici in Trstu v letih 1848–1914 sestavljeno po podatkih iz opombe št. 1 (Sancin-Reharjeva, 1970).

		MESTO GORICA	MESTO TRST
Št.	Vrsta društev	Število društev	Število društev
1.	Kulturno-prosvetna društva	16	19
2.	Šolska društva	5	5
3.	Dijaška društva	3	1
4.	Športna in telovadna društva	9	8
5.	Podporna društva	7	9
6.	Strokovne organizacije-društva	10	11
7.	Gospodarska društva	18	19
8.	Politična društva	9	7
9.	Verska društva	2	9
10.	Druga društva	4	3
11.	Založbe – društva	5	3
	Skupaj	88	94

Na primer v Gorici je leta 1882 nastalo Bralno in podporno društvo. Nastajale so čitalnice (Kubed, Dekani, Vipava) in šolske ter učiteljske knjižnice. Predvsem so

podarskih organizacij, 9 političnih društev, 2 verski društvi, 4 razna druga društva (Ruski kružok v Gorici, Lovsko in strelsko društvo za Gorico, Deželna zveza za promet na Goriško Gradiščanskem, Zveza županov in podžupanov Goriškega okraja ter slovenskih občin Gradiščanskega okraja). Poleg tega je imela Gorica do leta 1914 pet založb (Goriška tiskarna, Katoliško tiskovno društvo, Narodna tiskarna v Gorici, Narodna knjigarna in Socialna Matica v Gorici) (Sancin-Reharjeva, 1970).

učiteljske knjižnice, ki so jih ustanavljala posamezna učiteljska društva na Primorskem, skrbele, da je med učitelji krožila slovenska literatura, zlasti »dela pedagoško-didaktične veljave..., knjige naj potem med društveniki krožijo.« (Iz Zaveze..., 1891, str. 123–124).

Tudi Delavsko izobraževalno društvo Ljudski oder v Trstu (ustanovljeno leta 1905) je širilo primerno čtivo med svojim članstvom. Uredilo je svojo knjižnico in podružnico leta 1906 v Križu. Znano je bilo po tem, da je imelo svojo knjižničarsko komisijo, ki je znotraj vsake knjige, ki se je izposojevala, nalepila svoj Knjižni red. V njem so bila pravila in pogoji, pod katerimi si je lahko posameznik za določen čas izposodil knjige.

Poleg tega lahko omenimo, da so začele delovati tudi **prve slovenske potujoče knjižnice**. Za prvo je poskrbela Narodna Prosveta v Gorici že leta 1905. Nastali pa sta še dve potujoči knjižnici, leta 1906 v Mirnu pri Gorici in v Neblem ob italijanski meji. Obe je ustanovilo društvo Adrija, ki pa je še v naslednjem letu širilo razvoj potujočih knjižnic (Ozeljan, Sovodnjah) (Kolerič, 1970). Pri tem lahko poudarimo, da je bil namen kulturno-prosvetnih društev v izobraževanju svojih članov s pomočjo društvenih knjižnic in predavanj². V knjižnicah so imeli nad 3.000 knjig. Pred prvo svetovno vojno so zbirali knjige za osrednjo ljudsko knjižnico. Potrebni denar za nabavo knjig, vezavo, prenos, prevoz ter društvene omare so si pridobili z nastopi in prireditvami.

Ustanovilo se je **Muzejsko društvo** v Gorici leta 1913, ki je znano po tem, da so zbrali prek 7000 kosov knjig in upali na odprtje Narodnega muzeja. Leta 1913 je Muzejsko društvo kupilo štiri redke slovenske knjige iz protestantske dobe: dve knjigi Primoža Trubarja Ta celi Psalter Davidov iz leta 1566 in Ta celi Catechismus iz leta 1584 in dve knjigi Jurija Dalmatina: Karszanske lepe molitve iz leta 1584 in Biblia iz leta 1583 (Gabršček, 1934). Tako lahko ugotavljamo, da je od prvih skromnih tiskov in redkih bralcev Slavljanskega bravnega društva v Gorici in Slavljanskega društva v

² Število društev za Tržaško pokrajino v letih od 1848–1914:

Bane (3), Barkovlje (16), Bazovica (13), Boljunec (14), Boršt (8), Devin (4), Dolina (14), Draga (1), Gabrovec (1), Greta (5), Gropada (4), Katinara (1), Kolonja (4), Konkonec (2), Kontovel (7), Križ pri Trstu (16), Lonjer (12), Mačkovlje (5), Mavhinje (5), Nabrežina (24), Opčine (23), Oreh (1), Padriče (8), Podlonjer (2), Prosek (12), Prosek-Kontovel (5), Repen (5), Ricmanje (7), Rocol (9), Rojan (16), Salež (2), Sesljan (1), Slivno (3), Sv. Barbara (3), Sv. Ivan – Trst (35), Sv. Jakob (13), Sv. Marija Magdalena spodnja (6), Sv. Marija Magdalena zgornja (2), Šempolaj (4), Škedenj (19), Škorklja (2), Štramar (1), Trebče (11), Zgonik (3). Mesto Trst je imelo veliko društev, med katerimi je bilo 19 kulturno-prosvetnih društev, 5 šolskih društev, 1 dijaško društvo, 8 športnih in telovadnih društev, 9 podpornih društev, 11 strokovnih društev, 19 gospodarskih društev, 7 političnih društev, 9 verskih društev, 3 razna druga društva (Zveza slovenskih in istersko hrvaških županov, Ruski kružok v Trstu, Vzgojevalni zavod šolskih sester v Trstu). Trst je imel do leta 1914 3 založbe (Tiskarna Edinost v Trstu, Katoliško tiskovno društvo v Trstu in Slovansko knjigarno Josip Gorenjec v Trstu) (Sancin-Reharjeva 1970).

Primer akademskega ferijalnega društva Balkan, ustanovljenega leta 1907 v Trstu, nam kaže, da je društvo ustanovilo 13 knjižnic: v Barkovljah, Bazovici, Lonjerju (znotraj društva Zastava), na Kontovelu (kot odsek društva Danica), Kopriva na Krasu (1908), Na Opčinah, Rojanu, Rocolu, Sv. Ivanu, Trebčah in Padričah (Kolerič, 1970).

Trstu, slovenska beseda našla pot v vsako naše najmanjše naselje in v vsako hišo na Goriškem in v Trstu. »Zajela je vse sloje našega naroda, ki ni, tik pred prvo svetovno vojno, poznal več besede nepismen.« (Kolerič, 1970, str. 130).

Med kulturnoprosvetna društva na Goriškem in Trstu pa lahko uvrščamo poleg že omenjenih čitalnic, bralnih društev in ljudskih knjižnic tudi vsa **pevska društva, tamburaška, godbena, izobraževalna društva**. Delovala so tudi **športna in telovadna društva** (Sokol, kolesarska društva, planinska, nogometni klubi) (Sancin-Reharjeva, 1970).

Pomembna so bila tudi druga društva, ki so nastajala v drugi polovici 19. stoletja. Med njimi lahko omenimo **delavska in politična društva**. Znano je bilo Delavsko bralno društvo v Idriji, ki se je ustanovilo leta 1884. Društvo je imelo veliko prosvetno vlogo, saj je imelo svojo čitalnico in knjižnico, svoj pevski zbor, ki ga je vodil Zorko Prelovec. Društvo sprva ni bilo strankarsko opredeljeno, vendar se je to zgodilo na prelomu iz 19. v 20. stoletje (Murovec in Humar, 1957).

Politični razkol pa ni bil značilen le za omenjeno društvo, temveč tudi na splošno za takratni čas. Slovenci so ustanavljali: 1. narodnonapredno, 2. katoliško stranko in 3. delavsko socialdemokratsko stranko. To pa je pomembno zato, ker je politična diferenciacija vplivala na cilje in delovanje posameznih društev. Omenjeno se je kazalo v tem, da so prosvetna društva dobivala jasnejše strankarsko-politične poteze, bolj v ozadje pa je stopil boj za narodnostne pravice. Lahko celo rečemo, da so se politična društva delila na narodnonapredna, katoliška in delavska.

Med narodnonaprednimi društvi lahko omenimo Narodno prosveto, ki se je ustanovila na pobudo narodnonaprednega tabora leta 1905 v Gorici. Njena naloga je bila v pospeševanju splošne izobrazbe, ustanavljanju čitalnic in knjižnic, prirejanju različnih predavanj, narodnih veselic, izdajanju brošur ter ustanovitvi slovenskega gledališča v Gorici (Murovec in Humar, 1957). Na pobudo narodnonapredne stranke se je leta 1907 ustanovila Zveza narodnih društev v Gorici, v kateri je bilo leta 1909 101 prosvetno društvo, leta 1910 pa je bilo kar 120 društev s 7000 člani (ib.).

Ustanavljala so se delavska društva, med katerimi lahko omenimo Delavsko izobraževalno društvo v Gorici, ustanovljeno leta 1910. Društvo sta ustanovila Jože Petejan in dr. Dermota. Značilnost tega društva pa so bila javna predavanja znanih socialistično usmerjenih javnih delavcev (dr. Dermota, Ivan Cankar, Etbini Kosta idr.). Tudi v Trstu je bilo pred letom 1910 ustanovljeno podobno društvo, z imenom Ljudski odbor. Nastajala so še druga delavsko-prosvetna društva v Solkanu, Pevmi in v Mirnu (ib.).

Poleg teh so bila pomembna **šolska društva** (Družba sv. Cirila in Metoda), **učiteljska društva** za posamezni šolski okraj (Učiteljsko društvo za goriški okraj (14. februar 1888), Sežansko učiteljsko društvo (17. februar 1888), Tolminsko učiteljsko društvo (24. februar 1888), Slovensko učiteljsko društvo za koprski okraj (27. februar 1888), Učiteljsko društvo za Trst in okolico (6. maj 1906), Učiteljsko društvo za laški okraj (17. februar 1907) (Jelenc, 1913) in Društvo slovenskih profesorjev v Gorici (1909) (Sancin-Reharjeva, 1970).

Pravila Učiteljskega društva za Trst in okolico iz leta 1906. (SŠM, knjižnica)

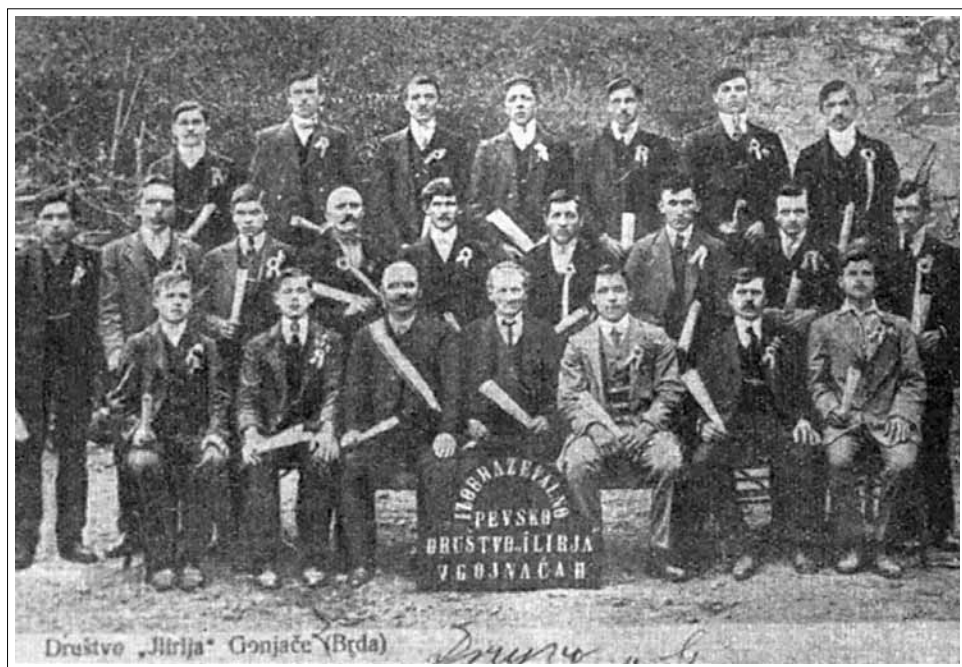
Pomembne organizirane oblike prosvetnega dela so potekale znotraj **strokovnih organizacij** na primer: pekovsko društvo, ribarsko društvo, Zveza slovenskih delavk, Zveza slovenskih trgovskih pomočnikov in trgovska izobraževalna društva (ib.). Delovala so tudi razna **gospodarska društva**: kmetijske in vrtnarske družbe, vinarska in sadjarska društva, posojilnice, hranilnice, zavarovalne zadruge, zadrुžne zveze in banke. Ustanavljala so se tudi **podporna društva**, na primer: Delavsko podporno društvo, Dijaška kuhinja, Narodni sklad, razni Zavodi in **druga društva**, med katerimi najdemo lovsko, strelsko, Zvezo županov in podžupanov posameznega okraja ter posameznih slovenskih občin (ib.).

Tudi mladina je ustanavljala svoja **dijaška društva**, ki so imela pomembno prosvetno vlogo. Med njimi lahko omenimo Akademično ferijalno društvo Adrija, ki je bilo ustanovljeno leta 1902 v Gorici. Društvo je bilo pomembno, ker je združevalo vse napredne študente na Goriškem (Stergar, 1978). Njihovo delovanje je bilo zlasti narodnoobrambno. Prirejali so ljudske shode, na katerih so se zavzemali za slovenske šole in ustanovitve slovenske univerze v Ljubljani. Na primer leta 1904 je društvo Adrija pripravilo štiri shode, in sicer v Dobravljah na Vipavskem, v Gorici, v Nabrežini in Kojskem (ib.). Istega leta so društveniki Adrije uveljavili po češkem zgledu uporabo narodnih kolkov. Kupovali so jih zavedni Slovenci in jih poleg pisnih znamk lepili na pisma in dopisnice, na vstopnice za veselice, gledališke predstave in druge narodne shode. To je bilo pomembno za delovanje tudi drugih slovenskih društev, s čimer so zbirali denar za svoj obstoj (Stergar, 1978). Mladinsko društvo Adrija je sodelovalo z goriško Trgovsko-obrtno zadrugo in društvom Narodna Prosveta, s katerima so skupaj odprli javno knjižnico v goriškem Trgovskem domu (ta je v prvem letu izposodila 4500 knjig). Adrija je bila v letu 1904 pobudnik za uvedbo slovenskih napisov v slovenskem delu dežele (namesto nemško-slovenskih), prizadevala se je za ustanovitev pisarne za brezplačne pravne nasvete v Gorici in za sistematično spremljanje razmer na jezikovni meji. Omenjeno društvo je uresničilo zahtevo po ustanovitvi podporne dijaške kuhinje v Gorici leta 1907 (ib.). Mladi so si prizadevali za razvoj ljudskega knjižničarstva, saj so do leta 1914 ustanovili na Goriškem sedem ljudskih knjižnic. Podatki so znani za pet knjižnic: v Mirnu pri Gorici, v Ozeljanu in Neblem leta 1907 in v Sovodnjah in Mirniku leta 1908 (Stergar, 1978).

Mladi iz društva Adrija so bili zelo dobri govorniki in predavatelji. Nastopali so po goriških krajih skupaj z Narodno prosveto ter Zvezo narodnih društev, ki sta skrbeli za predavanja. Med znanimi predavatelji omenimo Franca Ilešiča, Dinka Puca, Karla Ozvalda, Alojza Gradnika, Dragotina Lončarja, Henrika Tumo, Bogomila Vošnjaka idr. (ib.). Za zgled lahko navedemo nekaj naslovov z njihovih predavanj: Pravo manjšine, Kritika današnjega gospodarskega razvoja z gospodarskega in socialnega stališča, Narodnost in proletariat idr. (Stergar, 1978). Naslovi predavanj pa nam zgovorno kažejo, da se je mlado izobraženstvo zavzemalo ne le za narodna, temveč tudi za socialna vprašanja. Društvu se je pridružila tudi srednješolska mladina, ki je leta 1909/10 ustanovila svoj klub znotraj društva Adrija. Mladi so širili ideje po združitvi Slovencev z drugimi jugoslovanskimi narodi (ib.). Društvo Adrija je bilo zato velik trn v peti avstrijskim in nemškim zaščitnikom ter italijanskim nacionalistom, kar se je pokazalo 15. julija 1914, ko je policija preiskala med prvimi slovenskimi društvi sedež Adrije. Društvo pa je zaradi vojne vedno težje delovalo.

Omeniti moramo tudi Slovensko Akademično ferijalno društvo Balkan, ki je bilo ustanovljeno leta 1907 v Trstu. Tako kot za goriško Adrijo, velja tudi za Balkan, da je s svojo organizacijo in delovanjem kmalu postal središče mladinske dejavnosti v Trstu. Uspeh delovanja društva Balkan je v številu ustanovljenih ljudskih knjižnic v letih 1907–1913. Ljudske knjižnice so se ustanovile na Opčinah, pri Sv. Ivanu, v Ba-

zovici, Rocolu, Koprivi, Krepljah, Škednju, Barkovljah, Lonjerju, Trebčah, v Padričah in v Rojanu (Stergar, 1978). Knjižnice so imele skupno nad 3000 vezanih knjig. Prav tako je bila v društvu kot v javnosti živahna predavateljska dejavnost mladih. Znani skladatelj Vasilij Mirk je vodil društveni moški zbor in uglasbil več iger, s katerimi so želi uspeh med občinstvom. Že od leta 1909 se je društvo zavzemalo za ustanovitev osrednje slovenske javne ljudske knjižnice v Trstu. Za ta namen so zbirali sredstva, kar pa je zaustavila prva svetovna vojna. Društvo Balkan je imelo več odsekov: planinski odsek, informacijski odsek, ki je posredoval informacije o visokošolskem študiju in o prostih delovnih mestih za izobražence, socialni odsek, juridični odsek in šahovski klub. Društvo Balkan je bilo naše prvo društvo, ki je imelo lasten podporni fond. Denar so zbirali od prirejanja veselic, plesov in iger. Fond pa je podpiral tudi dijake, ko jim je dajal posojila. Balkan je sodeloval s primorskim učiteljstvom ter se z njim skupno prizadeval za ustanovitev slovenskega vseučilišča. Že 6. decembra 1909 leta je bilo na prvem shodu zbranih nad 2000 tržaških Slovencev, ki so si prizadevali za slovensko univerzo (ib.). Balkan je izdajal tudi svoj časopis Biks. Na splošno je tržaški Balkan pomenil šolo za poznejše delovanje cele generacije slovenske primorske inteligence. Med znanimi »Balkanci« naj omenimo Ivana Čoka, Iga Grudna in Mirka Poliča. Lahko bi še naštevali vrsto imen, kar pa nam kaže, da je bilo društveno življenje razgibano tudi med mladino.

Izobraževalno-pevsko društvo »Ilirija« v Gonjačah v Goriških brdih l. 1914. (SŠM, knjižnica, v: Goriški zbornik 1947–1957, Nova Gorica 1957, str. 235)

Večina društev je na Goriškem in v Trstu aktivno delovala vse do prve svetovne vojne. Prva svetovna vojna pa je korenito posegla v življenje in delovanje društev, saj so društva prenehala delovati. Uničena so bila kulturna središča po Goriškem in Krasu. Kljub temu so se ljudje neprestano z velikim zaupanjem v pravico in pogumno ter z vso ljubeznijo lotili dela, da so na kulturnem področju nadomestili čimveč, kar je bilo uničenega. Pri tem so oživljali društveno življenje, ki pa zaradi vojne ni moglo obnoviti tako širokega delovanja med ljudmi.

Sklep

V razvoju društev na Goriškem in v Trstu z okolico, lahko spoznamo, da je dobilo društveno življenje in delovanje poseben pomen prav pri prosvetljevanju in izobraževanju ljudi. Najbolj preprost slovenski človek je v društvenem življenju postal pismen, zavedal se je svoje nacionalne identitete, saj je bil pozoren na nacionalne, politične, kulturne in druge vsebine, ki so jih prinašali slovenski časopisi in knjige. Prebirali so jih in se jih sposojali v čitalnicah in knjižnicah ali jih kupovali v slovenskih založbah (Mohorjeva). Prav po društvih, v katera so se včlanjevali prostovoljno in skladno s svojimi zanimanji, so bili deležni medsebojnega učenja, prenašali so razna znanja in izkušnje ter na podlagi tega gradili cilje društva. S tem se je posameznik v društvih razvijal in si pridobil poleg znanj tudi določene oblike samostojnega učenja. Med to pa prav gotovo sodi oblikovanje določenih osebnih lastnosti človeka, to je samostojnost, načrtnost, odločnost, motivacija za izobraževalno delo, kar se je videlo skozi zgodovino delovanja društev v tem, da so ljudje na podlagi pobudnikov v kraju, sami gradili in delali za lasten osebni razvoj in razvoj kraja. To se je še posebej izrazilo z ustanavljanjem kulturnoprosvetnih, gospodarskih, podpornih in strokovnih društev. Ljudje so, kot smo lahko spoznali, morali sami postaviti temelje ustanovam, ki so jim omogočale, da so se kulturno in gospodarsko razvijali. To pa je za nas v današnjih dneh nov izziv, da sami oblikujemo sebe in podobo kraja, v katerem živimo tudi po neformalni poti izobraževanja.

Tako društveno življenje dobiva tudi v današnjih dneh svojevrsten pomen neformalnega izobraževanja in prosvetljevanja ljudi. Danes se društva ne ustanavljajo množično zaradi nacionalnega boja pred germanizatorskimi pritiski in zahtevami po političnih pravicah Slovencev (program Zedinjene Slovenije), kot so nastajala najprej v devetnajstem stoletju na podlagi zanimanj posameznikov, temveč se danes ustanavljajo zaradi skupnih življenjskih potreb in interesov ljudi v posameznem kraju.

Literatura

- Gabršček, A. (1932). *Goriški Slovenci. I knjiga, samozaložba*, Ljubljana.
 Gabršček, A. (1934). *Goriški Slovenci. II knjiga, samozaložba*, Ljubljana.
 Govekar, M. (1996). *Vloga prosvetnih društev in gimnazije v Gorici pri prebujanju slovenske narodne zavesti v letih 1848–1914. Andragoška spoznanja, št. 3.*

- Iz Zaveze slovenskih učiteljskih društev (1891). Iz koprskega okraja. Popotnik, 25. april, Maribor.
- Jelenc, L. (1913). Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, spominski spis. Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev, Ljubljana.
- Kolerič, T. (1970). Nastanek, razvoj in uničenje slovenskih knjižnic. Prosvetni zbornik, Slovenska prosvetna zveza, Trst.
- Murovec, I. in Humar, J. (1957). Od čitalnic do Svobod. Goriški zbornik 1947–1957, Okrajni svet svobod in prosvetnih društev Gorica, Nova Gorica.
- Pahor, S. (1970). Prebujanje slovenske narodne zavesti. Prosvetni zbornik, Slovenska prosvetna zveza, Trst.
- Pahor, D. (1970a). Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.
- Prunk, J. (1992). Slovenski narodni vzpon. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Sancin-Reharjeva L. (1970). Slovenske organizacije. Prosvetni zbornik, Slovenska prosvetna zveza, Trst. Slovenec, 26. 8. 1865, str. 259.
- Stergar, J. (1978). Oris zgodovine počitniške zveze Slovenije. Izvršni odbor Počitniške zveze Slovenije, Ljubljana.

Zusammenfassung

Die Entwicklung und Bedeutung der Bildungsarbeit der Vereine in Goriško und Triest in den Jahren von 1848 bis 1914

Monika Govekar – Okoliš

Der vorliegende Beitrag zeigt die Entwicklung, die Gründe und die Bedeutung der Bildungsarbeit der slowenischen Vereine in Goriško und Triest mit Umgebung in den Jahren von 1848 bis 1914. Wir lernen eine große Anzahl verschiedener Vereine kennen, insbesondere ihre Wirkung, die das Resultat etlicher Aktivitäten der damaligen slowenischen Bevölkerung war, insbesondere einiger slowenischer Intellektueller. Deshalb hatten die Vereine eine umso bedeutendere Bildungsrolle bei der Alphabetisierung, Entwicklung der nationalen Identität und Entwicklung der Selbstbildung und des gelegentlichen Unterrichtens einzelner Personen. Die Vereinswirkung hatte ein nationalbildendes Ziel, das für den Zeitraum, als wir Slowenen geteilt in einzelnen Regionen innerhalb des österreichischen Staates lebten, äußerst wichtig für die Entwicklung und Erhaltung der slowenischen Sprache, Kultur und nationalen Identität war.

Andrej Vovko*

*Profesorji in učitelji člani Slovenske matice v nekaterih mestih na Slovenskem do prve svetovne vojne***

Professors and teachers affiliated to the Slovenska matica publishing house in certain Slovenian towns prior to WWI

Izvleček

Prva slovenska znanstvena založba Slovenska matica je poleg svoje osnovne naloge skupaj z nekaterimi podobnimi organizacijami (Družba sv. Mohorja, Družba sv. Cirila in Metoda ipd.) prispevala tudi svoj odločilni delež k obrambi slovenstva pred nemškimi, italijanskimi in madžarskimi raznarodovalnimi pritiski na slovenskem ozemlju do konca habsburške monarhije. V prispevku so na podlagi tiskanih seznamov članstva in avtorjevih že objavljenih del predstavljeni profesorji in učitelji - člani te založbe v petih mestih na slovenskem ozemlju: v Ljubljani, Mariboru, Gorici, Novem mestu in Kamniku do prve svetovne vojne.

Abstract

In addition to fulfilling its primary objective, the first Slovenian academic publishing house, Slovenska matica, together with other similar organisations (such as Družba sv. Mohorja – The St. Hermagoras Society, Družba sv. Cirila in Metoda – The Cyril and Methodius Society) made a significant contribution to the defence of the Slovenian nation against the German, Italian and Hungarian pressures felt in Slovenian areas up until the end of the Habsburg Monarchy. Based on printed lists of members and authors of published works, the article presents the professors and teachers that were affiliated to the Slovenska matica publishing house in five Slovenian towns prior to WWI: Ljubljana, Maribor, Gorica, Novo mesto and Kamnik.

* dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni in muzejski svetnik, izredni profesor, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Ljubljana : Filozofska fakulteta, Maribor.

** Članek je bil zasnovan za Jesenske pogovore o zgodovini šolstva in o muzealstvu, ki so septembra 2004 potekali ob odprtju prenovljene čitalnice Slovenskega šolskega muzeja in ob sočasni počastitvi jubileja dolgoletne sodelavke in ravnateljice muzeja, prof. Slavice Pavlič.

V zaostrenih narodnostnih spopadih na slovenskem ozemlju ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so na slovenski strani igrale zelo pomembno in daljnosežno vlogo nekatere narodnoprebudne in narodnoobrambne organizacije, ki so prispevale svoj odločilen delež k obrambi slovenstva pred nemškimi, italijanskimi in madžarskimi raznarodovalnimi pritiski. Med njimi so bile prav v vrhu tudi najstarejša slovenska založba Družba sv. Mohorja, ustanovljena kot Društvo sv. Mohorja, najstarejša slovenska znanstvena založba Slovenska matica ter slovenska šolska zasebna organizacija Družba sv. Cirila in Metoda.¹

Slovenska matica

V prvi polovici 19. stoletja se je med zahodnimi in južnimi Slovani kot ime za narodno organizacijo, ki skrbi za izdajanje knjig, uveljavilo ime »*matica*«. Tako so poimenovali tudi prvo slovensko znanstveno založbo, za katero je dal pobudo dr. Lovro Toman v Novicah 7. januar 1863. Pri nastajanju Slovenske matice so bili najbolj delavni mariborski Slovenci. Matičina pravila je oblast potrdila 4. februarja 1864, v njih pa je poudarjeno da bo »*društvo brezi vse politične delavnosti*«, ki bo »*čisto znanstvene, pa tudi ljudstvu primerne spise v slovenskem jeziku ali samo dajalo na svitlo ali pa vsaj podpiralo, da se izdade*«. Društvo je imelo glede na višino članarine dve vrsti članov: ustanovnike in letnike. Ustanovniki posamezniki so enkrat za vselej plačali najmanj 50 goldinarjev, društva pa najmanj 100 goldinarjev članarine. Slovenska matica je imela mrežo svojih poverjenikov, v prvem obdobju v veliki večini duhovnikov. Od začetka je bila organizirana povsem enako kot Družba sv. Mohorja: po župnijah, dekanijah in škofijah. Po letu 1880 se pojavi tudi kategorija naročnikov, ki jih v seznamih članstva niso navajali z imeni in priimki, ampak le s poklicem oz. stanom. To so bili praviloma dijaki, ki niso imeli pravic višjih kategorij članstva Slovenske matice.

Prva seja začasnega odbora Slovenske matice je bila 9. marca 1864. Takrat je imela že 4.000 goldinarjev premoženja in 40 članov ustanovnikov. Njenemu začasnemu odboru je predsedoval Anton baron Zois, namestnik je bil duhovnik dr. Leon Vončina, tajnik pa pisatelj Fran Levstik, ki je prejemal 30 goldinarjev plače na mesec. Podobno kot Koledarji Družbe sv. Mohorja so dragocen vir za delovanje in članstvo Slovenske matice njeni Letopisi, ki so izhajali od leta 1867 do leta 1912. Od leta 1899 dalje, ko je tudi v Slovenski matici prišlo do zapoznele »ločitve duhov« in njene jasne usmeritve v liberalne vode, po sklepu 117. seje njenega odbora v letnih seznamih članstva niso več navajali po župnijah, dekanijah in škofijah, ampak po abecednem redu krajev.

¹ Avtor tega prispevka se že več kot trideset let ukvarja s proučevanjem vseh treh organizacij. Kot prvo je začel še med svojim prvim službovanjem v Slovenskem šolskem muzeju (1976–1987) raziskovati Družbo sv. Cirila in Metoda in se na tem mestu hvaležno spominja razumevanja svoje takratne ravnateljice prof. Slavice Pavlič za to svojo dejavnost, ki je presegala njegove naloge muzejskega kustosa.

Prva knjiga Slovenske matice je bila Koledar slovenski za navadno leto 1865, ki je izšel decembra 1864. Po podatkih v Letopisu je imela 10. maja 1865 717 članov, od tega 338 ustanovnikov (148 duhovnikov in 190 laikov – neduhovnikov), in 379 letnih članov. Največ članov je imela Ljubljana: 71 ustanovnikov 58 letnikov, nato pa Maribor – 48 ustanovnikov in 17 letnikov. Dne 22. junij 1865 so za predsednika ponovno izvolili barona Zoisa, a je izvolitev odklonil, zato so po nasvetu dr. Janeza Bleiweisa namesto Zoisa izvolili dr. Lovra Tomana, za namestnika dr. Vončino. Za Tomanom, ki je bil predsednik od 1865 do 1869, so se na tem mestu zvrstili Etbin Henrik Costa do leta 1874, dr. Janez Bleiweis do leta 1881, Peter Graselli do leta 1885, Josip Poklukar do leta 1886 in Josip Marn do leta 1893, ter Fran Levec do leta 1907. Leta 1890 je imela Slovenska matica 301 ustanovnega člana in 1.724 letnih članov, leta 1900 pa 6 častnih, 250 ustanovnih, 2.883 letnih članov ter 13 naročnikov. Leta 1911 je imela Slovenska matica okoli 3.800 članov. Družba sv. Mohorja, ki je bila že od vsega začetka širše zasnovana kot ljudska založba in bratovščina, je imela za primerjavo leta 1865 2.719 članov, leta 1890 48.084 članov, leta 1911 pa 84.855 članov.

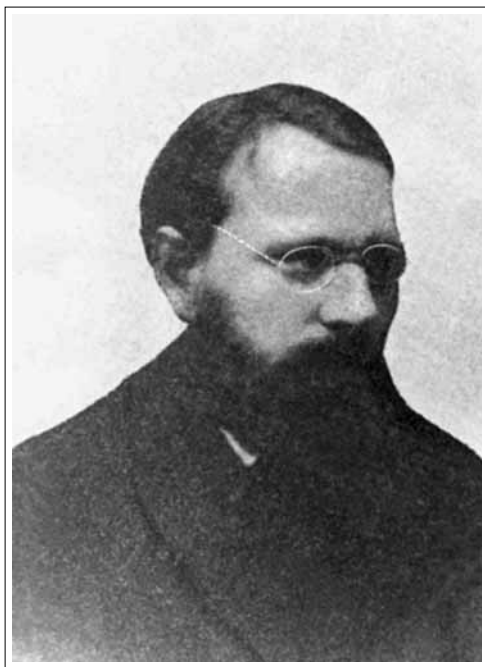
Slovenska matica je začela postajati prava znanstvena založba šele po letu 1880, prej pa je veliki meri zalagala domoznanske spise domačih avtorjev, poslovenjena tuja zgodovinska in zemljepisna dela ter vrsto šolskih knjig za gimnazije in učiteljska. Njeno delovanje je pomenilo začetek slovenske znanstvene terminologije, kasneje pa je zlasti med predsedovanjem Frana Levca, ko je doživela prvi založniški in organizacijsko tehnični vzpon, bolj prodorno posegla na področje pravih znanstvenih izdaj.

Na prelomu stoletja se je tudi v Slovenski matici zaostрил politični boj med njenimi politično katoliško in liberalno usmerjenimi člani. Nekaterim se zdele knjige, ki jih je izdajala, »preklerikalne«, drugim pa »preliberalne«. Z obeh strani so se vrstili napadi na vodstvo založbe. Tako ga je leta 1900 Anton Aškerc v Ljubljanskem zvonu zaradi izvolitve dr. Aleša Ušeničnika v vodstveni odbor obtožil, da je simpatizirala z »mahničizmom« v naši književnosti. Stanje duha v tem času je lepo ilustriral mecen veletrgovec Anton Knez, ki je Slovenski matici podaril preko 30.000 goldinarjev, obresti od njih pa namenil za natis knjig »v strogo narodnem duhu na podlagi katoliške vere, toda v svobodomiselnem smislu«. Dr. Franca Levca so 1907 odstranili iz vodstva, za njim je predsedniško mesto prevzel liberelec in novoilirec dr. Fran Ilešič. Zaradi objave romana Maslja-Podlimbarskega Gospodin Franjo je avstrijska oblast leta 1914 ustavila delo Slovenske matice ter ji postavila prisilno upravo, ki je porabila založbino premoženje za nakup vojnih obveznic. Poteza se je v luči poraza Avstro-Ogrske pokazala kot zelo slaba. Leta 1917 je na pritisk slovenskih poslancev avstrijski notranji minister razveljavil odlok, ki je ustavil delo Slovenske matice. Njeno vodstvo je takrat prevzel za obdobje 1917–1920 Peter Graselli, za njim pa dr. Ivan Tavčar in dr. Dragotin Lončar.²

² Primerjaj: France Bernik, *Sto let kulturnega poslanstva. – Slovenska matica 1864–1964*, Zbornik razprav in člankov uredil France Bernik, Slovenska matica, Ljubljana 1964, str. 11–24; V. Mel

Profesorji in učitelji, člani Slovenske matice v nekaterih mestih na Slovenskem

Vodstvo Slovenske matice je v anketi o svojem članstvu v letu 1911³ naglasilo, da so »so glavni kontingent Matičarjev uradniki, učitelji, profesorji, trgovci, duhovniki«⁴. Namen tega članka je na podlagi letnih seznamov njenega članstva v Letopisih Slovenske matice in že objavljenih avtorjevih prispevkov poimensko predstaviti profesorje in učitelje – člani te založbe v petih mestih na Slovenskem: v Ljubljani, Mariboru, Gorici, Novem mestu in Kamniku do prve svetovne vojne v dveh osnovnih članskih kategorijah – ustanovniki in letni člani. Prikazan je tudi njihov delež v primerjavi z ostalimi poklicnimi kategorijami članov Slovenske matice. Zaradi velikega števila članov so profesorji in učitelji v Ljubljani predstavljeni v letih 1866, 1887 in 1907, njihovi mariborski poklicni kolegi pa v letih 1866, 1880, 1890, 1900 in 1907. V Gorici, Novem mestu in Kamniku so člani Slovenske matice omenjenih po-

Matej Močnik, učitelj na mestni glavni šoli v Ljubljani, je bil l. 1866 med ustanovniki Slovenske matice. V letih 1873–1882 je bil urednik Učiteljskega tovariša. (SŠM, fototeka)

(Vasilij Melik), Slovenska matica, Enciklopedija Slovenije 11, Mladinska knjiga, Ljubljana 1997, str. 415–416; Poročilo o Matici Slovenski v Ljubljani od njenega začetka t.j. 4. februarja 1864 do 1. julija 1866, Narodni koledar in letopis Matice Slovenske za leto 1867, Ljubljana 1866, str. 1–19.

³ Imenik društvnikov »Slovenske Matice« za leto 1911, Letopis Slovenske Matice za leto 1911, Ljubljana 1911, str. 37.

⁴ Prav tam, str. 10.

klicev predstavljeni za ves čas, ko so dostopni podatki o članstvu iz letnih seznamov v omenjenih Letopisih.

Člani Slovenske matice so bili v teh seznamih najprej razporejeni po župnijah, dekanijah in škofijah, torej po povsem enakem sistemu, ki ga je uporabljala tudi Družba sv. Mohorja. V času začetka izrazitega prehoda Slovenske matice v liberalne vode pa so od leta 1899, kot smo že omenili, člane SM navajali po abecednem redu krajev, kjer so živeli, oziroma kamor so prejeli matičine knjige. V matičinih Letopisih ni objavljenih seznamov članstva za leta 1872, 1882, 1883 ter 1908 in 1909, končajo pa se z letom 1911. Seznami članov v Letopisih so urejeni po abecednem redu priimkov, vsi razen zadnjih dveh za leti 1910 in 1911 pa navajajo praviloma tudi poklice ali stan članov.

Ljubljana⁵
1866

Profesorji

Ustanovniki:

Matija Debelak, gimnazijski profesor (dalje p.), Anton Lesar, realčni p., Jožef Marn, gimnazijski p., Miha Peternel, realčni p., Ivan Vavru, gimnazijski p. (skupaj 5)

Letniki:

France Kandrnal, gimnazijski p., Valentin Konšek, gimnazijski p., Dragotin Melcer, gimnazijski p., Jakob Smolej, gimnazijski p. (skupaj 4)

Učitelji

Ustanovniki:

Matej Močnik, u. m. glavne šole, Ivan Rozman, vodja mestne glavne šole, Pavel Skal. (skupaj 3)

Letniki:

Leopold Belar, u. mestne glavne šole, Jakob Inglič, zasebni u., Andrej Praprotnik, u. mestne glavne šole, France Raktelj, u. mestne glavne šole. (skupaj 4)

⁵ Andrej Vovko, Članstvo Slovenske matice v Ljubljani do prve svetovne vojne, Ad fontes, Otorepčev zbornik, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 447–465.

1887

Profesorji***Ustanovniki:***

Josip Marn, gimnazijski p., Maks Pleteršnik, gimnazijski p., Anton Raič, realčni p., Anton Skubic, gimnazijski p., Josip Šuman, gimnazijski ravnatelj, Ivan Vavru, gimnazijski p. v. p. (skupaj 6)

Letniki:

Vincenc Borštner, gimnazijski p., Josip Celestina, učiteljiščni p., Anton Kaspret, gimnazijski p., Valentin Kermavner, gimnazijski p., Ljudevit Lederhas, gimnazijski suplent, Fran Levec, gimnazijski p. (in okrajni šolski nadzornik, urednik Ljubljanskega Zvona), Anton Mikuš, Franc Novak, gimnazijski suplent, Alfonz Pavlin, gimnazijski p., Martin Petelin, gimnazijski suplent, Josip Pichler, gimnazijski suplent, Luka Pintar, gimnazijski suplent, dr. Lovro Požar, gimnazijski suplent, Jakob Praedica, učiteljiščni p., Matej Suhač, gimnazijski suplent, Karol Šega, gimnazijski suplent, Alojzij Tavčar, gimnazijski suplent, Matej Vodusek, gimnazijski p., Avguštin Wester, gimnazijski p., Vilibald Zupančič, učiteljiščni p., Miroslav Žakelj, gimnazijski p. (skupaj 21)

Učitelji***Ustanovniki: –******Letniki:***

Ivan Eppich, učiteljiščni u., Jakob Furlan, mestni u., Franc Grkman, učiteljiščni u. (in okr. šolski nadzornik), Jakob Hafner, vodja privatnega učiteljišča, Blaž Hrovath, vodja učiteljišča (in okr. šolski nadzornik), Josip Maier, mestni u., Andrej Praprotnik, vodja I. mestne osnovne šole, Feliks Stegnar, u. v kaznilnici (in deželni poslanec), Ivan Tomšič, učiteljiščni u., Andrej Žumer, mestni u. (in okrajni šolski nadzornik). (skupaj 10)

1907

Profesorji:***Ustanovniki:***

Jos. Klemenčič, učiteljiščni p. v. p., Franc Levec, p. (in deželni šolski nadzornik), Luka Pintar, p. (in licejski skriptor), Maks Pleteršnik, gimnazijski p. v. p., dr. Lovro Požar, gimnazijski ravnatelj (in posestnik), Anton Skubic, gimnazijski p. v. p., Ivan Šubic, ravnatelj umetno-strokovnih šol (in državni poslanec)⁶, Jos. Šuman, deželni šolski nadzornik v. p. (skupaj 8)

⁶ Biografski podatki o Ivanu Šubicu v: KCMD (Koledar šolske Družbe sv. Cirila in Metoda) za leto 1925, str. 41–46, (s fotografijo).

Letniki:

Ant. Bartel, gimnazijski p., dr. Janko Bezjak, gimnazijski p., Vincenc Borštner, gimnazijski p. v. p., Fr. Brunet, realčni p., Josip Celestina, učiteljiščni p. v. p., dr. Fran Detela, gimnazijski ravnatelj v. p., dr. Simon Dolar, gimnazijski p., Ign. Fajdiga, gimnazijski p., Jarosl. Foerster, strokovni p. (in inženir), Iv. Franke, realčni p., Ant. Funtek, učiteljiščni p. (in urednik), Rado Gnjezda, gimnazijski p., dr. Fran Ilešič, učiteljiščni p., Ant. Jeršinovič, gimnazijski p., Frid. Juvančič, realčni p., Mart. Karlin, gimnazijski p. v. p., Iv. Kavšek, gimnazijski p., Rob. Kenda, gimnazijski p., Fr. Kobalj, dr. Val Korun, gimnazijski p., Pavel Kozina, gimnazijski p., dr. Valentin Kušar, učiteljiščni p., Ljudevit Lederhas, gimnazijski p., Iv. Lokar, gimnazijski p., Iv. Lokovšek, gimnazijski p., Iv. Macher, gimnazijski p., I. Mazi, realčni p., p., Franc Novak, gimnazijski p., Iv. Orel, učiteljiščni p., Fr. Orožen, učiteljiščni p., Milan Pajk, realčni p., Alfonz Pavlin, gimnazijski p., Rajko Perušek, gimnazijski p.⁷, Martin Petelin, gimnazijski p., dr. Josip Pipenbacher, gimnazijski p., Andrej Senekovič, gimnazijski ravnatelj v. p. (in občinski svetnik)⁸, Dav. Sinkovič, učiteljiščni p., Fr. Suher, učiteljiščni p., Karel Šega, gimnazijski p., dr. Milan Šerko, gimnazijski p., Ant. Štritof, gimnazijski p., Alojzij Tavčar, realčni p., dr. Viktor Tiller, gimnazijski p., dr. Josip Tominšek, gimnazijski p., Jak. Tršan, gimnazijski p., dr. Janko Trtnik, gimnazijski p. Fr. Vajda, realčni p., Jos. Verbič, učiteljiščni p., Matej Vodusek, gimnazijski p. v. p., Avguštin Wester, gimnazijski p. v. p. (in posestnik), Jos. Wester, gimnazijski p., Fr. Wiesthaler, gimnazijski ravnatelj, Vilibald Zupančič, učiteljiščni p. (in okrajni šolski nadzornik), Friderik Žakelj, gimnazijski p. v. p., dr. Jakob Žmavc, gimnazijski p. (skupaj 55)

Učitelji

Ustanovniki: –

Letniki:

Marija Arselin, Iv. Bele, Iv. Bernot, strokovni u., Jos. Bezljaj, Ant. Černivec, ravnatelj učiteljišča, Jak. Dimnik, nadučitelj, Jak. Furlan, Fr. Gabršek, nadučitelj, Fr. Gale u. na I. mestni deški osnovni šoli, Jos. Gorečan, telovadni u., Marija Grošelj, u. na Mladiki, Fr. Hubad, deželni šolski nadzornik⁹, Vikt. Jaklič, učiteljiščni u., Iv. Janežič, učiteljiščni u., Vilj. Josin, učiteljiščni u., Josipa Kalin, Al. Kecelj, Jos. Kostanjevec, učiteljiščni u., Iv. Krulec, učiteljiščni u., Ana Lebar, Jak. Legvart, u. v deželni poboljševalnici, Artur Mahr, lastnik trgovske šole (in posestnik), Ant. Maier, okrajni šolski nadzornik, Marija Marovt, nadučiteljica, Julija Moos, nadučiteljica v.p., Cirila Pleško, Ana Podrekar, u. na Viču, Henr. Podkrajšek, strokovni u., Jak. Pretnar, Ernestina Rekar, Jurij Režek, Albina

⁷ Biografski podatki o Rajku Perušku v: KCMD za leto 1918, str. 49–50, (fotografija).

⁸ Biografski podatki o Andreju Senekoviču v: KCMD za leto 1920, str. 78–80, (s fotografijo), KCMD za leto 1927, str. 32–41, s fotografijo).

⁹ Biografski podatki o Francu Hubadu v: KCMD za leto 1918, str. 47–48, (s fotografijo).

Sark, Alb. Sič, Kar. Simon, Minka Skaberne, Marija Sodnik, Ivan Škrabaj, trgovski u., Marija Štupca, učiteljska u., Fr. Trost, Karel Wider, u. na I. mestni deški osnovni šoli, Agneza Zupan,¹⁰ Vita Zupančič, u. v gluhozemnici. (skupaj 42)

Imenik Maticinih udov

do avgusta 1866.

Sestavil Anton Lézar, tajnik.

Opazka: Zatojlo lepšje pregledati razpisati so se udje po škofijah in krajih. Nadi hi pa bili vsi tudi razpisati po dekanijah, klasi navolje tega, ker so skro vsi enobratstvi gg. dekanji razpisovali posrednosti Maticina, ker je udje in Maticin na korist na vsi strani. Ker nam pa ni poznoma imena, katerim dekanijem so priznati vsi kraji lanišnje, krake, goriške in trzinške škofije, nato se je ta razpisati poploma dovršila le v ljubljanski škofiji. Za pridobitev leto pa tiste cast, ude, ki tako drugje, kakor po g. dekanu pošljajo svoj donatek ali na ude ude pristojne, pravimo, da nam nanašajo tudi svoje dekanije, hujer se jim bodo pošljale hujje. Ustanovniki, ki so ustanovili dekanije so ustanovniki **, vsi drugi ustanovniki **, letnici so brez ustanovja, posredniki pa so tiskani v razpisni črtani.

Vsak ud, ki ne bode našel svojega imena v tem imeniku, pa je bil do avgusta nanašjen odzora, ali pa bode naposlj kako napako, naj nam blegovljno nanaši, da se to popravi. Za umete, ki se gotovo nakazuje ovir ustanovili, se vsemu huj, ker se nam dolžne prvenke niso nanašile. Kdor torej ni tiskan v dekaniji, v kateri udeji biva, ta naj huj huj pri cast. gup. dekanu ali posredniku, v čigar dekaniji je tisk, ho se je vpisal.

I. Ljubljanska škofija.

1. Ljubljanska dekanija:

Ljubljana.

Blažnik Jožef, tiskar in posest.**	Kos Anton, stolni proit in vsoljni škofov namestnik.**
Bleivice Ivan, dr., vrednik „Novic“, deželni odborik idl.**	Kolar Ivan, grajičak.**
Bučar Viktor, trgovec.**	Kozler Jožef, dr., posestnik.**
Čelko Valentin, posestnik.**	Krišper Valentin, trgov. in posest.**
Dreo Aleksander, gimn. profesor.**	Peterneli Milha, profesor c. k. višje realke.**
Eger Rozalija, lastnica tiskalnice in kamnolone naprave.**	Pleivice Jožef, trgovec.**
Frelh Anton, hlini posestnik in mestni odborik.**	Pleivice Valentin, posest.**
Gariboldi pl. Anton, posestnik.**	Pongrac Oskar, dr. pravdozrednik in posestnik.**
Holer Dragotin, trgovec.**	Samassa Anton, zvonar.**
Hranilnica Kranjska.**	Skodlar Henrik, trgovec.**
Kleinmayer pl. Ignaci, knjigar, tiskar in posest.**	Sovan Franke Ka. starejši, trgovec in posestnik.**

Sovan Fr. Ka. mlajši, trgovec.**
 Svetec Luka, magist. koniar.**
 Toman Lovro, dr. pravdozrednik.**
 Trpinec Fidel, grajičak in kmot. družbe prvosrednik.**
 Vilhar Ivan, trgovec.**
 Vitence Andrej, klavirar.**
 Zois baron Anton, grajičak.
 Zupanec Jernej, dr., blešnik.**
 Arce Rajmund, c. k. poštni vrad.*
 Auer Juri, pivovarniški okrbnik.*
 Burger Ljublevit, trgovec.*
 Codelli baron Anton Falmenfeld, deželni glav.*
 Costa Etbin Henrik, dr., mestni Zupan in deželni poslanec.*
 Cvajer Ivan, dr., posestnik.
 Čebatek Andrej, dr., prof. bogos.*
 Čepan Anton, krojaški mojster.*
 Čitalnica, društvo.*
 Debevec Jožef, trgovec, posestnik in mestni odborik.*
 Dolenc Henrik, dr., avskultant.*
 Franciškanška knjižnica.*
 Gariboldi pl. France, c. k. vradnik.*
 Germek Henrik, c. k. poštni vrad.*
 Heidrih Drag, sakr. pri st. cerkvi.*
 Jamiek Ivan, trgovec.*
 Jarec Anton, dr., c. k. šolski svet.*
 Jerajeva Ivana, posestnica.
 Jeran Luka, dob. pom. in „Zg. Danica“ vrednik.*
 Klemenčič Jožef, kateh. c. k. norm.*
 Kular Jožef, trgovec in hlini p.*
 Lézar Anton, profesor na c. k. višji realki.*
 Lukman Jožef, c. k. rač. vradnik.*
 Majhenič Gašpar, vodja križ. cerk.*
 Mali Ogusjavec, dr., okrajni zdrav.*
 Mar. Jožef, prof. na c. k. višji gimn.*
 Milce Rudolf, tiskar.*
 Močnik Matej, učit. mestne gl. šole.*
 Novak Ivan kr., korar in sem. vodja.*
 Paviler Jožef, korar.*
 Pesjakova Luiza.*
 Pfeifer France, c. k. rač. vradnik.*
 Pogačar Ivan Zl., dr., stolni dekan.*
 Poklukar Janez, kanonik.*

Ravnikar France, dež. rač. vrad.*
 Robič Luka, davč. nadzornik.*
 Rozman Ivan, vodja na gl. šole.*
 Skale Pavel, učitelj živinodravst.*
 Smukavec Ivan, vrad. v bolnici.*
 Sokol južni, društvo.*
 Valenta Alojz, dr., prof. in primar v bolnici.*
 Vavr Ivan, prof. na c. k. višji gimn.*
 Vojaka Andr., c. k. vradnik.*
 Voncina Leon, dr., prof. bogos.*
 Zupančič France, dr., pravdos.*
 Zupan Jožef, dr., pravdozrednik in dež. odborik.*
 Zupan V. C., trgovec.*
 Zupan Toma, prefekt v Alojz.*
 Auer Pavel, posest. in pivovar.
 Belar Leopold, učit. na gl. šole.
 Blaž Jernej, hlini posestnik.
 Cvajer Dragotin, trgovec.
 Dralier France, čevljarški mojster.
 Dralier Pavel, trgovski pomočnik.
 Garbaj Hinko, vradnik pri šole.
 Gerber Matija, posest. in lukovoz.
 Gnjersda Ivan, prefekt v Alojz.
 Guck Ferdinand, gostničar.
 Holm Edvard, posest. in lukovoz.
 Holm Hugo, c. k. poštni vradnik.
 Holm Robert, vradnik pri šole.
 Horak Ivan Nep., posestnik, ro. kovičar in mestni odborik.
 Hudec Aleks., pravdos. koncipist.
 Inglić Jakob, zasolni učitelj.
 Ivancič Martin, načelnik dež. rač.
 Jenti Anton, trgovski tovar.
 Jenti Bernard, trgovec.
 Kandrmal France, gimn. profesor.
 Kapree Ivan, c. k. drž. pravd. namestnik.
 Klemenčič Anton, mag. vradnik.
 Klemenec France, trgovec.
 Klein Anton, vod. Egerjeve tiskarn.
 Klefutar Leonard, dr., prof. bogos.
 Konšek Valentin, gimn. profesor.
 Kolman France, trgovski pom.
 Krenžar Andrej, vrad. dež. rač.
 Križnar Miroslav, vikar pri stolni cerkvi.

Seznam članov Slovenske matice v Letopisu matice Slovenske za leto 1867, Ljubljana 1866, str. 20–21. (SŠM, knjižnica)

Maribor¹¹

1866

Profesorji

Ustanovnika:

Janez Majciger, gimnazijski p.,¹² Jožef Šuman, gimnazijski p.¹³

¹⁰ Biografski podatki o Agnezi Zupan v: KCMD za leto 1920, str. 28–50, (s fotografijo).

¹¹ Andrej Vovko, Članstvo Slovenske matice v Mariboru in okolici do prve svetovne vojne, *Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije / Humanities and Social Studies Review*, letnik 4 (2004), št. 2–3, str. 381–403, Hartmanov zbornik.

¹² Šr (dr. Janko Šlebingar), Majciger Janez, Slovenski biografski leksikon (SBL), II. knjiga, Ljubljana 1933, str. 24–25.

¹³ Krc (Marko Kranjec), Šuman Josip, SBL, III. knjiga, Ljubljana 1960–1971, str. 724–725.

Učitelji

Ustanovniki: --

Letnika:

Ivan Miklošič, Jožef Semlič.

1880

Učitelji

Letnika:

Janez Miklošič, učiteljski u., Fr. Robič, okr. šolski nadzornik.

Profesorji

Ustanovniki:

Janez Majciger, gimnazijski p., Martin Valenčak, gimnazijski. p., v. p.,

Letniki:

France Brelih, realni p., Luka Lavtar, učiteljski p., dr. Jožef Pajek, gimnazijski p.
(skupaj 3)

1890

Učitelji

Ustanovniki: --

Letniki:

Gabriel Majcen, učiteljski u., Janez Miklošič, učiteljski u. v. p., Mihael Nerat, nadučitelj (in urednik), Franc Robič, okr. šolski nadzornik (in deželni poslanec, posestnik).
(skupaj 4)

Profesorji

Ustanovniki:

Janez Majciger, gimnazijski. p., dr. Josip Pajek, gimnazijski p.

Letniki:

Ivan Koprivnik, učiteljski p., Janko Košan, gimnazijski p.,¹⁴ Luka Lavtar, učiteljski p., Henrik Schreiner, ravnatelj učiteljska.
(skupaj 4)

¹⁴ Biografski podatki o Janku Košanu v: KCMD za leto 1928, str. 64.

1900**Profesorji*****Ustanovnik:***

Janez Majciger, gimnazijski p.

Letniki:

dr. Janko Bezijak, učiteljiščni p. in okr. šolski nadzornik, Francišek Jerovšek, gimnazijski p., Ivan Koprivnik, učiteljiščni p., Janko Košan, gimn. p., Luka Lavtar, učiteljiščni p., Blaž Matek, gimnazijski p., Ignacij Pokorn, gimnazijski p., Francišek Robič, šolski nadzornik (in deželni poslanec, posestnik), Henrik Schreiner, ravnatelj učiteljišča, Karol Verstovšek, gimnazijski p. (skupaj 10)

Učitelji**Ustanovniki: –*****Letniki:***

Ivan Bele, deželni potovalni u., Jožef Fištravec, učiteljiščni u., Gabrijel Majcen, učiteljiščni u., Stanko Marin, učiteljiščni u., Janez Miklošič, učiteljiščni u. v. p., Mihael Nerat, nadučitelj (in urednik),¹⁵ Feliks Stegnar, kaznilniški u.¹⁶ (skupaj 7)

1907**Profesorji*****Ustanovnik:***

Janez Majciger, gimnazijski p.

Letniki:

dr. Ant. Jerovšek, realčni p., Francišek Jerovšek, gimnazijski p., Jak. Kavčič, gimnazijski p., Ivan Koprivnik, učiteljiščni p., Leop. Koprivšek, gimnazijski p. v. p., Janko Košan, gimn. p., Luka Lavtar, učiteljiščni p., Blaž Matek, gimnazijski p., dr. Ljud. Pivko, gimnazijski p., Fr. Robič, učiteljiščni p. (in deželni, državni poslanec), Ignacij Pokorn, gimnazijski p., dr. Matko Potočnik, učiteljiščni p., Henrik Schreiner, ravnatelj učiteljišča, Karol Verstovšek, gimnazijski p., Ivan Vreže, učiteljiščni p. (skupaj 15)

Učitelji**Ustanovniki: –*****Letniki:***

Ivan Belle, deželni potovalni u., Fr. Lichtenwallner, Gabrijel Majcen, učiteljiščni u., Jak. Marin, učiteljiščni u., Jos. Schmoranzner, okr. šolski nadzornik, Feliks Stegnar, kaznilniški u. (skupaj 6)

¹⁵ Šr. (dr. Janko Šlebingar), Nerat Miha, SBL, II. knjiga, Ljubljana 1933, str. 200.

¹⁶ Ctk (dr. Dragotin Cvetko), Stegnar Feliks, SBL, III. knjiga, Ljubljana 1960–1971, str. 458–459.

Gorica¹⁷

Poverjeniki:

dr. Štefan Kocijančič, p. Sv. pisma, (1866–67), Andrej Marušič, gimnazijski p., (1866–85), dr. Anton Gregorčič, p. bogoslovja, deželni poslanec, (1886–94)

Ustanovniki:

Andrej Marušič. (1866–84), duhovnik, gimnazijski p. verouka, častni kanonik, (1885–93), gimnazijski p. v. p., (1894–97).

Gimnazijski profesorji

Maksimilijan Pleteršnik (1866–67), Janez Šolar (1866–67), dr. Francè (Frančišek, Fran) Kos (1886–87, 1891–92), p. in posestnik, (1893–1911 (?)), Fran Orešec, ravnatelj gimnazijske pripravljalnice, (1911–(?)). (skupaj 4)

Martin Valenčak, p. na realki, (1871–72 (?))

Ivan Makuc, obrtni p. v. p., (1901–11 (?))

Anton Klodič, deželni šolski nadzornik, (1869–70).

Letniki

Ivan Tabaj, kaplan, gimnazijski katehet, (1906–07 (?), 1911 –(?)), dr. Hilarij Zorn, p. verouka, (1907–11 (?)), dr. Ignacij Kobal (1910–11 (?)), Ivan Rejec, gimnazijski katehet, (1910).

Gimnazijski profesorji:

France Rebec, gimnazijski suplent, (1867–71 (?)), France (Franjo) Schafenhauer (Schaffenhauer), gimnazijski vodja, (1871–75), gimnazijski vodja v. p., (1876–77), France (Franjo) Hafner (1873–80), Mat. Lazar (1873–80), France Levec (1873), France Šuklje (1873), Matevž Vodusek (1873–76), Lovro Urbančič (1877–79), dr. Franc Kos (1881–85), (dalje ustanovnik), Josip Kožuh, suplent, (1884 (?)-85), Ivan Jenko (1887–90), Andrej Kragelj (1887–1901 (+)), Anton Šantelj (1888–1911 (?)), Franc (Frančišek, Fran) Žnidaršič (Žnideršič), (1897–1911 (?)) (od 1897 do 1906 vključen v Čepovan, od 1907 v Gorico), Frančišek Orešec, ravnatelj gimnazijske pripravljalnice, (1901–10), (od 1911 ustanovnik), dr. Karol Oswald (Ozvald, Ozwald) (1902–07 (?), 1910), Davorin Mastnak, (1905, 1907–11 (?)), dr. Kar. Capuder (1907–(?)), Andrej Ipavec (1907–11 (?)), Rud. Lavrenčič (1907–(?)), Ljud. Vazzas (1907–11 (?)), dr. Janko Pretnar (1910–11 (?)).¹⁸ (skupaj 22)

¹⁷ Andrej Vovko, Članstvo Slovenske matice v Gorici in okolici do prve svetovne vojne, Goriški letnik, Nova Gorica, 2006 (v tisku).

¹⁸ Ara. (Rudolf Andrejka), Pretnar Janko, leksikograf, SBL, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1952, 8. zvezek, str 566–567. (V Gorici je bil v letih 1908–12).

Profesorji na realki:

France (Franjo) Erjavec (1871–86), Jakob Čebular (1875–79, 1881–82 (?), 1910–11 (?)), Ivan Brbuč (Berbuč) (1884 (?)-95), prof in deželni poslanec, (1896–1911 (?)), Ferdinand Seidl (1887–1911 (?)), Franc (Frančišek, Fran) Plohl (1896–1900), profesor v. p., šolski svetnik, (1901–11 (?)), Jakob Zupančič (Župančič) (1906–11 (?)). (skupaj 6)

Profesorji na učiteljišču:

Jožef Moc, nadučitelj učiteljišča, (1871–75), profesor na učiteljišču, (1876–79), Raimund Čuček, profesor na ženskem učiteljišču, (1881–82 (?)), Ivan Koštial, profesor na moškem učiteljišču, (1910–11 (?)),¹⁹ Jožef Cizel, glavni učitelj, (1904), profesor na učiteljišču, (1905, 1907–(?)), Luka Lavtar, profesor na preparandiji, (1874–75), Viktor Bežek, profesor na preparandiji, (1892–93, 1895–96), profesor, urednik, (1897–1903),

France (Franjo, Frančišek) Vodopivec, nadučitelj učiteljišča, (1871–73), profesor, okrajni šolski nadzornik, (1874–80, 1884 (?)-99), okrajni šolski nadzornik v. p., (1900–11 (?)). (skupaj 7)

Profesorji:

Ant. Fras (1907–11 (?)), Anton Gvaiz (1907–11 (?)), Iv. Košnik (1907–11 (?)), Fran Povšič (1907–11 (?)), Josip Žilih (1907–11 (?)), Fran Mašera, (1910–11 (?)) (skupaj 6)

Alojzij Spinčič, šolski nadzornik, (1888–91), Fran Finšger, (Finžgar), profesor, okrajni šolski nadzornik, (1907–11 (?)), France (Franjo) Povše, profesor, vodja kmetijske šole, (1869–83 (?)), deželni poslanec itd, (1884),

Ernest Kramar, vodja deželne kmetijske šole, (1887), Franjo Žepič, asistent na gospodarski šoli, (1871–72 (?)), profesor na gospodarski šoli, (1873–75, 1880), vodja deželne kmetijske šole, (1888–93), Anton Štrekelj, vodja kmetijske šole, (1910–11 (?)), Anton Podgornik, profesor na kmetijski šoli, inženir agronomije, (1910–11 (?)),²⁰ France Kuralt, asistent kmetijske šole, (1874–77). (skupaj 8)

Gluhonemniški učitelji:

Andrej Pavletič, duhovnik, vodja gluhonemnice, (1869–80), monsinjor, vodja gluhonemnice, (1881–85),

¹⁹ Jem. (Martin Jevnikar), Koštial Ivan, jezikoslovec, PSBL (Primorski slovenski biografski leksikon), Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1993, 19 snopič, str. 668. (V Gorici je bil v letih 1909–1919)

²⁰ Adč. (France Adamič), Podgornik, Anton, agronom, PSBL, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1986, 12. snopič, str 26–27. (V Gorici je bil v letih 1907–1915)

Josip Bajec, duhovnik, vodja gluhonemnice, (1887–91), potem tajnik,
Anton Rudež, duhovnik, učitelj v deželni gluhonemnici, (1877–05), vodja deželne
gluhonemnice, (1906). (skupaj 3)

Učitelji, učiteljice na učiteljišču (vadnici):

Benedikt Poniž, učiteljski pripravnik, (1871–72 (?)), učitelj na vadnici, (1888–99),
učitelj v. p. (1900–11 (?)), Alojzij Goljevšček, (1873–75, 1877–79), Anton Hribar, (1873–
80), Valentin Kumar, (1873–97), Ivan Mercina, učitelj deške vadnice, (1881–1911 (?))
Anton Skubin, (1885–1904), Fran Sivec, (1910–11 (?)). (skupaj 7)

Ema Albina Toman, učiteljica na dekliški vadnici, (1881–1911 (?)).

Učitelji, učiteljice:

Tomaž Jug, (Solkan), (1873–79), nadučitelj, (Solkan), (1892–07 (?)), Mih. Komel
(1873–79), Hinko Persoglija, (1873–76), Antonija Rott, učiteljica pripravnica, (1887–89),
Elodija Waller (1888–91), Emerika pl. Holzinger (1896–1902). (skupaj 6)

Novo mesto²¹

Poverjeniki:

Ivan Poljanec, gimnazijski p., (1884–1898), dr. Frančišek Detela, gimnazijski rav-
natelj, šolski svetnik, (1899–1904), Frančišek Vadnjač, gimnazijski p., (1905), Viljem
Rohrmann, pristav deželne kmetijske šole, (Grm), (1906), ravnatelj deželne kme-
tijske šole, (Grm), (1907– ?), Rudolf Zdolšek, pristav deželne kmetijske šole, (Grm),
(1910–1911?).

Ustanovniki

Ivan Vrhovec, gimnazijski p., (1886–1896).

Letniki

Gimnazijski profesorji:

Janez Zajec (1870–1872 (?)), France Wratschko (1871–1872 (?)), Jan. (Ivan) Pola-
nec (Poljanec) (1872 (?)-1876, 1879–1899 (+)), Sebastjan Žepič, (1872 (?)-1873), Josip
Ogorek (1874–1880), Franc Šuklje (1874) (1875 v Ljubljani), p. in državni, deželni po-
slanec, (1891–1893), dvorni svetnik v. p., posestnik, (Kandija), (1901–1902), graščak,
državni poslanec, (1903–1907 (?)), Rajko Nachtigall, (1879–1881 (?)), France Breznik
(Brežnik) (1880–1889), Frančišek Brežnik, gimnazijski ravnatelj, (1906–1911 (?)),

²¹ Andrej Vovko, Člani Slovenske matice ter članstvo in odborniki Družbe sv. Cirila in Metoda v Novem mestu in okolici do prve svetovne vojne, *Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije/ Humanities and Social Studies Review*, letnik 5 (2005), št. 1–2–3, str. 401–426, Mlinaričev zbornik.

Ognjeslav (Ignacij) Fajdiga, gimn. suplent, ((?)–1884), p. (1885–1901), Rajmund (Rajko) Perušek (1884 (?)–1889), Andrej Senekovič, ravnatelj, okrajni šolski nadzornik, (1885–1889), dr. Lovro Požar (1889), Karol Šega (1889–1891), Josip Šturm (1889), Valentin Ambroš, (1890–1891), dr. Franc (Frančišek) Detela, gimnazijski ravnatelj, (1890–1897), r. in šolski svetnik, (1898–1905), Ivan Fon (1890–1895), Franc Novak, (1890–1893), Luka Pintar (1890), p. in okr. šolski nadzornik, (1891–1897) Matej Suhač, (1890–1895), Martin Petelin (1892–1896), Franc (Frančišek) Jeraj (1894–1907?), Alojzij Virbnik (1895–1907 (?)), Anton Artel (1896–1897), v. p. (1898), Jožef Wester (1899–1901), Jožef Jenko (1900–1901), p. (Sereth) (1902) Frančišek Vadnjal (1900–1907 (?)), Ivan Maselj (1901–1910), Jakob Zupančič (1902–1905), Ljubivoj Škerlj (1903–1911 (?)), Martin Majcen (1904–1911 (?)), Jožef (Josip) Germ (1905–1910), Julij Krek (1906–1911 (?)), dr. Janko Šlebinger (1906–1907 (?)), Mih. Markič (1907–1910), Leop. Pettauer (1907–1908 (?)), dr. Milan Šerko, (1910–1911 (?)) (skupaj 37)

Učitelji:

Viljemina (Viljelmína) Pec, (1880–1883), nadučiteljica (1884 (?)–1897 (+)), Viljem Rohrman (Rohrmann), u. za vinarstvo, (Grm), (1890–1901), pristav deželne kmetijske šole, (Grm), (1902–1906), ravnatelj deželne kmetijske šole, (Grm), (1907–1911?), Valentin Zavrl, (Stopiče) (1893–1894), Bernard Andoljšek, nadučitelj, (Mirna peč), (1898–1901), Fran Dular, nadučitelj, (Vavta vas), (1898–1900), Jožef Turk, okrajni šolski nadzornik, (1905–1911 (?)), Rihard Dolenc, vodja kmetijske šole, (Grm), (1906–1911 (?)) (skupaj 7)

Kamnik²²

Letniki

Učitelji:

Jurij Adlešič (1871–1875), France Tomše (1871–1875), Jernej Čenčič (Cenčič), nadučitelj na dekliški šoli, (1877–1879, 1884–1907 (?)), Ludovik Stiasny (1891–1893), Valentin Burnik, nadučitelj, (1895–1896), Avgusta Klančar (1895–1907 (?)), Franja Verne (1895) (skupaj 7)

Analiza poklicev članov Slovenske matice v **Ljubljani** v letih 1866, 1887 in 1907 daje o profesorjih in učiteljih med njimi naslednjo podobo: v letu 1866 je bilo med 81 ustanovniki 5 profesorjev in 3 učitelji, med 75 letniki, po 4 profesorji in učitelji. Skupaj je bilo med 156 člani največ uradnikov (36), nato trgovcev (30), duhovnikov in (vele) posestnikov (po 19), profesorjev in obrtnikov (po 9), ter učiteljev in odvetnikov (oz. odvetniških koncipijentov) in notarjev (po 7). V letu 1887 je bilo med 79

²² Andrej Vovko, Člani Slovenske matice ter odborniki in članstvo Družbe sv. Cirila in Metoda v Kamniku v času habsburške monarhije, Kamniški zbornik (Kamnik), 17/2004, str. 179–188.

ustanovniki 6 profesorjev. Med 181 letniki je bilo 21 profesorjev in 10 učiteljev. Skupaj med 260 člani sicer prevladujejo uradniki (65), sledijo jim duhovniki in bogoslovci (55), so na tretjem mestu profesorji (26), trgovci (24), odvetniki in notarji (12), učitelji na šestem (10). Leta 1907 je bilo med 58 ustanovniki 8 profesorjev. Med 500 letniki je bilo 55 profesorjev ter 42 učiteljic in učiteljev. Od skupaj 558 članov Slovenske matice jih je bilo 164 uradnikov, 69 duhovnikov in bogoslovcev, 62 profesorjev, po 42 trgovk in trgovcev ter 14 učiteljic in 28 učiteljev. Kot smo že omenili, seznam članov Slovenske matice za leto 1911 ne navaja njihovih poklicev. Njeno vodstvo pa je spomladi tega leta izpeljalo anketo o številu in poklicih članov. Za Ljubljano navajajo 53 ustanovnikov, od katerih je bilo 5 skupinskih članov, 13 uradnikov, 10 duhovnikov, 7 profesorjev, 5 trgovcev, 4 advokati oz. notarji, 3 tovarnarji ter po 2 častnika in zasebnika. Število ljubljanskih letnikov je bilo po tej anketi 674, kar je za 109 več od 565, kot jih je navedeno v uradnem seznamu članstva Slovenske matice za isto leto²³. Od teh 674 letnikov jih je bilo po anketi 28 skupinskih članov, 226 uradnikov (od njih 24 zasebnih), 111 akademikov (bogoslovcev), 78 profesorjev, 46 učiteljev (od teh 15 učiteljic), 42 trgovcev, 24 advokatov in notarjev s »pripravniki«, 21 zdravnikov, 20 duhovnikov in zasebnikov, 18 dijakov, 12 inženirjev, 5 častnikov, 3 tovarnarji, posebej pa še 27 žensk brez navedbe poklica ali stanu.²⁴

Poklicna sestava članov Slovenske matice v **Mariboru** v proučevanih letih kaže, da sta bila leta 1866 v Mariboru med 30 ustanovniki 2 profesorja in noben učitelj, med 13 letniki pa 2 učitelja. Med skupaj 43 mariborski člani je bilo 15 duhovnikov, skupaj 8 odvetnikov in notarjev, 6 članov brez navedbe poklica, 3 uradniki, po 2 profesorja in učitelja, zdravnika in trgovca. Ostalih poklicev, ki so bili zastopani s po enim predstavnikom, v tem pregledu ne bomo navajali. V letu 1880 sta bila v Mariboru med 15 ustanovniki spet 2 profesorja, med 23 letniki pa 3 profesorji in 2 učitelja. Značilno za tiste čase med vsemi mariborskimi člani ni bilo nobene ženske. Med 38 člani je bilo spet 15 duhovnikov, 6 odvetnikov, 5 profesorjev, po 2 učitelja, študenta in trgovca. V letu 1890 sta bila med 13 ustanovniki spet dva profesorja, med 56 letniki pa po 4 profesorji in učitelji. Od skupaj 69 članov jih je bilo 30 bogoslovcev, 17 duhovnikov, 6 profesorjev, po 4 učitelji ter odvetniki oz. notarji, 3 posestniki in 2 uradnika. Leta 1900 je bil med 13 ustanovniki en profesor, med 102 letnikoma pa 10 profesorjev in 7 učiteljev. Skupaj je bilo med 115 člani iz Maribora 40 bogoslovcev, 32 duhovnikov, 10 profesorjev, 9 uradnikov, 7 učiteljev in 6 odvetnikov ter notarjev. Leta 1907 je bil med mariborskimi 9 ustanovniki en profesor, zdravnik in zasebnik, med 109 letniki pa 15 profesorjev in 7 učiteljev. Med skupaj 118 člani je bilo 32 duhovnikov, 31 bogoslovcev, 16 profesorjev, 13 uradnikov, 7 učiteljev, 6 odvetnikov in notarjev in 4 zdravniki. Ob tem opozorimo, da je bilo manj kot 10 katehetov, semeniških, gimnazijskih in drugih profesorjev po svojem osnovnem poklicu duhovnikov in jih tu med profesorji nismo zajeli.

²³ Imenik društvenikov »Slovenske Matice« za leto 1911, *Letopis Slovenske Matice za leto 1911*, Ljubljana 1911, str. 37.

²⁴ Nekoliko statistike, *Letopis Matice Slovenske za l. 1912*, Ljubljana 1912, str. 10, 11.

Če si na kratko ogledamo poklicno sestavo članov Slovenske matice v **Gorici**, lahko ugotovimo, da so veliko večino od skupnega števila (425), sestavljali bogoslovci (156) in duhovniki (76). Druga najmočnejša kategorija članstva Slovenske matice v Gorici bili profesorji na različnih tamkajšnjih srednjih šolah, predvsem na gimnaziji – 52, sledijo jim uradniki – 27, učitelji – 14, odvetniki, notarji, ter kandidati za oba poklica – 13, ostale kategorije pa štejejo manj kot 10 članov, od tega n. pr. 7 zdravnikov. Ob tem poudarimo, da smo tiste profesorje in učitelje, ki so bili po osnovni poklicni usmeritvi duhovniki, šteli med duhovnike.

Od 342 članov Slovenske matice v **Novem mestu** v obravnavanem obdobju do prve svetovne vojne je pri 272 naveden poklic ali stan. Na prvem mestu so duhovniki – 10 ustanovnikov in 76 letnikov, skupaj 86. Za njimi so se vrstili uradniki (7 ustanovnikov in 54 letnikov, skupaj 61), gimnazijski profesorji (1 ustanovnik in 37 letnikov, skupaj 38), odvetniki in notarji (14), trgovci, nekateri označeni tudi kot trgovci in posestniki, (13), študentje in dijaki (11 letnikov), posestniki (3 ustanovniki in 7 letnikov) učitelji (7 – med njimi ena (nad)učiteljica), zdravniki in živinozdravniki (1 ustanovnik in 3 letniki) ter 3 lekarnarji.

Slovenska matica je v **Kamniku** v proučevanem obdobju štela skupaj 120 članov. Razen pri štirih so pri vseh drugih navedeni poklici. Najštevilčnejše skupine članov Slovenske matice sestavljajo duhovniki – 11 svetnih in 6 frančiškanskih in še kolektivni frančiškanski samostan, skupaj torej 18, državni uradniki, posestniki in trgovci ter samo trgovci – po 10, 7 učiteljev, 5 sodnih uradnikov in 4 zdravniki.

Sklep

Pričujoča predstavitev članov Slovenske matice iz profesorskih in učiteljskih vrst v ozko opredeljenem časovnem in krajevnem okviru seveda kaže le omejen izsek iz njenega bogatega delovanja. Vseeno je lahko tudi iz tako zastavljene raziskave razbrati, da so zlasti profesorji, v nekoliko manjši meri pa tudi učitelji, sestavljali pomemben del članstva oz. naročnikov naše prve znanstvene založbe in da so v vseh predstavljenih mestih na častni lestvici zastopanih poklicev na kar visokem mestu. Med zgoraj nanizanimi profesorji in učitelji je veliko takih, ki so igrali pomembno vlogo v naši novejši zgodovini in to ne samo na šolskem področju ter zato nedvomno sodijo v »zlato knjigo« slovenske duhovne elite. Veliko več, kot jo je na tem mestu dobilo, bi si zato zaslužilo svojo lastno biografsko opombo. Med njimi so tudi nekateri, na katere je spomin na njihovo zaslužno življenje in delo v naših časih neupravičeno zbledel. Naloga raziskovalcev slovenske preteklosti je, da jih spet postavimo na mesto, ki jim po pravici pripada. Naj bo ta prispevek vsaj majhen korak na poti k temu cilju.

Zusammenfassung

Professoren und Lehrer, Mitglieder der »Slovenska matica«, in einigen Städten in Slowenien bis zum ersten Weltkrieg

Andrej Vovko

Als Folge der verschärften nationalen Kämpfe in Slowenien Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts spielten auf der slowenischen Seite eine äußerst bedeutende und tiefgreifende Rolle einige Organisationen der nationalen Erwachungs- und Abwehrbewegung, die einen entschiedenen Beitrag zur Abwehr des Slowenentums vor dem deutschen, italienischen und ungarischen Assimilierungsdruck leisteten. Ganz an der Spitze war der zugleich älteste wissenschaftliche Verlag »Slovenska matica«, gegründet im Jahre 1864. Nach einer kurzen Einleitung, die die Verlagsentwicklung zeigt, werden auf Grund der Jahreslisten der Mitgliedschaft in den Jahrbüchern der »Slovenska matica« und der bereits veröffentlichten Beiträge des Autors die Professoren und Lehrer – Mitglieder dieser Organisation in fünf Städten in Slowenien: in Ljubljana, Maribor, Gorica, Novo mesto und Kamnik namentlich vorgestellt und zwar in den Jahren bis zum ersten Weltkrieg in zwei grundlegenden Mitglieds-kategorien – Gründer und Jahresmitglieder. Dargestellt ist auch ihr Anteil im Hinblick auf die restlichen Berufskategorien der Mitglieder der »Slovenska matica«. Wegen der hohen Mitgliedsanzahl werden die Professoren und Lehrer in Ljubljana in den Jahren 1866, 1887 und 1907 vorgestellt, ihre Mariborer Berufskollegen jedoch in den Jahren 1866, 1880, 1890, 1900 und 1907. Die Professoren und Lehrer der anderen drei Städte werden für den gesamten Zeitraum vorgestellt, für den die Mitgliedschaftsangaben aus den Jahreslisten der erwähnten Jahrbücher zur Verfügung stehen. Einen besonders hohen Anteil der Professoren und Lehrer verzeichnet Ljubljana, bedeutend war er auch in Gorica und Novo mesto. Unter den im Vortrag vorgestellten Mitgliedern der »Slovenska matica« aus den Reihen der Professoren und Lehrer in den oben angeführten Orten gibt es etliche sehr angesehene Persönlichkeiten aus dem slowenischen politischen, wissenschaftlichen und kulturellen Leben und aus anderen Gebieten des öffentlichen Lebens in Slowenien.

Ingrid Fatur*

Ideološka vzgoja v šoli in mladinskih organizacijah med italijansko okupacijo Primorske

Ideological education at schools and youth organisations during the Italian occupation of the Primorska region

Izvleček

Z ideološko vzgojo si je fašistična Italija prizadevala za razvoj patriotskih čustev in stališč o večvrednosti italijanske rase, militaristično in imperialistično usmerjenost ter kult vodje. Z njo je želela vzgojiti discipliniranega patriota, ki bi bil v imenu domovine in duceja pripravljen na vse žrtve. Fašistične ideje, ki so med drugim zahtevale zlitje malih narodov z 'velikimi civilizacijami', se primorskega ljudstva niso mogle dotakniti, saj bi to pomenilo zanikanje lastnega naroda. Ideološka vzgoja je zato predstavljala predvsem dodatno raznarodovanje. Kljub temu so si italijanske šolske oblasti z vsebino učnih knjig, osebnostjo italijanskega učitelja, materialno ideologijo (kulturo šole) in dejavnostjo mladinskih organizacij, prizadevale vzgojiti slovenske otroke v fašistične osebnosti.

Abstract

By way of ideological education, under Fascism Italy tried to develop patriotic emotions and views about the superior value of Italian people, as well as about militarism, imperialism and the cult of the leader. Italy wanted to raise highly disciplined patriots willing to sacrifice everything in the name of the home country and the Duce. The fascist ideas which, among others, claimed that small nations should merge with the 'great civilisations', could not appeal to the Slovenians living in the Primorska region. Had they accepted these concepts they would have negated their own nation. Ideological education is therefore a form of systematic assimilation. The Italian school authorities tried to raise Slovenian children in the fascist spirit by means of school books, Italian teachers, school culture and the activities of the youth organisation.

Ideologija

V širokem smislu je ideologija sistem idej kot oblika družbene zavesti. Ožje pomeni sistem vrednot in kategorij svetovnega nazora. Ideološki aparati države (IAD) so specializirane družbene institucije. Za razliko od represivnih aparatov države, ki delujejo pretežno s silo, delujejo IAD pretežno z vladajočo ideologijo. Sem spadajo cerkve, šola, družina, pravne institucije, politične stranke, sindikati, množični mediji... Tako represivni kot ideološki aparati države imajo vlogo družbene reprodukcije. Med

* univ. dipl. pedagoginja in prof. sociologije, OŠ Antona Žnideršiča, Ilirska Bistrica.

IAD je verjetno kljub svoji pritajenosti najučinkovitejša šola, saj otroke vseh družbenih razredov, že od otroškega vrtca dalje, sistematično in prefinjeno uvršča v vladajočo ideologijo. Noben drug IAD ne more za toliko let, pet do šest dni v tednu, po osem ur na dan prisiliti otrok k obvezni in brezplačni udeležbi.¹ Vsako izobraževanje ima vzgojni učinek. Vzgojni vplivi se v šoli prenašajo po različnih poteh: z državljsko vzgojo in direktnim vplivom na otrokova čustva in voljo, s sistemom šolskega reda in vsakodnevnimi šolskimi praksami, skozi učiteljevo osebnost ter skozi učne vsebine in načine njihovega posredovanja.² Pri posredovanju vsebin vzgojnih predmetov se velikokrat uporabi ideološki govor, ki sledi zaželenim učinkom, ne glede na resnično vrednost podatkov. S pomenom in obliko besedila želi vplivati na učenčeva čustva, vrednote in ravnanja. Učinkovit je tedaj, ko mu posameznik verjame do take mere, da ga niti razumsko utemeljena dejstva ne morejo prepričati o nasprotnem.³

Medveš opredeli koncept sodobne državne šole s tremi značilnostmi: primarnost izobraževalne funkcije šole nad vzgojno, vzgoja kot priprava na sobivanje različnosti in primarnost vzgoje kot procesa nad vzgojo kot produktom pouka.⁴ Če si s pozicije teh treh značilnosti ogledamo fašistično šolo, vidimo, da je od njih močno odstopala. Favorizirala je vzgojno funkcijo šole nad izobraževalno. Cilj fašistične šole je bil vzgojiti italijanskega državljana, discipliniranega patriota, zavedajočega se svoje 'dominantne rase in zmagoslavne zgodovine', kar je narekovalo ksenofobična nagnjenja do drugih narodov. Lik domoljuba so v fašistični Italiji opredelili z likom fašista. O pomembnosti vzgojne funkcije šole pričajo tudi Mussolinijeve besede: 'Hočem, da bo šola predvsem vzgojna, oblikovalna in moralna ustanova.'⁵ Postaviti vzgojno funkcijo šole pred izobraževalno pomeni težnjo, da z neposrednim vplivom na otrokova čustva, hotenje, mišljenje, srce, dušo in nprav oblikujemo stališča, ki se lahko odločno upirajo nasprotujočim razumskim argumentom.⁶

Druga značilnost, sobivanje različnosti, je v popolnem nasprotju z idejami fašistične šole, saj bi to pomenilo spoštovanje različnih svetovnih nazorov, narodov in manjšin.

In končno, fašistična šola je postavila vzgojo kot produkt nad vzgojo kot proces. Ne glede na učne metode in odnose v razredu je bil njen končni cilj oblikovati določen tip osebnosti.

¹ Althusser, 1980, str. 51-61.

² Medveš, 1991, str. 218.

³ Kunst-Gnamuš, 1988, str. 82-84.

⁴ Medveš, 1991, str. 223-225.

⁵ Nicotera, 1942, str. 83.

⁶ Medveš, 1991, str. 217.

Ideologija v osnovnošolskih učnih knjigah

Čitanke

Osnovnošolske čitanke so vsebinsko in oblikovno posredovale fašistično ideologijo. Učencu so poskušale privzgojiti točno določene osebnostne lastnosti, kot so discipliniranost, patriotizem, drznost in pogum. Izdatno so bile opremljene s fašističnimi simboli, kot so liktorski sveženj, italijanska zastava, fašistična uniforma in orožje. Kot ponazorilo si oglejmo nekaj odlomkov iz časopisnih člankov različnih avtorjev.

Prvi odlomek: Za učenčevo hitrejšo identifikacijo z junaki besedil, sta v prvem berilu stopila v ospredje bratec in sestra Bruno in Mariolina, vsa navdušena v želji, da bi ju vpisali med Balille in jima kupili fašistični kroj. Tudi ostali člani njune družine so se vnemali za fašizem. Oče je v črni srajci poveljeval Mussolinijeva dejanja, dedek je pel fašistično himno 'Giovinezza'. Mali Bruno sploh ni poznal miru. Svoje igrače, svinčene miličnike, je postavljal v vrsto in jih priganjal k napadu s fašističnimi bojnimi klici: 'A noi! Naprej! Alala, alala! Na življenje in smrt!' Drugo berilo je bilo zanimivo že po svoji naslovni strani, na kateri sta dve Balilli, ki dvigujeta roki v rimski pozdrav. Še zgovornejša je bila slika na zadnji strani, Balilla, ki drži pero in meče v ozadju senco, ki predstavlja miličnika s puško in čelado. V čitanki za drugi razred je bilo med 40. berili 19 takih, ki so se ukvarjala z aktualnimi političnimi vprašanji.⁷

Drugi odlomek: Avtorica tretjega berila je pohod fašistov na Rim opisala kot novo odrešitev sveta, Mussolinija pa prikazala kot četrto božjo osebo.⁸

Tretji odlomek: Tretja čitanka je v svoji militaristični in fašistični vzgoji že bolj prefinjena. Sestavek iz nje, ki je opisoval Mussolinijevo rojstno hišo, je značilen za vzgojo slepe pokorščine in občudovanja duceja: 'Na zunanji strani hišice so lesene stopnice, ki vodijo v sobo, kjer se je rodil On, a nam se zdijo te stopnice kot cerkvene in s pravo pobožnostjo vstopimo. Ko zapuščamo hišico, se nam zdi, da smo postali boljši'. Mussolini je opisan kot nadčlovek, polbog. Pod njegovo sliko je bilo večkrat napisano: 'Bog nam ga je dal in gorje mu, ki se ga dotakne!' V šolah, vojašnicah in domovih mladinskih organizacij so mladi brali: 'Vodja ima vedno prav! Vodja je nezmotljiv!'⁹

Četrty odlomek: Slikovna abeceda v berilu je učencem posredovala podobe. Iz samoglasnikov je bil sestavljen fašistični pozdrav EAI. Pri črki N, sta deklica s punčko in deček s puško, vzklikala: 'A noi!' Pri črki S je deček z dvignjeno roko pozdravljaj zastavo. Zraven je pisalo: 'Sem Italijan. Ena zastava, en narod.' Pri črki C je deček pozdravljaj Mussolinija z besedami: 'Mussolini ima zelo rad otroke. Italijanski otroci ljubijo svojega vodjo.' Pri črki G je bila naslikana mati, ki šiva in zraven moli: 'Duce

⁷ Pahor, 1937, str. 153–154.

⁸ Istra, št. 1, 1.1.1932.

⁹ Učiteljski tovariš, št. 31, 7.3.1935.

ima rad italijanski narod. Bog ščiti in brani vodjo.' Rabe velikih črk so se učenci učili s pomočjo imen mest Trst, Trident, Gorica, Zadar, Reka. 'Zapomnite si, otroci', pravi čitanka, 'da je ta mesta osvobodila naša pogumna vojska.' Zraven fašističnega znaka je pisalo: 'Vsi italijanski otroci bodo pravi fašisti, ker ljubijo Vodjo, Italijo in kralja.'¹⁰

Analiza čitanke za četrti razred

V nadaljevanju je predstavljena avtorčina samostojna analiza čitanke za četrti razred osnovne šole, avtorja Piera Bargellinija iz 1939. leta, shranjena v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja. Tako proza, poezija in ilustracije v berilu so usklajene s cilji domovinske in imperialistično-militaristične vzgoje. Med 153. besedili, ki jih berilo obsega, jih je 83 posvečenih različnim temam. Med njimi so povesti, basni, legende, religiozna besedila in zgodbe o velikih zgodovinskih osebnostih. Sedemdeset besedil, torej slaba polovica, pa se dotika fašistične Italije, njenih vodij, pomembnih državnih praznikov, fašistične mladine, vojakov in kolonialnih vojn.

Večje število sestavkov mladim bralcem posreduje idealno podobo italijanskega dečka oziroma deklice, za katero si morajo prizadevati. V besedilu 'Svetloba oči' beremo: 'Duce ima mladino rad kot svetlobo oči. Kakor oči morajo biti Balille in Piccole Italiane vedri in vljudni. Njihova duša mora ohraniti brezmadežnost, njihova zavest mora biti vedno bistra in čista.' Mussolini je predstavljen kot otrokov zaveznik, seveda pod pogojem, da je njegovo vedenje skladno s pričakovanim.

Besedilo 'V fašiju' piše: 'Mlajši brat je star štirinajst let. Premlad je, da bi se priključil skvadristom, čeprav si zelo želi postati drzen Mussolinijev vojak.' Sestavek ima namen navdušiti dečke za vojaštvo, uniforme in drzne akcije.

Sledijo zgodbe o dečku Michelacciu, ki ni počel drugega kot jedel, spal in se zabaval. Šola ga je dolgočasila. S pomočjo prijateljev je spoznal, kako delo lahko zabava, razvedri in ozdravi človeka. Na koncu ponovno Mussolinijeve besede: 'Prva stvar je delo, na drugem mestu je disciplina, potem nesebičnost, poštenost, zvestoba, odkritost in pogum.'

V prispevku z naslovom 'Tonček', na poti iz šole deček reši iz vode deklico in dokaže, da je pravi Balilla pripravljen pomagati. Učitelj ga pohvali: 'Tonietto, duce bi bil zadovoljen s tabo.'

Sestavek 'Neustrašnost' govori o dečku, ki se mu je po obrazu sprehajala čebela, on pa je bil popolnoma miren in nepremičen, dokler ni odletela. Učiteljica ga je pohvalila, da sta njegova trdnost in neustrašnost znaka poguma.

Naslednji sestavek govori o lastovkah, ki jih imajo vsi radi. Simbolizirajo čistočo, zvestobo in ljubezen. Oblačila Malih Italijank-črno krilo, baretka in pelerina ter bela bluzica, spominjajo na lastovičino perje. Kakor lastovke morajo biti deklice čiste, urejene, vesele, zveste, skrbeti morajo za lastno izobrazbo, urediti se v delu, s telovadbo utrjevati telo in se zgodaj vračati domov; vedre, koristne in dobre.

¹⁰ Istra, 18.8.1933, elaborat Beltram.

Vidimo, da besedila, ki želijo učence direktno vzgajati in jim približati določene osebnostne lastnosti, postavijo v besedilo junake njihovih let, s katerimi se lažje identificirajo.

Krvave imperialistične prakse osvajanja tujih ozemelj so mladim bralcem spetno prikrite oz. osvetljene v drugačni luči. Sestavek 'Italijanska milica na prehodu Uarieu' prikazuje vojno v Etiopiji: 'Veliko število Abesincev se pripravlja napasti prehod Uarieu, ki ga držijo črne srajce. Italijanski vojaki čakajo na napad abesinskih tolpa – band. Abesinci, nezaupljivi in zmedeni, pritiskajo iz vseh strani. Italijanski vojaki se herojsko branijo.' Avtor predstavi etiopske vojščake kot sovražnike, napadalce, ki ogrožajo in pobijajo pogumne italijanske domoljube. Spretno zabriše dejstvo, da so osvajalci Italijani in se Etiopijci borijo za svojo domovino.

Poglavje o bojih v Etiopiji govori o maršalu Badogliu, ki je prepričan v zmago. Čeprav naj bi bilo italijanskih vojakov le za tretjino abesinskih, jih vodijo nezmotljivi, neustrašni in dobro oboroženi generali. V nadaljevanju Mussolini z balkona palače Venezia v Rimu slovesno razglasi: 'Maršal Badoglio sporoča, da so zmagovalne italijanske enote vkorakale v Addis Abebo.'

Naslednje poglavje predstavi italijanskega kralja, Vittoria Emanuela III., kot prvega italijanskega vojaka. Med prvo svetovno vojno je vsak dan obiskoval vojake na bojnih črtah, z njimi izmenjal kakšno besedo, podaril cigareto in jim tako vlival pogum. Navzoč je bil pri vsaki vojaški akciji. Tako se je med vojaki oblikovala legenda, da ima kralj sposobnost biti ob istem času navzoč na dveh različnih mestih. Tiho in vedro, drzno in resno, budno in pomirjajoče naj bi se sprehajal ob strelskih jarkih med vojaki in ranjenci, ki jih je cenil, saj so se borili za obrambo domovine.

Italijanske množice je pritegnila moč Mussolinijeve osebnosti in izredne govorniške sposobnosti. Bil je človek, ki je znal obvladovati čustva množice.¹¹ Zgornjo trditev podkrepijo besede iz poglavja 'Cezar in Mussolini', v katerem avtor primerja ducejevo slavo in veličino s Cezarjevo. 'V fašistični Italiji ves narod posluša, slavi in sledi Mussoliniju. Na trgu Venezia se tre ljudi, katerih oči so uprte v balkon, na katerem se bo pojavil duce. In že je tu, vzravnana, nad odobravajočo množico. Čuti, da je cela Italija en sam glas, eno samo srce. Negibno obstane in opazuje množico pred seboj. Tudi on je kakor Cezar prikorakal v Rim, ne da bi ga izropal ali kaznoval, ampak da bi ga osvobodil nesposobnih vladarjev. Tudi on je mislil na narod, mu dal delo. Tudi on je osvojil svet, v sedmih mesecih je zmagal v Afriki v boju z imperijem sužnjev. In tudi on ne razmišlja o svoji osebni zmagi. Vidi še nedokončano delo: regije, ki jih je potrebno kolonizirati, dežele, ki pričakujejo Zakon, narode, ki želijo delati. Vidi, da je še potrebno popraviti nepravčnosti, ublažiti bolečine, potolažiti žalost, kaznovati izdajstva in povzdigniti herojstva. Njegov zagoreli obraz odraža večno usodo Rima.'

Z enakim zanosom, kot ga čutimo v čitanki, opisuje Mussolinija avtor njegove biografije: 'Njegovo telo je močno, postava srednja, vzgon in čvrstost osebe ji daje-

¹¹ Pečjak, 1994, str. 25.

ta impozanten izgled. Kot njegov duh tudi njegov telesni izgled nimata sproščene drže opuščanja. Napetost mišic je stalna kot napetost duha. Glava ima moški profil rimskih kipov. Čelo visoko, usta široka in stroga. Ravni nos loči velike oči, ki imajo v sebi zapovedovalno, gibčno in pronicljivo moč. Naravni instinkt poveljevanja mu vdihuje obnašanje Glavarja.¹²

Poleg proze vsebuje čitanka za četrti razred tudi poezijo. Od 18. pesmi jih je 6, torej tretjina, neposredno povezanih s fašizmom in domoljubno tematiko. Prva taka pesem nosi naslov 'Pohod na Rim' in govori o squadristih ter njihovi zvestobi Mussoliniju v vseh okoliščinah. Sledi ji pesem o pogumnih in trdnih legionarjih z naslovom 'Legionarski orel'. Tretja pesem z naslovom 'Prvi marš alpinov' predstavlja tovariške in poslušne vojake-alpine. Pesem 'Bratje Italije' poziva domoljube v boj za Italijo ne glede na žrtve. Pesem 'Za kralja' je hvalnica Viktorju Emanuelu III. Zadnja pesem iz tega sklopa je vojaška in nosi naslov 'Črne srajce'.

Zanimive so tudi ilustracije v čitanki. Slika na naslovni strani nakazuje glavne vzgojne cilje, ki jih želi doseči fašistična šola. Knjiga, lopata, fašistična zastava in

Na tečaju za voditeljice Malih Italijank (Capo squadra) v Opatiji leta 1943. (Fotografijo hrani Valerija Volk, Koper)

¹² Pini, 1942, str. 172–173.

bodalo simbolizirajo učenje, delo, patriotizem in vojaško pripravljenost. 'Knjiga in puška' je Mussolinijevo vodilo učencem. In povelje za vsakega fašista: 'Credere, obbedire, combattere', kar pomeni verovati, ubogati, boriti se. V poglavju 'Pohod na Rim' vidimo ilustracije vojaka-squadrista, ki se poslavlja od družine, da bi se pridružil zmagoslavtnemu Mussolinijevemu prodoru na oblast, sliko vojakov v uniformah in s fašistično zastavo v rokah, zraven pa štirinajstletnika, ki si močno želi v njihove vrste, ter vlak, ki proti Rimu pelje navdušene mladeniče. Skozi okna vihrajo italijanske in fašistične zastave. V oči bodejo napisi: 'Viva il Duce! Viva il fascio! Roma o morte!' Ob poglavju 'Piccole Italiane' vidimo sliko deklic v uniformah, ki se vračajo iz šole. Besedilom o vojni v Etiopiji je dodana ilustracija padlih italijanskih vojakov, ki naj bi se žrtvovali za domovino. Ob prispevku 'Zavzetje Addis Abebe' so naslikani etiopski vojščaki v begu. Slika legionarskega simbola – orla poudarja trdnost, polet, svobodo vojakov – legionarjev. Poglavje 'Prvi italijanski vojak' ponuja ilustracijo italijanskega kralja v vojaški uniformi. Ob besedilih 'Cezar in Mussolini' pa je naslikana podoba duceja v vojaški opravi.

Iz celostne podobe čitanke je razvidno, da je bila sestavljena dosledno in premišljeno, da je z besedo in sliko idealizirala fašistični režim in skozi mlade junake v besedilih posredovala zaželeno osebnostne lastnosti učencev. Kakšne vzgojne učinke je proizvajala, pa ni bilo odvisno le od njenih vsebin, ampak tudi od dojemljivosti učencev, pogostosti njene uporabe, odnosa učitelja do besedil in razpoloženja v širšem družbenem okolju.

Učbeniki geografije in zgodovine

Patriotska čustva in fašistične ideje so učencem privzgajale tudi učne vsebine pri predmetih geografija in zgodovina, predvsem s spoznavanjem in poudarjanjem italijanske zgodovine, kulture in geografskih značilnosti Italije. Z namenom ugotoviti, kolikšen delež so geografske in zgodovinske učne knjige namenile italijanskemu prostoru in času fašizma, je avtorica analizirala učbenike, dosegljive v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja. Eden od geografskih učbenikov je bil podpisan z imenom Giuseppe Seles in je imel žig Osnovne šole Prem. To pomeni, da je imel knjigo učenec ali učitelj šole na Premu pri Ilirski Bistrici.

Analiza učbenikov geografije

Leta 1938 je izšel učbenik geografije za 3. razred osnovne šole na 41 straneh. Prvih 26 strani posreduje osnove orientacije in topografije. Na naslednjih 3 straneh je pod naslovom 'Svet je velik' nanizanih nekaj fotografij z različnih koncev sveta. Zadnjih 12 strani je namenjenih geografski karti Italije, njenim lepotam in veličini. To pomeni, da je približno tretjina knjige posvečena italijanski državi.

Učbenik geografije za 3. razred osnovne šole iz 1942. leta, obsega 44 strani. Prvih 24 strani v poglavju 'Zemlja in nebo' prikaže življenje na vasi in v mestu, relie-

fne značilnosti, vodovje, sončni sistem, osnove orientacije in topografije. Naslednje poglavje, 'Italija', na 12 straneh predstavi geografsko podobo Italije, njene gore, reke, jezera, morja. Podpoglavje z naslovom 'Lepote Italije' se začne s stavkom: 'Italija je najlepša dežela na svetu.' Sledi mu podpoglavje 'Veličina in mogočnost Italije' ter podpoglavje, ki opisuje državna bogastva – zemeljske vire, poljedelstvo in industrijo. V tretjem poglavju z naslovom 'Administrativna ureditev Italije' otroci na 8 straneh spoznajo razdeljenost države na province in občine. Predstavljen je Viktor Emanuel III., kralj Italije in Albanije, ki je hkrati etiopski cesar. Na čelu vlade je Mussolini, duce fašizma. Omenjen je italijanski imperij v Afriki in anektirana Albanija. Od skupnih 44 strani je avtor namenil 20 strani, kar predstavlja skoraj polovico knjige, Italiji in fašizmu. V primerjavi z geografskim učbenikom za 3. razred iz 1938. leta, se je prostor, namenjen italijanski državi, razširil.

1941. leta je izšel učbenik geografije za 4. razred osnovne šole. Obsega 109 strani. Prvo poglavje nosi naslov 'Moja dežela, moja domovina, imperij'. Na 13. straneh je predstavljeno površje Italije. Drugo poglavje govori o topografskih in geografskih kartah na skupno 20. straneh. Na naslednjih 9. straneh avtor poudari red, higieno in pravičnost v Italiji. Moč italijanske države, ki jo predstavlja vojska na kopnem, morju in v zraku, je opisana na 18. straneh. Sledi spoznavanje italijanskih umetnikov in njihovih priznanih del na 12. straneh. Šesto poglavje na 4. straneh še podrobneje oriše italijanska morja in kopno. Italijanskim komunikacijam-cestam, mostovom, telefonu, železnici, avtomobilom, ki omogočajo hiter pretok informacij, so odmerjene 4 strani. Naslednje poglavje na 6 straneh predstavi italijansko poljedelstvo in industrijo. Deveto poglavje z 11. stranmi nosi naslov 'Italijanski imperij'. V zadnjem poglavju je na 12. straneh predstavljen italijanski prostor skozi čas, od starega Rima do fašistične Italije. Geografski učbenik za 4. razred je skoraj v celoti posvečen italijanski državi.

Leta 1939 je izšel učbenik geografije za 5. razred osnovne šole. Njegovih 109 strani je posvečenih svetovnemu prebivalstvu, rasam, jezikom, religijam in posameznim kontinentom ter državam znotraj njih. Geografija Italije v tem učbeniku ni predvidena. Pregled učbenikov smo končali s sklepom, da so bile vsebine predmeta geografija v tretjem in četrtem razredu osnovne šole vezane predvsem na področje Italije, v petem razredu pa so se usmerile na svet.

Analiza učbenikov zgodovine

V zgodovinskem učbeniku za 3. razred iz 1938. leta se 80 od skupno 120 strani veže na obdobje 19. stoletja, z opisi vojn za nacionalno samostojnost, velikih italijanskih osebnosti in kolonizacije. Na koncu poglavja avtor opomni učence, da kljub združitvi italijanskih držav še ostajajo 'neodrešena' italijanska področja-Trident, Julijska krajina, Istra in Dalmacija. Na naslednjih 26. straneh so opisani italijanski boji in vojni heroji 1. svetovne vojne. Na naslednjih 5. straneh učenci spoznajo fašistično revolucijo v Italiji in pohod na Rim. Zadnjih 9 strani pa razčleni fašistični režim v državi. Vsebina učbenika je v celoti vezana na italijanski geografski prostor, besedila sledijo cilju

vzbujanja patriotskih čustev. Fašističnemu sistemu je namenjenih 14 strani, osmina celotnega besedila. Pripisujejo mu vrline pravičnosti, poguma in moči.

Zgodovinski učbenik za 3. razred, ki obsega 60 strani, je izšel 1942. leta. Na 31. straneh se avtor usmeri na obdobje 19. stoletja, s poudarkom na bojih za združitev in neodvisnost Italije, osvajanju kolonij v Afriki in kraljevi družini. Naslednje poglavje na 14. straneh opisuje italijansko bojevanje in heroje prve svetovne vojne. Konča se z besedilom 'Italijanska Rijeka': '1919 je Gabriele D'Annunzio s svojimi drznimi legionarji pohitel na pomoč in zasedel italijansko mesto Rijeka, ki ga je naslednje leto moral zapustiti na ukaz prestrašene in neodločne italijanske vlade. Riječani-Fiumani so ohranili svoja močna italijanska čustva, dokler ni Mussolini Rijeke ponovno združil z domovino.' Šest strani je namenjenih vzponu fašizma in življenju Benita Mussolinija. Zadnje poglavje ima 9 strani in govori o italijanski zasedbi Etiopije, udeležbi italijanskih vojakov v španski državljanski vojni in pripojitvi Albanije Italiji. Od skupno 60 strani je 15 strani neposredno vezanih na obdobje fašistične vlade, kar predstavlja četrtno besedila. Celoten učbenik je usmerjen na zgodovino italijanskega prostora.

Leta 1924 je izšel zgodovinski učbenik za 5. razred. Ima 94 strani. Na 53. straneh je predstavljena zgodovina italijanskega prostora od padca zahodno-rimskega imperija do Napoleonovih osvajanj. Na 16. straneh je opisana Italija v 19. stoletju. Zadnjih 25 strani pa je namenjenih Italiji v 1. svetovni vojni in Mussolinijevemu vojnemu dnevniku. Tudi ta učbenik prikazuje zgodovino italijanskega geografskega prostora, dogodke, narode in osebnosti, ki so vezani nanj. Fašističnemu režimu avtor ni odmeril posebnega prostora, saj je bil slednji v letih, ko so pripravljali učbenik in ob njegovem izidu, komaj na začetku vladavine.

Zgodovinski učbenik za 5. razred osnovne šole, ki je izšel 1939, obsega 115 strani. Prvih 49 strani je, podobno kot v predhodnem, namenjenih obdobju od razpada zahodno-rimskega imperija do 19. stoletja. Naslednjih 47 strani predstavi velike osebnosti italijanskih želja po združitvi in kolonialne vojne. Poglavje z naslovom 1. svetovna vojna se konča z besedami o sklenitvi miru: 'Premirje z Avstrijo je Italiji dalo področje Tridenta, Julijsko Krajino s Trstom in Istro. V Dalmaciji, ki je tudi italijanska, saj je Beneška republika tam pustila močno sled svoje civilizacije, je samo Zadar pripadel Italiji. Drznosti našega velikega pesnika Gabriela D'Annunzia gre zahvala za odrešitev še enega italijanskega mesta – Rijeke. Čeprav se je moral umakniti iz mesta, so prebivalci štiri leta vztrajali pri obrambi svojega italijanstva, dokler ni 1924. Mussolini priključil Rijeko Italiji.' Zadnje poglavje obsega 11 strani in nosi naslov 'Fašizem'. Prvi stavek v tem poglavju se glasi: 'Italijo je odrešil Benito Mussolini.' Sledijo hvalnice odločnemu, pravičnemu, častnemu patriotu Mussoliniju, ki je s prevzemom oblasti iz rok nesposobne vlade, omogočil razvoj Italije na vseh področjih. Kakor v ostalih, so tudi v tem učbeniku prikazani zgodovinski dogodki le za Italijo. Fašizmu je odmerjena približno desetina prostora v knjigi.

Pregled učbenikov avtorica konča s sklepom, da so bile vsebine predmeta zgodovina v tretjem in petem razredu osnovne šole v celoti vezane na dogodke v italijanskem prostoru. Učbenika za četrti razred ni bilo na razpolago.

Osebnost italijanskih učiteljev

Friderik Fröbel je dejal, da je vzgoja zgled in ljubezen in nič drugega. Edino možnost za uspeh italijanske šole in vzgoje na slovenskih tleh, je predstavljal učitelj, prežet s fašističnim svetovnim nazorom in z močno osebnostjo, ki bi mladini predstavljal zgled in bi mu sledila. Tega so se italijanske oblasti zavedale. Vlasta Beltram piše, da so po letu 1930 na šole v slovenskih vaseh nastavljali izključno italijanske učitelje, bolj ali manj privržene fašističnim idejam. Le s pravilno strukturo učiteljev, ki morajo biti po prepričanju trdni fašisti, bodo doseženi cilji asimilacije in fašistične indoktrinacije.¹³ Tudi članek v Istri opozarja: 'Šola, katere cilj je pri otroku razviti italijanski duh, bi ne bila učinkovita, če bi učitelji sami ne izžarevali tega duha. Od učiteljev, ki so sami obiskovali slovenske in hrvaške šole, takega zanosa ni moč pričakovati. Šoli, ki si za cilj postavlja nacionalno vzgojo, večjo vrednost kot sam jezik, predstavlja duhovna formacija in orientacija učitelja.'¹⁴ Na srečo pa je vzgoja nepredvidljiva obrt. Tudi ko skrajno skrbno uredimo vse okoliščine, ne moremo zanesljivo predvideti vzgojnih učinkov. Millotova piše, da nobena pedagoška teorija ne omogoča vkalkulirati učinke metod, ki jih poženemo v tek, saj je tisto, kar se postavi vmes med pedagoškim ukrepom in dobljenimi rezultati, prav pedagogovo Nezavedno in Nezavedno gojenca.¹⁵

V Istri beremo o nasvetih šolskih oblasti italijanskim učiteljem – kako se približati posameznim učencem, se zanimati za družinske razmere učencev, vzbujati zaupanje družin, sodelovati s političnimi in cerkvenimi krajevnimi oblastmi. Svetovale so jim, da si na svojo stran pridobijo duhovnika, ki je največja avtoriteta v vasi. S pomočjo njegovega vpliva si bodo lahko pridobili vpliv na družino. Ljudstvu se lahko prikupijo z različnimi oblikami pomoči in pri tem upoštevajo potrebe posameznih družin.¹⁶ Učitelje so oblasti usmerjale v širše družbeno okolje in spodbujale njihovo sodelovanje v fašističnih mladinskih organizacijah. V Učiteljskem tovarišu beremo: 'Usoda šole je neločljiva od Balillske organizacije. Ni daleč dan, ko bo vsak ljudsko – šolski učitelj obenem poveljnik fašističnih mladinskih čet. Tistega dne bomo mi prvi na svetu uresničili ideal učitelja, ki ne zna samo učiti učence osnovne pojme raznih ved, temveč jih zna tudi vžigati z ognjem politične ideje.'¹⁷ Učitelje so poskušali motivirati tudi s poudarjanjem pomena njihovega poslanstva. Prosvetni minister Bottai je na zborovanju učiteljstva med drugim dejal: 'Vam najbolj preizkušenim možem italijanske šole, ki ste toliko let v šoli kakor zakopani v rove v borbi proti sovražniku, se pretaka po žilah s krvjo čustvo za šolo, ki je povsem enako čustvu borbe. Vi niste običajni državni funkcionarji, ste bojevniki, stalno mobilizirani za borbo, ki je dosegla že veliko zmag.'¹⁸

¹³ Beltram, 1997, str. 210–213.

¹⁴ Istra, št. 45, 3.11.1932, elaborat Beltram.

¹⁵ Millot v Šebart, 1990, str. 48–49.

¹⁶ Istra, št. 41, 14.10.1938.

¹⁷ Učiteljski tovariš, št. 31, 7.3.1935.

¹⁸ Istra, št. 21, 27.5.1938.

Največkrat so italijanski učitelji občutili delo na obmejnem področju kot degradacijo ali kazen in ne kot poklicni izziv. Pahor opiše njihov nič kaj zavidljivi položaj na Primorskem: 'Že njihovo šolsko delo je bilo ob neznanju jezika učencev, ki svojega učitelja niso razumeli, težko in neučinkovito. Dodajmo še sovražni odnos domačega prebivalstva do učitelja in šole, pa moremo brez pretiravanja primerjati položaj teh učiteljev s tujimi vojaki v okupirani deželi.'¹⁹ V Istri je bil objavljen članek o učitelju, ki je poučeval v neki vasi blizu Podgrada. Njegovi prvošolci niso znali niti besede italijansko. Ker je bil Tržačan, si je pomagal s slovenščino, kolikor je znal in si upal. Večkrat je potožil, kako naporen je pouk in kako malo uspeha doseže v šoli kljub vsem močem, ki jih je zastavil.²⁰

Šolske oblasti so se pogovarjale tudi o denarni stimulaciji in drugih ugodnostih za italijanske učitelje. 'Da bi učiteljska služba postala bolj privlačna, bi bilo potrebno povisati učiteljsko plačo glede na plače v stari Italiji in jim upoštevati zasluge v nadaljnji karieri. Nekaj podobnega je Italija izvajala na Južnem Tirolskem za učitelje v nemških krajih. Tisti učitelji, ki so tam poučevali pet let, so imeli prednost pri prošnjah za premestitev, povišano plačo in bonificiran staž. Če bi bonitete uvedli tudi v Julijski krajini, bi učiteljska mesta zapolnili najboljši učitelji, ki bi pripomogli k najboljšim rezultatom.'²¹

Poleg težav s pridobivanjem kvalitetnih učiteljskih kandidatov, so šolske oblasti videle še eno pomanjkljivost šolske prakse. Velika večina italijanskih učiteljev na Primorskem je bila ženskega spola. Na žensko so gledali kot na podrejeno in šibko bitje, nesposobno pritegniti prebivalstvo z idejo ali dejanjem. Tako stališče večkrat zasledimo. 'Preveč šol vodijo učiteljice, ki sicer naredijo vse, kar je v njihovi moči, in poučujejo z navdušenjem, a pri izvenšolski asimilaciji in širjenju fašizma niso uspešne. Največ, kar lahko naredijo, je odpiranje tečajev šivanja za učenke in njihove starejše sestre, kjer lahko širijo italijansko misel. Velikokrat te mlade učiteljice nimajo stikov z vaščani in se med njimi počutijo nezaželeni in osamljeni, zato večino časa premišljajo o možnosti premestitve.'²² In še: 'Med učiteljicami so mladenke, stare 17 in 18 let, ki ne morejo disciplinirati 13 in 14 let starih učencev, zato so zadovoljne, če ti dečki sploh ne prihajajo v šolo.'²³ Komentar goriškega pokrajinskega fašističnega tajnika je bil tak: 'Dejstvo je, da učiteljice nimajo energije, dinamike in potrebne zmožnosti, da bi to ljudstvo, ki je odločno slovensko, učile naše civilizacije, jezika in ljubezni do naše domovine.'²⁴ Rešitev so videli v nameščanju odločnih in na vsako žrtev pripravljenih moških učiteljev. 'Potrebno bi bilo, da se v šole nameščajo moški učitelji, ljudje s srcem in inteligenco, ki bodo v šoli in izven nje predstavljali vzgojitelje, apostole in svetovalce in jih bo ljudstvo vzljubilo.'²⁵

¹⁹ Pahor, 1970, str. 336–337.

²⁰ Istra, št. 41, 13.10.1933.

²¹ Istra, št. 8, 23.2.1933, elaborat Beltram.

²² Ibid.

²³ Istra, št. 23, 10.1.1931.

²⁴ Pahor, 1970, str. 336–337.

²⁵ Istra, št. 8, 23.2.1933, elaborat Beltram.

Kljub zavedanju, da pomeni učitelj podlago za posredovanje občutja nacionalne pripadnosti in oblikovanje fašistične miselnosti, se država s svojimi učitelji na vzhodni meji ni zares ukvarjala. Tudi predlogi za uvedbo različnih olajšav in vzpodbud so ostali samo na papirju.

Materialna ideologija (kultura šole)

Ideologija ima materialno eksistenco.²⁶ Ta se kaže v vsakdanjih rutinskih dejavnostih, ritualih in vedenjskih pravilih, ki se zde ljudem samoumevni. Materialna ideologija prodre globlje v osebnost posameznika kot sistem idej, saj nezavedno oblikuje naše razmišljanje in delovanje. Materialno ideologijo v šoli predstavljajo šolski red in disciplina, urnik dela, vsakodnevni rituali, navade, sistem ocenjevanja, napredovanja in discipliniranja.

Vsakodnevna šolska praksa v italijanski šoli je bila usklajena s prizadevanji po posredovanju fašistične ideologije. Opremo učilnice, šolska pravila, pozdrave, petje, praznovanja, disciplino in odnos med učiteljem in učenci, sta opisali nekdanji učenki: 'Na zidu učilnice v Hrušici so viseli križ in slike duceja, kralja Viktorja Emanuela III. in kraljice Jelene ter velika črna tabla, ki jo je kasneje zamenjala tabla na stojalu. Ob začetku pouka so učenci zmolili v italijanščini 'Padre nostro'. Ob koncu pouka jih je učiteljica v vrsti odpeljala do šolskih vrat, kjer so pozdravili z 'Arrivederci', včasih tudi z dvigom roke, rimskim pozdravom. Učitelji so bili prijazni, še posebno učiteljica, ki je učenec sama pripravila darila za 'Befano', in učitelj, ki je igral na violino, ob kateri so prepevali italijanske pesmi. Isti učitelj, ki je bil doma iz Trsta, je učenec včasih kakšno stvar razložil v slovenščini.'²⁷ Tudi učilnica na Ostrožnem Brdu je bila opremljena z verskimi podobami in ducejevimi slikami. Pri pouku so bile učenke oblečene v črne 'halje'. Pouk se je začel z molitvijo. Velikokrat je učiteljica pouk končala s pozdravom 'Saluto il Re'. Učenci so odgovorili 'Viva Re'. Pri telovadbi so se otroci učili ubrano korakati in peti italijanske pesmi, kar so pokazali ob državnih slovesnostih. Učiteljica je bila z otroki prijazna. Če je zaslišala v klopih pritajeno slovensko klepetanje, je skušala deklice pomiriti z besedami 'State buone, ragazze'. Včasih je predvsem dečke, ki so nagajali, poslala klečat v kot učilnice. Zahtevala je tudi, da učenci ob poslušanju njenega pripovedovanja držijo roke za hrbtom. Mirni, vzravnani in z rokami na hrbtu so morali učenci sedeti tudi ob obiskih šolskih oblasti iz Košane.'²⁸

Dejstvo, da sta se pripovedovalki podobe razreda, vsakodnevnih praks in disciplinskih postavk spominjali dosti bolj jasno in slikovito kot učnih vsebin, okrepi misel, da ima materialna ideologija večjo moč oblikovanja osebnosti kot razumsko posredovana doktrina.

²⁶ Althusser, 1980, str. 68.

²⁷ Pričevanje ga. Marije Požar.

²⁸ Pričevanje ga. Vilme Volk.

Kako lahko s stališča današnje šolske prakse gledamo na sedenje v šolski klopi z rokami na hrbtu? Ali je bil njegov cilj deklarirana ravna drža hrbtenice, lažje vzdrževanje discipline v razredu ali pokončen značaj, bi težko rekli. Mogoče vsakega nekaj. Sedenje v klopi z rokami na hrbtu po eni strani vzgaja negibnega, pasivnega, podrejenega posameznika in omogoča lažji nadzor učitelja nad učenci, po drugi strani pa pri otroku razvija pozornost, potrpežljivost in vztrajnost, sposobnosti, ki so se v sodobni šoli izgubile. S pomočjo zunanje zapovedi pomaga ustvariti notranji red, kar je velikega pomena za sodobne generacije.

Vzgoja mladine v fašističnih mladinskih organizacijah

Fašistične organizacije so se delile po generacijski pripadnosti in spolu. Za otroke in mladino je bila organizacija Narodna ustanova Balilla (ONB), ustanovljena 1926. leta. Razvrščala jih je po starosti in spolu. Leta 1937 se je organizacija Balilla preimenovala v Italijansko liktorsko mladino (GIL). Svoje geslo je prevzela od fašistične stranke: 'Verovati, ubogati, boriti se'. ONB in kasneje GIL sta včlanjevali mladino od predšolske dobe do 21. leta starosti. Fantje od 6. do 14. leta so se imenovali fantje Balilla, deklice Male Italijanke – Piccole Italiane. Od 14. do 18. leta so bili fantje Avantgardisti, dekleta pa Mlade Italijanke – Giovane Italiane. Med 18. in 21. letom so bili fantje Mladi fašisti – Giovani fascisti, dekleta v tej dobi pa Mlade fašistke – Giovane fasciste. Z 21. leti so se fantje včlanili v Narodno fašistično stranko ali v Prostovoljno milico za narodno varnost, dekleta pa so se lahko pridružila ženskim fašijem. Sredi tridesetih let so nastale še organizacije za predšolske otroke Sinovi oziroma hčere volkulje – Figli e figlie della Lupa.²⁹ Mladinske organizacije naj bi dopolnjevale šolo po ducejevem geslu: 'Knjiga in puška dasta popolnega fašista.' V šoli so organizirale in nadzirale petje nacionalnih pesmi, parade, telovadbo, gojenje spominskih dreves. Prirejale so tekmovanja, potovanja, taborjenja in kolonije.³⁰ V mladinske organizacije so otroke vpisovali avtomatično, takoj ko so stopili v šolo. Starši so sicer imeli pravico otroka izpisati, toda le malokdo si je to upal storiti. Člani organizacij so bili praviloma uniformirani.³¹ 'Pri telovadbi so dekleta nosila črno krilo in belo bluzo s fašističnim znakom, kar je bila tudi uniforma Malih Italijank. Mlade Italijanke so poleg črnega krila in bele bluze nosile še kravato. Pozimi so nosile črne 'manteline', ki so jih pod brado spele s pozlačenim medaljonom in verižico. Dekleta na univerzi so nosila kape.'³² Uniformo dečka Balilla so predstavljale zelene hlače, črna srajca in miniaturna puška. Ko je deček prestopil k Avantgardistom, so mu posodili pravo puško.³³ Ob pristopu v organizacijo je moral prihodnji član priseči: 'V božjem ime-

²⁹ Učiteljski tovariš, št. 32, 14.3.1935.

³⁰ Pahor, 1937, str. 162.

³¹ Kacin-Wohinz, 1990, str. 96–100.

³² Pričevanje ga. Vide Hrvatini-Gojkovič, elaborat Beltram.

³³ Istra, št. 10, 4.3.1932, elaborat Beltram.

nu in imenu Italije prisežem, da bom izvrševal ducejeve naredbe in da bom z vsemi silami, in če treba tudi s krvjo, služil ciljem fašistične revolucije.³⁴

Fašistični čas v Italiji bi lahko opredelili kot čas mladine.³⁵ Fašizem se je zavedal, da je v vzgoji moč in prihodnost vsake ideologije, zato je poskušal pridobiti mlado generacijo. Mladina ni bila zaznamovana s starimi ideologijami, bila je nepopisan list, pripravljen na identifikacijo s fašističnimi idejami.³⁶ Georges Roux je v svojem članku z naslovom Kako se pripravlja mladino zapisal, da je delo z mladino najznačilnejši element fašističnega režima. Demokratični politični sistemi se večinoma ne zavedajo pomena mladine za lasten razvoj in ohranjanje. To je fašizem doumel toliko lažje, ker je bil na začetku delo mladih. Še fašistična himna je opevala mladost: 'Giovinezza, giovinezza, primavera di bellezza.' Ker je fašizem ukinil osebno svobodo in individualnost v korist skupnosti, svojih pristašev ni mogel iskati v starejših generacijah, ki so svobodo okusile. Zaveden fašist ne postaneš z vpisom v stranko, ampak se postopoma razviješ z vzgojo od zgodnjega otroštva. Samozavestno je verjel v moč lastne vzgoje in premišljeno oblikovanega okolja, ki ponuja stališča in vzorce vedenja. Mladino so izobraževali učitelji in rezervni oficirji. Najboljše uspehe pa je

Pogreb mladega dekleta na pokopališču v Trnovem pri Ilirski Bistrici leta 1943. Njeni vrstniki so oblečeni v uniforme fašističnih mladinskih organizacij. (Fotografijo hrani Valerija Volk, Koper)

³⁴ Steiner, 1942, str. 28–29.

³⁵ Volpe, 1942, str. 127.

³⁶ Nicotera, 1942, str. 79.

dosegal usposobljen mlad kader, prežet s čistim fašističnim duhom. Roux zaključil: 'Fašistični vzgojni sistem je pripravil dečke, da so prostovoljno sprejemali zunanjo disciplino in jo hkrati dojemali kot notranjo potrebo. Fašizem in njegove ideje so z neko neopredeljivo mistiko vzpostavljali moč nad mladino. Tako boljše vizem kot fašizem sta samo ogromna poleta duha. Tisto, kar je v fašizmu nietzschejevskega, ima mistično moč. V Mussolinijevi doktrini so prisotne ideje o nadčloveku, kar je laskalo tem mladeničem.'³⁷

Družinsko vzgojo, vpeto v patriarhalno krščansko moralo, je fašizem načrtno izpodrival z življenjem v skupnosti. Idealiziral je drzne cilje, življenjsko silo, trdnost in odločnost, čut časti in poguma.³⁸ Ugotavljal je potrebe in želje mladih in jih realiziral. O tem govori odlomek iz časopisa Istra: 'Otroci imajo radi uniforme. In fašizem jih uniformira. Otroci se radi igrajo vojake. In fašizem iz njih dela vojake. Otroci se udarijo in igrajo se vojno. Fašizem jih pripravlja za pravo vojno.'³⁹ Pri vzgoji v fašističnih organizacijah so spretno izrabljali psihologijo mladine, posebno pa častiželjnost. Mladina je nosila posebne uniforme, živela svobodno v taborih, potovala, dobivala medalje in pohvalna spričevala za junaška in nesebična dejanja.⁴⁰ V malih 'caposquadra' in 'capomanipulo' so vzgajali prihodnje vodje, ki so jih najprej učili slepega podrejanja in pokorščine, nato odločnega ukazovanja.⁴¹ Posebno motivacijo so predstavljale brezplačne počitnice v koloniji, študijske štipendije in zdravniška zavarovanja.⁴²

Italijanskim otrokom so ideje o večvrednosti italijanske rase uspešno lezle pod kožo, slovenski otroci pa se z njimi niso ne mogli ne želeli identificirati. Zato so bile mladinske fašistične organizacije v primorskih krajih večinoma neuspešne tako v ideoloških kot raznarodovalnih načrtih. Čeprav je udeležba na slovesnostih ob državnih praznikih, s katerimi je oblast želela manifestirati blišč, veličino in stabilnost Italije, predstavljala del obvezne šolske službe, so se ji otroci radi izognili. Da pa se niso le tiho upirali z zavračanjem sodelovanja na prireditvah, ampak so odločno stopili v akcijo, priča naslednji zapis: 'Osnovnošolci iz Vrbovega pri Ilirski Bistrici so bojkotirali prireditev fašistične rekrutacije, 'Leva fascista', tako, da so zaprli v šolo učiteljico, ki bi jih morala peljati v Trnovo, ter dva otroka, ki očitno nista soglašala.'⁴³ V Hrušici so ob nekem prazniku fantje, ki niso želeli obleči v šoli izposojenih črnih srajc in zelenih hlač, fašistične uniforme raztrgali. Zaradi tega so se morali njihovi očetje zagovarjati pri oblasteh.⁴⁴

Prizadevanja italijanskih oblasti, da bi v šolski praksi in s fašističnimi mladinskimi organizacijami slovenskega otroka vzgojili v italijanskega patriota s fašističnim svetovnim nazorom, so se izkazala za jalovo početje. Prepričanja, da lahko s politiko

³⁷ Istra, št. 10, 4.3.1932, elaborat Beltram.

³⁸ Nicotera, 1942, str. 77.

³⁹ Istra, št. 2, 15.1.1937.

⁴⁰ Pahor, 1937, str. 162.

⁴¹ Učiteljski tovariš, št. 32, 14.3.1935.

⁴² Pahor, 1937, str. 162.

⁴³ Kacin-Wohinz, 1990, str. 101.

⁴⁴ Pričevanje ga. Marije Požar.

represije v kratkem času in mimogrede poitalijančijo 'manjvredno slovansko raso', so med ljudstvom vzbudila zavračanje in željo po odporu. V ozračju zatiranja in kratenja osnovnih človekovih pravic se je močno poglobila slovenska narodna zavest.

Literatura in viri

- Louis ALTHUSSER, Ideologija in ideološki aparati države, v: Ideologija in estetski učinek, Ljubljana 1980, str. 35-99.
- Armando ARMANDO, Il libro della IV. classe elementare-Aritmetica, Geografia, Scienze, Roma 1941.
- Piero BARGELLINI, Il libro della IV. classe elementare-letture, Roma 1939.
- Vlasta BELTRAM, Fašistično šolstvo v slovenski Istri, v: Primorska srečanja, št. 191, Koper 1997, str. 210-213.
- Ottorino BERTOLINI, Luigi DE MARCHI, Il libro della III. classe elementare-Religione, Storia, Geografia, Aritmetica, Roma 1938.
- Ezio BONOMI, Il libro della III. classe elementare-Religione, Grammatica, Storia, Geografia, Aritmetica, Roma 1942.
- Alfonso GALLO, Luigi DE MARCHI, Il libro della V. classe elementare-Religione, Storia, Geografia, Roma 1939.
- Milica KACIN-WOHINZ, Prvi antifašizem v Evropi. Primorska 1925-1935, Koper 1990.
- Olga KUNST-GNAMUŠ, Med znanostjo, ideologijo in vzgojo, v: Problemi-Šolsko polje, letnik XXVI., št. 11, Ljubljana 1988, str. 79-96.
- Zdenko MEDVEŠ, Pedagoška etika in koncept vzgoje (2. del), v: Sodobna pedagogika, letnik XL., št. 5-6, Ljubljana 1991, str. 213-226.
- Alessandro NICOTERA, Zgodovina in ustanove fašizma. Prva knjiga za Slovence, Ljubljana 1942.
- Pietro ORSI, Pagine di storia ad uso delle scuole elementari per la classe quinta, Palermo 1924.
- Drago PAHOR, Pregled razvoja OŠ na zapadnem robu slovenskega ozemlja, v: OŠ na Slovenskem 1869-1969, Ljubljana 1970, str. 235-337.
- Jože PAHOR, Fašistična šola in vzgoja, v: Pedagoški zbornik Slovenske šolske matice za leto 1937, Ljubljana 1937, str. 145-162.
- Vid PEČJAK, Psihologija množice, Ljubljana 1994.
- J. PINI, Mussolini, Bologna 1942.
- Giuseppe STEINER, Fašistična kultura. Kratek pregled o fašističnem delu in doktrini, Torino 1942.
- Mojca ŠEBART, O namenih in stilih vzgajanja nekoliko drugače, v: Iskanja, št. 9, Ljubljana 1990, str. 48-69.
- G. VOLPE, Zgodovina fašistovskega gibanja, Ljubljana 1942.

Časopisni viri

- Vlasta BELTRAM, Elaborat zbranih časopisnih člankov.
- Istra. Glasilo Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine, Zagreb 1929-1940.
- Učiteljski tovariš. Glasilo Zveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljev, Ljubljana 1935.

Pričevanja nekdanjih učenk

Pričevanje ga. Vilme Volk in ga. Marije Požar.

Zusammenfassung

Ideologische Erziehung in der Schule und in Jugendorganisationen zur Zeit der italienischen Besetzung von Primorsko

Ingrid Fatur

Der folgende Beitrag erörtert die Art und Weise, auf die durch Schulpraxis und Jugendorganisationen während der italienischen Besetzung von Primorsko die faschistische Ideologie übertragen wurde. Dabei werden Lesebücher, geographische und geschichtliche Lehrbücher, die Lehrerpersönlichkeit, die materielle Ideologie und faschistische Jugendorganisation als Elemente mit ideologischen Inhalten dargestellt.

Auf Grund der Analyse der Lesebücher für die vierte Grundschulklasse stellte die Autorin fest, dass ungefähr die Hälfte der Texte faschistisches Italien, ihre Führer, staatliche Feiertage, faschistische Jugendorganisationen, Soldaten und den Krieg beschrieben. Durch Vorbilder junger Helden wurde planmäßig das Ideal des italienischen Mädchens und Jungen mit den angestrebten persönlichen Eigenschaften vermittelt: Kühnheit und Begeisterung über den Militarismus einerseits und Disziplinierung, Patriotismus und Treue dem Führer gegenüber andererseits. Diese Eigenschaften sollten sich alle Schüler zum Vorbild nehmen.

Die Fächer Geschichte und Erdkunde lehnten sich weitgehend an den historisch-geographischen Raum Italiens. Die Inhalte des Faches Italienisch waren in der dritten und fünften Grundschulklasse ganz an die Ereignisse im italienischen Raum gebunden. Die Lehrbücher für die vierte Klasse standen der Autorin nicht zur Verfügung. Die Inhalte des Faches Geographie orientierten sich in der dritten und vierten Klasse an das Gebiet Italiens mit den dazu gehörigen Kolonien, in der vierten Klasse wurden auch die Länder und Regionen weltweit mit eingeschlossen.

Das zweite Feld der Ideologieübertragung stellten die italienischen Lehrer dar. Die Schulbehörden waren sich bewusst, dass nur ein Lehrer mit einer starken Persönlichkeit gleichzeitig auch ein erfolgreicher Erzieher sein kann, dem die Schüler und ihre Eltern folgen würden. Wenn er dazu noch ein Anhänger der faschistischen Weltanschauung ist, sind die Möglichkeiten für eine Übertragung der Ideologie umso größer. Die Behörden bevorzugten männliche Lehrer, da sie überzeugt waren, dass die Frauen weder befähigt noch entschlossen genug seien, faschistische Ideen in dieser Gemeinschaft zu verwirklichen. In der Praxis sah vieles ganz anders aus. Einige Lehrer waren überzeugte Anhänger des Faschismus und bemühten sich stark um die Erziehung neuer Faschistengenerationen. Den meisten von ihnen bedeutete die Arbeit in Primorska eine Bestrafung bzw. Degradierung, da sie einerseits weit entfernt von ihrer Heimat zu Leuten kamen, die ihnen nicht wohlgesinnt waren, andererseits aber waren sie auch finanziell ungenügend stimuliert. Zahlenmäßig überwogen die Lehrerinnen.

Die ideologische Erziehung erfolgte auch durch materielle Ideologie. Dabei handelte es sich um Schulordnung und Disziplin, alltägliche Gewohnheiten, Regeln zum Benehmen und Einrichtung der Schulräume. Bei ihren Gesprächen mit damaligen Schülerinnen fand die Autorin heraus, dass sich diese besser an das alltägliche Geschehen in der Schule erinnern-

ten als an die Lerninhalte, woraus zu schließen ist, dass die materielle Ideologie tiefer in die menschliche Persönlichkeit eingreift.

Der Staat steigerte seine Tendenzen, die Jugend zu überwachen. Die faschistischen Jugendorganisationen hatten nämlich die Absicht, mit der Staatserziehung die gesamte Freizeit der Kinder auszufüllen. Vom Schuleintritt bis zum 21. Lebensjahr war es notwendig oder erwünscht, dass das Kind in faschistischen Jugendorganisationen eingeschlossen war. Das faschistische System widmete der Jugenderziehung eine große Aufmerksamkeit und sah darin die Zukunft der Ideologie überhaupt. Die neuen Generationen der Faschisten gewann man durch Uniformen, kostenlose Lager, Auszeichnungen, kühne Ziele und Kraft. Die italienischen Jugendlichen wurden höchstwahrscheinlich durch Ideen über die italienische Rasse „von einem höheren Wert“ übernommen. Slowenische Kinder konnten sich mit ihnen nicht identifizieren und hielten sie für ein notwendiges Übel. Das grundlegende Ziel der faschistischen Ideologie war die Gestaltung eines loyalen Patrioten mit einer faschistischen Weltanschauung und wurde in Primorsko nicht verwirklicht. Die Ideologie stellte vor allem eine Grundlage für weitere Assimilierungsprozesse dar.

Gabrijela Rebec - Škrinjar*

Iz zgodovine šolstva v Povirju pri Sežani

From the history of the school at Povirje near Sežana

Izvleček

Leta 2004 je minilo sto osemdeset let, ko je bila izdana uredba, da se v Povirju odpre šola. Pouk je potekal najprej v manjši stanovaljski hiši, leta 1902 pa je bila dograjena mogočna šolska stavba. V njej se je skozi desetletja poleg množice vedoželjnih otrok zvrstilo mnogo učiteljev, od slovenskih pod avstrijsko oblastjo, do italijanskih, ki so od otrok zahtevali naj govorijo le italijansko. Med drugo svetovno vojno so se v šolo naselili nemški vojaki, po vojni pa zavezniški, toda složni Povirci se niso dali – pouk je potekal naprej, le na drugih lokacijah. Pod Jugoslavijo je bila šola popravljena, v letu osamosvojitve pa je dokončno zaprla svoja vrata zaradi premajhnega števila otrok. Ljudje pa so na pouk v svoji vasi ohranili najlepše spomine.

Abstract

The year 2004 marks the 180th anniversary when a decree was issued to set up a school at Povirje. Classes were first held in a small residential building. In 1902 a school building of considerable size was constructed. In the decades of its operation, the school saw a multitude of children eager to learn, but also very different teachers ranging from Slovenians under the Austrian rule to Italian teachers who demanded that pupils only talk in Italian. During WW II, the school was occupied by German soldiers and after the war by soldiers of the Allied forces. But the people of Povirje did not give in: they simply held lectures at other locations. The school was repaired under the Yugoslav rule, however, in the year of Slovenia's newly gained independence the school was ultimately closed down due to the low number of school-going children in the area. The people of the village still have very fond memories of their former school.

Šolstvo pod avstrijsko oblastjo

Kot rojstni dan osnovnega šolstva na Slovenskem štejemo 6. december 1774, ko je izšla Splošna šolska naredba cesarice Marije Terezije.¹ Uvedla je obvezno šolanje vseh otrok v starosti od šestih do dvanajstih let. Veliko denarja in truda je bilo vloženega v izobraževanje novih učiteljev in za prevajanje učbenikov v vse domače jezike v Avstriji, tudi v slovenskega.²

* univ. dipl. prof. zgodovine in sociologije, učiteljica zgodovine in sociologije, Srednja šola Srečka Kosovela, Sežana.

¹ Drago Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zapadnem robu slovenskega ozemlja, Zbornik Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana, Slovenski šolski muzej 1970, str. 236.

² Andrej Hozjan, Dragan Potočnik, Zgodovina 2, Ljubljana, DZS 2000, str. 276.

Leta 1805 je v avstrijski monarhiji izšel osnovnošolski zakon, ki je določal, da je treba ustanoviti osnovno šolo na sedežih župnije oziroma v krajih, kjer je bilo v razdalji pol ure hoda vsaj sto za šolo sposobnih otrok. Tako je bilo iz leta v leto ustanovljenih več šol, v Povirju leta 1824.³

Povir je bil že tedaj velika in pomembna vas. Tukaj je bil sedež župnije, kamor je do leta 1862 spadala tudi Sežana. V drugi polovici 19. stoletja je imel Povir več kot 400 prebivalcev, leta 1900 je bilo popisanih kar 450 ljudi.⁴

Dve sosednji večji vasi sta dobili šolo kasneje, Sežana leta 1825, Divača pa leta 1840.⁵ Med Povirci je vladalo veliko zanimanje za šolo, menda so si celo vaščani sami zelo prizadevali, da bi se pouk čim prej začel.

Iz dokumentov ki jih hrani Slovenski šolski muzej, je razvidno, da se je pouk pričel v šol. letu 1825/26. Do leta 1860 je bila šola enorazredna, nato dvorazredna. S šolskim letom 1907/08 je šola postala trirazredna. Učne knjige so bile slovenske.⁶

Prvotna šolska zgradba je bila danes t. i. stara Katkena hiša (Povir 72). Poučeval je župnik v slovenskem jeziku. Ker je zaradi vedno večjega števila učencev šola postajala pretesna, je leta 1901 občina Povir začela zidati novo poslopje. Sama je tudi krila stroške.

Šola v Povirju leta 2003. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

³ D. Pahor, str. 238.

⁴ Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana, DZS 1995.

⁵ D. Pahor, str. 238.

⁶ Slovenski šolski muzej (SŠM), šolska mapa OŠ Povir pri Sežani.

Tedanji župnik g. Jožef Novak je o odprtju in blagoslovitvi nove šole v župnijsko kroniko zapisal naslednje:

»Ker je bila stara šola, stoječa tik pokopališča za farno cerkvijo neprimerna, nizka in premajhna, ter slabega zidovja, treba je bilo misliti na novo šolsko poslopje. V ta namen je občina kupila Bekarjevo njivo nad cerkvenim dolom. Leta 1901 začeli pripravljati kamenje; delo te stavbe je prevzel g. Ferluga iz Opčin, ki je skrbel, da je delo kar mogoče hitro napredovalo in tudi izvršilo že to leto. V letu 1902 pa je bilo zidovje lepo osnaženo (na čisto finem ometom izdelano), podi, vrata, okna zdolej in zgorej postavljeni. Tako sta bili dve šolski sobi v pritličji z vsemi potrebščinami opremljeni, da se izročita svojemu namenu. Preden pa se je to zgodilo, je bilo lepo šolsko poslopje blagoslovljeno.

Drage volje je v ta namen naprošen prišel preč. g. dekan Matija Sila iz Tomaja, tukajšnji domačin, ter v spremstvu domačega župnika najpoprej v cerkvi blagoslovil novo šolsko zastavo, potem pa smo se podali k novemu šolskemu poslopju, katerega je vpričo c. k. okr. glavarja blag. gosp. Rebeka, c. kr. okr. šolsk. nadzornika gosp. Matka Kante, gosp. župana Kocjana in sosednjih g. učiteljev blagoslovil zunaj in znotraj obe šolski sobi in zgorej stanovanja. Bil je ravno v tej priliki tukaj na orožnih vajah domači polk št. 97; polkovnik bl. g. Bernat je prav rad dovolil, da je smela pri tej izredni slavnosti svirati vojaška banda, kar šolska mladina nikdar ne bo pozabila. Vršilo se je to blagoslovljenje na XIV. nedeljo po binkoštih, dne 24. 8. 1902 s slovesno peto sveto mašo.«⁷

Čeprav so bili učitelji strogi, so po pripovedovanju otroci pod Avstrijo radi hodili v šolo. Učitelji so poleg župnika predstavljali največjo avtoriteto v vasi. V vseh obdobjih so med službovanjem v vasi tudi prebivali. Tako so poznali vsako družino posebej in življenjske razmere učencev. Ker v šoli stanovanj ni bilo dovolj za vse, so imeli sobe kar po hišah, ki so jim to lahko nudile, npr. v kaplaniji, pri Katkenih, pri Mihelovih, Renčelovih itd. Nekateri učitelji so imeli Povirce zelo radi in so bili z njimi povezani.

Ohranjena je pesem, ki je nastala pred prvo svetovno vojno in jo je verjetno napisal učitelj Milan Vladislav Vovk, čeprav je po ustnem pričevanju možno, da bi jo lahko tudi Anton Berginec.

Povirski zvon, povirski zvon
prav milo tvoj odmeva bron.
Čez hrib, dolino in prelaz,
tvoj glas brni v deveto vas.

Ko zjutraj zora rumeni,
opoldne sončece žari,
zvečer ob lučkah čez Povir,
zvoniš nam ti »oj ljubi mir«.⁸

⁷ Kronika župnije Povir.

⁸ Miroslav Pahor, Kraška vas Povir, primer simbioze med kopnim in morjem, Goriški letnik, Nova Gorica, Goriški muzej 1976, str. 97.

V šolsko občino Povir so spadale vasi Povir, Brestovica, Gorenje, Merče, Žirje in Plešivica. Otroci so v šolo hodili peš, tudi po nekaj kilometrov daleč, v vsakem vremenu. Po ustnem pričevanju Olge Žele, roj. v Povirju (1906-2001), in Karoline Mahnič iz Brestovice pri Povirju (letnik 1904) sta bila v pritličju opremljena dva razreda, v prvem nadstropju pa eden. To je bila predvsem šola za življenje. Učili so se pisati, brati in računati. Verouk je poučeval domači župnik. Zvezkov seveda niso imeli, zato so pisali s kredo na tablico, na vrvici pa so imeli obešeno krpico za brisanje. Deklice so se naučile osnov gospodinjstva, dečki pa vrtnarjenja in sadjarjenja na šolskem vrtu. Medtem, ko so deklince izdelovale ročna dela, so dečki telovadili.

Posebej zanimivo je takratno mnenje učiteljstva o otrocih na Krasu. V Šolskem poročilu o stanju ljudskega šolstva okraja sežanskega v letu 1903/04 med drugim zasledimo naslednje: »Otroci na Krasu so večinoma slabo nadarjeni, to pomanjkljivost je treba s pravim sredstvom dosežati, popolnovati in nadomestovati. To sredstvo pa je marljivost ali pridnost.«

V nadaljevanju avtor članka J. V. spodbuja učitelje, naj za dosego pridnosti mladine poučujejo živahno, smelo in dosledno, naj imajo dobre priprave, ljubezen do mladine in odkritosrčno veselje do napredka. »Učitelj naj dobro ve, da je njegov prihodnji narod v mladini. Delo v šoli mu more biti nekaj prijetnega, vzvišenega in idealnega.« Učitelj naj pri pouku uporablja »izredno uglajene in ubrane besede«, pa

Učenci letnika 1902 in učitelj Silvester Zaharija pred šolo v Povirju, fotografirano v šolskem letu 1910/11. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

tudi pogovore in izreke. Ti naj bi bili »posebno na Krasu umestni in potrebni, ker je v tem oziru mnogo pomanjkljivosti v ljudstvu«.

Nato avtor navaja konkretne primere. Izbrala sem nekaj bolj zanimivih, nekateri pričajo tudi o vzbujanju slovenske nacionalne zavesti.

»Odpri slovenska usta!«

»Plevel iz žita populimo, slovenski čisto govorimo!«

»Otroci majke Slave bivajo krotki in bistro glave!«

»Uboga tužna domovina, kjer nevedna je mladina.«

»Vprašaj mravljo na potu: Kam greš?« (če zamuja)

»Obriši si srebrno rožico pod kljunčkom« (pod nosom)

»Škoda sape« (če neumno odgovarja)

»Nosi Adamove čevljice« (če hodi bos v šolo)

»Zlati ptiček, ne zameri, lepšo pesmico mi uberi!« (bolje odgovarjaj)

Učitelj naj bi bil mladini zgled marljivosti. K temu jih avtor spodbuja tudi s pesmico:

»Še bolj, ko bučela na svetu,
In človek vsak drugi na svetu,
Bit moraš učitelj marljiv,
Da urejena prav bo učilna,
Od nje predobrota obilna,
Bo deci ta kraj ljubezniv.
Še bolj kot vse drugo v prirodi,
Dosleden v strpljivosti bodi,
Učitelj – vzgojitelj otrok!
Da delo in vse ovršenje
Mladini bo v srečno življenje
Ljubezen naj k zvanju bo vzrok.«

V istem viru najdemo tudi nekaj statistike. Takrat je bil cesarsko – kraljevi okrajni šolski nadzornik Matko Kante. Predsednik krajnega šolskega sveta v šolski občini Povir je bil nadučitelj Anton Berginec, ki je bil hkrati tudi zastopnik učiteljstva v okrajnem šolskem svetu.

Takratno dvorazredno povirsko šolo je obiskovalo 32 dečkov od 6. do 12. leta starosti in 102 deklici iste starosti. V starosti od 12 do 14 let pa je v šolo hodilo 11 dečkov in 13 deklic od 45 šoloobveznih otrok te starosti. Nadaljevalni tečaj je obiskovalo 13 dečkov in 6 deklic. Šolska knjižnica je bila v primerjavi s knjižnicami po drugih šolah v sežanskem okraju zelo dobro založena in je v tem šolskem letu imela 170 del

in 217 zvezkov ter 215 šolskih knjig za siromašne otroke. Šola ima šolski vrt, poslopje pa je označeno kot popolnoma primerno.⁹

V spominu starejših ljudi so ostala tudi nekatera imena učiteljev iz časa avstro-ogrske oblasti. To so bili predvsem Svitoslav Sila iz Povirja, ki je poučeval do 1889, ko ga je zamenjal narodno zaveden in zelo sposoben Anton Berginec iz Koseča in tukaj ostal do leta 1906. Z družino je prebival v stari šoli.

Povirsko šolo je ob koncu 19. stoletja obiskovalo nad dvesto otrok.¹⁰ S šolskim letom 1904/05 je službo v Povirju nastopil nadučitelj Anton Mervič in tudi ta je med Povirci živel kar dolgo, vse do 1. svetovne vojne. Menda je bil zelo strog, a pravičen. Karolina Mahnič se spominja, da je z nežnim glasom govoril le z učiteljico, ki je čez nekaj let postala tudi njegova žena.

Vsi drugi učitelji, ki so poleg njiju poučevali, na šoli niso ostajali dolgo, ampak so bili zelo pogosto zamenjani. Po zbranih podatkih so bili naslednji: Olga Fabijani iz Ljubljane (leta 1888), naslednje leto Klement Piščanec iz Rojana, leta 1891 Amalija Jelšek, leta 1892 Luka Starc iz Kontovela, v naslednjem letu Marija Mahorčič iz Naklega. Leta 1897 sta poleg Berginca v Povirju poučevala Edmund Hrovatin iz Gorjanskega in Jožefa Furlani, ki je hkrati poučevala tudi v Rodiku in Škocjanu. V šolskem letu 1900/01 je na drugo učno mesto prišel Ladislav Volk iz Lokavca, leta 1901/02 Jakob Rojc iz Cerkna, v letih 1902/03 in 1903/04 pa je poleg Berginca poučevala Anica Debenjak iz Materije. V šolskem letu 1906/07 je v povirski šoli začel poučevati Milan Vladislav Vovk iz Lokavca in tukaj ostal do šolskega leta 1909/10.

Ko je šola v šolskem letu 1907/08 postala trirazredna, so bili potrebni trije učitelji. Po zbranih, a na žalost nepopolnih podatkih, so poleg Merviča poučevali: v šolskih letih 1907/08 in 1908/09 Milan Vladislav Vovk in Balbina Eppich iz Kamnika, v letu 1909/10 je Eppichevo zamenjala Olga Tomšič iz Skopega, v naslednjem šolskem letu Silvester Zaharija iz Nabrežine in Ana Macarol iz Sežane. V letu 1911/12 so v Povirju poleg Merviča službovali še France Ščuka, Jožef Marij in Ana Macarol, naslednje šolsko leto pa se jim je pridružila še Viktorija Lah. Šolsko leto 1914/15 so zaznamovali vojna in učitelji Anton Mervič, Ivan Caharija in Jožica Gaspari.¹¹

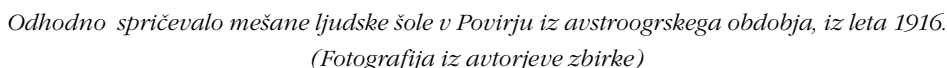
Kot se še dobro spominja stoletna Karolina Mahnič iz Brestovice pri Povirju, je bil učitelj Zaharija velikokrat nepotrpežljiv in nagle jeze. V slabi volji je predvsem dečke velikokrat tepel, tudi tako da jih je vrgel na tla in vlekel za srajco.

Ko se je začela 1. svetovna vojna, so šli učenci večkrat k železniški progi pozdravljat vojake, ki so se z vlaki peljali na fronto. Tako so nekoč zagledali na vlaku tudi svojega bivšega učitelja Zaharijo. Tudi on jih je opazil, neka učenka pa mu je izročila šopek rož. Vlaki so takrat vozili namreč veliko počasneje kot danes.

⁹ Matko Kante, Šolsko poročilo o stanju ljudskega šolstva okraja sežanskega 1903/04, Gorica, Goriška tiskarna A. Gabršček 1904.

¹⁰ Popotnikov koledar za slovenske učitelje s popolnim imenikom šolskih oblastnij, učiteljšč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po južno Štajerskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega.

¹¹ Ročni zapisnik z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem, Južno Štajerskem in Primorskem.

S prihodom pod italijansko nadoblast so se tudi v povirski šoli začeli drugačni časi. V skladu z željo Italijanov po potujčenju – italijanizaciji Slovencev so slovenske učitelje zamenjali italijanski in že v šolskem letu 1919/20 so bili v rabi dvojezični dokumenti (italijansko-slovenski). Iz enega od takih spričeval je razvidno, da so v tem času ocenjevali vedenje, marljivost, ustavoznanstvo, čitanje, pisanje, slovenski jezik, italijanski jezik, računstvo in geometrijo, prirodopis in prirodoslovje, zemljepis in zgodovino, risanje, petje, telovadbo, ženska ročna dela, kmetijstvo, verouk in zunanjo obliko pismenih izdelkov.

S prihodom fašistov na oblast pa je šola po nekaj letih postala italijanska. Ukinili so slovenski jezik, ostale šolske predmete so ohranili. Na steno v razredu so obesili sliko Mussolinija. Število učencev in učiteljev se je povečalo, tako da je bila v šolskem letu 1930/31 povirska šola petrazredna s petimi učitelji.

V želji po italijanizaciji so otroke po starosti razdelili v skupine. Najmlajši so bili figli della lupa, malo starejše deklice piccole Italiane, dečki iste starosti pa balila. Že starejši so bili giovani fascisti, ki so tudi nosili fašistične kape.

Scuola popolare di classi di
Na' razredna ljudska šola v Sovrje

Regione: Varnostna Obština, Podlaska Banovina
 Direzione: Banova, Ljubljana, Ljubljana

Nome cognome: *Albice*
 Nome del cognome: *N.*

Pagella - Šolsko naznanilo.

Albice Bernarda

nas. nel 1918. *1918.* *Sovrje*
 padre: *Gregor* di religione: *evan. kat.* *1918.*
 madre: *1918.* *1918.*
 scuola: *1918.* *1918.* *1918.* *1918.*
 classe: *1918.* *1918.* *1918.* *1918.*

	I.	II.	III.	IV.	V.
Lettere	9	8	8		
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
<i>1918.</i>	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8	
Scienze naturali e storia	9	8	8	8	
Letteratura	9	8	8	8	
Lettere	9	8	8	8	
Calcolo	9	8	8	8	
Grammatica	9	8	8	8	
Storia	9	8	8	8	
Geografia	9	8	8	8</	

Dvojezično slovensko – italijansko spričevalo Trirazredne ljudske šole Povir, šolsko leto 1920/21. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

Otroci italijanščine seveda niso razumeli in so se je učili »kot papige«. Ljudem je ostalo v spominu, kako so kot otroci gonili krave na pašo z besedami »pronti kolibri«. Učitelj jim je v začetku pouka govoril »Pronti con i libri« (v prevodu: »Pripravite knjige«, op. avtorice). Povirske deklince pa so doma pravile staršem, da jim je učiteljica rekla, da »je breja«. V resnici jim je povedala, da je »ebrea« (židinja).¹²

Ustni pričevalci, s katerimi sem se pogovarjala (letniki 1919, 1922, 1923, 1936), so vsi enakega mnenja, da povirske učiteljice niso bile stroge, ampak nekatere celo zelo dobre z otroci. Res so morali govoriti italijansko, toda če jim je med poukom ušla kakšna slovenska beseda, niso pretepale, ampak opominjale. Na šolskem dvorišču so se otroci med sabo pogovarjali izključno v slovenščini. Učitelji pa so bili bolj strogi od svojih ženskih kolegic. Opazovali so dečke, ki so bili bolj poredni in so jih tudi včasih udarili. Najbolj pogosta kazen je bila, da so se morali presesti med same deklice.

Anica Perhavec, roj. Mljač, (letnik 1922) iz Povirja se spominja, da je nekoč njen sošolec, ko so ga presedli, od jeze z leseno škatlo za svinčnike udaril sošolko, h kateri se je moral vnesti tako hudo, da je takoj oslepela. Hujša kazen pa je bila klečanje na

¹² Lavo Čermelj, *Spomini na moja tržaška leta*, Ljubljana Slovenska matica 1969, str. 15.

DIREZIONE DIDATTICA DI *Asana*
 Provveditorato di *Trieste* Scuola di *Povirio*

CERTIFICATO DI STUDIO

Si certifica che l'alunno *Rebec Sofia*
 proveniente da scuola pubblica, nata di *Martino*
 e di *Asana Kasie*, ha frequentato la scuola di *Povirio*
 il 16 agosto 1926 ha totalmente adempiuto all'obbligo scolastico.

ELEMENTO DELLA CLASSIFICAZIONE	CLASSE per la quale si applica il presente (in merito del risultato)	NOTA DI MERITO (in merito del risultato)	ANNOTAZIONI
1	2	3	4
1. Qualifica attribuita all'istituto dell'istruzione di cui è titolare.	tutto	sufficiente	il merito dell'istituto è stato verificato in un esame scritto e orale.
2. Cattedre.	5 a sufficienza	buono	
3. Disegno e belle arti.	5 a sufficienza	buono	
4. Lettere, scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
5. Geografia.	5 a sufficienza	buono	
6. Lettere ed scienze per la scuola di lingua.	tutto	buono	
7. Lettere e scienze.	5 a sufficienza	buono	
8. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
9. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
10. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
11. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
12. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
13. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
14. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
15. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
16. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
17. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
18. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
19. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
20. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
21. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
22. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
23. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
24. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
25. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
26. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
27. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
28. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
29. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
30. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
31. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
32. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
33. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
34. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
35. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
36. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
37. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
38. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
39. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
40. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
41. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
42. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
43. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
44. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
45. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
46. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
47. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
48. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
49. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
50. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
51. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
52. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
53. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
54. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
55. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
56. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
57. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
58. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
59. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
60. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
61. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
62. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
63. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
64. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
65. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
66. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
67. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
68. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
69. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
70. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
71. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
72. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
73. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
74. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
75. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
76. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
77. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
78. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
79. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
80. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
81. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
82. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
83. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
84. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
85. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
86. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
87. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
88. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
89. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
90. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
91. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
92. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
93. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
94. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
95. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
96. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
97. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
98. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
99. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	
100. Scienze e matematiche.	5 a sufficienza	buono	

Povirio dal 15 luglio 1926

IL PRESIDENTE: LA COMMISSIONE: I CONSIGLIERI:

Spričevalo šole v Povirju v italijanskem jeziku, šolsko leto 1925/26. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

kupu ajde ali soli. Če tega ni bilo pri roki, so si morali iz šolskega dvorišča prinesti pesek in tudi dve uri klečati na njem.

Pridni pa so bili včasih nagrajeni s porcijo kosila, če je kaj ostalo otrokom iz vrta.

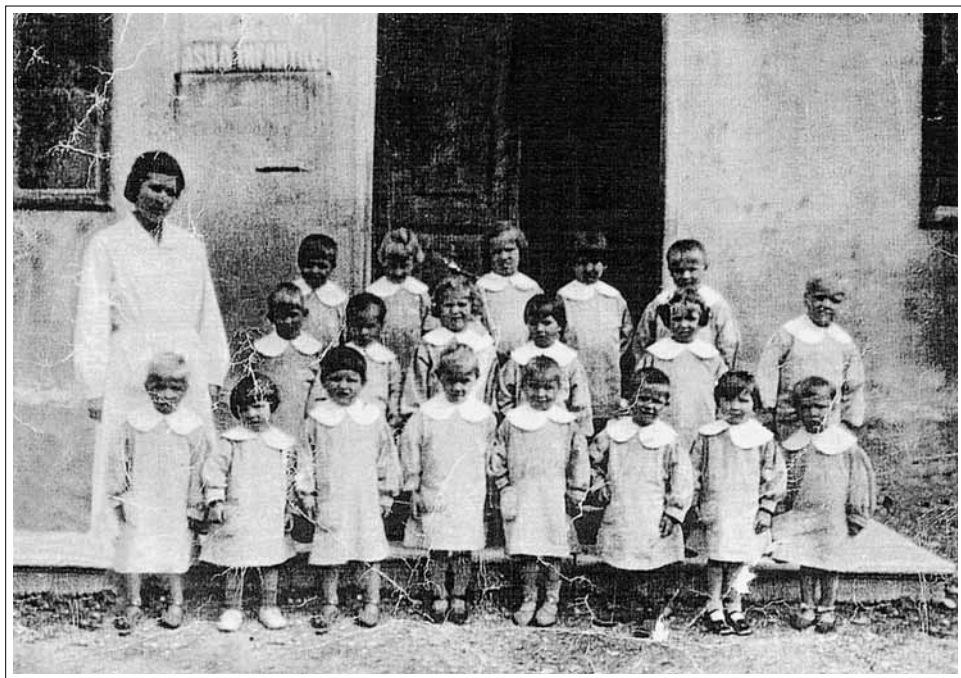
Anica Perhavec se spominja tudi, da so jih včasih peljali na kakšen izlet, na primer s kamionom v Lipico. Veseli so bili, ker so odšli lahko vsi, saj je bilo zastoj. Večina otrok je izhajala iz revnih družin. Nekateri so hodili bosi, Anica pa ne more pozabiti svojih pošvedranih čevljev, v katerih je tudi telovadila. Ker so imeli spredaj veliko luknjo, je vedno, ko je brčila žogo, v luknjo zajela tudi pesek in ta je frčal na sošolce in tudi na učiteljico, ki se je zelo jezila.

Dora Kobeja iz Merč (letnik 1919) se spominja predvsem svojih velikih »privilegijev« pri učiteljici Famus, ki je prebivala na kaplaniji. Ko je ob začetku pouka preverila prisotnost – učenci so morali dvigniti roko in reči »presente« (prisoten), je Dori naročila: »Vai in casa mia, fai letto, pulischi per terra, pela patate, fai brodo e alle undici torna a scuola!« (v prevodu: »Pojdi v mojo hišo, pospravi posteljo, obriši tla, olupki krompir, naredi juho in ob enajstih se vrni v šolo.«). Tako se je deklica ognila pouku in sošolci so ji zavidali. Danes s smehom pove, da skoraj ni hodila v šolo, italijansko pa vseeno zna.

V duhu fašistične politike je v stavbi šole deloval tudi otroški vrtec. Vilma in Ermin Čefuta (letnik 1936) se spominjata, da so malčki morali biti oblečeni v enake predpasnike, ki so jih dobili v vrtcu. Otrokom je kuhala in prala predpasnike Katka Katkena (Katarina Štok, sosedka šolske stavbe, ki je tudi sicer dolga leta v šoli prizadevno opravljala razna dela). Vsako jutro je malčkom morala na tešče vsiliti žlico ribjega olja. Mnogi so se temu zelo upirali. Vedno lačna otroška usta pa si za vedno zapomnijo tudi kar je bilo iz dneva v dan na krožniku: riž na mleku in riž s fižolom. Žal jim je bilo le, da so tiste lepe »firtaške« (predpasnike) smeli nositi le v vrtcu. Veliko časa so malčki preživeli v igri na šolskem vrtu.

Vilma in Ermin Čefuta se spominjata tudi proslav, ko so nosili črne fašistične kape, posebna čast pa je doletela izbranca, ki je smel nositi italijansko zastavo. Na praznik »befana fascista« (6. januarja) so jedli dobro kosilo, vsak otrok pa je dobil tudi svojo vrečko s sladkimi dobrotami, ki jih doma seveda niso imeli.

Branku Lahu iz Merč (letnik 1923) pa je najbolj ostala v spominu huda nesreča, ki se je zgodila, ko je Mihatorv hlapec s konji in vozom peljal italijansko vzgojiteljico iz vrtca čez železniško progo v Britofu. Ob prehodu čez tire ni opazil, da se bliža vlak, in tako ju je povozil do smrti.

Otroci v fašističnem vrtcu, letniki 1933 – 1936, pred šolo v Povirju. Fotografirano 10. oktobra 1938. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

Šolstvo pod nemško oblastjo 1943–1945

Po kapitulaciji Italije so vas zasedli Nemci. Nastanili so se tudi v poslopje osnovne šole, ki je tedaj doživela prav gotovo najhujše. Nacisti so si v njej uredili prostor, ki jim je služil kot zapor. Tukaj so mučili in umorili Franca Žiberno iz Brestovice, največjega aktivista NOB v tukajšnji okolici (6. 8. 1944). Nekaj časa je bil tudi pokopan pod šolskim podom. Na dogodek opozarja na pročelje šole vzdana spominska plošča.

Vaščani so ostajali zvesti svojim koreninam. Sami so dali pobudo za pričetek slovenske šole. Eden od soustanoviteljev je bil tudi povirski župnik g. Jožef Milič. Pouk se je odvijal v kaplaniji in v stari šoli – že omenjeni Katkeni hiši. V tem času – v šolskih letih 1943/44 in 1944/45 – je potekal pouk v slovenskem jeziku in to samostojno, pod nobenim okrajem in nadzornikom. Iz ohranjenega spričevala je razvidno, da so bili učenci ocenjeni iz vedenja, verouka, slovenščine, lepopisja, čitanja, računstva in petja. Poučevali so: župnik verouk, ostale predmete pa učiteljica Milica Benčina, begunka iz Štajerske in župnikov brat učitelj Ivan Milič, za katerega je bilo znano, da ni »povsem ubogal takratno partizansko oblast v Sežani ter da je bil vsled tega prestavljen.«

Iz dokumenta Krajevnega narodnoosvobodilnega odbora poleg slednjega razberemo še: *»V Povirju se je začela slovenska ljudska šola v jeseni 1943. Ta šola ni bila ne belogardistična, pa tudi ne partizanska, ker ni mogla biti, ker smo imeli zmiraj Nemce v vasi, da človek še s... ni mogel iti, da bi Nemci ne vedeli ali videli. Zdrževali smo to šolo z zbiranjem denarja in blaga v domačem kraju.«*¹³

Nekoč je ta denar pobiral Avguštin Štok iz Povirja, ki je obenem nabiral tudi prispevke (nekakšen določen davek) za partizane v hribih. Zato ga je nekdo ovadil in bi ga Nemci gotovo ustrelili. Posredoval pa je župnik Milič in nemškemu kapetanu zagotovil, da je Štok v resnici zbiral denar za šolo. Tako mu je rešil življenje.

V župnijski kroniki, ki jo je takrat vestno zapisoval župnik Jožef Milič, najdemo o tem, takrat zelo odmevnem in zastrašujočem dogodku za vse vaščane, naslednje:

»Dne 11. dec. 1943 je prihrumela v vas nemška edinica sestavljena po večini iz rusko-mongolskih ujetnikov pod vodstvom nemškega kapetana. Vojaki so se naselili po vasi Povirju in tudi pod rugih bližnjih vaseh. Nemški poveljnik je prišel s spremstvom k Bevcovim ter prijel Avgušтина Štok in ga obsodil, češ da je pobiral davke za partizane. Guštin se je izgovoril da ni res in da je pobiral prispevke za novo šolo, katero nameravamo ustanoviti. Obsojenec, poveljnik in spremstvo so prišli skupno v župnišče. Poveljnik je govoril najprej z menoj in me vprašal (pogovor je tekel v nemškem jeziku – op. avtorice): »Ali je res, da je Štok Avguštin pobiral denar za šolo?« Odgovoril sem mu, da je res. Nastavil mi je še nekaj vprašanj in ko sem mu odgovoril negativno na vse njegove obtožbe, se je pomiril in še enkrat zaslišal pred menoj Guština, ki je bil ves bled in prepaden. Bil je zelo blizu smrti. Končno mi je rekel poveljnik (v prevodu – op. avtorice): »Gospod župnik, vi jamčite s svojim življenjem, da je to res?«

¹³ SŠM, šolska mapa OŠ Povir pri Sežani.

Tako je bil Guštin rešen. Drugi dan je ta nemška edinica šla dalje. Pomirili smo se vsi. Tudi jaz.»¹⁴

Spričevalo

Čefuta Ermin sin-hči Mikloja
rojen dne 15. avgusta 1936 v Povirju
je obiskoval v tej šoli v š.l. 1943/44 po razred
s sledečimi uspehi:

Vedanje	2 (dva)
Verodolj	1 (eden)
Doveničina	1 (eden)
Leopis	2 (dva)
Etanije	2 (dva)
Raciunstvo	1 (eden)
Bitje	2 (dva)

Zamude: opravičene 6, neopravičene 2
Za prestop v višji razred je sposoben
V Povirju, dne 2. julija 1944
Ermin Čefuta *Benčina Alojz*
učitelj

Spričevalo iz povirske šole, ki so jo vaščani med vojno ustanovili na lastno pobudo in z lastnimi sredstvi. V celoti je pisano na roke in je brez žiga. Tudi ocenjevanje je drugačno. Ena pomeni odlično, pet pa nezadostno. Primer iz leta 1944. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

Šolstvo pod zavezniško upravo 1945–1947

Junija 1945 je ob razdelitvi Julijske krajine na cono A in cono B Povir spadal še pod cono A. Stavba šole je tako namesto učencev dobila spet nove stanovalce – tokrat anglo-ameriške vojake. To obdobje je trajalo le dve leti, toda kljub temu se je ta čas ljudem, predvsem otrokom, vtisnil v spomin zaradi blaginje, ki je do takrat niso doživeli. Čeprav od »vaške oblasti« ni bilo zaželeno družiti se z njimi, so otroci radi šli mednje in vedno dobili dobrote. Le kdo je do takrat jedel meso iz konzerv, arašidovo maslo, čokolado, bel kruh in celo fancije, cvrte z mesom in marmelado!¹⁵

Pouk je v šolskih letih 1945/46 in 1946/47 potekal v stari šoli. O razmerah za delo izvemo iz natančnega zapisnika okrajnega šolskega nadzornika iz julija 1946, ki pravi: » ... Na razpolago sta dve učilnici, ena večja, ena manjša, ki sta pa v prav slabem stanju in ne odgovarjata niti zdaleka higijenskim, ne pedagoškim potrebam šole; zlasti neprimerna je manjša soba v pritličju, ker je premajhna za tolikšno število

¹⁴ Kronika župnije Povir.

¹⁵ Ustna priča Ermin Čefuta, Povir, letnik 1936.

vpisanih otrok.» (v šol. l. 1945/46 je bilo šoloobveznih 122 otrok – op. avtorice)

Poročilo med drugim navaja tudi naslednje:

»... Nezadostna in v slabem stanju je oprema, slabo preskrbljena je šola z učili (ni zemljevidov, ne slik za nadzorni nauk, ne tisočne razpredelnice itd.) Tako v razredu tovarišice Kendove in tovarišice Jurkovič, je bilo navzočih komaj dobra polovica učencev. Kot vzrok tako slabega obiska navajata tovarišici pašo, pa tudi stavko v Trstu. Obisk pa je bil tudi prejšnje mesece manj zadovoljiv ...«¹⁶

Šolska oblast v Julijski Benečiji
pod Zavezniško vojaško upravo
13. korpus

ŠOLSKO IZPRIČEVALO

Štev. 16

Učenka *Sarli Marija*
sin-hči *Andreja* in *Polena Kristine*
rojen št. dne *23-8-1935* v kraju *Povir*
občina *Sežana* pokrajina *Trst*
je obiskoval v šolskem letu 1945/1946. *II* razred
II oddetek osnovne šole v kraju *Povir*
v Julijski Benečiji.

RIA OVA
Sig. leto
1946

Ravnatelj
Andrej A.

Dr. Edin, Ljub. St. A. - Trzin

Naslovnica spričevala iz cone A anglo-ameriške vojaške uprave iz šol. leta 1945/46.

(Fotografija iz avtorjeve zbirke)

Šolstvo pod jugoslovansko oblastjo 1947–1991

Po odhodu zaveznikov in po priključitvi Primorske k Jugoslaviji so vaščani spet pokazali veliko dobre volje in ukaželnosti in z udarniškimimi deli popravili učilnice, da so šolo predali spet svojemu namenu. Toda zob časa je načel celo stavbo.

V začetku petdesetih let je bilo stanje šole zelo slabo, denarja za celotno obnovo pa ni bilo. V zimi leta 1950 so otroci in učitelji dobesedno zmrzovali, saj se termometer v učilnicah zaradi hudega mraza in slabih drv ni dvignil nad 4 °C. To pa je bilo za celodnevni pouk (potekal je dopoldne in popoldne) premalo.

Leta 1953 so končno začeli popravljati stavbo. Šolsko poslopje je bilo na novo prepleskano, postavljeni so bili novi podi, okna, vrata, naslednje leto pa so postavili

¹⁶ SŠM, šolska mapa OŠ Povir pri Sežani.

napis »Osnovna šola«, ki stoji še danes in je edino znamenje, ki tujcem priča o pomenu te velike stavbe. V začetku osemdesetih let je šola dobila še centralno ogrevanje.

Soloobveznih otrok pa je bilo iz leta v leto manj. Tako so postopoma ukinjali višje razrede in učenci so se vozili v šolo v Sežano. Leta 1962 je šola postala podružnica Osnovne šole Sežana. S šol. letom 1970/71 je bil dokončno ukinjen 4. razred, s šol. letom 1981/82 pa še 3. razred.¹⁷

Kljub vsemu so spomini vseh generacij, ki so jo obiskovali, nepozabni. To je bila podeželska šola, šola z naravo, šola, ki je povezovala mlado in staro, šola, ki je dvigala kulturno raven vasi. Otrokom je vcepila ljubezen in navezanost na rodni kraj, starši pa so bili bolj brezskrbni, saj so imeli svoje najmlajše skoraj doma. Nepozabne pa ostajajo tudi učiteljice, predvsem g. Kristina Fakin, ki je živela v šoli in s šolo skoraj dvajset let, kar nekaj let pa so bile z nami še g. Zmaga Semenič, g. Tanja Višnjevec in g. Vesna Malovec, ki je tudi zadnja v dolgem seznamu vseh povirskih učiteljev in učiteljic.

Šolski vrt

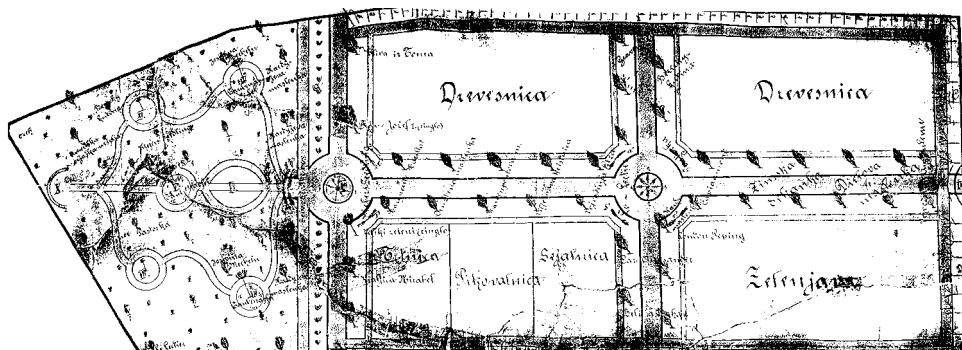
Ustno izročilo pravi, da je potem, ko je bila šola nared, vsaka hiša morala pripraviti določeno količino zemlje za šolski vrt, da so ga lahko dokončno pripravili za obdelovanje. V spominu starejših je ostal kot izredno lepo urejen in to vse do leta 1929, ko ga je opustošila huda zima. Ohranjen je še originalni načrt šolskega vrta, ki je zelo zanimiv, čeprav se ne ve, ali je bilo to, kar je na papirju, uresničeno tudi v naravi. Razdeljen je bil na več delov: drevesnica, trtnica, pikovalnica, sejalnica, zelenjava. Preostali prostor je bil zasajen s sadnim drevjem; vsako je tudi natančno popisano. Prevladujejo slive, ringloji, maslenke, viljamovke in kutine.

V času pod Italijo je bil vrt še vedno skrbno obdelan, propadati pa je začel, ko so se v šolo naselili nemški vojaki. Vrt so dokončno uničili zavezniški vojaki, saj so si v njem na cementnih temeljih postavili barake, ki so služile za skladišča, kuhinjo, kopalnice ... Tako je po njihovem odhodu ostal gol, zanemarjen in zapuščen. Vaščani so s pomočjo vojakov JLA izkopali temelje vojaških barak in ga prekopali.

Iz leta v leto je postajal lepši. Iz šolske kronike veje pravo navdušenje nad njim. V petdesetih letih so zasadili 30 sadik trte, 8 češenj, 5 javorov, nad 100 sadik ribeza, zelenjavo. Z vaškim logarjem se posvetovali o ureditvi drevesnice in tožili nad pomanjkanjem denarja za nove sadike, toplo gred in še več orodja. Še posebno otroci v krožku »malih vrtičkarjev« so pridno kopali in pleli svoje gredice in dosegli, da je šolski vrt postal spet cvetoč in zgledno urejen kot nekoč.¹⁸ Kasneje ga je obdelovala družina iz šolske soseščine, v osemdesetih letih pa spet učenci gospodinjskega krožka iz Sežane. Danes se s svojim videzom vsaj trudi biti v okras še vedno zanimivi šolski stavbi.

¹⁷ Kronika osnovne šole Povir 1947-91.

¹⁸ Kronika osnovne šole Povir 1947-91.

Náčrt šolskega vrta iz začetka 20. stoletja. (Fotografija iz avtorjeve zbirke)

Zusammenfassung

Zur Geschichte des Povirer Schulwesens

Gabrijela Rebec-Škrinjar

Das alte Dorf Povir entstand vermutlich im frühen Mittelalter. Da seine Einwohnerzahl ständig zunahm, wundert es nicht, dass man bereits 1824 im Dorf eine Schule errichtete, in der ein Jahr später mit dem Unterricht begonnen wurde. Zuerst unterrichtete man in einem kleinen Haus, das bald zu knapp wurde. Anfang des 20. Jahrhunderts bekam das Dorf ein prächtiges Gebäude, das mit seiner Größe noch heute von seiner Wichtigkeit zeugt. Die Povirer gingen gern in die Schule und die älteren erinnern sich noch heute an die guten slowenischen Lehrer, die in Povir in den Jahren der österreichischen Macht tätig waren. Sie waren wirklich streng, aber man konnte von ihnen viel lernen, vor allem lebenswichtige Kenntnisse.

1918 kam Povir unter italienische Macht, womit sowohl für Bewohner als auch Schüler schlimmere Zeiten begannen. Das Dorf besiedelten Lehrer aus Süd- und Mittelitalien, deren weite Entfernung zu ihren Heimatorten sicher stellen sollte, dass sie kein Wort Slowenisch verstehen würden. Der Unterricht wurde auf Italienisch gehalten. Zu Hause und auch mitten im Dorf sprach man noch immer Slowenisch, die Povirer blieben nämlich ihren Wurzeln treu.

Als während des Zweiten Weltkriegs nach dem Fall Italiens deutsche Soldaten das Gebäude bezogen, setzte man auf Anregung der Povirer mit dem Unterricht fort. Einer der Begründer dieser Schule war der nationalbewusste Povirer Pfarrer Jožef Milič. Die Schule war unabhängig. Sie war weder den Partisanen bzw. der Besatzungsmacht, noch einem bestimmten Bezirk bzw. Aufsichtsbeamten unterstellt.

Nach Kriegsende bekam die Schulen neue Insassen, die alliierten Soldaten. Unterrichtet wurde weiterhin im alten Schulgebäude. Nach dem Anschluss von Primorsko an Jugoslawien wurde das Schulgebäude renoviert, es gab jedoch von Jahr zu Jahr weniger Kinder. Allmählich wurde die Schule eine Filiale der Grundschule in Sežana, bis sie im Jahre 1991 endgültig aufgelöst wurde.

Die Povirer, die ihre Schule in bleibender Erinnerung haben, bedauern noch heute, dass es im Gebäude keinen Unterricht mehr gibt. Das prächtige Schulgebäude mit dem weiten Garten steht aber immer noch und zeugt von der reichen Geschichte.

Vera Klopčič*

*Izobraževanje Romov v Sloveniji**1*

Education of the Roma in Slovenia

Izvleček

Zaradi drugačnega načina življenja so se pripadniki romske skupnosti v evropskih državah srečevali in se še srečujejo s pojavi zavračanja, odklanjanja in izključevanja. Skupna značilnost romske skupnosti je, da je to zelo mlada, vitalna populacija. Podatki o izobrazbeni strukturi ter o številu brezposelnih oseb med pripadniki romske skupnosti v primerjavi z ostalo populacijo kažejo, da imajo Romi bistveno nižjo izobrazbeno raven, ter da je med njimi nadpovprečno število brezposelnih oseb. Prispevek podaja izsledke nekaterih uspešnih projektov, ki potekajo v Sloveniji in v sosednjih državah za premostitev deficiita na področju izobraževanja pripadnikov romske skupnosti ter na področju vzpostavljanja medkulturnih stikov in odpravi predsodkov.

Abstract

Due to its different lifestyle, the Roma population has been encountering rejection and exclusion in European countries. A common characteristic of any Roma community is that its members are very young and vital. A comparison of the education structure and unemployment levels between the Roma and other population groups reveals that the education level of the Roma is much lower than the average, whilst their unemployment levels are above average. The article presents the results of several successful projects that are underway in Slovenia and several neighbouring countries with the aim to bridge the gap in the Roma's education, set up intercultural links and eliminate the prevailing prejudices.

Uvod

Na evropski ravni je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja že prišlo do spoznanja in političnega soglasja o tem, da je potrebno popraviti zgodovinske napake in sprejeti potrebne ukrepe za izboljšanje položaja Romov ter jim omogočiti uživanje človekovih pravic, ki jih imajo vsi drugi narodi. Prvi Svetovni romski kongres, ki je bil leta 1971 (8.–12. april) v Londonu pomeni prelomnico v mednarodnem povezovanju

* dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

** Članek je bil napisan za Jesenske pogovore o zgodovini šolstva in o muzealstvu, ki so septembra 2004 potekali ob odprtju prenovljene čitalnice Slovenskega šolskega muzeja in ob sočasnemu počastitvi jubileja dolgoletne sodelavke in ravnateljice muzeja, prof. Slavice Pavlič.

¹ V besedilu uporabljamo izraz »Romi« kot skupno označitev za pripadnike romske skupnosti; v primerih ko viri uporabljajo izraz »cigan« pa povzemam originalno poimenovanje.

Romov, ki so takrat prvič tudi politično oblikovali svoj program. Prvi dan Kongresa – 8. april je postal mednarodni romski praznik/Svetovni dan Romov. Udeleženci kongresa so izbrali ime »Rom« za označitev pripadnosti svojemu narodu.²

Od tedaj so bili sprejeti številni dokumenti, programi in usmeritve, tako na mednarodni, regionalni in državni ravni na področju odprave predsodkov, na področju izobraževanja, zaposlovanja in participacije romske skupnosti. V letu 2000 je bilo sprejeto posebno Priporočilo Odbora Ministrov Sveta Evrope o izobraževanju otrok Romov/Ciganov v Evropi, ki v uvodu ugotavlja, da bi moralo biti izobraževanje prioriteta naloga na področju izboljšanja položaja Romov/Ciganov. Priporočilo navaja, da morajo biti izobraževalne politike podkrepljene z ustreznimi sredstvi in fleksibilnimi strukturami, ki so nujne zaradi razslojenosti in razlik znotraj romske skupnosti. Posebno pozornost je potrebno posvetiti boljši komunikaciji z romskimi starši, kadar je potrebno tudi o mediatorjih iz vrst romske skupnosti.

Tudi Resolucija Parlamentarne Skupščine Sveta Evrope št. 1557 iz leta 2002 o pravnem položaju Romov v Evropi se zavzame za to, da se zagotovi »enaka obravnava romske manjšine kot etnične ali narodne manjšine na področju izobraževanja, zaposlovanja, bivalnih razmer, dostopa do zdravstva in javnih dobrin«. Resolucija med drugim določa, naj države članice posvetijo posebno pozornost zagotavljanju možnosti vključevanja Romov v vse ravni vzgoje in izobraževanja, od vrtcev do univerze.

Zgodovinski oris

Romi že stoletja živijo v Evropi, kljub temu pa njihovo kulturo, jezik in običaje šele sedaj spoznavamo kot del skupnega evropskega izročila. Začetki naseljevanja Romov v evropskih državah segajo v 14. in 15. stoletje. Zaradi drugačnega načina življenja so se pripadniki romske skupnosti v evropskih državah srečevali in se še srečujejo s pojavi zavračanja in odklanjanja. Državne oblasti so skozi zgodovino z različnimi oblikami pritiska sankcionirale način življenja pripadnikov romske skupnosti. Na podlagi zakonskih določb iz leta 1888 so na območju avstroogrske oblasti večkrat pozivale občine, naj sporočijo koliko Romov prebiva na njihovem ozemlju in jim naročale naj popišejo vse Rome, kateri imajo domovinsko pravico v njihovi občini, druge pa naj izženejo. Občine so v veliki večini ugovarjale navzočnosti Romov in zaniemale kakršnokoli obveznost do te »nadloge«.

Zgodovinski viri navajajo številne poizkuse oblasti, da bi preprečile klateštvo, potepuštvo in kraje (v uradnih zaznamkih se uporablja tudi izraz »vlačugarstvo«

² Opredelili so tudi simbole svojega naroda: Himno – pesem Djelem, djelem; zastavo / trobojnico zelene, modre in rdeče barve s krogom/kolesom kot romskim simbolom. Zgornji del zastave, ki je modre barve, simbolizira nebo; spodnji del, ki je zelen, je simbol gozda in planjav; v srednjem delu zastave je čez modro in zeleno barvo narisano kolo rdeče barve, ki simbolizira nomadstvo in tudi prelito kri preganjanih Romov.

Povzeto po informaciji Slobodana Berberskega, predsednika prvega Svetovnega kongresa Romov, 1971, interno gradivo.

oziroma »vlačuganje«) med Romi ter jih ustalile, s tem pa zagotovile tudi možnost večje kontrole nad njihovimi dejavnostmi. Tako npr. Odlok ministra notranjih zadev Avstroogrske iz leta 1916 o ukrepih v boju proti ciganskemu neredu prepoveduje ciganom potovanje po deželi. »Kot cigani v smislu tega odloka se štejejo nomadske osebe s potujočim načinom življenja, katerih običaj je da živijo brez rednega prebivališča, ter sami ali z družino ali v skupini potujejo in si zagotavljajo sredstva za preživljanje z izvajanjem potujočih obrti in s trgovanjem ali z beračenjem in na drug nepravilen način«. ³

Tak odnos se je ohranil tudi v Kraljevini Jugoslaviji: »Ciganom je na vse mogoče načine zagreniti gibanje izven domačije, treba jih je na vsak korak vznemirjati. Taborjenja na prostem jim ne dopuščati« je zapisano v navodilu Kraljevske banske uprave iz leta 1931. ⁴

Na območju Avstroogrske so celo odvezemali otroke romskim družinam z namenom zagotavljanja njihove »civilizacije/integracij«. ⁵ Podobno je bilo tudi v drugih evropskih državah. Na Norveškem je bilo v letih 1897 ustanovljeno (cerkveno) društvo za boj proti klateštvu, katerega cilj je bil ustaliti Rome/Tatаре in jih asimilirati. Prepovedano je bilo govoriti romski jezik in se ukvarjati s tradicionalnimi ročnimi deli ter uporabljati voz in konje. Ustanovljena je bila posebna Misija za pomoč brezdomcem. Ta Misija je Tatarom odvzela več kot 1500 otrok. ⁶ Znani so tudi primeri nasilne sterilizacije romskih žensk v številnih evropskih državah. Tudi v najnovejšem obdobju evropske zgodovine se kolektivni pritisk na pripadnike romske skupnosti stopnjuje celo do fizičnega nasilja v konkretnih okoljih. ⁷

Pravno urejanje položaja Romov skozi zgodovino Romom res ni bilo prijazno. Utrjevalo je različne oblike izločanja Romov in kot »reševanje ciganskega vprašanja« zajemalo zlasti odloke in uredbe o nasilnih naselitvah, preselitvah, odgonih in preganjanju Romov. Romi so se naseljevali v posebnih ločenih naseljih ob obrobju vasi ali mest, tako da so bili pogosto tudi prostorsko ločeni od drugega prebivalstva.

Na področju izobraževanja pa so se oblasti že v času razsvetljenstva zavedale pomena rednega obiskovanja pouka in vključevanja romskih otrok. Sporočilo Okrajnega glavarstva v Novem mestu (Rudolfovem) z dne 25. julija 1900 je v tem pogledu jasno:

³ Tekst Odloka je v nemškem jeziku objavljen v prilogi v Gradivu II o zgodovinskih virih v publikaciji Romi na Slovenskem, Razprave in gradivo št. 25, 1991 (gradivo zbrali Marinka Lazič in Vera Klopčič).

⁴ Gradivo II o zgodovinskih virih v publikaciji Romi na Slovenskem, Razprave in gradivo št. 25, 1991.

⁵ Jean-Pierre Liegeois and Nicolae Gheorghe, 1995, str. 8–10.

⁶ Restitution of a People Tattare, December 1997, second version, December 2003.

⁷ V Avstriji so se v letu 1995 zgodili tragični dogodki v Obrewartu, ko so štirje pripadniki romske skupnosti izgubili življenje, ko so odstranjevali napis »Romi, pojdite nazaj v Indijo«, ki je bil postavljen pri vhodu v njihovo naselje, ne vedoč da je ob napisu tempirana bomba. To je bil prvi rasno motiviran zločin v Avstriji po letu 1945.

Gerhard Baumgartner – Florian Freund, Roma Policies in Austria, the European Union and Beyond, str. 32.

»Vse dolžnosti v šolo hoditi podvržene ciganske otroke naj županstvo naznani dotičnim okrajnim šolskim svetom oziroma šolskim voditeljem, da jih bode sprejeli v šolo. Staršem tistih otrok je naročiti, da imajo skrbeti za njih potrebno obleko. Cigani, kateri ne bodo svojih otrok poslali v šolo, naj se naznanijo c. kr. okrajnemu šolskemu svetu. Glavna reč pa je to, da županstvo, kolikor le mogoče, vlačuganji ciganov nasproti dela in jih k delu prisili.«⁸

Položaj Romov v sosednjih državah⁹

Skupna značilnost romske skupnosti v Sloveniji in v sosednjih državah je, da je to zelo mlada, vitalna populacija. Podatki o izobrazbeni strukturi ter o številu brezposelnih oseb med pripadniki romske skupnosti v primerjavi z ostalo populacijo kažejo, da imajo Romi bistveno nižjo izobrazbeno raven, ter da je med njimi nadpovprečno število brezposelnih oseb. Razlogi za to so nizka izobrazbena raven in slaba poklicna struktura Romov, pa tudi predsodki delodajalcev. V praksi se države srečujejo s sorodnimi ovirami, npr. s pomanjkanjem motivacije ter s težavami pri spodbujanju romskih intelektualcev za nadaljevanje dela znotraj romske skupnosti. V tem orisu bomo predstavili nekatere dejavnosti in uspešne projekte za izboljšanje položaja romske skupnosti, ki potekajo v sosednjih državah.

Tako je npr. na Madžarskem še pred desetimi leti samo 3–5% romskih otrok obiskovalo srednje šole, ki zagotavljajo nadaljnje možnosti vpisa na visokošolski študij. Danes je to razmerje doseglo 20 %, tako da okoli 400 romskih študentov diplomira vsako leto na univerzi.¹⁰ K temu je prispevalo delovanje srednje šole /gimnazije »Gandhi« v Pečuju / Gandhi Secondary Grammar School Pécs/, ki jo obiskuje veliko število romskih otrok. Na tej gimnaziji stalno deluje tudi center za Ciganske študije. Pomembno vlogo ima tudi spodbujanje razprave o romski zgodovini in kulturi. V začetku marca 2003 je v Debrecenu na Madžarskem potekal mednarodni seminar o vlogi romske kulture v izobraževalnem sistemu, kjer je madžarski minister za šolstvo predstavil prvi del iz 13. delne serije z naslovom Katitzi. V »projektu Katitzi« bodo učenci v več kot 50. madžarskih šolah prejeli 3.000 izvodov te knjige z zgodbo o romski deklici, ki jo je napisala švedska pisateljica Katarina Taikon. Ilustracije za knjigo so pripravili učenci dveh madžarskih šol.¹¹

⁸ Gradivo II o zgodovinskih virih v publikaciji Romi na Slovenskem, Razprave in gradivo št. 25, 1991.

⁹ Prikaz je povzet iz končnega poročila triletnega projekta »Romi v procesih evropske integracije/ razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja«, ki je potekal v okviru ciljno raziskovalnega programa »CRP / Konkurenčnost Slovenije 2001–2006«. Projekt sta sofinancirali Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Ministrstvo za šolstvo. Projekt je v letih 2001–2004 potekal na Inštitutu za narodnostna vprašanja (odgovorna nosilka: dr. Vera Klopčič).

¹⁰ Na Madžarskem pa se je ob uveljavitvi posebnih ugodnosti na področju štipendiranja za romske študente postavilo vprašanje preverjanja pripadnikov romske skupnosti, saj so se pojavljali dvomi o tem, da so med prijavljenimi kandidati tudi ne- Romi, ki so le želeli izkoristiti ponujene ugodnosti. Opportunities and limits, the Roma community in Hungary at the Millenium, Budapest 2002, str. 36.

¹¹ Ta program že poteka tudi na Češkem in Slovaškem.

Na Hrvaškem so v okraju Međimurje, kjer po neuradnih ocenah živi 4.400–5.000 Romov, v programih javnih del pripravili posebne projekte za romsko skupnost. V izvajanju projekta so sodelovali območna enota Zavoda za zaposlovanje Hrvaške, šole in druge ustanove s tega območja. Nekaj projektov v programu javnih del je bilo usmerjeno v zaposlitev romskih pomočnikov za pomoč romskim otrokom pri socializaciji in izobraževanju. Potreba po takih projektih je nastala iz spoznanja, da romski otroci niso bili v zadostni meri uvrščeni v širše družbeno okolje. Zato niso poznali hrvaškega jezika in niso obvladali temeljnih socialnih spretnosti kar je dodatno oviralo njihovo pedagoško in socialno integracijo. V te projekte v programih javnih del je bilo uvrščeno dvanajst Romov, ki so kot asistenti/pomočniki na področju izobraževanja pomagali v individualnem delu z romskimi otroci, romskim otrokom pa so pomagali tudi kot prevajalci. Sodelovali so pri pouku od 1. do 4. razreda, pomagali pri pripravi na šolo ter nadzirali redno obiskovanje šole. Na podlagi teh dejavnosti se je redni obisk romskih otrok v osnovni šoli npr. na območju Murskega Središča povečal s prejšnjih 50 % na skoraj 100 %.¹² Program je prispeval k integraciji Romov v širše okolje tudi s posrednim vplivom na spremembo negativnega odnosa večinskega prebivalstva do Romov.

V Avstriji so se z načrtovanjem in izvajanjem novih zaposlovalnih programov ukvarjale tudi dobrodelne ustanove. Tako je Karitas pričel s projektom za zaposlovanje Romov v Oberwartu na Gradiščanskem. Več let je imelo območje Oberwarta na Gradiščanskem najvišjo stopnjo brezposelnosti v Avstriji, ki je še posebej prizadela Rome na tem območju. Program »Mri Buti – Moje delo« se izvaja v sklopu evropske pobude Equal. Projektni partner Karitasa je združenje Romov iz Oberwarta. V sklopu tega projekta Romi pridobijo možnosti, da lahko delajo nekaj ur na dan ali več dni. Tako uvajanje v zaposlitev lahko olajša vključevanje in prehod v poznejšo redno zaposlitev. Projekt financira Ministrstvo za gospodarske zadeve Avstrije in Evropski Socialni sklad.

V sklopu sprejetih ukrepov, ki so namenjeni odpravi vzrokov brezposelnosti pripadnikov romske skupnosti in dvigu izobrazbene ravni, so se sosednje države odločile tudi za različne oblike štipendiranja pripadnikov romske skupnosti kot oblike pozitivne diskriminacije. V Avstriji je bil v letu 1995 ustanovljen poseben sklad v te namene, ki so ga ustanovili le nekaj dni po napadu v Obrewartu. Sklad upravljata in vodita Kulturno združenje avstrijskih Romov in kulturno združenje Romov iz Oberwarta. Mesto Dunaj je ob ustanovitvi sklada prispevalo 125.000 evrov začetnega kapitala.

¹² Dražen Breglec, Izkušnje mesta Mursko Središče pri sodelovanju z romsko manjšino, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003, str. 18.

Modeli izobraževanja Romov v Sloveniji

Program ukrepov za pomoč Romom, ki ga je vlada Republike Slovenije sprejela v letu 1995 zajema tudi dejavnosti različnih državnih organov na področju izobraževanja.¹³ Tako kot v drugih evropskih državah, podatki raziskav in opravljenih študij izkazujejo velik osip romskih učencev zlasti v višjih razredih osnovne šole ter slabšo šolsko uspešnost romskih otrok. Vzroki zato so revščina, neurejene bivalne in socialne razmere in pomanjkanje motivacije in spodbude znotraj romske skupnosti. Eden najvidnejših slovenskih strokovnjakov, Mladen Tancer, med drugim ugotavlja: »Obremenjeni s preteklostjo, revščino, družbeno deprivacijo, socialnim deficitom in odrinjeni na družbeno margino mladi Romi v šolskih klopih doživljajo bolj neuspehe kot uspehe, šolske travme jim odvzemajo pogum še do tistega učnega dela, ki bi ga sicer zmogli. Ukleščeni so med šolsko Scilo in Karibdo veliko bolj kot neuspešni neromski učenci.«¹⁴

Med razlogi za tako stanje se pogosto navaja tudi nezadostno obvladovanje jezika večine in različnost kulturnih in komunikacijskih vzorcev. Nevladne organizacije organizirajo različne oblike učne pomoči mladostnikom pri programu dokončanja osnovne šole, kot vez med družino, šolo in starši.

Za uspešnejše vključevanje Romov v vzgojo in izobraževanje je bila v letu 2004 sprejeta Strategija za vključevanje Romov v Sloveniji, ki predvideva naslednje ukrepe: vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo, delo romskih pomočnikov, uvedbo pouka romskega jezika (izbirni predmet), razvijanje svetovalnih središč oziroma omrežja v okoljih, kjer živijo Romi ter uvrščanje v posebne programe za izobraževanje Romov v sklopu izobraževanja odraslih. Strategija temelji na načelih sodobnega multikulturnega poučevanja in ustreza konceptom izobraževalnih politik kot eni od prioritet Sveta Evrope in Evropske unije na področju izboljševanja položaja Romov.

V skladu s Programom za pomoč Romom in našeto šolsko zakonodajo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, šolam priznava dodatne pedagoške ure.¹⁵ Pripravljeni so bili tudi prilagojeni delovni zvezki za slovenski jezik in matematiko za romske učence. Ob uvajanju devetletne osnovne šole je strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje v letu 2000 sprejel Navodila za izvajanje programa devetletne osnovne šole za učence Rome.

V programih izobraževanja in opismenjevanja odraslih v Sloveniji potekajo posebni izobraževalni programi za Rome, ki potrebujejo tečaje za opismenjevanje,

¹³ Leta 1996 so bile v šolsko zakonodajo vključene pravne podlage za posebne pogoje izobraževanja romskih otrok : Zakon o financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št. 12/96), Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št. 12/96) in Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 12/96).

¹⁴ Tancer, Mladen: Komparativni prikaz učne uspešnosti romskih in neromskih osnovnošolcev v Prekmurju, v: Klopčič Vera (ur.), Polzer Miroslav (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi, str. 161.

¹⁵ Ministrstvo za šolstvo od leta 1996 dalje mesečno nakazuje manjši znesek šolam za vsakega romskega učenca za nakup učnih pripomočkov in za nekatere druge stroške.

Odprtje vrtca Pušča pri Murski Soboti, l. 1971. (SŠM, fototeka)

osnovnošolsko izobraževanje in ustrezno poklicno usposabljanje. V to skupino so uvrščeni tudi romski učenci, ki niso dokončali rednega osnovnošolskega izobraževanja. Kakovostne projekte in programe za izobraževanje in usposabljanje Romov izvajajo zavodi / centri za kulturo in izobraževanje in druge izobraževalne in kulturne ustanove.¹⁶ Namen programov je zagotoviti višjo izobrazbeno raven, integracijo romske skupnosti in dvigniti raven in kvaliteto sodelovanja med Romi in ne-Romi.¹⁷ Tako se npr. projekt Razvojno izobraževalnega centra /RIC/ v Novem mestu nanaša na organiziranje posebnih izobraževalnih programov za Rome kot priprave na zaposlitev. Po individualni pogodbi o prejemanju socialne pomoči je za pripadnike romske skupnosti določena obveznost za vključevanje v proces izobraževanja odraslih kot pogoj za prejemanje socialne pomoči.

¹⁶ Tako npr. Center za izobraževanje in kulturo v občini Trebnje izvaja poseben program za izobraževanje Romov, katerega namen je zagotoviti višjo izobrazbeno raven, integracijo romske skupnosti in sodelovanje med Romi in ne-Romi. Program za osnovnošolsko izobraževanje se financira iz sredstev občine Trebnje, Ministrstva za šolstvo Republike Slovenije in javnega zavoda, Centra za izobraževanje in kulturo v občini Trebnje. Lokalne oblasti v občini Trebnje zagotavljajo prostore, ogrevanje, materialne stroške in učbenike. Ministrstvo za šolstvo RS zagotavlja sredstva za mentorje in učitelje za opismenjevanje.

Case-study št. 1. Title: 243. Tomplak, Darinka, Klopčič, Vera: Izobraževalni program za nepismene in neizobražene Rome v občini Trebnje, Slovenija, <http://www.cemes.org/current/LGI/243-eng.htm>

¹⁷ Izobraževalni programi/ program za osnovnošolsko izobraževanje in program za socializacijo in integracijo Romov/ so namenjeni nepismenim Romom in tistim, ki niso dokončali osnovne šole, ne glede na njihovo starost. Program za socializacijo in integracijo Romov zajema poučevanje splošnih znanj s področja zdravstvenega varstva, higienskih standardov, gospodinjstva, itd.

Dejavnosti zajemajo tudi oblike seznanjanja večinskega naroda s kulturo in posebnostmi romske skupnosti, organizacijo okroglih miz o splošnih vprašanjih sožitja ter posebne programe za izobraževanje Romkinj v sklopu mednarodnih projektov.¹⁸

Piknik vrtca na Pušči. (SŠM, knjižnica, v: Vanek Šiftar, Cigani – minulosť in sedanjost, Pomurska založba Murska sobota 1970, str. 160)

Sodoben koncept vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje zajema tudi uveljavljanje pravice do spoštovanja in spoznavanja romskega jezika in kulture.¹⁹ Zaradi zgodovinskih okoliščin pripadniki romske skupnosti v Sloveniji govorijo različne

¹⁸ Za vsebinsko predstavitev dejavnosti Zavoda za izobraževanje in kulturo/ZIK/ iz Črnomlja glej Nada Žagar: Priložnosti in izzivi izobraževanja odraslih Romov v Beli krajini s stališča organizacije za izobraževanje odraslih, v: Klopčič, Vera (ur.). Polzer, Miroslav (ur.). Evropa, Slovenija in Rom: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2003, str. 228–237.

¹⁹ V letu 2003 je bil ustanovljen kulturno informativni center ROMIC, kot temeljna informativna stična točka romske skupnosti v Sloveniji. Center deluje v Murski Soboti.

dialekte, kar ustvarja težave tako pri medsebojni komunikaciji kot tudi pri uvajanju pouka romskega jezika v programe javnih vzgojno-izobraževalnih ustanov. Zato je v letu 2003 Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport začelo s financiranjem projekta Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in uvrščanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje.

Dejavnosti za spoznavanje romske zgodovine, jezika in tradicije so pomembne tako za Rome kot tudi za večinsko prebivalstvo v Sloveniji, saj razprave v javnosti še vedno zaznamuje prevladujoča miselnost, ki temelji na razločevanju »mi« in »drugi«. V letu 2004 je Društvo zaveznikov mehkega pristanka iz Krškega pripravilo projekt ustvarjanja dvojezične slikanice, ki je namenjena tako romski skupnosti kot tudi širši javnosti. Večjezična (romsko – slovensko – angleška) slikanica za otroke bo prvo zapisano gradivo v romskem jeziku v Posavju.²⁰

V sklopu inovativnega pristopa k ohranjanju in oživljanju romske kulturne dediščine so v Razvojnem centru v Lendavi pričeli s projekti, ki spodbujajo ustvarjalni potencial pripadnikov romske skupnosti. V letu 2000 so v sodelovanju z Občino Črenšovci pričeli s projektom »Eksperimentalni delovno-izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci: Drom / Pot«, ki uspešno združuje cilje socialne integracije pripadnikov romske skupnosti ter promocije in ohranjanja kulturne dediščine romske skupnosti. Sredstva so pridobili pri projektih »Bogastvo romske kulture« ter »Romano pejtaušago – cigajnsko pajdaštvo«.

Ustanovili so prvi romski muzej v Kamencih, kjer skupaj s predstavniki romske skupnosti pripravljajo umetniške in kulturne dogodke in ustvarjalne delavnice za oživljanje romske kulturnoetnološke dediščine in tradicionalnih romskih obrti.

Demografski podatki o Romih v Sloveniji

V Sloveniji živi okoli 7.000 do 10.000 Romov. Največji del tradicionalno naseljenih Romov živi v Prekmurju v občini Murska sobota (naselje Pušča) in v okolici Novega mesta na Dolenjskem. Romi, ki so se priselili iz drugih krajev nekdanje Jugoslavije, so v glavnem naseljeni v večjih industrijskih središčih Maribor in Velenje.

Za primerjavo navajamo nekaj podatkov iz obdobja Kraljevine Jugoslavije. Zapis Kraljevske banske uprave iz leta 1931 med drugim navaja: »Cigani, kolikor jih je v Dravski banovini, so po večini stalno naseljeni. Od teh jih je največ v srezu Murska sobota (572), v srezu Dolnja Lendava 23 družin, v srezu Novo mesto 179, v srezu Kočevja okoli 40. Večje število jih je še v črnomeljskem in metliškem srezu, nekaj jih je pa tudi še po nekaterih drugih srezih. Dasi so ti cigani tukaj naseljeni, se oddaljujejo iz svojih selišč.«

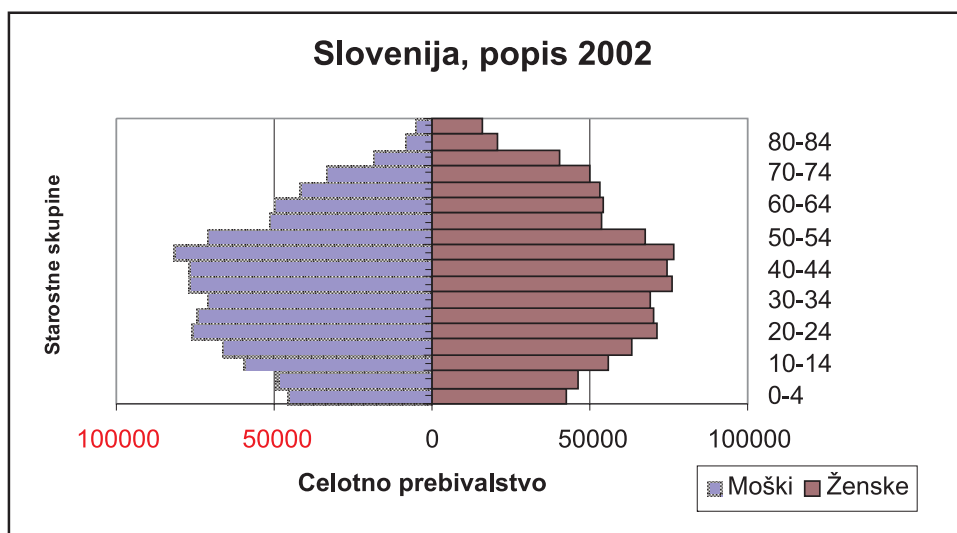
Podatki o številu Romov v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni kažejo povečanje števila (opredeljenih) Romov v Sloveniji:

²⁰ Prikaz je povzet iz pisnega prispevka Olivera Mirkovič, koordinatorice in vodje projektov »Delo z Romi«, Društvo zaveznikov mehkega pristanka, Krško.

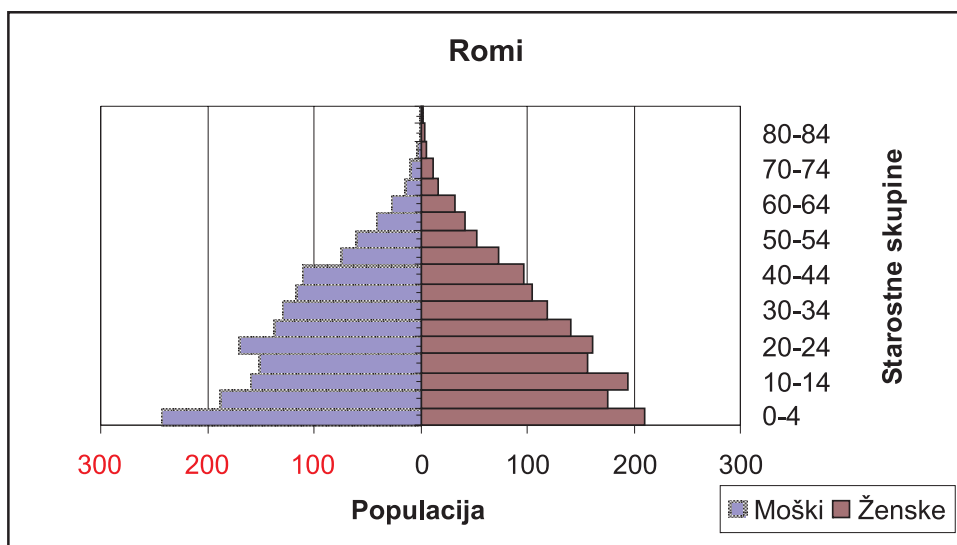
Leto	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Število Romov	1663	158	951	1393	2259	3246

Tako kot v drugih evropskih državah so tudi Romi v Sloveniji med najmlajšimi starostnimi skupinami znotraj celotne populacije.

1. Romi po starostnih skupinah in spolu, Slovenija, popis 2002

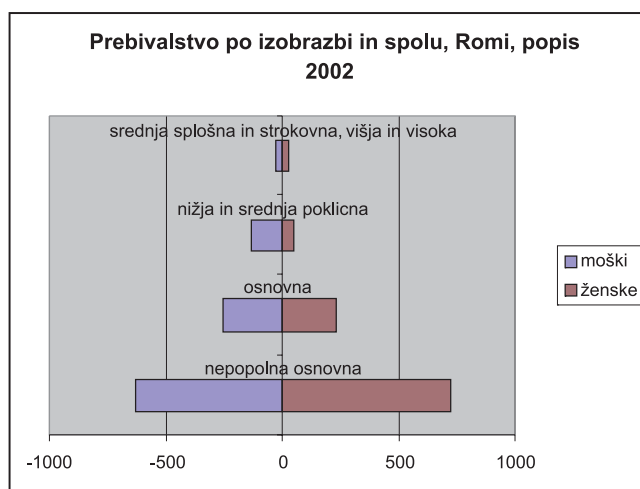
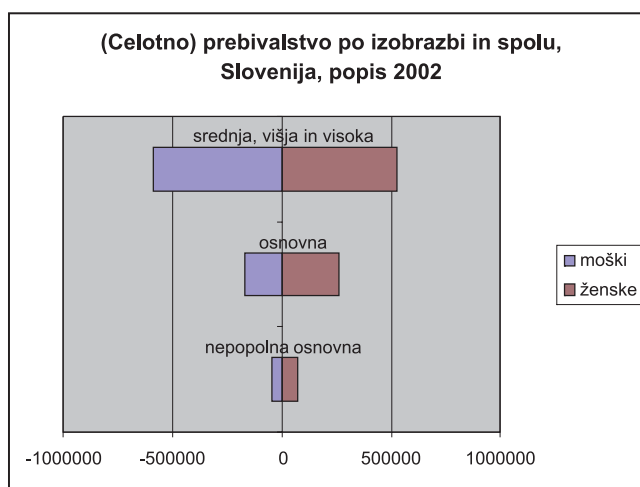

Analiza demografskih podatkov popisa v RS iz leta 2002 izkazuje bistvene razlike v položaju romske skupnosti v Prekmurju, na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini ter v večjih industrijskih centrih. Med Romi na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini izsto-

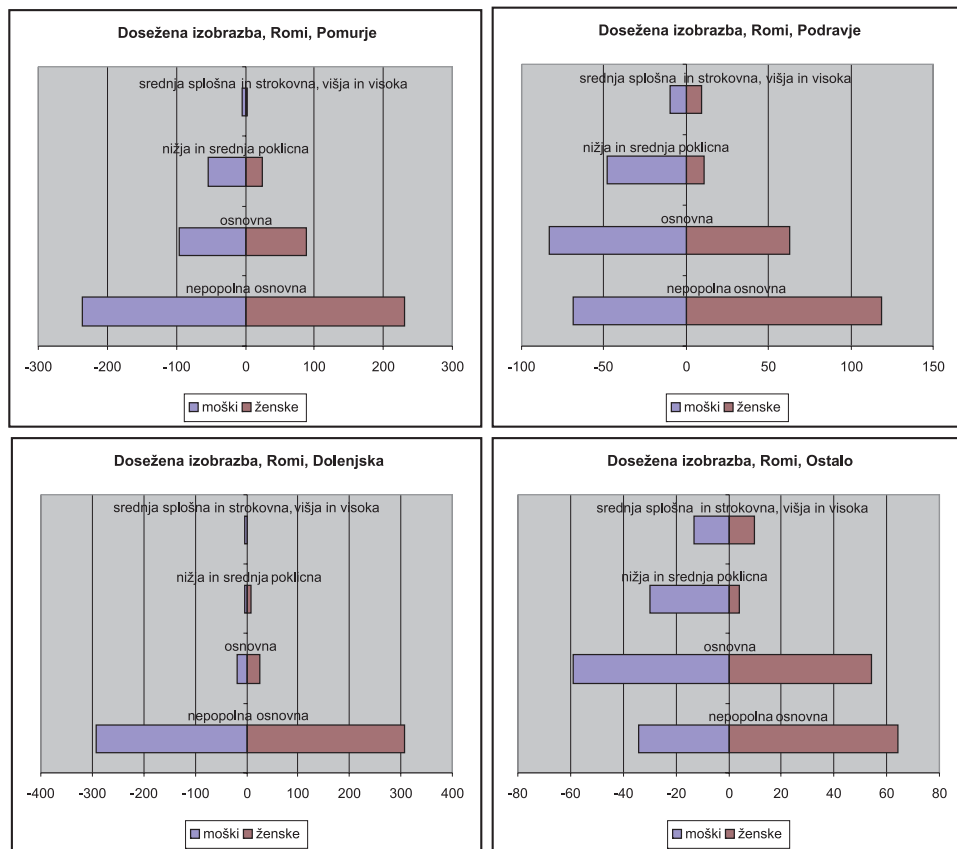

pa izrazito nizka izobrazbena struktura in sorazmerno visoko število pripadnikov romske skupnosti, ki so nepismeni ali brez dokončane osnovne šole. Za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v večjih industrijskih centrih (Maribor, Ljubljana, Velenje) je značilno, da imajo višjo stopnjo izobrazbe in da se po splošnih demografskih kazalcih ne razlikujejo bistveno od večinskega prebivalstva. Največji del med njimi so t.i. »ne-avtohtoni Romi«, ki so se priselili iz drugih območij nekdanje skupne države.

2. Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, Slovenija, popis 2002

Podatki o izobrazbeni strukturi pripadnikov romske skupnosti kažejo nizko izobrazbeno strukturo, saj več kot 65% (moški 60 %, ženske 70 %) pripadnikov romske skupnosti nima dokončane osnovne šole.

Razrez podatkov o doseženi stopnji izobrazbe pripadnikov romske skupnosti in po spolu kažejo manjšo zastopanost romskih žensk v vseh kategorijah dosežene izobrazbe, ki presega osnovno šolo.

Splošen problem in ovire pri vključevanju romske skupnosti v družbo

V novejšem času so zlasti romski intelektualci in aktivisti mednarodnega romskega gibanja tehtno prispevali k celovitejšemu proučevanju zgodovine in vloge romskega naroda in kulture v sodobni evropski družbi. Delovanje Mednarodnega Parlamenta Romov / IRU, ki se v Resoluciji IRU iz leta 2002 označi kot predstavništvo Romov/naroda brez države / prispeva k ohranjanju jezika in kulture kot elementov narodnostne identitete, ki je bila pogosto zatrta v vsakdanjem boju Romov za preživetje.

V letu 2004 je bil ustanovljen Evropski forum Romov in Popotnikov, ki na mednarodni ravni zastopa interese Romov iz cele Evrope. Drugi pomemben dogodek je oblikovanje Evropskega romskega informacijskega urada / The European Roma

Information Office (ERIO) Bruslju v letu 2003, katerega namen je spodbuditi politične in javne razprave o Romih z zagotavljanjem celovite podobe o položaju Romov.²¹

Deklarativni pristop in podpora vključevanju Romov so s finančnimi prispevki podprle najpomembnejše mednarodne finančne ustanove in mednarodne organizacije. Na regionalni konferenci »Romi v razširjeni Evropi: Izzivi za prihodnost« (Budimpešta, junij 2003) je bila sprejeta pobuda o »Dekadi za vključevanje Romov«, ki med drugim vsebuje mednarodno podporo Svetovne banke projektom za izobraževanje Romov.

To je nov položaj in izziv tudi za pripadnike romske skupnosti v Evropi. Posamezne skupine znotraj romske skupnosti so se različno odzvale na ponujene možnosti za participacijo na političnem prizorišču, saj je to fenomen najnovejšega obdobja. Zato se v najnovejšem obdobju v Evropi spodbujajo mednarodni projekti za uveljavljanje v javnem življenju in usposabljanje za javno nastopanje in voditeljstvo, ki so namenjeni izobraževanju posameznih ciljnih skupin znotraj romske skupnosti, npr. mladih Romov, romskih žensk itd. Tako npr. mednarodni projekt »Romske ženske to zmoremo«, ki je v letu 2003 potekal v 12. državah Srednje in Vzhodne Evrope obravnava eno najbolj aktualnih vprašanj in poudarja pomen sodelovanja ne samo znotraj romske skupnosti, temveč tudi v delovanju vseh združenj in ustanov za do-sego enakih možnosti.

Številni mednarodni programi in projekti obravnavajo Rome zlasti kot socialno ranljive skupine, ki potrebujejo vsestransko pomoč pri enakopravnem vključevanju v družbo. Študija organizacije za razvoj /UNDPI/, ki je bila v letu 2003 opravljena v nekaterih državah Srednje in Vzhodne Evrope ugotavlja, da živijo Romi v posameznih državah na življenjski ravni prebivalcev podsaharske Afrike. Kot glavni problem Romov označi slab socialno-ekonomski položaj, nizko izobrazbeno raven, izključevanje in diskriminacijo ter odvisnosti od socialnih transferjev za 70% celotne romske populacije, kar še dodatno vzpodbuja predsodke in odklanjanje večinskega prebivalstva zlasti na lokalni ravni. Strokovni krogi uvrščajo del teh vprašanj med gospodarske razvojne probleme tranzicije ter v zgodovinsko povzročene procese izumiranja nekaterih tradicionalnih romskih poklicev.

Žal se romska skupnost še vedno srečuje s problemi segregacije in izključevanja. Zaradi zgodovinskih, kulturnih in gospodarskih vzrokov se ohranjajo mehanizmi izključevanja in vnaprejšnjega podcenjevanja sposobnosti posameznikov, ki so pripadniki deprivilegiranih skupnosti. Nevladne organizacije in romska združenja opozarjajo na problem institucionalnega rasizma oziroma predsodkov tudi med tistimi, ki se ukvarjajo z načini za odpravo le-teh. V javnih razpravah v posameznih državah še vedno navzoče rasistične tendence in zaničevalne besede o romski skupnosti, ki jih nekateri še vedno vidijo kot drugorazredne državljane. V okoljih, kjer je cilj sprejetih

²¹ Uradni podatki o številu Romov, ki so pridobljeni ob uradnih popisih prebivalstva v posameznih državah, se pogosto razlikujejo od podatkov socialnih služb, romskih organizacij ali ocen nevladnih organizacij. Skupno število Romov v Evropi se ocenjuje na 10 do 15 milijonov.

politik predvsem asimilacija Romov, se pristop po vsebini ne razlikuje mnogo od pristopa v citiranih določbah predpisov o »ciganski nadlogi« iz časov Avstroogrske.

Izsledki študij in javnomnenjskih raziskav v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem potrjujejo domnevo o močni socialni distanci do pripadnikov romske skupnosti in prevladujočem stereotipnem dojemanju značilnosti romske populacije. Podatki iz raziskave o predsodkih do romske skupnosti na Hrvaškem izkazujejo naslednjo sliko: 67 % vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi umazani; 65 % vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi prevaranti in 61 % vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi neodgovorni.²² Po podatkih Gallupove raziskave javnega mnenja v Avstriji iz leta 1991, 49 % vprašanih ne želi imeti Roma za soseda.²³ Po rezultatih raziskovanj slovenskega javnega mnenja 1991–1998 pa to število v Sloveniji dosega 59,7 %.²⁴

Po podatkih študije Hrvaškega Helsinškega odbora za človekove pravice o sistematičnem spremljanju položaja romske manjšine na Hrvaškem, ki so jo opravili v sodelovanju z Evropskim centrom za človekove pravice Romov iz Budimpešte v obdobju med 21. januarjem 2001 in 29. januarjem 2002, je medkulturni dialog na nekaterih območjih na zelo nizki ravni. Tako ima npr. kar 97,1 % procentov romskih otrok najboljše prijatelje le med romskimi sošolci, kar 61,5 % romskih otrok pa navaja, da sploh nima prijatelja, ki ni Rom.

Sklepne misli

Dejstvo, da ne obstaja zadovoljiva medkulturna komunikacija med Romi in ne-Romi, močno vpliva tudi na uspešnost vključevanja pripadnikov romske skupnosti v izobraževalni proces Sloveniji. Demografski podatki odsevajo izrazito slabo sliko: nizko izobrazbeno strukturo in sorazmerno visoko število pripadnikov romske skupnosti, ki so nepismeni ali brez dokončane osnovne šole. Izsledki opravljenih raziskav potrjujejo, da prihaja do visokega osipa zlasti v višjih razredih. Na teh področjih še vedno obstajajo znatna razhajanja med percepcijo pripadnikov romske skupnosti in vrednotami večinske skupnosti.

Na vladni in lokalni ravni so bili sprejeti številni ukrepi za premostitev teh težav, vendar so do sedaj, žal, dosegli le omejene učinke. V razpravah o uvrščanju romskih otrok v vzgojo in izobraževanje in integraciji ob spoštovanju kulturne raznolikosti predstavniki romske skupnosti pogosto opozarjajo na dejstvo, da bo cilje programov za integracijo težko doseči, dokler večina Romov nima urejenih bivalnih razmer in elementarnih pogojev za življenje, npr. vode ali elektrike, saj velika večina romskih družin živi v revščini ali na robu revščine.

²² Republika Hrvatska: Nacionalni program za Rome, radna verzija, ožujak 2003, str. 19.

²³ Halbreiner, Heimo, Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in okolici, znanstvena zbirka Pavlove hiše, 2003, str. 67.

²⁴ Toš, Niko (ur.), Vrednote v prehodu II, Slovensko javno mnenje 1990–1998, Ljubljana 1999, str. 272.

Sodelovanje romskih predstavnikov v vseh fazah uresničevanja projektov in programov je še vedno pomanjkljivo. Razhajanja nastajajo tudi v sferi identifikacije z idejo samo-opredeljevanja romskega naroda kot konstitutivnega evropskega naroda, s skupnimi cilji in vizijo razvoja romske skupnosti.

Heterogenost zanimanj in razslojenost znotraj romske skupnosti otežkoča sprejem in izvajanje enotnih državnih strategij za zagotavljanje enakih možnosti na državni ravni. Nacionalni pristop pa je nujen tako na področju doktrine in opredelitve splošnega izhodiščnega pristopa, načinu zagotavljanja sredstev ter za dolgoročno načrtovanje dejavnosti.

Glavni izziv na celotnem področju načrtovanja izobraževanja pripadnikov romske skupnosti v prihodnje je, kako doseči spoštovanje posebnega načina življenja, tradicije in kulture Romov ter istočasno zagotoviti integracijo v širše okolje. Primeri iz prakse še vedno izkazujejo, da so na lokalni ravni pogosto navzoči hudi pritiski večinskega prebivalstva po ločevanju romskih in ne- romskih otrok. V takih okoliščinah se kot edina možnost vključevanja posameznika/ pripadnika romske skupnosti ponuja prisilna asimilacija za ceno odpovedovanja narodni identiteti. To je tudi razlog, da je en del Romov, ki so dosegli določeno raven izobrazbe in so se že uveljavili v širšem okolju, izgubil stik z romsko skupnostjo.

Kljub ohranjanju nekaterih posplošenih predstav večinske skupnosti in predsodkov o romski skupnosti je v zadnjem času vendarle prišlo do nekaterih pozitivnih premikov, ki smo jih predstavili v tem prispevku. Doseženi rezultati odpirajo možnosti za premostitev vrzeli v komunikaciji med romsko in večinsko skupnostjo tudi na področju izobraževanja pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji. Poleg nujnih ukrepov na področju izboljšanja socialnega položaja romske skupnosti, pa je nadaljnje uresničevanje programov in sprejetih strategij za izboljšanje položaja romske skupnosti povezano s splošnim dvigom zavesti o pomenu varstva človekovih pravic, z medkulturnim izobraževanjem in s stopnjo tolerance v demokratični družbi.

Literatura

- Dražen, Breglec, Izkušnje mesta Mursko Središče pri sodelovanju z romsko manjšino, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003.
- Djurić, Rajko: Od legende do stvarnosti, Cigani sveta, Nebojša-Bato Tomašević i dr Rajko Djurić, Jugoslovenska revija, Beograd 1988.
- Gašperšič, Meta: »Romski problem mora prepoznati država«, Sobivanje, Javna predstavitev mnenj o romski problematiki, Novo mesto 2004.
- Gerhard Baumgartner – Florian Freund, Roma Policies in Austria, the European Union and Beyond.
- Halbreiner, Heimo, Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in okolici, znanstvena zbirka Pavlove hiše, 2003.

- E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo/Roma Women Can Do it, Regionalni projekt Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji, Regional project of Stability Gender Task Force, Poročilo/Report, Slovenija 2003.
- Klopčič, Vera (ur.), Polzer, Miroslav (ur.) Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi : izziv za manjšinsko pravo : zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11. – 12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja 1999.
- Klopčič, Vera (ur.), Polzer, Miroslav (ur.). Evropa, Slovenija in Romi : zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja 2003, str. 400.
- Liegeois, Jean-Pierre Liegeois and Gheorghe, Nicolae, Roma/Gypsies: A European minority, MRG 1995.
- Novak-Lukanovič, Sonja (ur.), Klopčič, Vera (ur.) : Romi na Slovenskem, Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1991.
- Opportunities and limits, the Roma community in Hungary at the Millenium, Budapest 2002;
- Restitution of a People Tattare, December 1997, second version, December 2003.
- Sardelič, Agata »Eksperimentalni delovno- izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci : Drom/Pot«, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003, str. 22–24.
- Tancer, Mladen: Komparativni prikaz učne uspešnosti romskih in neromskih osnovnošolcev v Prekmurju, v: Klopčič Vera(ur.), Polzer Miroslav (ur.): Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi, str 154 –163.
- Tomplak, Darinka, Klopčič Vera: Izobraževalni program za nepismene in neizobražene Rome v občini Trebnje, Slovenija.
- [Http://www.cemes.org/current/LGI/243-eng.htm](http://www.cemes.org/current/LGI/243-eng.htm). Case-study št. 1. Title: 243.
- Toš, Niko (ur.), Vrednote v prehodu II, Slovensko javno mnenje 1990–1998, Ljubljana 1999.
- Žagar, Nada: Priložnosti in izzivi izobraževanja odraslih Romov v Beli krajini s stališča organizacije za izobraževanje odraslih, v: Klopčič, Vera (ur.). Polzer, Miroslav (ur.). Evropa, Slovenija in Romi : zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja 2003, str. 228–237.

Zusammenfassung

Die Bildung der Roma in Slowenien

Vera Klopčič

Auf der europäischen Ebene kam es Ende des vergangenen Jahrhunderts zu einer Erkenntnis und politischen Übereinstimmung über die Notwendigkeit, die historischen Fehler einzusehen und nötige Maßnahmen zu ergreifen, um die Lage der Roma vor allem in Verbindung mit den menschlichen Rechten, über die alle anderen Nationen verfügen, zu verbessern. Ein deklarativer Beitritt wurde mit finanziellen Mitteln von bedeutendsten internationalen finanziellen Institutionen unterstützt. Auf der regionalen Konferenz „Roma im verbreiteten Europa: Herausforderungen für die Zukunft“ (Budapest, Juni 2003) erließ man die Initiative „Das Jahrzehnt zur Integration der Roma“, die unter anderem auch eine internationale

Unterstützung der Projekte für Bildung der Roma enthält.

Der erste Weltkongress der Roma, der vom 8. bis zum 12. April 1971 in London stattfand, bedeutet einen Wendepunkt in der internationalen Verbindung der Roma, die damals zum ersten Mal auch politisch ihr erstes nationales Programm gestalteten. Der erste Kongresstag, 8. April, wurde zum internationalen Feiertag der Roma / Welttag der Roma.

Wegen ihrer anderen Lebensweise stießen die Roma in den europäischen Ländern stets auf Ablehnung und Isolation, was sich bis heute noch nicht verändert hat. Die Roma sind eine sehr junge und vitale Gemeinschaft. Die Angaben zur ihrer Bildungsstruktur und Anzahl der Arbeitslosen im Vergleich zum Rest der Bevölkerung weisen darauf hin, dass die Roma über ein wesentlich niedrigeres Bildungsniveau verfügen und dass die Arbeitslosenzahlen überdurchschnittlich sind. Sie sind deshalb an den gesellschaftlichen Rand abgeschoben, wo sie sich häufig im Kreise drehen. Sie verlassen die Schule frühzeitig, beenden das Studium nicht, haben ein niedriges Bildungsniveau und verrichten schlecht bezahlte Arbeiten.

Materialien der internationalen Organisationen, Fachliteratur, Erfahrungen der Roma und ihre Verbände bezeichnen die Diskriminierung, Intoleranz und Vorurteile gegenüber der Gemeinschaft der Roma als das grundlegende Hindernis für ihre Integration in die Gesellschaft, auch im gegenwärtigen Zeitalter. Der Vortrag bringt die Ergebnisse einiger erfolgreicher Projekte, die in Slowenien und ihren Nachbarländern realisiert werden, um Defizite auf dem Gebiet der Bildung der Roma und auf dem Gebiet der Herstellung interkultureller Kontakte und Abschaffung der Vorurteile zu überbrücken.

Am Ende fasst die Autorin einige Feststellungen aus dem Schlussbericht des dreijährigen Projekts „Roma im Prozess der Integration/Entwicklung der Bildungs- und Ausbildungsmodelle der Roma zur Hebung der Anzahl fester Arbeitsplätze, das am Institut für nationale Fragen im Rahmen des gezielten Forschungsprogramms „CRP / Wettbewerbsfähigkeit Sloweniens 2001–2006“ zusammen. Das Projekt wurde vom Arbeits-, Familien- und Sozialministerium und vom Bildungsministerium mitfinanziert.

Ivan Tomšič, ABC v podobah in besedi za otroke, Ljubljana: Jan. Giontini, sine dato.
(SŠM, knjižnica)

Spomini na šolo

UDK 821.163.6-94:373.3(497.4 Krško):929 Rostohar Š

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 22. 5. 2006

Štefanija Rostohar*

Spomini na predšolska in šolska leta do 1937 v Krškem

Memories of preschool and school years in Krško up to 1937

Osnovna šola Krško

Stavbo osnovne šole v Krškem je dal sezidati leta 1877 na svoje stroške veliki dobrotnik in mecen gospod Martin Hočevnar. Ko sem hodila v šolo, je bil na stopniščnem delu stavbe med prvim in drugim nadstropjem postavljen njegov doprsni kip. Za krško osnovno šolo je bila pomembna velika telovadnica z vsem telovadnim orodjem. Poleg telovadnice v šoli na Grabnu v Ljubljani je bila telovadnica v Krškem tedaj druga telovadnica na Slovenskem.

Šola je dvonadstropna, v ozadju je bilo veliko šolsko dvorišče in zelenjavni vrt. Danes domuje v tej šolski stavbi Univerza Maribor, Fakulteta za logistiko Krško. Z veseljem lahko napišem, da so iz naše rojstne hiše hodile kar štiri generacije otrok k pouku v to šolo.

Osnovna šola Krško 1931–1937

Leta 1931 sem šla z mamo k vpisu v šolo v Krškem. Sprejel naju je gospod v beli halji. Nosil je očala. Videl je, da sem zdrava kmečka deklica in mami je nekaj govoril. Meni je rekel naj stopim na tehtnico. Tehtala sem 24 kg.

Kmalu je prišel težko pričakovani dan, ko sem šla prvič v šolo. Naša družina je stanovala v kmečkem naselju, ki je bil 7 km oddaljen od šole. Za nas otroke je bil to krepak zalogaj hoda do šole. Vsi iz vasi smo prihajali pravočasno in srečno v šolo. Starejša sestra me je za roko peljala do prvega razreda. Zvonec je pozvonil. »Prvički – črvički« smo sedli v klopi. Vstopil je visok gospod – učitelj Rudolf Jedretič. Nasmejano in veselo nas je pozdravil in prijazno se je z nami pogovarjal. Spraševal nas je, kako se pišemo, kako nam je ime in od kod smo. V razredu je bilo nekaj mestnih otrok; več

* upokojenka, Ljubljana.

kot polovica nas je bilo iz okoliških vasi – kmečkih otrok. Začeli smo se med seboj spoznavati. V prvem razredu je bilo nekako polovica dečkov in polovica deklic. Minili sta dve uri in šolski zvonec je pozvonil odmor. Malico smo prinesli s seboj: kmečki otroci črn kruh in jabolko, mestni bel kruh. Prišlo je do zamenjave. Kmečki smo dali mestnim črn kruh, mestni pa nam belega. Ogledovali smo si razred. Učitelj nas je vprašal, če je za prvi dan dovolj pouka. Glasno smo odgovorili: »Ja!« Tako smo lahko zapustili razred in odšli domov. Meni je mama zjutraj naročila, da iz šole ne smem sama domov in naj gospoda učitelja poprosim, da počakam sestro, ki je bila v višjem razredu. Gospod učitelj je bil tako ljubezniv, prijel me je za roko in odšla sva po širokih stopnicah v prvo nadstropje v peti razred, kjer je bila sestra. Sedla sem v zadnjo klopi in čakala, da bo sestrinega pouka konec. Pozorna sem bila na veliko sobo, na veliko učencev, veliko črno tablo. Vse mi je bilo neznano, saj sem vse prvič videla. Dobro se spominjam velike steklene omare. V tej omari so bile nagačene ptice, domače in divje živali. Nekatere sem poznala po imenu, druge ne. Na zidu sem opazila viseče plakate in med odmorom sem vprašala: »Kaj so ti plakati?« Odgovorili so mi, da to niso plakati, temveč stenski zemljevidi, na katerih je narisano cel svet. Eden od učencev mi je rekel: »Glej, to je Amerika!« Moja sestra je pa še dodala: »Vidiš Ameriko? Tukaj je sedaj naša teta Mici doma. Ona je odšla v Ameriko!« Ogledovala sem si zemljevid in svet se mi je zdel tako majhen. Ugotovila sem, da teta Mici ni tako daleč, kakor sem mislila. Na omari sem zagledala meni neznani predmet. Radovedno sem vprašala: »Kaj je tista žoga, prebodena na polici?« Odgovorili so mi, da je to globus. »Kaj pa je globus?« sem vprašala in dobila odgovor, da je to prikaz naše zemlje, na kateri živimo. Jaz pa sem to čudo sveta še bolj ogledovala. Na stekleni visoki omari, kjer so bile razpostavljene živali, so stale po konci velike knjige. In zopet sem vprašala: »Kaj so tiste knjige? Kaj v njih piše?« Tako velikih knjig še nisem videla. Eden od fantov mi je rekel: »Te knjige pa lahko samo tisti učenci pregledujejo, ki zaključijo šolanje na osnovni šoli.« Ko se je končala peta šolska ura, sva odšli s sestro domov.

Ko sem prišla domov, me je mama takoj vprašala, kako je bilo v šoli. Nisem ji odgovorila, ampak sem jo vprašala: »Mama, sosedova punca mi je rekla, da ti nisi mama Slavici, Pepci in Vinkotu ampak si jim mačeha!« Opazila sem nekaj na maminem obrazu in na to mi je odgovorila: »Ja res je, Slavici, Pepci in Vinkotu je mama umrla, potem je oče spoznal mene in sva se poročila. Tako so tudi oni postali moji otroci, prav tako kot ste ve tri.« Moja mama nas je imela resnično vse enako rada. Za vse nas je imela srčno dobro materinsko srce in nikoli nisem občutila, da smo v družini otroci dveh mater.

V prvem razredu smo šli na majski izlet. Cilj izleta je bil Vel. Trn. To je kraj na Dolenskem gričevju visok 480 m. Iz vrha tega kraja je razgled severno na Bohor, Lisco in Kozjansko, na drugo stran pa na Krško polje in Gorjance. Pot na Vel. Trn nas je vodila med vinogradi, kjer pridelujejo cviček in s pogledom na reko Krko. Na Vel. Trnu je bila velika šola. Tamkajšnji učitelj gospod Jože Pirc nas je sprejel in popeljal do cerkve, kjer smo se sprostili, dobili domač kruh in malinovec. Tudi s seboj smo prinesli malico. Veselo smo se igrali in peli pesmice. Ko smo se vračali proti domu,

nas je gospod Pirc pospremil do neke kmetije na Malem Trnu, kjer so nas lepo sprejeli in pozdravili. Na dvorišču je bila postavljena velika miza s stolom in lastnik nam je zaigral na citre. Še nikoli prej nisem slišala citer in tudi prvič sem jih videla. Tukaj so nas pogostili s kruhom, krhlji, sadjem in čajem. Potem smo se poslovili in odšli počasi v dolino reke Save ter odšli na svoje domove.

V drugem razredu je bil izlet na Libno nad Vidmom. Pešačili smo. Pot nas je peljala preko lesenega mostu v Krškem, preko železniškega tira na Vidmu in nato smo se vzpeli po poti do Libne. Prišli smo v bližino cerkve, kjer smo pomalicali iz torbe in se odžejali z malinovcem.

Gospa učiteljica nam je povedala, da je Libna zgodovinsko pomemben kraj. Tukaj so našli razne izkopanine stare več stoletij, katere danes hranijo v muzejih. Zopet ena neznanka. Kaj je to muzej? Vprašala sem učiteljico, ki nam je pojasnila, da so to določene velike trdne stavbe v mestih, kjer se v steklenih omarah hranijo zgodovinsko pomembni predmeti z natančnim opisom kdaj in kje so jih našli in od kod izvirajo. Omare so skrbno zaklenjene. Iz Libne smo imeli lep razgled po dolini reke Save, ki se na Krškem polju počasi obrača na levo stran proti Zagrebu. Učiteljica nam je povedala, da se Dolenjsko gričevje na vznožju Krškega polja konča. Veselo smo se vrnili domov.

V tretjem razredu smo šli na izlet v Zagreb. V živalski vrt Maksimir. Z železniške postaje Videm – Krško smo se odpeljali z vlakom. V Zagrebu sem prvič videla tramvaj. Bila sem srečna, da se bom peljala z njim. Voznik na tramvaju je cingljal z zvoncem in vstopili smo na tramvaj z napisom »Maksimir«. Gospod učitelj Miroslav Rak nas je še enkrat preštel, dal nam je navodila, kako se moramo obnašati in odšli smo v tako težko pričakovani zoo. Najbolj se spomnim velikih belih medvedov, rjavega medveda, slona, žirafe, opic, srne, jelena, kače in še drugih živali, za katere nisem še nikoli slišala, kaj šele videla. Vtis živalskega vrta je bil nepozaben. Po ogledu smo sedli v senco in pomalicali, kar je kdo imel s seboj. Jaz sem imela poleg kruha še palačinke. Nato smo se zopet s tramvajem odpeljali v mesto in si ogledali spomenik na Jelačićevem trgu, nato trg Matije Gubca in Markovo cerkev. Povedali so nam, kako je bilo s kmečkim uporom. Po naporni hoji po mestu smo odšli proti železniški postaji ter se z vlakom odpeljali domov, zadovoljni za vse, kar smo videli.

V četrtem razredu smo šli na izlet na Gorjance v vas Stojdraga na Hrvaškem. Stojdraga je bila izletniška točka in cilj vsakega učenca, da obiše ta kraj. Na Pijavškem je živel kmet Kocjan, vedno dobre volje, imel je dva lepa konja – prama. Gospa učiteljica Marija Horvatič se je z njim dogovorila, da naš razred pelje s konji in vozom na Stojdrago. Kmet Kocjan je pripravil voz »lojternik« s sedeži iz desk in ga opremil za varno vožnjo otrok. Voz je bil okrašen s štirimi smrekicami, da je bilo bolj slovesno. Konji so imeli komate okrašene s pisanimi trakovi iz krep papirja. Po navodilih učiteljice smo se peljali po glavni krški cesti preko Krškega polja čez reko Krko proti Stojdragi. Opazovali smo in ugotovili, da imajo tam drugačno nošo tako moški kot ženske. Gledali smo proti Sloveniji in učiteljica nam je pokazala smer, kjer smo doma.

Popoldne smo se vračali utrujeni, vendar veseli domov. Prepevali smo pesem »Marko skače po zeleni trati...«.

V petem razredu smo čez leto veliko telovadili v veliki telovadnici ali na dvorišču. Bile so to proste valje, gibanje z rokami, nogami in celim telesom. Med letom smo se vaj dobro naučili. Nekega dne so nam v šoli povedali, da gremo v Ljubljano na »vsesokolski zlet«, da bomo nastopili na stadionu. Vaditelji so nas navdušili in mi smo težko pričakovali ta srečni dan. V Ljubljano smo se odpeljali z vlakom. Najprej smo imeli preizkus vaj. Danes temu rečejo »generalka«. Sledil je glavni nastop. Stadion je bil poln gledalcev, telovadcev in telovadk v enotnih oblačilih in razdeljenih po starosti. Nastop je sijajno uspel. Ko smo strumno korakali, smo doživeli velik aplavz. Po nastopu smo šli na ogled mesta. Ogledali smo si tudi frančiškansko cerkev. Najbolj sem si zapomnila veliko uro v cerkvi na koru nad orglami, ki je še danes na istem mestu.

Utrujeni in z lepimi vtisi smo se z vlakom odpeljali domov, kamor smo prišli v poznih večernih urah. Oče nas je čakal s konjem in zapravljičkom na železniški postaji in nas srečno pripeljal domov.

Ko sem hodila v peti razred, je bila moja radovednost s prvega razreda še živa. Kaj piše v tistih knjigah na omari? Nekega dne pa le vprašam starejšo sošolko, če ve, kaj piše v tistih knjigah. Odgovorila mi je: »Veš kaj, štorcklja ne nosi otrok mamam. V tej knjigi so slike, kako mame nosijo svoje otroke v trebuhu in ko so dovolj veliki, jih rodijo.« S tem odgovorom sem bila zadovoljna in celo življenje spoštujem noseče matere.

Šolsko polletje se je končalo 27. januarja na dan Sv. Save. Dobili smo polletno spričevalo; 28. junija, na »Vidov dan«, pa smo dobili zaključno letno spričevalo in

Osnovna in meščanska šola Krško. (SŠM, fototeka)

pričele so se poletne šolske počitnice do septembra. 1. december je bil praznik Ujedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev. V farni cerkvi smo imeli mašo in zapeli smo državno himno »Bože pravde«, potem smo odšli v šolo, kjer smo imeli proslavo v čast praznika in dan je bil prost pouka. Na te dogodke imam prav lepe spomine.

Ročna dela: V vseh razredih osnovne šole smo imeli obvezni predmet ročno delo. Še danes vse spoštovanje gospe učiteljici Mariji Butkovič. Bila je glavna organizatorica tega pouka in pobudnica ročnih del vseh oblik. Obvezno je bilo pletenje kratkih nogavic. Tako je vsaka učenka naredila najmanj en par nogavic. Sledilo je kvačkanje malih prtčkov. V višjih razredih smo kvačkali različne vložke za perilo ali kaj drugega. Ročna dela so bila delana z narodnim vbodom, stebričastim vbodom, rešilje, luknjice, križni vbod, kvačkanje s prejo »kvačkanec«. Pletle smo tudi jopice. Prti so bili okrašeni z različnimi motivi, vezeni s prejico različnih barv. Prejice na trgu so se dobile in so bile različne kakovosti. Delali so jih različni proizvajalci, a najboljša znamka – obstoječih barv – je bila označena z »DMC«. Lepo izdelanem ročnem delu, n.pr. prtom, blazinam in slično, se je dodal monogram, t.j. začetnica imena in priimka deklice, ki je izdelala to ročno delo. Ob koncu šolskega leta so bile včasih razstave ročnih del.

10. oktober 1934: Kot običajno smo šli 10. oktobra 1934 v šolo. Hodili smo po zasavski cesti. Po uri hoda smo prišli do broda, ki vozi čez Savo. Na železniški postaji Rajhenburg (danes Brestanica) smo zagledali obešeno črno zastavo. Zakaj to? Ko smo prišli do šole, zopet črna zastava na šoli. Ob vstopu v šolo smo izvedeli, da je 9. oktobra 1934 umrl kralj Aleksander I. Pričela se je šolska ura. V razred je vstopila razredničarka gospa učiteljica Marija Butkovič. Bila je v črni obleki, uhane je imela s črnimi kamni, na prstu zlat prstan prav tako s črnim kamnom. Objokana nam je povedala, kaj se je zgodilo. Prejšnji dan so v Franciji ubili našega kralja Aleksandra I. Na njega je bil izveden atentat. Pouka ni bilo, šolarji smo v tišini odšli domov.

Pri nas doma smo na ta dan želi ajdo. Žanjice so že od daleč videle, da smo že doma in so spraševale, kaj neki se je zgodilo, da otroci nimajo pouka. Prišla sem domov. Oče me je začudeno pogledal in vprašal: »Kaj danes nimaš pouka?« Povedala sem mu, kaj je učiteljica povedala o kralju in da zato nimamo pouka. Oče se je začel jokati. Gledala sem ga in ko se je nekoliko pomiril, sem ga vprašala: »Ata zakaj jokaš?« Z žalostjo mi je odgovoril: »Veš, v Bosni, v Sarajevu so tudi leta 1914 ubili avstrijskega prestolonaslednika Ferdinanda in ženo Zofijo in še istega leta se je začela I. svetovna vojna, ki je trajala štiri leta. Jaz sem moral na fronto v Galicijo. Bilo je hudo. Naš dom je propadal in komaj smo ga obnovili in zdaj nam zopet preti vojno zlo!« Očetovih besed nisem razumela. Bila sem premajhna. Hodila sem v drugi razred.

Po sedmih letih od tega dogodka smo res morali zapustiti naš lastni dom pred Nemci in oditi v pregnanstvo. Začela se je druga svetovna vojna.

Sedaj pa še nekaj iz življenja kmečkih otrok v predšolskih in šolskih letih

Apnenca

Ob cesti, naši šolski poti, po kateri smo hodili v šolo, je stala apnenca in to kar precej velika. Kaj je to? Rekli so nam, da je to peč za kuhanje kamna za apno. Velikokrat smo opazovali, kako so metali kamenje v peč, na vrhu pa naredili stožčasto grmado apnenčastega kamna. Apnar gospod Preskar je to čudovito lepo naredil. Spodaj v peči je zanetil ogenj, pripravljena drva so začela goreti in tako je nepretrgoma nekaj dni »kuhal« kamenje. Ko se je peč ohladila, je kamenje postalo belo, zelo krhko. Rekli smo živo apno. To apno so potem prodajali in uporabljali v različne namene.

Trapisti – menihi

Ko smo se vračali iz šole domov, smo na travniku ob gozdu opazili meniha – trapista v značilni meniški obleki. Vsi otroci smo pohiteli k njemu in ga pozdravili »Hvaljen Jezus!« Vesel je bil naše družbe. Vprašali smo ga, kaj nabira na travniku. »Nabiram zdravilna zelišča in rožice, ki jih potrebujem za izdelovanje cvetličnega likerja in za čaje!« Imel je podolgovato pločevinasto posodo na rami, v njej pa baldrijan, pljučnik, preslico, tropotec, glog in druga zelišča. Otroci smo vedeli, da trapisti izdelujejo čokolado pod imenom »Imperijal Rajhenburg«, zato smo ga vprašali ali ima kakšen košček čokolade za nas. Rekel je: »Saj veste otroci, jaz vedno mislim na vas in tudi čokolado imam za vas!«. Dobili smo čokolado, se mu zahvalili in odhiteli domov. Menih pa je še dalje nabiral zdravilne rožice.

Drshalnica na Savi

V 30–40 letih prejšnjega stoletja so bile zime veliko bolj hladne in sneg je obležal skoraj vso zimo. In kaj smo šolarji počeli? Fantje višjih razredov so na obrežju Save opazili led in ga usposobili za drsanje. Drsalci pa se niso samo »ta veliki« ampak tudi »ta mali« smo izkoristili ugodnost drsanja na Savi. Še danes me je groza našega početja. Srečo smo imeli vsi, da led ni popokal in da kdo ni zdrsnil v Savo. Ko so starši izvedeli, kaj počnemo med potjo domov iz šole, je bilo hitro konec drsalnic.

Ajdovska jama

Nastopile so šolske počitnice in otroška delovna obveznost je bila čuvanje živine na pašniku. Torej – pasli smo živino. Zvedavi otroci smo delokrog na paši razširili. Korajžni fantje so šli na kraj, ki se imenuje »Podviševca« in tam iskali ajdovsko jamo. Kraj je bil znan, vendar neraziskan. Neki gospod Oto Auman je jamo že raziskoval, nastopila pa je druga svetovna vojna in vse je zastalo. Na tem odseku ceste »Podviševca« je strma skala. Kamen je rdečkasto mesnate barve in skala izgleda tako, kakor da je kamenje zloženo v plošče. Najbolj junaški fantje so vneto stikali po zelo strmem pobočju, našli luknjo in povedali, da v nji visijo kratki kapniki rdeče (mesnate) barve. Nekateri so jih odnesli celo domov.

Grof Bamberg

Ne daleč od nas je grad Impolca. Pred drugo svetovno vojno je v njem živel grof gospod Bamberg. Bil je častitljiv gospod, zelo spoštovan pa tudi bolan. Imel je veliko premoženja. Kočijaž ga je vozil v kočiji po opravkih v mesto Krško ali morda k zdravniku. Spremljala ga je vedno najverjetneje hčerka, ki smo ji rekli »frajla«. Ko smo šli iz šole in nas je prehitel s kočijo, je ukazal kočijažu, naj ustavi. Otroci smo se namestili po kočiji in se peljali domov. Bili smo pridni in grof nas je pohvalil. Kadar se je peljal grof po opravkih v mesto in če nismo imeli pouka, smo šli vsi na travnik. Nabrali smo travniških rož in počakali na mostu ob cesti, da se je pripeljal grof. Kočijaž je ustavil kočijo, mi pa smo šopek izročili »frajli«. Frajla je bila rož vesela in veseli smo bili tudi mi.

Mlin

Mlin je stal ob potoku približno 30 m od ceste – naše šolske poti. Velikokrat smo mimogrede obiskali mlinarja, ki nam je vedno dal prvo sadje, prve češnje, jabolka in hruške. Mlinar nam je pokazal »stope« – t.j. naprava, v kateri tolčejo žito. Če tolčejo proso, potem nastane kaša, če pa v stopah obdelujejo ječmen, dobijo ječmenček za ričet.

Notranjost mlinškega prostora mi je bila najbolj zanimiva, ker je bilo leseno ohišje nad delujočim mletjem žita trdno zaprto, da se ni moka prašila po celem prostoru. Na tem ohišju je bilo nalepljenih zelo veliko razglednic z motivi mest, raznih krajev, slike iz prve svetovne vojne, voščilnice in drugo. Ob priliki sem vprašala mlinarja: »Stric Tonč, od kod imate te razglednice, ki so lepe in tu nalepljene?« Mlinar mi je odgovoril: »To so razglednice mojih prijateljev in znancev, ki so služili v vojski. Veliko jih je od vojakov, ki so bili na fronti v prvi svetovni vojni. Nekateri od teh, ki so mi pisali s fronte, so prišli po koncu vojne domov; sosedov Dolfe pa je padel in se na žalost ni vrnil.«

To so spomini na moja mlada leta. Te razglednice so mi morda dale v dušo kanček zametka, da je lepo zbirati razglednice prijateljev, kar se je pri meni tudi zgodilo v kasnejših letih. Življenje je šlo naprej. Prvo kartico sem dobila od tete Mici iz Amerike leta 1949 in jo še danes hranim. V nadaljnjem toku življenja sem imela srečo, da sem spoznala razne ljudi in smo si medsebojno pošiljali pozdrave na razglednicah. Zbrala sem jih več sto s celega sveta. Največje spoštovanje sem imela do razglednic od prve in druge himalajske odprave s podpisi: Nejc, Šrauf, dr. Andlovic in drugih alpinistov. Od teh razglednic sem podarila dve mladima zbirateljema Amadeju in Tajdi na osnovni šoli »Milke Kerin« v Leskovcu pri Krškem, dve pa voditelju oddaje »Planine in ljudje« na eni od radijskih postaj v Sloveniji.

Murva

Nedaleč od mlina gospoda Tončeta so rasla drevesa, ki jih nisem poznala. To so bile bele in črne murve. Mlinar nam je povedal, da imajo na Japonskem zelo veliko

nasadov murv. Na Japonskem gojijo gosenice sviloprejke, ki jedo samo murvine liste. Gosenice se zabubijo in naredijo okrog sebe nekaj plašč. To je podlaga za nadaljnjo obdelavo in izdelavo prave japonske svile za obleke.

Kosilo v kloštru

V kapucinskem samostanu v Krškem so vsak dan pripravili kosilo za ljudi najnižjega stanu, ki si niso mogli skuhati toplega dnevnega obroka hrane. Nekega dne mi reče sošolka Pepca iz razreda, če bi šla z njo na kosilo v »kloster«. »Boš videla, kako dobro kuhajo!« Meni ni bilo do tega, a me je le pregovorila in pripravila, da sem šla z njo na kosilo. Opoldne je pred vrati kloštra že čakalo precej revežev in beračev, katerim sva se pridružili tudi midve. Vrata so se odprla in vsi smo šli v jedilnico. Gospod pater nama je prinesel v manjši skodelici nekaj fižola s koruznimi žganci in dve leseni žlici. Jedla sem, a ne prav z užitkom.

Ko pridem domov, mi mama da kosilo. A jaz sem ga odklonila. Mama me je vprašala: »Zakaj ne ješ?« Odgovorila sem: »Sem že jedla v kloštru.« Mama me je zaprepadeno pogledala in rekla: »Kaaj?«

Izredne šolske počitnice – trgatve

V stari Jugoslaviji so imeli kmečki učenci na Gorenjskem in še kje drugje »izredne jesenske počitnice« t. j. takrat, ko so izkopavali krompir. Učenci na Dolenjskem in učenci drugod po vinorodnih krajih pa smo imeli počitnice med trgatvijo. Mislim, da so bili prosti štirje dnevi. Ob koncu trgatve je bil praznik in se je poznalo tudi na mizah (bel kruh, orehova potica, svinjsko meso).

Sajenje iglavcev

Osnovnošolski učenci smo se vsaj enkrat udeležili sajenja odnosno pogozdovanja smrek. Bili smo primerno oblečeni. Vsak je imel motiko in košaro s smrečicami. Jamice so nam skopali starejši, mi šolarji pa smo z veseljem sadili male smrečice v prepričanju, da najbolje opravljamo svoje delo. Dan je bil pouka prost.

Splavarji na Savi

Opazovanje splavarjev na Savi je bilo zelo zanimivo. Ko smo se vračali iz šole domov, je bil čas opazovanja. Splavarji so vozili splav po sredini Save. Sestavljen je bil iz desk, na prvem in zadnjem koncu splava pa so bila dobro pritrjena vesla.

Kadar je bila Sava nekoliko v porastu vodostaja, je bil tok reke močnejši. Takrat so splavarji po Savi prevažali les. Prevažali so ga v večje kraje od Zagreba do Beograda. Takrat ni bilo kamionov, ne dobrih cest, zato so se posluževali vodnih poti.

Flisov brod na Savi

Življenje se je razvijalo na eni in drugi strani reke Save. Mostov ni bilo, zato so obstajali za prevoz ljudi, živine in drugih bremen čez vodo rečni brodovi. Brod je bil

pritrjen na jekleno vrv, napeto čez reko. Za premikanje je brod izkoriščal vodni tok. Brod je bil tudi v bližini naše šolske poti. Večkrat smo šolarji zavili z naše običajne poti in ogledovali, kako čez reko prevažajo ljudi, vozove in živino. Ko smo nekega dne ogledovali brod, je k nam pristopil brodar gospod Flis in nas vprašal, če smo se že kdaj peljali z brodom. Nekaj šolarjev se je že peljalo, večinoma pa ne. Velel nam je, naj gremo vsi na brod, se posedemo na klopi in da ne smemo med vožnjo hoditi po brodu. Ubogali smo brodarja in bili pridni. Brodar je prijel za vesla in že smo se peljali na drugo stran Save, kjer je brod privezal na pripravljeno leseno ograjo. Ko smo stali nad obrežjem Save, je rekel, naj pogledamo kvišku in zagledali smo na skali nad nami stari Rajhenburški grad, ki je bil nekoč last celjskih grofov; kasneje pa je grad postal last menihov trapistov, ki so uspešno gospodarili. Brod nas je odpeljal nazaj na našo »kranjsko stran« Save. Zahvalili smo se brodarju in srečni odšli domov.

Obhajilo

V osnovni šoli je bilo »ustoličeno«, da smo šli otroci v prvem razredu k prvem svetem obhajilu. Na zakrament obhajila nas je pripravljala gospod župnik Janez Filipič. Višji razredi osnovne šole pa so imeli to prednost, da so se pripravili in peli na koru prvoobhajancem. Prvi so se veselili obhajila, drugi pa da bodo na koru peli in gledali z viška po cerkvi. Še danes se spominjam vseh pesmi in če jih slišim, sem z dušo v mislih na koru v tisti cerkvi, v tistem času – v preteklosti.

Les v zeleni ograji

Bilo je lepega sončnega dne in vaški otroci smo se igrali na travniku v neposredni bližini naše hiše. Igrali smo se razne igrice, med njimi tudi »škarjice«. Da se je igra lahko začela, smo po tekočem besedilu izbrali, kdo bo prvi začel igro. Spomnim se dveh besedil. »An, ban, pet podgan, štiri miši, v uh me piši. Vija, vaja, ven!« in »Glejte vodico, kako se blešči! Kdor se ozira, po hrbtu dobi!« Igra se je začela. Moja mama pa me je skozi okno poklicala, da naj pridem domov. Lesa v ograji je bila precej velika in težka, jaz sem bila pa premajhna, da bi jo odprla. Prosila sem sosedovo dekle, da naj mi jo odpre. Ona pa mi je rekla: »Poklekni in z rokami prosi, da ti odprem!« Pokleknila sem in s prosečimi rokami prosila, naj mi odpre les. To je videla moja mama in je bila zelo huda na sosedovo dekle.

Praznik Sv. Miklavža

Otroci smo bili navajeni, da smo na miklavžev večer položili peharje na mizo v sobi, da nam dobri stari Miklavž prinese darilca. Bilo je leto 1932. Hodila sem v drugi razred. V peharju je bilo poleg bonbonov in sadja še presenečenje. Bile so knjigice – pravljice. To so bile moje prve knjige, ki sem jih dobila v življenju. Dobro se spominjam knjige pisatelja Josipa Ribičiča »Miklavževa noč«, druga je bila knjigica od Bogomirja Magajne »Brkonja Čeljustnik«, tretja mala knjižica je bila »Tone Palčič«, vendar se pisatelja ne spomnim.

Medalja

Nisem še hodila v šolo. Doma je bilo vse v nekem pričakovanju. Otroci smo dobili nove obleke in čevlje. Vsi smo bili lepo oblečeni. Oče je rekel: »V nedeljo gremo vsi v Krško!« Vesela sem bila lepe obleke, čevljev in da se bomo peljali z zapravlživčkom.

Pripeljali smo se v Krško in oče je dal konja pri gostilni v hlev. Vsi smo šli z očetom na tako imenovano sejmišče. Na sejmišče je prišlo veliko ljudi, ki so se pozdravljali in rokovali. »Plehmuzika« (gasilska godba) je igrala vesele koračnice. To godbo je vodil znani krški obrtnik gospod Černetič. Na pripravljeni višji oder je vstopil gospod župan in govoril. Poklical je nekaj moških in približali so se mu. Med njimi je bil tudi naš ata. Vsi so dobili zvitek papirja in nekaj v mali škatljici. Kot otroku mi je bilo to dogajanje tuje. Po slovesnosti smo se odpeljali domov. Oče je dal konja v hlev, prišel v hišo in nas je vse poklical ter nam dejal: »Glejte, to sem danes dobil!« Zvitek – rolan papir je previdno odprl, da se ne bi poškodoval in ga položil na mizo. Počasi in previdno je odprl škatljico. Iz nje je oče vzel velik kovanec, ki mu je bila pripeta mala zastavica in nadaljeval. »To je zlata medalja in diploma napisana v cirilici!« Očeta je odlikoval z zlato medalijo kralj Jugoslavije Aleksander I. Karadjordjevič z utemeljitvijo: »Za gradžanske zasluge« 30. jun 1930. (Medalja in diploma sta last avtorice spisa.)

Sklep

Napisala sem nekaj spominov iz mojega predšolskega in osnovnošolskega življenja in o brezskrbnem življenju v mojem otroštvu na vasi. Hotela sem prikazati, kako podeželski otrok širi svoje znanje in spoznava življenje in to ne samo v šolskih klopeh, ampak tudi zunaj šole. Okolica in narava nudita bogato pot v življenje. Pomembno je, da so imeli starši pravilen odnos do narave in obstoječega sveta. To je rodilo dober sad.

V življenju sem si velikokrat ob raznih priložnostih rekla: »V mladosti si nabirajmo lepe spomine za starost!« Vse to sem napisala v spomin na mlada leta. Mojim učiteljem, vzgojiteljem in mojim staršem, ki so me popeljali v svet življenja – iskrena hvala.

Če bi bila moja življenjska pot izbirna, ponovljiva, bi izbrala isto pot.

Mirjana Junc*

Spomini na osnovno šolo na Jesenicah (1951/52–1959/60)

Memories of the primary school in Jesenice (1951/52–1959/60)

Leta 1950 smo se iz Vršca preselili na Jesenice. Oče je bil carinski inšpektor. Selili smo se z vlakom, kjer smo dobili ošpice. Stanovanje smo imeli v prvem nadstropju Kogojeve vile nasproti železniške postaje. Prvih deset dni smo spali na tleh in sicer na zimskih plaščih carinske uniforme. Prvo leto nisem obiskovala šole, ker sem se želela naučiti slovenskega jezika, kar mi je tudi uspelo.

Spominjam se, kako smo vsako pomlad čakali na železniški postaji vlake, ki so vozili izseljene družine iz tujine v Slovenijo, te družine pa so nam vedno skozi okno metale bonbone in čokolade. Leta 1952/53 je na Jesenicah zapadlo tri metre snega. Zaradi tega se je podrla železniška hala, pri čemer je osem ljudi izgubilo življenje. Takrat sem obiskovala drugi razred osnovne šole. Tja sem rada hodila. Imela sem veliko prijateljic. Šola je bila visoka, imela je lepo dvorišče in bila je umazana od železarniškega prahu. Tretji razred osnovne šole sem ponavljala in sicer zaradi naslednjih predmetov: slovenski jezik, prirodopis, računstvo, geometrija in pisanje. Četrti razred sem opravila z dobrim uspehom. Tisto leto sem prvič dobila darilo dedka mraza. Peti razred nižje gimnazije sem obiskovala v novo zgrajeni šoli Prežihovega Voranca na Jesenicah. Ta šola je bila zelo lepa, imela je nove klopi, stole, table. Učitelji so bili zelo prijazni, s sošolci smo se imeli radi. Bili smo kakor ena velika družina. Spominjam se, da smo pri biologiji nabirali domača zelišča (lapuh, bela deteljica, arnika) in jih sušili za tovarno Lek. Rada sem risala in pela v pevskem zboru. Pozimi smo se sankali po cesti na Golico, spomladi smo tam nabirali narcise. Zvečer smo v Kurji vasi pod Mežaklo gledali hokejske tekme. Med počitnicami smo igrali namizni tenis, v bunkerju na Mesarski plani smo pekli žabe. Nabirali smo jurčke in maline. S starši smo odhajali na morje in sicer v Kordun k stari mami ali pa na slovensko obalo. Za športne dneve smo odhajali z vlakom v Planico gledat smučarske skoke. Spominjam se prve zmage Jeseničanov v hokeju v Beogradu – takrat sem bila v sedmem razredu osemletke – šola je imela prost dan. Zbrali smo se pred železniško postajo, godba je igrala na pihala, zmagovalce pa ljudje od veselja nosili na ramenih. Rada sem imela hokej, smučarske skoke, ter zimo in zimsko pokrajino.

* upokojena učiteljica, Jesenice.

Drugi razred osnovne šole na Jesenicah l. 1952/53. (Fotografija last avtorice)

Čeprav smo imeli doma sadovnjak, smo sadje rabutali pri sosedu. Za konec šolskega leta smo v rastlinjaku nad Mesarjevo plano kradli rože in jih podarjali učiteljem. Bili smo polni muh.

Po končani osnovni šoli leta 1959/60 smo z denarjem od nabiranja zelišč za tovarno Lek odšli za deset dni na morje na otok Borik pri Zadru. Ena sošolka je dobila morsko bolezen.

S sošolko Vladimiro Sever sva se vpisali na Učiteljske v Ljubljani.

Slavica Pavlič*

Jubileji šol v letu 2007

School anniversaries in 2007

Izvleček

Vsakoletne objave o jubilejih šol želijo šolam in krajanom sporočiti začetek poučevanja v navedenem kraju. Veliko šol praznuje visoko obletnico delovanja, nekatere od začetka zasilnega pouka, ki so jih po nekaj letih razširili v eno ali večrazrednic. Nekatere, največkrat mežnarije, so zaradi objektivnih razlogov tudi za krajši čas prenehale zaradi požara ali dotrajanih prostorov. Podatki o navedenih šolah so povzeti po mapah šol, ki jih hrani dokumentacijska zbirka Slovenskega šolskega muzeja. O delovanju objavljenih šol je navedena tudi ustrezna literatura, če je obstajala.

Abstract

By announcing school anniversaries each year, we wish to inform schools and local people of the beginnings of organised education in their towns and villages. Many schools celebrate significant anniversaries, some of which date back to the first makeshift classes which after a few years were extended into one- or multiple-year schools. Some schools – usually those in sextons' houses – had to close down temporarily due to a fire or the poor condition of the premises. Data on schools was derived from school files kept in the School Museum's documentary collection. Existing references about the mentioned schools are also listed.

Ob ukinjanju nekaterih podružničnih šol, kjer je premajhno število šoloobveznih otrok in vključevanju v večje šole, se je število šol zmanjšalo. Kljub preverjanju o delovanju jubilejnih šol, je lahko med navedenimi tudi taka šola, ki je prenehala delovati ali šola, ki sem jo spregledala. Vse popravke, dopolnila in iskanje nadaljnjih podatkov o šolah dobite v dokumentaciji Slovenskega šolskega muzeja.

Po pregledu nekaterih šol v Prekmurju, ki naj bi letos praznovale visok jubilej, zasledimo prva poročila o prekmurskem šolstvu v zapisnikih protestantskih in katoliških verskih vizitacij. Franc Gumilar v obdobju od druge polovice 16. do konca 18. stoletja, navaja zapisnik protestantske cerkvene vizitacije za leto 1627, kjer poroča, da so v tem letu delovale šole v Murski Soboti, Martjancih, Rogaševcih, Tišini in Gradu. Pouk naj bi trajal štiri leta. Toda navedeni podatki ne dajejo slike nepretrganega

* prof. zgod., muzejska svetovalka, ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja v pokoju, Ljubljana.

delovanja navedenih šol in tudi ne prave slike o prekmurskem šolstvu, vendar pa ugotavljajo, da so v 17. stoletju obstajale »farne šole«. Po tem podatku bi navedene šole praznovale visok jubilej, kar pa ne moremo zanesljivo trditi. V knjigi B. Horvata in M. Kokolja, Prekmursko šolstvo, so navedeni različni podatki.

Tržič – 1587

V izvlečku šolske kronike beremo, da je »iz različnih virov razvidno«, da je bila v Tržiču šola že v 16. stoletju. Učitelj Janez Stattler je podpisan kot priča pri neki kupni pogodbi. Sledil mu je Blaž Pilko »ludi magister« leta 1610. Iz cerkvenega računa je razvidno, da je župnik med računi navedel sredstva za popravilo šole. V letih 1732 do 1782 je kar 50 let poučeval Anton Raab. Sledil mu je Alojzij Mohr, ki je imel spričevalo ljubljanske normalke. Leta 1807 je župnik Valentin Prešern dosegel, da so tržiško enorazrednico razširili v dvorazrednico. Leta 1811 je požar uničil skoraj ves Tržič, tako, da so naslednje leto pričeli s poukom v najetih prostorih v grajski hiši, ki jo je dal na razpolago tržiški graščak grof Radetzki. Od 1818 do 1859 je poučeval Jakob Pegarc,

Šolska stavba v Tržiču, zgrajena l. 1896. (SŠM, fototeka)

odlikovan s srebrnim zaslužnim križcem. Tu je poučeval tudi mladinski pisatelj Ivan Tomšič. Leta 1879 je za nadučitelja glavne šole imenovan Josip Kragl. Šele leta 1881 je tržiška občina kupila hišo, v kateri so uredili primerne prostore. Leta 1888 so šolo razdelili v štirirazredno deško in dvorazredno dekliško. Leta 1896 so zgradili novo stavbo za deško šolo.

(SŠM – mapa šole; V. Kragl, Zgodovinski drobci župnije Tržič, Tržič 1936, str. 227; Letna poročila tržiške osnovne šole od 1861)

Škofja Loka – 1627

V listinah križniškega reda v Ljubljani je podatek, da je bil že leta 1271 v Loki učitelj Volflin – scolasticus, redovnik, ki je pripravljajl učence za bogoslužje. Župnijska šola je omenjena tudi v 14. stoletju, a ni točnih podatkov o šoli in učitelju vse do leta 1627. Tega leta so ustanovili trivialno šolo in dobili prostore v hiši, ki jo je dal sezidati starološki graščak Mihael Papler. Na obnovljeni stavbi, je napis »v čast božjo, domovini in mladini v blagor«. Ob ustanovitvi je šola imela dva oddelka, tretji oddelek so imeli v zasebni hiši. Leta 1825 je škofjeloška trivialka postala glavna šola, do leta 1855 so imeli pouk še vedno v zasebni hiši. Učitelj Blaž Navoda je na šoli poučeval 37 let in se je ukvarjal tudi s pesništvom. Za njim pa je 54 let vzgajal šolsko mladino Jože Kramer. Sledili so učitelji Martin Marek, Franc Cvek, Franc Adamič, Jože Podobnik, Andrej Praprotnik in drugi. Zasebno dekliško šolo v uršulinskem samostanu so odprli leta 1782.

(SŠM – mapa šole; F. Ostanek, Pomen šolskih kronik za zgodovino šolstva, Kronika 1953, str. 180; J. Jamar – Legat, Začetki loškega šolstva, Loški razgledi XV, 1968, str. 66; F. Planina, Znamenitosti Škofje Loke, Loški razgledi II, 1955, str. 116)

Ptujska gora – 1677

Matej Slekovec je v cerkvenem arhivu našel podatke o prvem učitelju Jakobu Giglerju, ki je bil župan in učitelj, poučeval je leta 1677 in 1678. Šola na Ptujski gori je zanimiva po učiteljski družini Gigler, ki je po matičnih knjigah dala vrsto učiteljev od 1677 do 1819. Na eni sami šoli so potomci ene rodbine poučevali skoraj 150 let. Pouk so imeli do leta 1832 v posebni učilnici. Leta 1879 so zgradili novo šolo z eno učilnico in učiteljskim stanovanjem. Leta 1881 so šolo razširili v dvo -, 1900 v tri – in 1913 v štirirazrednico.

(SŠM – mapa šole; F. Ostanek, Pomen šolskih kronik za zgodovino šolstva, Kronika 1953, str. 182; Popotnik 1887, str. 87)

Ožbalt ob Dravi – 1727

Krajevni leksikon Slovenije navaja, da je v kraju delovala šola že leta 1727. Leta 1790 je kurat Jakob Peklar vodil zasebno šolo v župnišču do leta 1807. Od leta 1807 do 1810 ni bilo pouka. Tega leta pa je pričel poučevati mežnar Eberle v leseni kmečki hiši. Leta 1829 so pričeli z gradnjo nove šole in jo naslednje leto slovesno odprli. V novi šolski stavbi je poučeval učitelj Majhenič, leta 1848 pa učitelj Martin Pristernik do 1893. Vsi učitelji so do leta 1869 živeli od bire in postranskih zaslužkov. Leta 1870 so izvolili prvi šolski svet.

(SŠM – mapa šole; F. Lasbaher, Koroško šolstvo od preteklosti do sedanjosti, Slovenj Gradec 1996, str. 8)

Radlje ob Dravi – 1727

Kraj je prvotno imenovan Marenberg. S poukom so pričeli leta 1727, vendar je v tem letu pogorelo župnišče in šolsko poslopje. Pouk so imeli v zasebnih prostorih do leta 1738, ko so zgradili novo leseno mežnarijo. Od leta 1771 do 1806 je poučeval Jernej Ferbel, ki je opravljal še cerkovniško in organistovsko službo. V letih 1806 do 1812 so na mestu stare lesene mežnarije zgradili novo šolo. Leta 1830 so jo razširili v dvo-, 1871 v tri- in jo širili do leta 1914, ko postane šestrazredna. Leta 1939 so šolsko poslopje nadzidali.

(SŠM – mapa šole; F. Lasbaher, Koroško šolstvo od preteklosti do sedanjosti, Slovenj Gradec 1996, str. 8, 23)

Videm ob Ščavnici – 1767

Tega leta so pričeli z rednim poukom. Obiskovalo ga je 30 do 32 učencev, v leseni enonadstropni hiši z učiteljskim stanovanjem in dvema učilnicama. Leta 1784 je bilo v šolskem okolišu že 280 šoloobveznih otrok, zato so sezidali primerno velike šolske prostore. V župnijski kroniki je leta 1856 zapisal dekan dr. Lovro Vogrin, da je pouk pri Sv. Juriju v slovenskem jeziku. Učitelj je prejemal plačilo v naravi, letno 55 mernikov raznega žita, prostovoljno darilo v lanenem predivu. Šolnina je bila razdeljena v tri kategorije, otroci kmetov so plačali 40 krajcarjev, želarjev (kočarjev) 30 krajcarjev, viničarjev 20 krajcarjev, kar je pobiral sam učitelj, in le redko je bilo leto, da je prejel vso vsoto.

(SŠM – mapa šole; Arhiv SŠM – fasc. 92; Popotnik 1887, str. 38; F. Kovačič, Ljutomer, str. 293; 200 letnica šole Videm ob Ščavnici, 1967, 19 str.)

Šoštanj – 1777

Z zasilnim poukom so pričeli leta 1777 in je leta 1799 postala redna. Do leta 1807 so imeli prostore v leseni mežnariji, nato so se selili po zasebnih hišah do leta 1886. Tega leta so postavili novo šolsko stavbo s petimi učilnicami. Leta 1927 so k šoli dozidali prizidek s šestimi učilnicami. Vzporedno s to šolo je delovala šola za oddaljene učence v cerkveni hiši. Zasebna nemška šulferajnska šola je imela lastno poslopje, kjer so poučevali do leta 1918.

(SŠM – mapa šole; F. Hribernik, Mesto Šoštanj, str. 52)

Tolmin – 1777

S poukom so pričeli leta 1777 in jo leta 1831 razširili v dvorazrednico, leta 1855 v tri in 1880 v štirirazrednico. Do leta 1881 so poučevali v najetih prostorih.

(SŠM – mapa šole; J. Kragelj, Podrobno pisana Zgodovina tolminske šole v dokumentaciji SŠM; J. Apih Ustanovitev narodne šole na Slovenskem, LMS, 1894, str. 160)

Šentilj v Slovenskih Goricah – 1787

Prvi učitelj na novo ustanovljeni trivialki, Rajmund Lipuž je poučeval v mežnariji. Sledil mu je Čeh Tomaž Regholec, ki je bil leta 1793 izprašan za učitelja. Za njim je prišel na šolo Franc Nepal, ki je poučeval od 1810 do 1871. Od 1871 je vodstvo šole prevzel nadučitelj Karel Zorko in jo je vodil do leta 1899. Leta 1869 zgrajena nova šola z dvema učilnicama je leta 1882 razširjena v tri- 1888 v štiri- in 1904 v petrazrednico. Leta 1889 je nemško šolsko društvo ustanovilo svojo šolo, ki je leta 1901 dobila pravico javnosti in je delovala do leta 1918.

(SŠM – mapa šole; Šola ob meji v soncu in viharjih, Šentilj 1977, 89 str.; Popotnik 1887, str. 39; Koledar narodno obrambne družbe Sv. Cirila in Metoda 1940, str. 57; F. Ostanek, Pomen šolskih kronik za zgodovino šolstva, Kronika 1953, str. 182)

Prva šolska stavba v Šentilju v Slovenskih goricah, zgrajena l. 1787/88. (SŠM, fototeka)

Dob – 1787

»Šola v Dobu je bila ustanovljena leta 1787 kot enorazrednica: za območje celotne fare Dob. Bila je v starem župnišču. Na šoli so poučevali cerkovniki. Leta 1790 je ljubljanski stolni kapitelj predlagal, naj za poučevanje na šoli v Dobu sprejmejo v službo učitelja«. Moravški učitelj Marjan Grudner, sporoča, da so po kratki prekinitvi pričeli s poukom leta 1807. Leta 1810 je poučeval učitelj Jurij Pengov, ki je imel naslednje dohodke: od cerkve 8 goldinarjev, bire 62 goldinarjev, šolnine 6 goldinarjev, skupaj 76 goldinarjev letne plače. Pouk so imeli v najetih zasebnih prostorih. Leta 1822 so zgradili novo šolsko stavbo. Šele po sto letih delovanja so dobsko šolo razširili v dvorazrednico, 1919 v trirazrednico in 1924 v štirirazrednico. Drugo sodobno šolo so zgradili leta 1936.

Šolska stavba na Dobu, zgrajena l. 1936. (SŠM, fototeka)

(SŠM – mapa šole; Slovenski učitelj, letnik V, 1904, str. 154; S. Stražar, Kronika Doba, ob 750 letnici, Ljubljana 1979, str. 96)

Kapla na Kozjaku – 1807

S poukom v eni učilnici v mežnariji so pričeli leta 1807. Prvi učitelj je bil mežnar in organist Anton Haring (v mapi šole v rokopisu iz leta 1929 je zapisano ime prvega učitelja Anton Haring, v prepisu iz leta 1940 pa Anton Herzig). Leta 1816 je mežnarija pogorela, nato so imeli pouk v župnišču. Leta 1846 so zgradili novo šolo z učiteljskim stanovanjem in jo leta 1886 razširili v dvorazrednico. Naslednje leto so nadzidali nadstropje in jo leta 1908 razširili v tri- in 1914 v štirirazrednico.

(SŠM – mapa šole; F. Lasbaher, Koroško šolstvo od preteklosti do sedanjosti, Slovenj Gradec 1996, str. 10)

Planina pri Sevnici – 1817

Šola je tega leta ustanovljena kot enorazrednica v prostorih občinske hiše. Prvi učitelj je bil Jožef Kováč. Leta 1822 so zgradili prostorno enonadstropno stavbo s tremi učilnicami in upraviteljskim stanovanjem. Leta 1873 so jo razširili v dvo- in 1900 v trirazrednico.

(SŠM – mapa šole)

Šolska stavba na Planini pri Sevnici. Razglednica, odposlana v dvajsetih letih 20. stoletja. (SŠM, zbirka razglednic; obj. v: Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah, SŠM: Ljubljana 2006, str. 101)

Cerknica – 1827

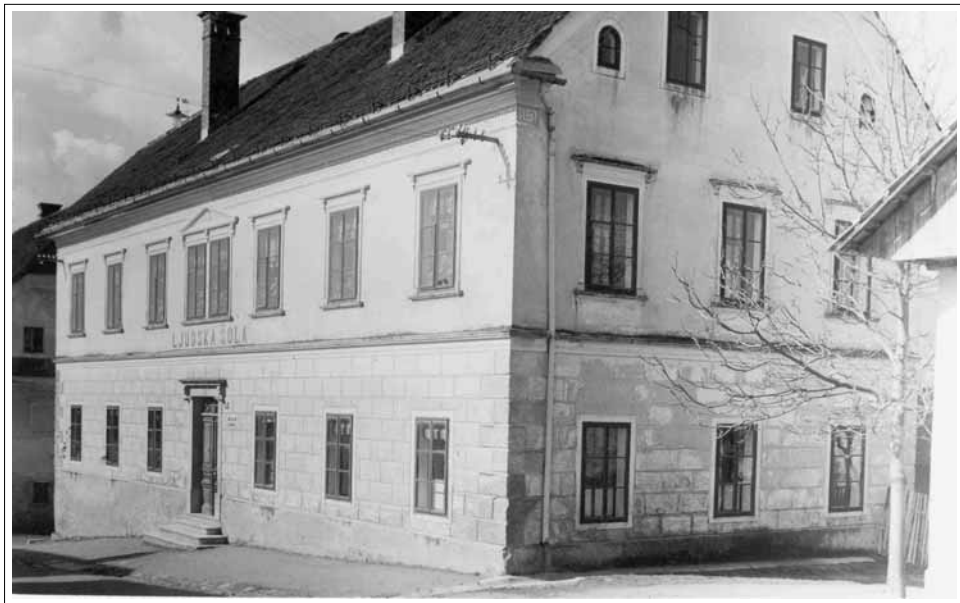
Z rednim poukom so leta 1827 pričeli na novoustanovljeni dvorazrednici. Iz izvlečka šolske kronike je razvidno, da so zasilni pouk imeli že v 17. stoletju. Leta 1878 so jo razširili v tri-, 1879 v štiri in 1920 v šestrazrednico. Prvotno so imeli pouk v kaplaniji, leta 1863 pa so sezidali novo šolo in ji 1887 nadzidali prvo nadstropje.

(SŠM – mapa šole; Logaško okrajno glavarstvo 1889, str. 10)

Cezanjevci – 1827

S poukom so pričeli v pritlični s slamo kriti hiši, ki so jo kasneje prezidali in jo razširili v dvorazrednico. Prvi učitelj Kristijan Muhling, je poučeval od 1827 do 1832, sledil mu je Vanek Vaclav do 1837 nato Andrej Vuličnjak do 1840, Jakob Adamič do 1859. Navedeni so učitelji, ki so poučevali na šoli do leta 1918. Leta 1881 so šolo razširili v dvo-, 1893 v tri in 1894 v štirirazrednico.

(SŠM – mapa šole; F. Kovačič, Ljutomer, 1926, str. 113; A. Kosi, Ljudsko šolstvo v ptujskem in ljutomerskem političnem okraju od 1875 do 1895, Popotnik 1895, str. 183)

Šolska stavba v Cerkljani, zgrajena 1863., nadzidana pa 1887. leta. (SŠM, fototeka)

Šola v Cezanjevcih pri Ljutomeru. Razglednica, odposlana l. 1938. (SŠM, zbirka razglednic; obj. v: Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah, SŠM: Ljubljana 2006, str. 84)

Griže – 1837

Tega leta ustanovljena nedeljska šola je naslednje leto razširjena v trivialko, ki je delovala do leta 1869. Prvi učitelj, Sebastijan Berna, za njim pride na šolo Franc Kovač in nato Valentin Glinšek. Leta 1858 je imela največ učencev 311. Prvotni pouk so imeli v cerkovnikovi hiši, naslednje leto so se preselili v novozgrajeno šolo z učiteljskim stanovanjem. Leta 1878 so jo razširili v dvo-, 1894 v štiri- in 1912 v petrazrednico. Leta 1886 so šolo prezidali in povečali za eno nadstropje in leta 1894 zgradili še prizidek. V izpisku šolske kronike so od leta 1837 do 1934 podrobno popisani učitelji in število učencev.

(SŠM – mapa šole; R. Vrečar, Savinjska dolina, Žalec 1930, str. 80; 130 let osnovne šole v Grižah, Celje 1969)

Črnuče – 1847

S poukom so pričeli v novozgrajeni šolski stavbi. Novičar je zapisal, da so ljudomili graščaki prispevali k gradnji nove šole. »Črnuška šola je zopet pokazala, da se še dajo šole po kmetih napraviti, če se le mož najde, ki ima pravo ljubezen do človeškega naroda v sercu.« Novo sodobno šolo so dobili v šolskem letu 1937/38.

(SŠM – mapa šole; Novice 1846, str. 175)

Žiče – 1847

V zasebnih hišah so poučevali vse od ustanovitve leta 1847 do leta 1901, ko so zgradili novo šolo in je leta 1927 postala trirazredna.

(SŠM – mapa šole)

Šolska stavba z vrtom v Žičah, zgrajena l. 1901. (SŠM, fototeka)

Sava – 1857

Z zasilnim poukom so pričeli leta 1857. Šoloobvezne otroke je poučeval Franc Gobec do leta 1872. Pouk so imeli v cerkovnikovi hiši. Do leta 1904 je bila zasilna, tega leta postane redna enorazrednica. Naslednje leto zgradijo novo šolo in jo leta 1939 razširijo v dvorazrednico. Najdlje je poučevala na šoli učiteljica Angelina Lahotnik od 1914 do 1939.

(SŠM – mapa šole)

Šolska stavba na Savi pri Litiji, l. 1908, s šolskim vrtom. (SŠM, fototeka)

Stranice – 1857

Prvi učitelj, absolvent učiteljskega študija Anton Arzenšek, z letno plačo 200 goldinarjev, je v mežnariji poučeval 42 učencev. Leta 1891 so šolo razširili v dvorazrednico in učitelja Arzenška imenovali za nadučitelja, ki je na šoli poučeval do leta 1900, torej 43 let. Za nadučitelja so leta 1903 k šoli dozidali stanovanje. Šolo so širili do leta 1939, ko postane štirirazredna.

(SŠM – mapa šole)

Šmartno v Tuhinju – 1857

Z rednim poukom so pričeli leta 1857 v najetih prostorih vse do leta 1891, ko so zgradili novo šolsko stavbo z eno učilnico in učiteljskim stanovanjem.

(SŠM – mapa šole)

Unec – 1857

Z rednim poukom pričeli leta 1857 v zasebnih prostorih. Novo šolo so dobili leta 1864. Tega leta je poučeval učitelj Albin Hofbauer. Leta 1883 so šolo razširili v dvo- in 1921 v trirazrednico.

(SŠM – mapa šole; Logaško okrajno glavarstvo, Logatec 1889, str. 88)

Šolska stavba na Uncu, zgrajena l. 1864, renovirana l. 1895. (SŠM, fototeka)

Zgornji Tuhinj – 1857

Z rednim poukom so pričeli v prezidanem župnijskem hlevu. Prvemu učitelju Janezu Uršiču je leta 1885 sledil Josip Bizilj in leta 1895 učitelj Feliks Malenšek. Leta 1902, ko so zgradili novo šolo, so jo razširili v dvorazrednico. Na šolo je tega leta prišla prva učiteljica Pavla Rus.

(SŠM – mapa šole)

Mavčiče – 1867

Pouk so imeli predvsem pozimi po različnih kmečkih hišah. Leta 1873 so na mestu stare mežnarije zgradili novo šolo. Tega leta je prišel na šolo učitelj Frančišek Petrič. Leta 1914 so šolo razširili v dvo- in 1936 v trirazrednico.

(SŠM – mapa šole)

Šebrelje – 1867

Z zasilnim poukom so pričeli na pobudo župnika Andreja Kacina ob nedeljah v župnišču. Kacinov naslednik pa je leta 1875 uvedel bolj redni pouk in učence razde-

lil v dva razreda. Leta 1901 je prišel na šolo prvi poklicni učitelj Franc Peternelj. Leta 1913 so gradili šolsko poslopje. Leta 1940/41 šolo razširijo v dvorazrednico.

(SŠM – mapa šole; Idrijski razgledi XII, št. 1, str. 73; Idrijski razgledi 23/85, 1985, str. 44, 48, 56; Arhiv NOB fasc. 9 in fasc. 18 v SŠM; Kronika osnovne šole v Šebreljah)

Šolska stavba v Šebreljah, zgrajena l. 1913, s šolskim vrtom. (SŠM, fototeka)

Žalna – 1867

Leta 1867 so pričeli z rednim poukom na novoustanovljeni in novozgrajeni šoli. Prvi učitelj Jožef Jeromen je poučeval do leta 1869. Število učencev je hitro naraščalo, tako da je bilo to leto na šoli 170 učencev. Leta 1869 pride na šolo Matej Kračman, ki je poučeval do leta 1889, ko je prišel na šolo učitelj Jožef Svetina in poučeval do leta 1914. Leta 1908 so slovesno odprli novo šolo in učence pogostili s klobaso, kruhom in vinom. Naslednje leto so šolo razširili v dvorazrednico, leta 1921 v tri- 1934 v štiri- in 1937 v petrazrednico.

(SŠM – mapa šole)

Bočna – 1877

V novoustanovljeni in prezidani hiši za šolske namene je pričel s poučevanjem prvi učitelj Anton Sket, ki je poučeval le dve leti, sledil mu je Matevž Dedič, ki je poučeval do leta 1910. Na šoli je ženska ročna dela poučevala Josipina Pavlič polnih 41 let, od 1879 do 1922. Od leta 1877 do 1903 je delovala enorazrednica, od leta 1903 do 1930 dvorazrednica. Tega leta so zgradili novo šolo in šolo razširili v trirazrednico.

(SŠM – mapa šole)

Litija – 1877

Leta 1877 so pričeli s poukom v novozgrajeni šoli, ki so jo zgradili na pobudo litijskega notarja Luka Svetca. Prva učitelja sta bila Franc Slana in Bernard Andoljšek. Leta 1912 so zgradili novo enonadstropno šolo s šestimi učilnicami. Od leta 1913, ko postane litijska šola trirazredna, so jo širili do leta 1922. Za šolo je skrbel krajevni šolski odbor. Ob 100 letnici šole so na Graški Dobravi slovesno odprli novo šolo.

(SŠM – mapa šole)

Topol – 1877

V zasilni šoli so poučevali duhovniki v župnišču. Med nemško okupacijo leta 1941 so Nemci izgnali župnika in učitelja Andreja Pavlina, za njim so poučevali nemški učitelji. Po vrnitvi iz izgnanstva je župnik Pavlin pričel s poukom, vendar ni dobil dekreta za poučevanje. Leta 1946 je na njegovo mesto prišla učiteljica Berta Eker. Navedene podatke je leta 1946 v izvlečku šolske kronike zapisala učiteljica in šolska upraviteljica Berta Eker.

(SŠM – mapa šole)

Trzin – 1887

V letu 1886 zgrajeni šolski stavbi so naslednje leto pričeli s poukom. Gradnjo šole sta podprli deželna vlada s 400 goldinarji in kranjska hranilnica s 300 goldinarji. Veliko vsoto je podaril domači župnik Martin Narobe in mengeški župnik Ivan Zorec. Največji dobrotnik šole je bil baron Lichtenberg iz gradu Jablje, ki je v denarju in naturalijah največ prispeval za šolo in bil 25 let krajevni šolski nadzornik. Učitelj Luka Blejec je na šoli poučeval 32 let, učiteljica Julijana Kranjančič pa 28 let. Leta 1908 so stavbo dvignili za eno nadstropje in šolo razširili v dvorazrednico., leta 1926 pa v trirazrednico.

(SŠM – mapa šole; UT 1886, str. 368; UT 1887, str. 60; Alojz Intihar, Zlati jubilej trzinske šole, UT 1937/38, št. 3, str. 5)

Črni vrh nad Polhovim Gradcem – 1897

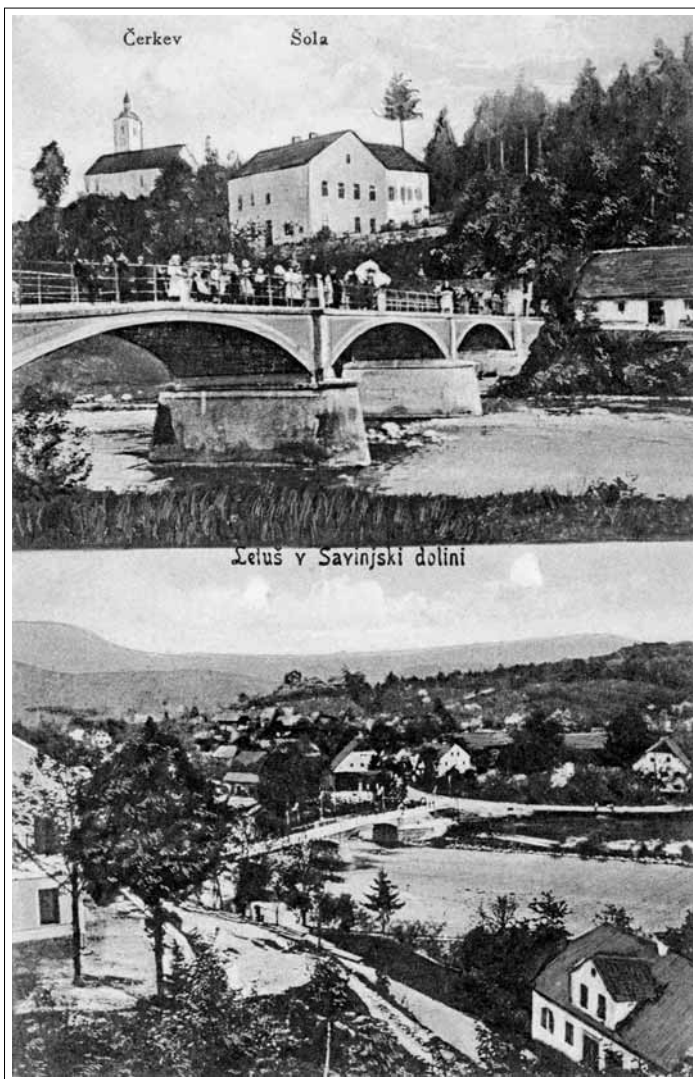
Zasilno šolo v kraju so odprli 14. novembra 1897. Pouk so imeli v mežnariji. Do leta 1937 so poučevali tukajšnji župniki. Leta 1936 je prišla na šolo učiteljica Ida Lomšek. Število otrok je naraslo na 141 in je bilo preveliko za učiteljico in eno učilnico. Leta 1938 so zgradili novo šolo s tremi učilnicami.

(SŠM – mapa šole)

Letuš – 1897

Osnovno šolo v kraju so zahtevali prebivalci vasi Letuš in Podgorja, kar so dosegli kljub mnogim nasprotovanjem. S poukom so pričeli 4. novembra 1897 v zasebni hiši. Prvi učitelj Karel Maršič je poučeval 88 učencev. Ženska ročna dela je poučevala

učiteljica Ana Sluga. Leta 1902 so zgradili novo šolo in jo razširili v dvorazrednico, ko je na šolo prišla učiteljica Julka Miklič. Leta 1912 je vodstvo šole prevzel Pavel Flere. (SŠM – mapa šole; R. Vrečar, Savinjska dolina, Žalec 1930, str. 49)

Šola v Letušu v Savinjski dolini. Razglednica, odposlana l. 1919. (SŠM, zbirka razglednic; obj. v: Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah, SŠM: Ljubljana 2006, str. 92)

Reka na Pohorju – 1897

Z rednim poukom so pričeli v novozgrajeni šoli z dvema učilnicama. Prvi nadučitelj je bil Konrad Majevšek, prva učiteljica Marija Lukmar. Leta 1932 so šolo razširili v tri- in 1938 v štirirazrednico.

(SŠM – mapa šole)

Vsakoletni jubileji šol nas spominjajo na leta, ko so posamezniki laiki, duhovniki ali šolske oblasti želeli v posameznih krajih ustanoviti, če že ni mogoče redno, pa vsaj zasilno šolo in s tem dati šoloobveznim otrokom osnovno izobrazbo v branju, pisanju in računanju.

Veliko šol, ki so bile ustanovljene pred sto in več leti, žal sedaj ne deluje več. Šola in učitelj sta bila v davnih časih v oddaljenih krajih in vaseh središče izobrazbe, ne samo za šolarje, ampak tudi za krajane. Podatki o navedenih šolah so povzeti po mapah šol, ki jih hrani dokumentacijska zbirka Slovenskega šolskega muzeja.

*Zusammenfassung****Schuljubiläen im Jahre 2007***

Slavica Pavlič

Die alljährlichen Veröffentlichungen der Schuljubiläen haben die Absicht, den Schulen und Ortsbewohnern über die Anfänge des Unterrichtens in einem bestimmten Ort zu informieren. Viele Schulen feiern ein hohes Jubiläum ihrer Wirkung, einige seit den Anfängen des provisorischen Unterrichts, als sie nach einigen Jahren zu ein- oder mehrklassigen Schulen erweitert wurden. Einige, zumeist Mesnereien, wurden aus objektiven Gründen für einen kürzeren Zeitraum, wegen Brandes oder ausgedienter Räume, aufgelöst. Die Angaben über die erwähnten Schulen sind nach Mappen zusammengefasst, die in der Dokumentationssammlung des Slowenischen Schulmuseums aufbewahrt werden. Über die Wirkung der veröffentlichten Schulen wird auch, falls vorhanden, maßgebliche Literatur angegeben.

Mladen Tancer*

Pedagoški profil prof. dr. Martina Kramarja

The educational profile of Prof. Dr. Martin Kramar

V prekmurskem svetu, v zaselku Ložič pri Hotizi, je bil 8. septembra 1945 rojen profesor doktor Martin Kramar. Lepa, otroško bogata, igriva in razgibana mladost mu je tekla v veliki petnajstčlanski kmečki družini, ki se je preživljala s trdim delom na majhni kmetiji. Na nekem mestu je čuteče in spominsko spoštljivo zapisal, da sta starša bila ljubeča, dobra, pokončna, poštena, zelo delavna in skrbna človeka, ki sta vse, kar je številna družina potrebovala, ustvarila s svojim delom in preudarnim ravnanjem. V tako številni družinski skupnosti so tudi otroci morali veliko in trdo delati že od zgodnjih let naprej, kar pa jih je usposabljal in utrjevalo za kasnejše samostojno življenje. Že v rani mladosti so otroci Kramarjevega rodu spoznavali, da se jim lepa in varna prihodnost obeta le s poštenim in vztrajnim delom. To dragoceno domačo izvirno delovno izkušnjo, življenjsko spoznanje in vrednostno popotnico v areno življenja je profesor Kramar v sebi ohranil in dosledno uveljavljal v svojem bogato razgibanem življenju; postalo in ostalo mu je prvinsko, neodtujljivo in trajno asimilirano življenjsko vodilo.

V širšem hotiškem okolju, v objemu šumečih jelševih logov, na obrežjih Murinih mrtvic, pisanih travnikov in skrbno obdelanih njiv mu je zorelo njegovo otroštvo in dozorevalo rano mladeništvo. Že kot otrok in mladenič je z bistrim opazovanjem in kritičnim razumskim dojemanjem spoznaval in odkrival zakonitosti obdajajočega sveta in realne medčloveške odnose močno sproletarizirane prekmurske vaše srenje in širše dólinske okolice. Vpikal je prekmurski svet in njegove ljudi v vsej barvitosti, v vseh bivanjskih otenkih in mnogoterih medčloveških razsežnostih. Ta, zanj značilna žlahtnopoetična vezanost na prekmurski svet, ga napolnjuje in spremlja vse življenje; prav v zadnjih letih prihaja vse bolj in bolj na površje njegove intimne.

Mladostna uka žeja ga je gnala in zvabila v širni in bogato pisani svet učenosti. Mnoga žlahtna védenja, znanja in modrosti je vsrkaval, širil, poglobljal in kritično odbiral sprva v domači osnovni šoli v Hotizi, nato v osnovni šoli Velika Polana, na učiteljišču v Murski Soboti, na Pedagoški akademiji v Mariboru, na Filozofski fakulteti v Ljubljani in na Filozofski fakulteti vseučilišča v Zagrebu. Za tiste čase že kar solidno osnovno učiteljsko izobrazbo je nadgradil z višjo izobrazbo razrednega učitelja, nato je nadaljeval študije pedagogike in jih podiplomsko poglobil ter razširil z magisterijem

* mag. pedagoških znanosti, višji predavatelj v pokoju, Pedagoška fakulteta v Mariboru.

(1977: *Učenci subjekti vzgoje v sodobni osnovni šoli*) in doktoratom (1988: *Odnosi v vzgojnem procesu v funkciji razvoja učencev v subjekte vzgoje*).

Iz vrst učiteljev, ki so se izšolali na novoustanovljenem učiteljišču v Murski Soboti, ki je uspešno delovalo le nekaj povojnih let, ko je bilo največje pomanjkanje učiteljev na osnovnih šolah v Pomurju, so trije postali kasneje doktorji znanosti, med njimi kot drugi Kramar doktor pedagoških znanosti.

Po maturi (1965) se je zaposlil kot razredni učitelj na osnovni šoli France Prešeren v Črenšovcih, kjer je poleg razrednega pouka poučeval še matematiko in fiziko na predmetni stopnji. Po končanem študiju pedagogike je dve leti (1974–1976) delal kot šolski pedagog na osnovni šoli Drago Lugarič v Lendavi (sedaj Prva dvojezična šola Lendava).

Od leta 1976 dalje je stalno zaposlen na Pedagoški akademiji oziroma Pedagoški fakulteti v Mariboru. V nazivu izredni profesor je nosilec in izvajalec predmeta didaktika na vseh dodiplomskih in podiplomskih univerzitetnih študijskih programih Pedagoške fakultete v Mariboru. Med delom na Pedagoški fakulteti v Mariboru je bil dvakrat prodekan fakultete in predstojnik oddelka za pedagogiko, psihologijo in didaktiko. Kot predstojnik oddelka je prispeval pomemben delež k strokovni in znanstveni rasti mariborske Pedagoške fakultete, še zlasti v oblikovanju univerzitetnih programov dodiplomskega in podiplomskega študija pedagogike na tej pedagoški ustanovi. Prenovil oziroma izpopolnil je izobraževalni program za pridobitev pedagoške in pedagoško andragoške izobrazbe ter vodil pripravo in sodeloval v realizaciji programa osnove visokošolske didaktike za didaktično izobraževanje in izpopolnjevanje visokošolskih pedagoških delavcev na univerzi v Mariboru.

V obeh pomembnih funkcijah – kot prodekan in predstojnik oddelka – je ustvarjalno prispeval k rasti in oblikovanju posodabljanja študijskega procesa, k dograjevanju koncepta izobraževanja pedagoških kadrov in k pedagoškemu profiliranju Pedagoške fakultete v Mariboru. Nemalokrat se je moral spoprijemati z velikimi težavami in premagovati odpore, ki so inertno preprečevali nastajanje in uveljavljanje novih, boljših in vrednejših pedagoških hotenj. Seveda je dr. Kramar na Pedagoški fakulteti v vsem tem času opravljal še vrsto pomembnih in odgovornih funkcij, v katerih je prišla do polnega izraza njegova strokovnost in disciplinirana predanost delu. V to je dr. Kramar vložil veliko življenjske energije, znanja in njemu lastne vztrajnosti. Kronist razvoja Pedagoške akademije v Mariboru in njenega preraščanja v Pedagoško fakulteto ne bo mogel mimo njegovega imena, saj je, ob še nekaterih zavzetih sodelavcih, pustil vidne in trajne sledi ter velik delež pri organizacijskem, strokovnem in znanstvenem dvigu tega pedagoškega zavoda in njegovem celovitem uveljavljanju v slovenskem, bivšem jugoslovanskem in širšem srednjeevropskem prostoru.

Znanstveno raziskovalno delo dr. Kramarja je usmerjeno predvsem na temeljna vprašanja sodobne didaktike, kakršna so: konceptualne didaktične značilnosti vzgojno-izobraževalnega procesa, didaktični sistemi, učne metode, načrtovanje in priprava učnega procesa, didaktična analiza in vrednotenje vzgojno-izobraževalnega dela ter razvoj kakovosti izobraževanja. V ospredju tega zanimanja je poudarjena

antropološko-pedagoška konotacija položaja in vloge učencev v dialektično soodvisnem učnem procesu.

Pedagoško delo dr. Kramarja je cenjeno na fakulteti kot tudi zunaj nje v širšem slovenskem prostoru. Študijski proces sprotno aktualizira in pri tem upošteva sodobno pedagoško doktrino tako domačo kot tujo, še zlasti na področju didaktike. Njegovo izvajanje študijskega procesa je temeljito in na znanstvenih podlagah. Sam nenehno proučuje in raziskuje mnoga temeljna vprašanja sodobne vzgoje in izobraževanja, a izsledke vnaša v študijski proces in jih diseminira v pedagoškem znanstvenem tisku in na strokovno-znanstvenih simpozijih doma in v tujini. Je odgovoren, zavzet in vodljiv mentor mnogim diplomantom, več magistrantom in (so)mentor doktorantom.

Dr. Kramar svoje pedagoške dejavnosti ni zamejil med stene Pedagoške fakultete, marveč je in še aktivno deluje zunaj matične ustanove. Iz obilice njegovih dejavnosti omenimo le nekatere pomembnejše. Kot zunanji predavatelj že vrsto let sodeluje v Šoli za ravnatelje. Sodeloval je v poveljniško-štabni šoli pri Ministrstvu za obrambo R Slovenije pri oblikovanju programa izobraževanja častnikov slovenske vojske in je nosilec in izvajalec predmeta Vojaška didaktika. V študijskem letu 2000/2001 in še kasneje je predaval v podiplomskem magistrskem študiju pedagogike na Filozofski fakulteti v Zagrebu. Od leta 1997 dalje je konzulent in izvedenec za razredni pouk pri šolski inšpekciji oziroma inšpektoratu R Slovenije za šolstvo in šport. Bil je član Strokovnega sveta R Slovenije za vzgojo in izobraževanje; pri Zavodu za šolstvo in šport R Slovenije je sodeloval pri več projektih in v izvajanju programov strokovnega izpopolnjevanja; bil član Nacionalne komisije za uvajanje in spremljanje novosti in programov v vzgoji in izobraževanju pri Ministrstvu za šolstvo in šport R Slovenije; bil član Sveta za evalvacijo prenove vzgoje in izobraževanja pri Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport R Slovenije; je član Komisije za humanistično-družboslovne vede in izobraževanje pri Svetu za visoko šolstvo R Slovenije; bil član upravnega odbora Univerze v Mariboru. Več let je bil član uredniškega odbora revije Sodobna pedagogika, od leta 1992 je član uredniškega odbora revije za predšolsko vzgojo in razredni pouk Educa (dve leti je bil glavni urednik), je član uredniškega odbora revije Vodenje v vzgoji in izobraževanju, ki jo izdaja Šola za ravnatelje in je član uredništva revije Pedagogijska istraživanja, ki jo izdaja Hrvatsko pedagoško društvo v Zagrebu. V Mariboru je predsedoval Društvu pedagoških delavcev; od leta 1993 do 1997 bil predsednik Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije in bil član predsedstva in predsednik Zveze pedagoških društev Jugoslavije. Je član Slovenskega društva pedagogov in član AERLI (European Association for Research on Learning and instruction). Strokovno in znanstveno se je zaznavno uveljavil v slovenskem prostoru in v zamejstvu. Je iskan in vabljen predavatelj na mnogih pedagoških kolokvijih, simpozijih in kongresih, na "šolah", seminarjih in tečajih, ki jih organizirajo in izvajajo republiške izobraževalne in šolske institucije. Izvedel je domala sto predavanj s pedagoško in didaktično problematiko za učitelje osnovnih in srednjih šol. Predaval je tudi slovenskim učiteljem v zamejstvu v Gorici in Trstu. Na domači fakulteti je organiziral, vodil in sodeloval

s predavanji na več odmevnih znanstvenih simpozijih z mednarodno udeležbo in poskrbel, da je po vsakem posvetu izšel reprezentativni zbornik.

Dozdajšnji bibliografski opus dr. Kramarja šteje domala dvesto petdeset objavljenih enot. Doslej je objavil več samostojnih publikacij, znanstvenih, strokovnih in poljudnoznanstvenih člankov, recenzij, ocen in poročil. Objavljal je v pedagoških znanstvenih revijah *Didacta*, *Educa*, *Sodobna pedagogika* in drugih ter v več zbornikih. Nekaj enot je bilo objavljenih v tujem pedagoškem znanstvenem tisku. Samostojna knjižna dela so: *Pedagoški položaj učencev v šoli samoupravne socialistične družbe* (1980), *Učenci v vzgojno-izobraževalnem procesu sodobne šole* (1990), *Načrtovanje in priprava izobraževalno-vzgojnega procesa v šoli* (1994) in *Vojaška didaktika* (1997). Nekaj del je tudi v soavtorstvu. Omeniti velja kapitalno slovensko didaktično monografijo *Didaktika, visokošolski učbenik*, avtorjev France Strmčnik, Marjan Blažič, Milena Ivanuš Grmek in Martin Kramar, ki jo je izdalo Visokošolsko središče Novo mesto v letu 2004. Delo obsega 426 strani in petino te obsežne didaktične materije je pisec dr. Kramar.

Za pedagoško, strokovno in znanstveno delo na Pedagoški fakulteti, v ožjem in širšem prostoru, je leta 1993 prejel *Srebrno plaketo Univerze v Mariboru, priznanje* Zavoda RS za šolstvo in šport za ustvarjalno delo pri razvijanju in izvajanju izobraževalnega programa v Šoli za ravnatelje, več drugih priznanj in *Nagrada Republike Slovenije* na področju šolstva za leto 2006 za življenjsko delo v visokem šolstvu.

Profesor doktor Martin Kramar je v zenitu pedagoške ustvarjalnosti in poln novih načrtov. Iskreno mu želimo nadaljnjo strokovno in znanstveno potrjevanje in uveljavljanje v slovenski pedagoški kulturi in tudi širše! Vivat, crescat, floreat!

Prof. Tone Turičnik (1933–2005)

V trdni kmečki družini Turičnikovih v Golavabuki pri Šmartnem pri Slovenj Gradcu, v idiličnem kraju pod obronki Pohorja, se je začela leta 1933 življenjska pot profesorja Toneta Turičnika, šolnika in kulturnika Slovenj Gradca, Mislinjske doline in širše koroške krajine. Kot da so mu sojenice domala že v zibel položile zavezo pedagoškega in kulturnega mesijanstva, in kot da se je tega zavedal, je vse življenje ostal zvest svetu med Uršljo goro in Pohorjem, svetu, ki ga je dodobra poznal, neizmerno cenil in ljubil z vsem svojim žarom. Temu svetu in v njem živečim ljudem je posvetil vse svoje umske sposobnosti, jim bil dolga desetletja učitelj, vodnik, kulturni ambasador, mesija in vzornik v najžlahtnejšem smislu. Pedagoško in kulturno široko

profiliran je znal tenkočutno prisluhniti zahtevam časa, tokovom napredka, in je pronicavo odkrival trenutne danosti in potrebe, ki so vodile in usmerjale družbeni napredek Slovenj Gradca in njegove širše okolice. Živel je v srečnem času, ko je z nekaj ustvarjalnimi kulturniki-somišljeniki in vizionarji Slovenj Gradca lahko ubrano in vizionarsko pedagoško, kulturno in prosvetno temeljil in nadgrajeval koroško občo kulturno stavbo. Prav po zaslugi teh srčnih mož, ki so vsak po svoje obilno žlahtnili in bogatili kulturno in družbeno podstat in podobo koroške krajine, še zlasti samega Slovenj Gradca, je Mesto glasnik miru ob Mislinji v njegovih desetletjih kulturno raslo in daleč preraslo provincialnost in kulturno nerazvitost. Danes se mesto Slovenj Gradec upravičeno ponaša z bogato razvejano kulturno in prosvetno dejavnostjo in široko profiliranim šolstvom. Desetletja njihovega usklajenega, trdega in vztrajnega dela so obrodila velike žlahtne in trajne sadove v kulturi, prosveti in šolstvu ter pomenila močan vzgon splošnemu družbenemu razvoju in napredku Slovenj Gradca in širšega mislinjskega okolja.

Tone Turičnik je po končanem učiteljsku v Mariboru (1952) začel uspešno in ustvarjalno prvo učiteljsko pot na osnovni šoli Šentanel nad Prevaljami. Na učiteljsku je vpiljal in asimilirjal bogate pedagoške izkušnje Šiliha in drugih profesorjev, a v hribovski šoli s kombiniranim poukom je praktično preverjal in uveljavljal pridobljeno pedagoško znanje in pridobival prve neposredne izkušnje v samostojnem šolskem delu. Teoretična znanja in védenja je ustvarjalno povezoval in prepletal z živo šolsko prakso šentanelskega kmečkega okolja. Od tu je bil z dekretom premeščen v Slovenj Gradec za šolskega inšpektorja za predvojaško vzgojo OLO Slovenj Gradec. V mladem učitelju je tlela velika želja po nadgrajevanju lastne izobrazbe in se je odločil za študij. Po opravljeni diplomji na Višji pedagoški šoli v Ljubljani (slovenščina in srbohrvaščina) je bil dve šolski leti predmetni učitelj slovenščine na mestni osnovni šoli v Slovenj Gradcu. Od leta 1960 do upokojitve 1994 je bil srednješolski profesor (vmes je ob delu študiral slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomiral 1970). Bil je prvi ravnatelj novoustanovljene Ekonomske srednje šole v Slovenj Gradcu (1960). Po treh letih je na lastno željo funkcijo ravnatelja odložil in se, z njemu značilno vnemo in gorečnostjo, posvetil neposrednemu šolskemu delu z dijaki in poglobljenemu lastnemu študiju. Dolžnosti ravnatelja je opravljal še v letih 1985 do 1988 in na lastno željo je bil razrešen te dolžnosti. Na srednji šoli, ki se je razvila v razvejani Šolski center, je učil slovenski jezik s književnostjo v več programih oziroma šolskih smereh in uspešno sodeloval pri interesnih in drugih dejavnostih dijakov vse do upokojitve.

Z leti se je razvil v jezikovno izjemno občutljivega srednješolskega profesorja, ki se je znal približati srednješolcem in jih jezikovno kultivirati. V vsakdanjem učnem in šolskem delu je znal in zmogel naravno povezovati učne in vzgojne sestavine. Kot profesor srednješolske mladine se je zavedal vzgojne odgovornosti in poslanstva. S svojo notranjo poduhovljenostjo, temeljitim znanjem v stroki, široko razgledan in poučen, kulturno bogat, delaven in s pristnim humanim odnosom je med dijaki in sodelavci na šoli užival velik pedagoški ugled. Kot prvi ravnatelj novoustanovljene ekonomske šole, kot predstojnik upravno-administrativne šole in kot ravnatelj srednje šole je dovolj zgovorno izpričal svoje človeške in vodstvene sposobnosti. V spominih dijakov bo ostal kot imeniten mentor več krožkovnih dejavnosti (recitacijski, bralni, literarni, dramski, glasilniški). Profesor Turičnik je bil in ostal vse do konca osebnost, ki je s svojim načinom življenja in dela žlahtno gnetla celostno šolsko življenje, ga plemenitila, kultivirala in bogatila.

Turičnik se ni omejil med šolske zidove, saj ga je kar hitro zamikalo in pritegnilo zunajšolsko življenje mesta in okolice. Sodeloval je in bil pobudnik pri mnogih pomembnih dejavnostih: bil je med pobudniki in ustanovitelji Mislinjske doline (glasila ObKSZDL) in kasneje njen urednik; bil med ustanovitelji Radia Slovenj Gradec; soustanovitelj Literarnega kluba v Slovenj Gradcu, soustanovitelj revije Odsevi, sedanja Odsevanja (revija za leposlovje in kulturo). Vsa leta je bil član uredniškega odbora revije in odgovoren za prozni del. Bil je nepogrešljiv član organizacijskih odborov

velikih prireditvev in manifestacij v Slovenj Gradcu. Poudariti velja njegovo uredniško delovanje, saj je kot član uredniških odborov, urednik ali pisec člankov sodeloval pri mnogih edicijah in monografijah Slovenj Gradca.

Bibliografski opus prof. Turičnika šteje 120 bibliografskih enot in kronološko obsega čas od 1958 do 2006. Objavljal je v Jeziku in slovstvu, Mislinjski dolini, Večeru, Prepihu, Odsevanjih, Delu, na Radiu Slovenj Gradec in Radiu Ljubljana. Njegova pisateljska sposobnost, jezikovna kultiviranost, človeška tenkočutnost in intuitivnost se najbolj nazorno reflektirajo v njegovih petih samostojnih knjižnih delih: Bili so (1965), Tudi do roba in /včasih/ čez (2000), Povej, babi, dedi, povej (2003), Pogovori (2004) in Obraslike (2006). Načrtoval je še monografijo o Šmartnem pri Slovenj Gradcu in kulturni leksikon Mislinjske doline. Oboje je bilo že v nastajanju, a prerana smrt v juniju 2005 je končala njegovo bogato pedagoško in kulturno delo v prelepem svetu slovenske Koroške.

Profesor Turičnik je bil je cenjen, spoštovan in ugleden Slovenjgradčan. Njegovo delo in spomin nanj žlahtnijo mnoga pomembna priznanja, ki jih je prejel v življenju: Vrunčeva nagrada (1967), Bernekarjeva nagrada (1978), Trubarjeva diploma (1984), Pero za mir (1985), Žagarjeva nagrada (1989), leta 1993 je postal pedagoški svetnik in posthumno je postal častni občan Mesta Slovenj Gradec (2005).

Profesor Tone Turičnik je bil in ostal pedagoški in kulturni bard Slovenj Gradca in se je vtisnil v trajen spomin mnogih generacij dijakov, ki jih je desetletja vodil v svet znanja in jih osebnostno oblikoval v kulturne in ponosne ljudi Mislinjske doline in širše Koroške.

Mladen Tancer

Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2005

Report on the work of the Slovenian School Museum in 2005

Splošne ugotovitve. Slovenski šolski muzej deluje kot eden od desetnije slovenskih nacionalnih muzejskih ustanov na področju kulture, a institucionalno povezan z Ministrstvom za šolstvo in šport, ki opravlja ustanoviteljske pravice Vlade RS Slovenije. *Zadnjih petnajst let ohranja sicer vseskozi skromno število zaposlenih (skupaj le 9),* kar je majhno število glede na velik obseg nalog nacionalnega muzeja za premično kulturno dediščino šolstva. Delovanje muzeja ureja sklep o ustanovitvi (Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Slovenski šolski muzej, Ur. l. RS, 110/2003, 12. novembra 2003) in zakonodaja s področja kulture, organizacijo muzeja pa sistemizacija (dopolnitve 22. junija 1999) ter obseg rednega financiranja Ministrstva za šolstvo in šport (MŠŠ). Muzej sicer že več kot tri desetletja deluje s številom zaposlenih kot jih ima kakšna podružnična šola, kljub temu pa v okviru prostorskih, finančnih in drugih možnosti razvija svoje dejavnosti in kot se le da dobro opravlja naloge državnega muzeja: od naraščajočega muzejsko – pedagoškega dela z obiskovalci razstav in z uporabniki gradiva do izdajateljske, zbirateljske, raziskovalne in informacijske dejavnosti na področju delovanja.

Poleg nekaj nad 800 m² prostorov na Plečnikovem trgu 1, od katerih je polovica last Uršulinskega samostana in za katere smo do leta 2024 najemniki, in je druga polovica prostorov (z obnovljeno čitalnico in knjižnico) v delu gimnazijskega kompleksa last države, uporabljamo od jeseni 2003 tudi začasni depojski prostor. Ta je v eni od nekdanjih delavničnih hal na Srednji šoli tehniških strok Šiška (na Litostrojski cesti), kjer hranimo predvsem eksponate – šolsko opremo.

V tem letu ni bilo možnosti za nadaljevanje in dokončanje gradbene prenove (dodatna etaža v depoju knjižnice), ki poteka od avgusta 2002 v sodelovanju s službo za investicije MŠŠ, je pa gradbena dela izvajal Uršulinski samostan. Tako je od aprila do septembra 2005 potekala obnova trakta ob cerkvi, t.j. prostorov pod in nad zgornjim razstavnim hodnikom. Spet smo morali delovati v izjemnih razmerah zaradi gradbene obnove, ki je zaradi zamenjave ostrešja in nove stropne plošče pomenila tudi za nas resen poseg. Zaposleni so se iz delovnih prostorov v zgornjem hodniku umaknili v spodnje, že obnovljene prostore, popolnoma izprazniti smo morali dve sobi z opremo in gradivom, umakniti ter zaščititi pa večji del stalne razstave. Ob tem je potekalo tudi delo z obiskovalci ter druge strokovne naloge, zaradi nenehnih zapletov pa se je izjemno povečalo vsakodnevno delo uprave zaradi stikov in koordi-

sistemizacija 1999 (14)	dejansko zaposleni 31. 12. 2005 (9)	izobrazba / strokovni naziv
muzejski tehnik	–	–
muzejski tehnik	–	–
restavratorski tehnik - vzdrževalec	muzejski tehnik – rest. tehnik	strojni tehnik; restavratorski tehnik
muzejski strokovni sodelavec	–	–
samostojni administrat. referent	samostojna administrat. referentka	prof. likovne umetnosti
višji knjižničar	višja knjižničarska referentka	predmetna učit. slovenskega jezika.; višja knjižničarska referentka
računovodja	računovodja	4 letniki univ. študija – računovodja
bibliotekar	bibliotekar	univ. dipl. bibliotekarka
kustos	kustos	prof.zgod. in soc.; muzejska svetovalka
kustos	kustos	mag. zgodovine; višji kustos
kustos	kustos	mag. etnologije; muzejska svetovalka
kustos	–	–
kustos	–	–
direktor	direktor	dr. zgod.; muzejski svetovalec

Obnova strešne konstrukcije uršulinskega samostana, pod katero so prostori Slovenskega šolskega muzeja, poleti 2005. (SŠM, fototeka)

nacije pri odpravljanju vsakodnevnih zapletov, ki nastajajo pri takšni obnovi. Jeseni so lastnice v zgornjem delu zamenjale tudi velik del oken, kar je izboljšalo delovne razmere v pisarniških in depojskih prostorih, ki jih imamo v najemu.

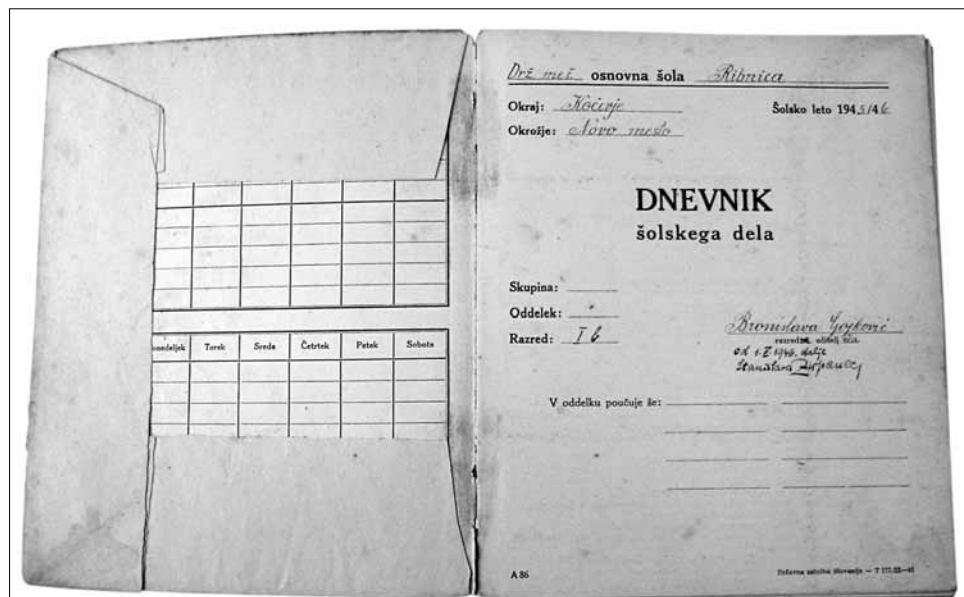
Na razpoložljivem prostoru smo opravljali svojo dejavnost in sprejemali obiskovalce, saj smo želeli ustreči že najavljenim šolskim skupinam. Morali smo se zato izjemno potruditi, da je na koncu zgornji hodnik spet tak kot je bil po končani prenovi tlakov in beljenju že jeseni 2004! Kljub tem oviram je bil muzej v letu 2005 za predstavitev pedagoških dejavnosti (pouk v stari učilnici), posredovanje dostopnega gradiva in svetovalno delo odprt v glavnem tudi med obnovo.

Pri poslovanju muzeja je bila pomembna vloga tajništva (pisarniško poslovanje izkazuje 328 delovodnih števil), ki je sprejemalo tudi prijave na obisk razstav in učnih ur in informiralo zunanje sodelavce o tem. Ksenija Guzej je poskrbela tudi za računalniške evidence in vodenje blagajne, za računovodstvo pa je zadolžen Robert Rozman. Pri svojem delu smo sodelovali tudi z zunanjimi sodelavci, ne le pri razstavnih dejavnostih temveč tudi pri vzdrževanju računalniške opreme, zagotavljanju tehničnega varovanja (Sintal) in pri skrbi za čistočo v muzeju, kjer že nekaj let sodelujemo s gospo Nevenko Simič (Total System d.o.o.). Za urejenost muzeja si prizadevamo tako z obnovitvenimi in vzdrževalnimi deli kot v skrbi za vsakodnevno čistočo, posebej v prostorih, ki so namenjeni obiskovalcem in uporabnikom. Značilnost dela v majhnem kolektivu pa je tudi nujnost sodelovanja in dopolnjevanja ožjega strokovnega dela posameznika z opravljanjem vsakodnevnih opravil glede na dejavnost muzeja.

I. Redna dejavnost. V vseh oddelkih muzeja je potekala redna dejavnost s prevzemanjem in popisovanjem gradiva: v knjižnici, razstavnih zbirkah, dokumentaciji in fototeki, prevzeli pa smo tudi nekaj zasebnega arhivskega gradiva s področja šolstva. Največkrat je gradivo podarjeno, delno pa tudi odkupljeno na boljšem trgu in od zasebnikov (šolski pribor, stenske učne slike). Pri tem delu so sodelovali strokovni delavci muzeja pa tudi direktor muzeja. Glede števila zaposlenih strokovnih delavcev in obsega dejavnosti, ki že sodi med redno delo muzeja (razstavna dejavnost, izdajateljsko delo, pedagoška dejavnost) je prav delu s predmeti potrebno posvetiti več pozornosti. V muzeju so kustosi tudi dokumentirali (foto in video snemanje) dejavnost muzeja in del šolske dejavnosti: npr. maturantska parada, sejem rabljenih učbenikov, študentska arena, razstave s šolsko tematiko ter že tradicionalno prvi šolski dan (na OŠ Bežigrad) in informativni dan na srednjih šolah.

Razstavna zbirka. Nove pridobitve zbirke so pridobljene z odkupom od posameznikov in na boljšem trgu, manj z darili. Med predmeti so najštevilčnejše značke: bralne značke in značke Petra Musija za šolsko varčevanje (NLB), od drugega gradiva pa spričevala. Gradivo je prevzeto in popisano. Pri urejanju in popisovanju predmetov (inventarizaciji) je v prvih mesecih kustos razstavne zbirke sodeloval z zunanjim sodelavcem Michalom Vanekom. Del gradiva, posebej večji kosi opreme, je tudi v dislociranem depozitu na Litostrojski. Del dejavnosti v razstavnih zbirkah pomeni izposoja gradiva osnovnim šolam ob prireditvah, kar je potekalo tudi v letu 2005, ko so

si ga izposodile OŠ Vič, OŠ Kostanjevica na Krki, POŠ Topol (Katarina), OŠ Preska. Iz razstavne zbirke so uporabniki dobili za izposojajo tudi fotografije. Terensko delo pa je predstavljalo dokumentiranje ob obiskih šol.

Dnevnik šolskega dela (17 x 20 cm) v 1. b razredu, Bronislava Gojkovič, razredna učiteljica, OŠ Ribnica 1945/46, odkup 2005. (SŠM, razstavna zbirka)

Konservatorsko/restavratorsko delo. S predmeti v razstavni zbirki se ukvarja tudi vzdrževalec/restavratorski tehnik, ki je popravil šolske klopi in 16 stolov, urejal novo pridobljeni originalni kateder učitelja iz Bele krajine, pisalno mizo iz okoli leta 1900 (politura), leseni črnilnik (izdelava zaščitne kartonske embalaže). Pri preventivni zaščiti je skrbel za zaščito predmetov pred prahom, vlago in mehanskimi poškodbami. Sodeloval je s postavitvijo predmetov v učilnici za pouk iz okoli 1953 in bil povezan z gradivom na OŠ Vrh pri Sv. Treh kraljih, Borovnica in večkrat v depozitu na Litostrojski. Po spodbudah direktorja sta kustos razstavne zbirke in vzdrževalec/restavratorski tehnik izpeljala nabavo 10 merilcev vlage in temperature za prostore, v katerih hranimo gradivo.

Dokumentacija. Zbirali smo promocijsko gradivo šol, ki vsebuje podatke o programih in ga šole pripravijo zlasti ob informativnih dnevih (zbrali 6 arhivskih škatel) ter v povezavi z letošnjo razstavo gradivo srednjih šol o njihovi izvedbi mature (7 arhivskih škatel gradiva). Vsakoletne raziskovalne naloge OŠ s področja zgodovine so zbrane v 6 arhivskih škatlah (77 nalog na temo 'Tudi to je šola'). Predvsem iz lokalnega časopisja shranjujemo članke o šolstvu (Primorske novice, Gorenjski glas, Dolenjski list idr. - 2 škatli), iz spletne strani Dela pa naslove člankov o šolstvu.

Fototeka z medioteko. Kustosinja skrbi za zbirko fotografij, starih razglednic s šolskimi motivi, videoteko, avdioteko, diateko in zbirko CD. V letu 2005 je potekalo usposabljanje z delom s skenerjem in urejanjem digitalne fototeke, veliko pa je bilo narejenega z zbirko razglednic v treh albumih fotografij) konec 2005: 333 razglednic in 3 podobice – porast 43 razglednic). V zvezi z odkupi sodeluje z zasebnimi zbiralci, nekaj gradiva (fotografije) pa dobimo tudi z darovi. Stanje drugega gradiva: 193 videokaset, 51 avdiokaset, 55 CD-romov, 2.136 diapozitivov.

Hkrati poteka dokumentiranje dogodkov v muzeju, pri katerem navadno sodelujejo kustosi z digitalnim in klasičnim fotografiranjem; kustos razstavne zbirke in restavratorski tehnik/vzdrževalec pa z videonemanjem.

*Ob odprtju nove šolske stavbe Državne osnovne šole prestolonaslednika kraljeviča Petra pri Mariji Devici v Polju leta 1930, fotografija, odkup: Zmago Tančič, 27. september 2005.
(SŠM, fototeka)*

Muzejska knjižnica. V knjižnici muzeja smo dokončali delo v depoju (organizacija postavitve, dopolnjevanje opreme, shranjevanje starejših tiskov v kovinske predalnike), uredili čitalnico, ki ima urejen izgled (serijske publikacije so urejene po abecedi naslovov v kartonastih nosilcih) ter pregledovali podarjene in kupljene knjige ter dvojnike.

V COBISS je bilo vpisanih v letu 2005: 1.323 prevzetih monografskih publikacij (2004: 857 monografskih publikacij) in na novo kreiranih 154 zapisov monografij

(2004: 47 vpisov), v kartoteko serijskih publikacij pa vpisanih 2005: 370 (2004: 349) enot. Posebej velja omeniti, da so v Cobiss vpisani tudi večkrat uporabljeni učni načrti in publikacije muzeja. Pri pregledovanju starejšega fonda (nevpisani dvojniki, trojniki) smo poskusili del izločenih knjig ponuditi obiskovalcem pod geslom »vzemi me!«.

Knjižnica od septembra 2004 ponovno deluje v spodnjih prostorih z novo čitalnico in leto 2005 je po štirih letih spet običajno brez gradbene obnove in selitev gradiva. Bibliotekarka je marca 2005 pridobila licenco za vnos v program Cobiss in zato je tudi obseg opravljenega strokovnega dela v tem letu večji.

Podobno je z naraščajočim številom uporabnikov knjižnice. Poleg zaposlenih (7 je opravilo 1328 obiskov) smo imeli tudi zunanje uporabnike. Teh je bilo 115, ki so v 962 obiskih (682 starejših, 280 študentov) pregledali 6.320 monografskih publikacij in 4.829 serijskih publikacij.

Uporaba gradiva v raziskovalne namene je povezana tudi s dejavnostjo strokovnih delavcev v muzeju (v knjižnici, kustosi, direktor), ki smo poskrbeli tudi za obsežno svetovalno delo o gradivu in o raziskovanju na področju dejavnosti muzeja. V knjižnici je evidentirano z vpisnimi listi 115 uporabnikov, v drugih oddelkih pa so postregli z gradivom okoli 80 uporabnikom. Med temami, ki so v letu 2005 pritegnile uporabnike, so bile zgodovine posameznih osnovnih šol ali šolstva v kraju (Javorje, Zabrdo, Ribnica, Črnomelj, Celje, Radeče, Gorica), teme povezane z učbeniki (poezija F. Prešerna v srednješolskih učbenikih, recitacije – stari učbeniki, osnovnošolski učbeniki, ideologija v berilih, učbeniki za pouk zgodovine, učbeniki 1869–1940 – primerjava s koroškimi učbeniki tega časa, idejni razvoj veroučnih zvezkov v 20. stoletja na Slovenskem) in jezikovne teme (dvojezičnost na Slovenskem 1848–1900, slovensko nemški in nemško slovenski prevodi 1848–1918, srbohrvaščina v naših šolah, poučevanje nemščine v preteklosti). Nekatere teme so bile povezane z osebami: nadučitelj Karel Pestevšek, Matija Valjavec, bibliografija Gašperja Keržišnika). Raziskovalci so obravnavali tudi bolj splošne teme, kakor predšolske ustanove in predšolska vzgoja, izobraževanje vzgojiteljic, disciplina v šoli, šolstvo v zamejstvu, moralni pouk 1869–1914, učni načrti, analiza učnih načrtov OŠ, mladinski tisk in družbeno dogajanje na Primorskem, oblačilna moda na Slovenskem 1919–1941, pouk književnosti in domovineljubje, spomini učiteljev, petje v gimnazijah po podržavljenju šolstva, položaj učiteljic, slovensko učiteljske, partizansko šolstvo, zemljepis, uspa-vanke, vrednote in mladinska literatura, igre in igranje v Škofji Loki.

Muzejska čitalnica ni le prostor za uporabo gradiva knjižnice temveč tudi drugih oddelkov in je hkrati osrednji prireditveni prostor v muzeju, zato je tudi prostor naših prireditev od predstavitev publikacij, odprtja razstav, do srečanj s skupinami obiskovalcev npr. študentov, s predstavitvijo delovanja in gradiva oddelkov muzeja. Takih prireditev (brez odprtja razstav) je bilo v letu 2005 kar 13 in se jih je udeležilo 476 ljudi.

Revija »Šolska kronika«. Prva številka revije Šolska kronika 14 (oz. XXXVIII. letnik v seriji Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 2005, 200 str.) prinaša na naslovnici

pogled na našo stalno razstavo: učilnica okoli 1900 s štirimi muzejskimi figurami. V tej številki Šolske kronike smo objavili razprave (mdr. o šolanju kranjskega astronoma Hallersteina, o pouku klasičnih jezikov po prvi svetovni vojni, o desetletnici Šole za ravnatelje, o zlatih in črnih knjigah v našem muzeju), pregledne prispevke (mdr. od krede do računalnika, o šolskih praznikih), spomine in zapise o osebah, obširna pa je rubrika iz muzejskega dela. V njej smo predstavili delovanje muzeja v letu 2004, razstavno in drugo dejavnost in se seznanili z delom Hrvaškega šolskega muzeja. Revija spremlja tudi publikacije na področju zgodovine šolstva in v enajstih zapisih predstavljamo poldrugo desetnjo takšnih novejših tiskov. Ko se je izkazalo, da z drugo številko revije z načrtovanimi besedili ne bomo mogli iziti do pogodbenega roka s sofinancerji (31.12.), je prav požrtvovalna pripravljenost kustosinje razstave o maturi, da do tega roka pripravi zbrana besedila zbornika ob razstavi, omogočila muzeju pravočasen izid revije.

Druga številka ŠK (kar na 255 straneh!) je tako tematska in spremlja občasno razstavo o maturi ter ima podnaslov Zbornik ob razstavi 'Matura X let'. V njej so zbrani prispevki o razvoju mature na Slovenskem s poudarkom na desetletju eksterne slovenske mature. Poleg treh sodelavcev muzeja so zbrani še prispevki zunanjih avtorjev, največkrat predsednikov posameznih predmetnih maturitetnih komisij in deset dijaških spominov na maturo.

Prva številka Šolske kronike, ki jo je uredil mag. S. Okoliš, je izšla 31. avgusta 2005 v 800 izvodih, naklada druge številke pa je bila nekoliko višja, saj je (v sodelovanju z RIC-em) izšla decembra 2005 v svojem ščitnem ovitku tudi kot zbornik ob razstavi Matura X let. Urednica te številke je kustosinja razstave o maturi mag. M. Balkovec Debevec. V muzeju opravljamo uredniška in tehnična dela in skrbimo za sofinanciranje (razpisi), saj izhaja revija s sofinanciranjem MŠŠ in Agencije za raziskovalno dejavnost. Precej dela je tudi z urejanjem naročnin (360) in z zamenjavo doma in v tujini (80 naslovov muzejev, šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih ustanov), tako, da pri izhajanju revije že leta sodelujeta tudi tajništvo in računovodstvo muzeja. V letošnjem letu je direktor muzeja poskrbel še za natis naročilnice in v sodelovanju s Šolo za ravnatelje za posredovanje naročilnice in gradiva o muzeju ravnateljem osnovnih in srednjih šol na jesenskem seminarju v Portorožu. Prav tako je zaradi pomena pri financiranju posebej spodbujal urednika k vlogam za uvrstitev revije Šolska kronika v mednarodne baze in tudi sodeloval pri tem.

Razstavna dejavnost. Dopolnjevanje naše stalne razstave **Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja**, ki smo jo za čas od srede 19. stoletja do sodobnosti postavili med letoma 1999 in 2001, nato pa vsako leto dopolnjevali z maketami in muzejskimi figurami, je potekalo tudi v letu 2005. V tem letu lahko pokažemo na razstavi kar nekaj novosti:

- maketo OŠ Predoslje pri Kranju, 1973, (les, v merilu 1:100 izdelal B. Volk), kot primer tipske gradnje iz znane akcije 5 let 100 šol 1969 – 1973.
- figuro učitelja sredi 19. stoletja (akad. kiparka mag. A. Vidrgar) v ogledni učilnici iz tega obdobja in

- maketi osnovnošolskih kabinetnih učilnic za likovni pouk in kemijo, okoli 1970 (izdelal M. Javoršek).

Stalno razstavo za čas po letu 1848 smo opremili tudi z nemškimi in angleškimi povzetki iz razstavnih katalogov, ki so sedaj v priročni obliki na voljo tujim obiskovalcem razstave.

Zaradi obnove prostorov pod nami in ostrejša nad delom razstavnih prostorov smo razstavo za obdobje 1848–1991 zaščitili, delno pa umaknili in jo v avgustu vrnili v obnovljen hodnik, ki je bil septembra spet odprt za ogled. To je zahtevalo ogromno vsakodnevnega dela z organizacijo in izvedbo, na katero pa smo imeli le posredni vpliv. Ob tem smo tudi začasno preselili delovna mesta treh zaposlenih ter del razstave, opreme in gradiva. Osrednje delo direktorja je bilo tako od aprila do septembra skrb za reševanje vsakodnevnih dogovorov z izvajalci (SGP Grosuplje), ki so obnavljali Uršulinski samostan. Pri tem so bili zaposleni še naš vzdrževalec/restavratorski tehnik – občasno pa tudi drugi navzoči od zaposlenih v muzeju, posebej tudi dva zunanja sodelavca.

V razstavni avli muzeja je bila do srede aprila 2005 na ogled naša razstava o šolstvu na Primorskem, ki smo jo pod naslovom **Učitelj naj bo!** odprli 19. novembra 2004 z gostovanjem Pokrajinskega muzeja Koper (ob 130 letnici učiteljskega v Koprju)

*Maketa učilnice za kemijo iz sedemdesetih let 20. stoletja. Maketo izdelal Marjan Javoršek.
(SŠM, fototeka)*

in zbiralca predmetov in gradiva o šolstvu g. Janeza Janežiča iz Kopra. Če na eni strani spodbujamo šole k ohranjanju predmetov iz preteklosti šole tudi z oblikovanjem njihovih šolskih zbirk, pa šole po drugi strani od nacionalnega muzeja za zgodovino šolstva pričakujejo precej več kot to zmore devetčlanski kolektiv. Želijo si kar neposredno strokovno sodelovanje pri urejanju teh zbirk na šolah, katere imajo le za pouk predmetov blizu muzealstvu (zgodovina, slovenščina ipd.) bistveno več učiteljev kot je v muzeju kustosov, večkrat pa celo več, kot je pri nas vseh zaposlenih muzealcev. Intenzivno strokovno sodelovanje SŠM s šolami pri pripravi šolskih muzejskih zbirk je bilo eno od mnenj na »srečanju z zbirateljstvom in muzejskimi zbirkami na šolah« 13. aprila 2005. Na njegovo iniciativo je kustos razstavne zbirke ob podiranju razstave opravil tudi delni popis in fotodokumentacijo za nas posebej zanimivih predmetov in drugega gradiva z gostujoče razstave prizadevnega zasebnega zbiralca.

Izmenjava razstave s HŠM in naše gostovanje v Zagrebu.

Naša razstava o šolskih kaznih in nagradah »Stara šola novo tepe«, ki je bila pri nas odprta od 19. novembra 2003 – 10. novembra 2004, je v letu 2005 gostovala v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu. Z zagrebškimi kolegi smo se dogovorili za sočasno izmenjavo razstav, kar sta spodbudila in koordinirala ravnateljica HŠM Eliza-beta Serdar in direktor našega muzeja. Tako se je naš muzej predstavil 20. aprila 2005 v Zagrebu z razstavo »Stara šola novo tepe«. Odprtja se je udeležil tedanji slovenski

Z odprtja razstave Stara šola novo tepe v prostorih Hrvaškega šolskega muzeja v Zagrebu, 20. aprila 2005. (SŠM, fototeka)

veleposlanik Peter Bekeš. Razstava je zbudila kar nekaj pozornosti, hrvaški kolegi pa so hkrati domiselno opozorili tudi na vsebine kazni in nagrad na svoji stalni razstavi. Za postavitev in prevoz razstave je bil s sodelavci odgovoren njen avtor mag. S. Okoliš, ki je posredoval slovenske povzetke besedil iz Šolske kronike 2/2003, za uredništvo kataloga, ki smo ga pripravili v hrvaškem jeziku kot predstavitveni zvezek Šolske kronike s tematiko nagrad in kazni, pa je poskrbel direktor muzeja.

Kolegi iz HŠM pa so pri nas 11. maja odprli **razstavo »V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini«**, ki je predstavila hrvaški mladinski tisk do leta 1945. Njihovi predstavitvi smo dodali še pogled na naše takratne mladinske liste, opozorili pa tudi na naš prvi mladinski list Vedež, ki je izhajal od 1848 do 1850. Spremljevalni prireditvi ob razstavi sta bili 18. maja predavanji o mladinskem tisku (Štefka Batinić, dr. Marjana Kobe) in jesenski pogovori na temo Učenec in bralna kultura (21. septembra 2005). Za koordinacijsko povezavo s HŠM pri izmenjavi razstav se je zavzel direktor muzeja, pri jezikovnih korekturah prevodov je sodelovalo tudi več strokovnih delavcev, za sodelovanje z gradivom in dodatnim besedilom v katalogu pa je poskrbela bibliotekarka Tjaša Obal, ki je z M. Demšar in M. Ribarič sodelovala tudi pri drugih aktivnostih ob razstavi. V sodelovanju z dr. Vlasto Zabukovec z oddelka za bibliotekarstvo smo izpeljali tudi delavnico o rubrikah za mladostnike v časopisih nekoč in danes. Obe gostujoči razstavi sta spremljala razstavna kataloga: mi smo izdali za Zagreb besedilo v hrvaščini (prevod so poskrbeli kolegi iz HŠM), Hrvaški šolski muzej pa je izdal razstavni katalog v slovenščini; za besedilo, posebej korekture prevodov, pa smo poskrbeli v našem muzeju. S korektnim sodelovanjem gostujoče razstave, ki ga je zabeležila tudi TVS 1 v kulturni prilogi po osrednjem informativnem dnevniku, smo bili zadovoljni v Ljubljani in Zagrebu.

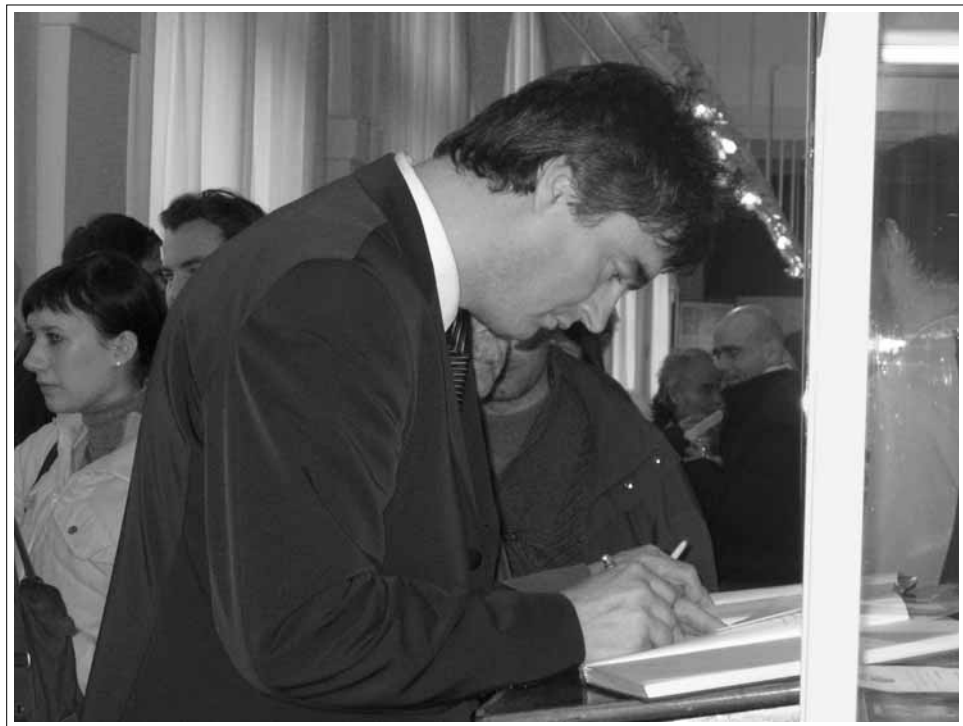
Muzejska avla je po sklepu gostovanja kolegov iz Hrvaškega šolskega muzeja jeseni gostila razstavo **»Pedagog Peter Musi 1799 – 1875«**, ki sta jo pripravila Muzej Velenje in Občina Šoštanj. Razstava o »vzornem učitelju«, Slomškovem sodelavcu, začetniku šolskega hranilništva, ki jo je v Šoštanju pripravil dr. Tone Ravnikar, je bila na ogled pri nas (tu smo predstavili tudi nekaj gradiva iz naše knjižnice) dober mesec (od odprtja 24. oktobra), nato pa je gostovala še v Velenju. Z gostovanjem te razstave smo se odzvali na lep muzealski rezultat povezovanja pokrajinskega muzeja in občine in omogočili razstavljanje lepe in vsebinsko zanimive razstave v Ljubljani ter vsaj malo prispevali k ponovnemu opozorilu na enega od graditeljev slovenske kulture. Naš muzej je že pred leti pripravil razstavo in publikacijo o njegovi dejavnosti na področju šolskega hranilništva. Ob tej razstavi smo pripravili zloženko. Za koordinacijo v muzeju in za uredništvo zloženke je poskrbel direktor muzeja.

Drugo gostovanje razstave pa je povezano z razvojno potjo našega muzeja, ki je med letoma 1946 in 1954 gostoval v stavbi OŠ Ledina. **Razstava Ledina 1855 – 2005** je prikaz razvoja in dela ene od ljubljanskih šol z bogato tradicijo in zanimivo sedanjo-stjo, za nas pa je tudi vrnitev gostoljubja izpred desetletij. Razstavo so pripravili učitelji

in učenci osnovne šole, koordinacijska dela v muzeju pa Mateja Ribarič (gradivo) in direktor muzeja (zloženka).

Naša občasna razstava, ki smo jo zasnovali kot sklep tridelnega projekta Od igrač do mature, ki je že v letu 2004 predstavil gostujočo razstavo »Dobra igrača« in »Učitelj naj bo« (učiteljišče, zbirateljstvo šolskega gradiva na Primorskem), pa je 23. novembra 2005 predstavila tematiko sodobne mature na Slovenskem. Razstavo, postavljeno v razstavni sobi muzeja pod naslovom »**Matura X let: ob deseti obletnici splošne mature 1994/95 – 2004/05**«, je odprl minister za šolstvo in šport dr. Milan Zver, prireditve pa so se zelo številčno udeležili tudi sodelavci ministrstva, Državnega izpitnega centra (RIC), s katerim smo pri razstavi obsežno in dobro sodelovali, predstavniki srednjih šol in maturitetnih komisij. Na odprtju razstave so sodelovali pevski zasedba ljubljanske Srednje vzgojiteljske šole, dva plesna para Plesne šole Urška in Valentina Srebot kot gdč. učiteljica. Razstavo spremlja zloženka, še pred koncem leta pa je izšel tudi zbornik ob razstavi kot druga številka Šolske kronike 2005. Razstavo je pripravila, uredila zloženko ter zbornik ob razstavi (ŠK 2/2005) Marjetka Balkovec Debevec, s prispevki pa so sodelovali trije strokovni delavci muzeja.

Ob tiskovni konferenci ZPMS v čitalnici muzeja smo 13. oktobra pripravili tudi manjšo razstavo o delovanju komisije za delo zgodovinskih krožkov in posebej o

Minister za šolstvo in šport, dr. Milan Zver, ob vpisovanju v knjigo vtisov na odprtju razstave Matura X let v Slovenskem šolskem muzeju, 23. november 2005. (SŠM, fototeka)

raziskovalnih nalogah na temo v šolskem letu 2004/05 »**Tudi to je šola – šolske in obšolske dejavnosti**«. Raziskovalne naloge je s powerpoint predstavitevijo na seminarju za mentorje krožkov 14. oktobra 2005 v dvorani Lek-a predstavila kustosinja fototeke. Razstava je bila v čitalnici na ogled do konca oktobra.

K izvedbi muzejske razstavne dejavnosti je kot tehnični sodelavec pomembno prispeval tudi restavratorski tehnik / vzdrževalec, ki je sodeloval tudi pri prevozu razstave o šolskih kaznih v in iz Zagreba, drugih prevozih gradiva ter pri postavljanju razstav, posebno pri občasni razstavi o maturi, pri kateri smo uporabili kar nekaj tehničnih rešitev. V muzeju je opravljal tudi različna vzdrževalna in druga dela, posebej je zavzeto sodeloval z direktorjem pri skrbi za potek obnove (ki jo je v svojem delu stavbe kot investitor naročil Uršulinski samostan) in za reševanje vsakodnevnih zapletov povezanih s tem. Ob dveh požarnih alarmih in večkratnem zamakanju je bilo tega dela veliko, septembra pa nato še prizadevanja za ponovno postavitev na razstavnem hodniku, v razstavni sobi ter v depoju št. 12. Pri izvedbi postavitve razstavne dejavnosti smo sodelovali tudi z oblikovalcem Marjanom Javorškom kot našim zunanjim sodelavcem, občasno pa tudi z drugimi sodelavci. V muzeju razmišljamo tudi o **zasnovi postavitve nove stalne razstave** za čas do leta 1918, saj je bil prvi del (do 1848) postavljen že leta 1988 in je po skoraj dveh desetletjih potreben vsebinskega, tehničnega in oblikovnega premisleka ter ponovne postavitve tematike.

Poseben del razstavne dejavnosti je tudi internetna predstavitev projekta »**Poti kulturne dediščine šolstva v Ljubljani**«, ki predstavlja sprehod ob sedanjih in nekdanih šolskih stavbah z opozorili na zgodovino, fotografije, načrte, pomembne osebe in gradivo, ki ga o tem hrani muzej. Opravljeno je bilo veliko dela pri iskanju, fotografiranju in skeniranju gradiva. Ta triletni projekt smo s sredstvi za kulturne projekte MOL izpeljali v letih 2003 – 2005. V letu 2005 sta za dodane novosti poskrbeli Tatjana Hojan kot zunanja sodelavka in M. Ribarič. Ob tem smo **prenovili tudi spletno stran**, ki je v sodelovanju s podjetjem Sloway d.o.o. sedaj postavljena aktivno (sodelovanje M. Ribarič, K. Guzej in tudi M. Balkovec Debevec) in jo lahko dopolnujemo sami (www.ssolski-muzej.si).

II. Muzejsko pedagoško delo

Pri muzejskem pedagoškem delu sodelujemo vsi strokovni delavci muzeja vsaj z informiranjem individualnih obiskovalcev in z vodstvi po razstavi za študente in strokovno bolj zahtevne skupine, saj Slovenski šolski muzej kustosa, ki bi skrbel samo za pedagoško dejavnost sploh (še) nima, čeprav bi bilo to zaradi pomena dejavnosti za obiskovalce in uporabnike potrebno. Dejansko stanje pa pomeni, da ob primarni skrbi za gradivo zbirk kustosinji skrbita tudi za to dejavnost, pri vodstvih pa občasno sodelujejo tudi drugi zaposleni. Za vsebino učnih ur (posebej ob novi temi o šolstvu 1953 z učnim listom) in strokovno sodelovanje z muzejskimi vodiči in izvajalci pouka v historični učilnici skrbi kustosinja dokumentacije, za izvedbo prijav na obisk v muzeju in informiranje zunanjih sodelavcev tajništvo muzeja, za pedagoške dejavnosti ob posameznih razstavah pa kustosinja fototeke in vsakokratni kustos razstave.

Pouk v stari učilnici kot najbolj privlačen del naše muzejske ponudbe poteka v obliki **treh zgodovinskih učnih ur**: za avstrijsko obdobje (tema domača mačka), staro Jugoslavijo (lepomisli) in za čas okoli leta 1953. »Sodobna« učna ura za čas pred več kot pol stoletja je bila poskusno izvedena marca 2005 v delu razstavne sobe, ki smo jo vsaj na pol oblikovali kot učilnico, nato pa smo novo vsebino uvrstili v muzejsko ponudbo. Pouku je priložen delovni list s spodbudo učitelju, da vsebino v šoli nadgradi s kritično zgodovinsko analizo časa in razmer. Vse učne ure od jeseni potekajo le v razmeroma majhni »učilnici moje (pra) babice«, ki pa jo moramo vedno znova preurejati glede na predstavljeno obdobje.

Kot del pedagoške dejavnosti smo kot soproducenti v sodelovanju z Neewa film (Bogdan Škulj) in OŠ Stična septembra opravili **snemanje učne ure domača kokoš** v prostorih muzeja in na Muljavi. Snemanje je priprava na izdelavo DVD za ogled v muzeju in za promocijo dejavnosti. Z malo muzejsko trgovino s ponudbo predmetov (peresnice / »puščice«, radirke, peresniki, male šolske tablice in vrečke) in publikacij začnemo izboljševati tovrstno ponudbo obiskovalcem.

Kljub temu, da je bil del muzeja (zgornji razstavni hodnik) zaradi obnove od aprila do septembra za obiskovalce nedostopen, smo v preostalem delu izpeljali pedagoški program v največji možni meri. Med obiskovalci so večinoma osnovnošolci,

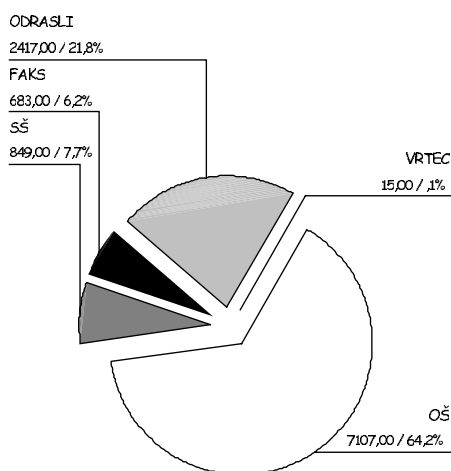

*Pri učni uri Lepopisja z učiteljico Kunigundo iz obdobja med svetovnima vojnama, 2005.
(SŠM, fototeka)*

ki največkrat pridejo v muzej na učno uro v stari učilnici. Redno omogočamo možnost obiska muzeja tudi popoldne (vsak prvi četrtek v mesecu) ter za napovedane skupine in ob dopoldnevih na dneve odprtih vrat ob kulturnih dneh (8. februarja in 3. decembra.), a pri sedanjem številu zaposlenih širjenje odpiralnega časa ni lahko izvedljivo. Pri muzejsko pedagoškem delu tako sodelujemo s Tajo Gubenšek, prof. zgod. (gospodična učiteljica v šoli okoli 1900) in Valentino Srebot, absol. slov. jezika (pouk lepopisa okoli 1930 poučuje kot gospodična učiteljica Kunigunda) ter v šoli leta 1953 s tov. učiteljem Strelo (Vid Lenard, dipl. um. zgod.). Sprejem in vodstvo šolskih skupin je največkrat v rokah muzejskih vodičev, povečini študentov in absolventov pedagogike in zgodovine (Maja Koščak, Natalija Žižič, Helena Matičič Hostnik in Tomaž Smole), ki pomenijo za muzej dragoceno sodelovanje pri pomembnem delu.

Starost	OBISK MUZEJA	OBISK KNJIŽNICE	OBISK PRIREDITEV	DRUGI ODDELKI	SŠM v ZAGREBU	SKUPAJ
VRTEC	15	0	0	0	0	15
OŠ	5922	0	35	0	1150	7107
SŠ	835	0	14	0	0	849
FAKS	403	280	0	0	0	683
ODRASLI	1028	682	427	80	200	2417
SKUPAJ	8203	962	476	80	1350	11071

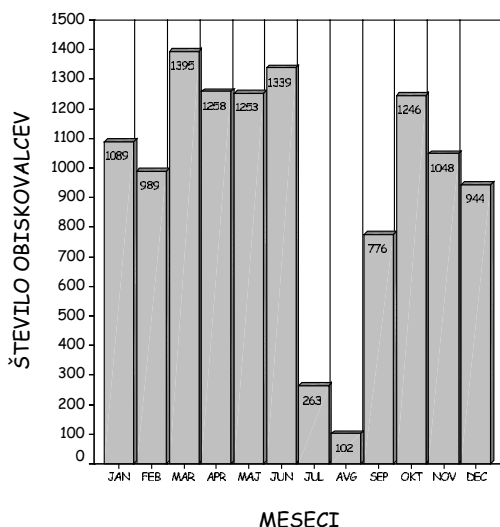
Obisk razstav in historičnih učnih ur v muzeju leta 2005 kaže, da je bilo od 8.203 obiskovalcev največ v marcu (1.087), aprilu in oktobru (971-988), ko je bilo tudi največ skupin (41-44). Najbolj pogosti so bili obiski osnovnih šol, ki predstavljajo dobrih 72% obiskovalcev (5.922). V letu 2005 so nas obiskali učenci iz 112 osnovnih šol, od teh iz 29 OŠ v Ljubljani, ostalih pa iz OŠ okolice pa tudi od drugod, tudi s Primorske, Bele

Obiskovalci muzeja v letu 2005 po starostnih skupinah: vrtec, osnovna šola, srednja šola, srednja šola, študenti, odrasli.

krajine in Štajerske ter Prekmurja. Srednješolcev je med obiskovalci muzeja dobrih 10% (835) iz 15 srednjih šol in študentov dobro polovico manj. **Odraslih obiskovalcev** razstav in historičnih učnih ur je bilo 1.028 (12,5%) pri čemer so všteti tudi spremljevalci skupin. Dejansko je prišlo v muzej za kakšno polovico večje število odraslih, ko obisku razstav in učnih ur prištejemo še skoraj vse obiskovalce prireditev (kar 427 odraslih od skupaj 476) in uporabnike knjižnice (nad 100 z 962 obiski).

Obiski skupin: v muzeju je bilo na ogledu razstav in historičnih učnih ur 332 skupin, od tega manjšina (18) le na ogledu razstave, kar kaže na pomen te vrste pedagoške dejavnosti. Pred ali po obisku učne ure pa smo poskrbeli, da so si obiskovalci ogledali še stalno in občasne razstave v muzeju. **Iz osnovnih šol** je bilo tako 261 skupin (s več kot 5.900 učenci), od teh kar 111 skupin – skoraj slaba polovica – iz četrtilh razredov devetletke (oz. tretjih osemletke), ki imajo v učnem načrtu tudi seznanjanje s kulturnimi ustanovami. Od ostalih razredov so se za obisk muzeja odločili

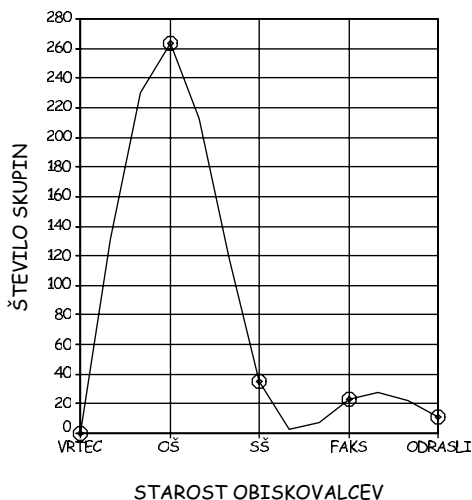
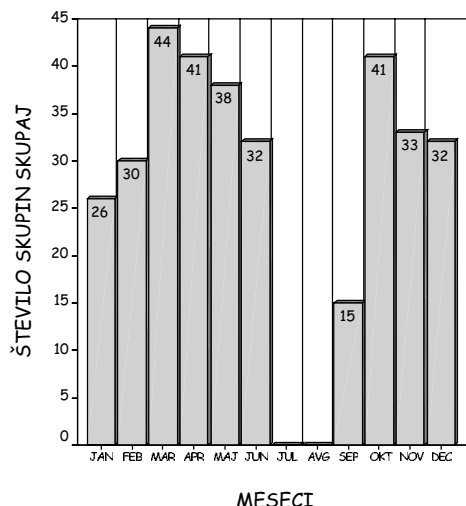

Obiskovalci muzeja v letu 2005, pregled obiska po mesecih. Graf in evidenco obiska pripravila Maja Koščak, 2005.

še drugošolci (43) ter tretje oz. petošolci devetletke (oz. ustreznega razreda osemletke) s po 28 skupinami. Ostali razredi so bili zastopani s 5 do 15 skupinami.

Obisk v muzeju

- obisk razstav in učnih ur	8.203 obiskovalcev
- knjižnica (zunanji uporabniki)	962 obiskov (682 odraslih, 280 študentov)
- obisk prireditev v SŠM	476 obiskovalcev
- drugi oddelki, informacije	80 obiskovalcev
- obisk razstave SŠM v Zagrebu	1.350 obiskovalcev

Obisk skupin v muzeju v letu 2005. Levi graf: obisk šolskih skupin po mesecih.

Obisk skupin v muzeju v letu 2005. Desni graf: obiskovalci skupin po starostnih skupinah. Graf in evidenco obiska pripravila Maja Koščak, 2005

V muzeju smo imeli tako 9.721 obiskovalcev razstav, prireditvev, uporabnikov gradiva in informacij, z upoštevanjem gostovanja razstave o šolskih kaznih in nagradah v Zagrebu pa je imel naš muzej v letu 2005 skupaj **11.071** obiskovalcev. Velika večina obiskovalcev je sodelovala z muzejem zaradi razstavne dejavnosti in z njo povezane pedagoške dejavnosti (9.553), drugih 1.518 pa je v čitalnici uporabljalo informacije in gradivo muzeja (knjige, dokumentacijske mape, fototeko, arhivsko gradivo, gradivo iz razstavne zbirke). Vrsto informacij (vsaj 300) pa smo posredovali tudi po telefonu, e-pošti in kot odgovore na dopise.

III. Študijsko in raziskovalno delo, stiki z drugimi ustanovami

Glede na svojo osnovno muzejsko dejavnost na področju kulture mora nedvomno biti pri delu muzeja v ospredju skrb za premično kulturno dediščino šolstva t.j. gradiva v zbirkah muzeja. Temu posvečamo tudi študijsko in raziskovalno zanimanje, povezano predvsem s pripravo naših razstav in z drugo muzejsko dejavnostjo, saj je muzej financiran za opravljanje javne službe na področju premične kulturne dediščine šolstva. Tako je sodelovanje z drugimi ustanovami predvsem dopolnjevanje te dejavnosti in pomeni največkrat strokovno svetovanje in posredovanje gradiva. Predvsem je muzej odprt za tovrstno sodelovanje s šolami in ob tem za pridobivanje gradiva za muzej.

V muzeju sodelujemo z Zvezo prijateljev mladine pri spodbujanju raziskovalne dejavnosti mladih (ocenjevanje nalog, zbiranje in hramba nalog v SŠM). Sodelovali

smo pri izvedbi razpisane **raziskovalne naloge za mlade zgodovinarje osnovnih šol** v šolskem letu 2004/2005 **na temo 'Tudi to je šola'**. Sodelovali smo pri ocenjevanju raziskovalnih nalog in pri sklepnem srečanju v Poreču 27. in 28. maja (dva kustosa). Pri nas je bila 13. oktobra tiskovna konferenca ob tem projektu ZPMS, zato smo pripravili manjšo razstavo v muzejski čitalnici, na seminarju za mentorje pa predstavili raziskovalne naloge na šolsko temo, gradivo 77 raziskovalnih nalog tega leta pa hranimo popisane v 6 arhivskih škatlah.

Sodelovali smo z Muzejskim društvom Slovenije in Skupnostjo muzejev Slovenije, z Arhivskim društvom Slovenije, z Belokranjskim zgodovinskim društvom, Zgodovinskim društvom Ljubljana in Zvezo zgodovinskih društev Slovenije (npr. ob 70 letnici prof. dr. Mirka Stiplovska) ter z nekaterimi muzeji. Šole se velikokrat zanimajo za vsebino nekdanjega pouka ob pripravi jubilejnih prireditev. Posebej pri razstavnih dejavnostih smo sodelovali z nekaj šolami, posebej pri razstavah z OŠ Ledina in Muzejem Velenje, z gradivom pri OŠ Kozje, I. OŠ Celje, OŠ Loški potok, OŠ Javorje, pri zbornikih ob praznovanju jubilejev pa z obema gimnazijama v Šentvidu. Precej stikov z drugimi ustanovami smo imeli ob pripravi objave jesenskih pogovorov iz septembra 2004, ter s pripravo pogovorov 21. septembra 2005 na temo Učenec in bralna kultura (knjižnica muzeja). V strokovnem svetu Muzeja novejša zgodovine Slovenije je član kustos našega muzeja.

Sodelovali smo tudi s Hrvaškim šolskim muzejem (posebej ob izmenjavi gostujočih razstav), s Pedagoškim muzejem v Santiagu de Composteli (ob njihovi publikaciji o šolskih muzejih na internetu) in z večjim številom šolskih in pedagoških muzejev in drugih sorodnih ustanov v Evropi pri izmenjavi publikacij. Ponovno smo obnovili stike z večjim številom na mednarodnem simpoziju zastopanih muzejev in jih spodbujali k zamenjavi publikacij. V tem letu smo obnovili tudi pisne stike s Pedagoškim muzejem v Beogradu, ki končuje obnovo ter pripravlja novo stalno razstavo in pod novim vodstvom kaže večje zanimanje za sodelovanje.

Posebej pa smo v letu 2005 (20. do 25. julija) aktivno sodelovali na **XI. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolskozgodovinskih zbirk v Švici** (nekdanja kartuzija Ittingen pri Frauenfeldu blizu Bodenskega jezera). Tam smo pripravili manjšo priložnostno razstavo s predstavitvijo naše dejavnosti (tudi v nemščini in angleščini) ter sodelovali z dvema predavanjema: Primerjava šolskih muzejev v vzhodni Evropi / *Comparative developments in museums of school life and childhood in East Europe* (M. Ribarič) in Slovenski šolski muzej 2003–2005: novi projekti od šolskih kazni do šeg in navad ob maturi / Slovenian School museum 2003 – 2005: new projects from school punishment to school leaving examinations (mag. M. Balkovec Debevec).

Kustos razstavne zbirke mag. Stane Okoliš je s svojim strokovnim prispevkom sodeloval pri zborniku 100 let Zavoda sv. Stanislava in sodeloval 8. decembra v Radovljici na znanstvenem simpoziju ob 250 letnici rojstva Antona Tomaža Linhartarja s prispevkom o Linhartovem delu na šolskem področju.

Sodelavci muzeja so zavzeto sodelovali pri **posredovanju številnih informacij in gradiva** s področja delovanja muzeja zainteresiranim uporabnikom (šole, študentje, dijaki, raziskovalci) ter pri pripravi in posredovanju gradiva za različne učbenike, knjige, radijske in TV oddaje. Tega dela, ki je nenačrtovano (a pričakovano) in največkrat zaradi želja uporabnikov poteka v zelo kratkih rokih, je veliko in kdaj kar resno vpliva na strokovno delo zaposlenih. To dejavnost opravljamo sicer zavzeto, a prevečkrat uporabniki pričakujejo od muzeja, da je le hitri servis za njihovo delo, študentje pa kdaj na fakulteti ne dobijo niti osnovnih navodil za delo s starim gradivom in nimajo temeljnega pregleda nad literaturo za svojo raziskovalno temo. To skušamo izboljšati s pogovori s profesorji o tej problematiki in seznanjamo študente z gradivom muzeja in raziskovanjem. Na veliko zanimanje za konkretno sodelovanje pri razstavi, publicistični in raziskovalni dejavnosti šol in drugih ustanov se lahko zaradi obsežnega področja dela v muzeju odzovemo le zelo omejeno, saj mora biti izvajanje razstavnega in drugega delovnega programa muzeja, posebej pri delu z muzejskim gradivom, na prvem mestu. *Pri študijsko raziskovalnem delu je zato muzej posebej usmerjen k obravnavi muzejskega gradiva, ki ga hranimo, k tematiki povezani z muzealstvom in našo razstavno dejavnostjo, mnogo manj pa v službenem času zaposleni lahko sodelujemo v drugih projektih.* Kolikor pa se da, naredimo predvsem s svetovanjem o pedagoških in šolsko-zgodovinskih temah, z usmerjanjem h gradivu, k literaturi in virom, saj običajno razpolagajo ustanove, ki žele sodelovati z nami, z večjim strokovnim potencialom kakor naš muzej. Da bi lahko izpeljali našo načrtovano dejavnost, se posebej pri tematiki posameznih razstav strokovno povezujemo z drugimi ustanovami in z njihovimi sodelavci, kakor je bil primer letošnje razstave in posebej zbornika o sodobni maturi.

Prireditve v muzeju: V januarju smo pripravili predstavitev Šolske kronike 2004 in dela muzeja v tem letu; 16. marca knjige Šolstvo v Krškem (Raziskovalni center J. V. Valvasorja); 13. aprila pogovor o zbirateljstvu in muzejskih zbirkah na šolah; 18. maja predavanje o slovenskih in hrvaških mladinskih časopisih (Štefka Batinič iz HŠM, dr. Marjana Kobe), 21. septembra jesenski pogovori na temo Učenec in bralna kultura (ob sklepu razstave o mladinskem tisku); 13. oktobra tiskovna konferenca ZPMS in predstavitev raziskovalnih nalog »Tudi to je šola«; v novembru predstavitev zbornika Sprehod skozi čas s spomini pedagoških delavcev (Društvo upokojenih pedagoških delavcev); in predstavitev zbranih spisov pedagoga prof. dr. Stanka Gogale (Društvo 2000, Slovensko pedagoško društvo); 15. decembra predstavitev knjige dr. Hriberška o klasičnih jezikih na Slovenskem 1848–1945 (Založba ZRC SAZU). Poleg tega so bila v čitalnici muzeja odprtja razstav s priložnostnim programom ter sprejemi nekaterih skupin obiskovalcev (študentje PF Maribor, sodelavci Muzeja na prostem Rogatec) s predstavitvijo razvoja in delovanja muzeja ter gradiva o zgodovini šolstva (za študente) pa tudi prireditve sorodnih ustanov (npr. ZPMS). Nadaljujemo tudi večletno sodelovanje s Plesno šolo Urška v zvezi z maturantsko parado. Guinnessovo plaketo za svetovni plesni rekord maja 2005 so nam predali 9. septembra 2005 ob odprtju novih prostorov plesne šole 'pod kupolo'.

Zaposleni v muzeju so se udeležili več **strokovnih in izobraževalnih srečanj** tako na Muzeoforumih, ki v organizaciji SMS potekajo v bližnjem Cankarjevem domu, seminarju o vseživljenjskem učenju 17. maja (en udeleženec) na zborovanju muzealcev v Portorožu 20. in 21. oktobra (eden dva dni, dva po en dan), z udeležbo na bazičnem programu muzejskega managementa Matra (12. do 16. septembra en udeleženec), predavanja o Interpretaciji kulturne dediščine 29. septembra na MK (en udeleženec). Zaposleni v knjižnici sta se udeležili posvetov Bralnega društva (8. septembra na Gimnaziji Bežigrad), Zveze bibliotekarskih društev Slovenije o informacijskih virih in storitvah knjižnic v elektronskem okolju (v Portorožu, 26. oktobra) ter izobraževalnega seminarja Cobiss 3.0 (12. in 13. decembra). Restavratorski tehnik se je marca udeležil enodnevnega seminarja RDS o pripravi zaščitne kartonske embalaže za predmete. V muzeju sledimo tudi možnostim računalniškega popisovanja gradiva (posebej kustosinja fototeke in kustos razstavne zbirke) z obiskom predstavitev, predavanj in izkušenj drugih ustanov, glede na možnosti pa se udeležujemo tudi prireditev drugih ustanov.

Kustos razstavne zbirke je bil odobren enomesečni študijski dopust, ki ga je uporabil za raziskovanje arhivskega gradiva (konec 18. in začetek 19. stoletja) v NŠALj

S predavitve monografije dr. Mateja Hriberška Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945 v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja, 15. december 2005. (SŠM, fototeka)

in ARS. V tem letu se je muzej na poseben način vključil tudi v fakultetni študij, saj je bil v čitalnici muzeja 5. decembra zagovor magistrske naloge z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete (M. Balkovec Debevec, mentor dr. Janez Bogataj, somentor dr. Andrej Vovko).

IV. Nabava osnovnih sredstev

Za nabavo osnovnih sredstev po letni pogodbi nimamo zagotovljenih namenskih sredstev. To postavko je tudi zaradi določil zakonodaje s področja kulture potrebno uvrstiti v letno pogodbo muzeja. Tako je v letu 2005 obnova knjižničnega depoja z nabavo opreme zanjo začasno zastala, saj jo je MŠŠ preneslo v leto 2006. Nabava osnovnih sredstev je tako potekala le v manjšem obsegu z lastnimi sredstvi ustanove.

V. Prostorska problematika

S pravnomočnostjo odločbe 24. avgusta 2004 deluje muzej v delu prostorov v državni lasti (spodnji del, kjer sta tudi novo obnovljeni hodnik in čitalnica) in delno v uršulinskih prostorih, za katere je bila tedaj sklenjena dvajsetletna najemna pogodba. Ob pridobitvi začasnih depojskih prostorov na Litostrojski leta 2004, ter ob obnovitvenih delih v muzeju si od leta 2002 muzej bistveno izboljšuje možnost za delovanje. Obnovo načrtujemo tudi v letu 2006 z dokončanjem etaže v depoju knjižnice, ki je nujna zaradi možnosti shranjevanja knjig in drugega gradiva na papirju. Ob tem pa s predlaganim projektom »stara šola« kot depojsko-razstavno predstavitevijo razvoja šolstva pri nas v eni od (mestu) bližnji stari šolski stavbi, pričakujemo ob naklonjenosti MŠŠ in že vsaj vsebinsko izkazani pripravljenosti MOL, tudi dopolnitev našega delovanja v prihodnjih letih.

VI. Kadrovski razvoj

Glede kadrovske zasedenosti in potrebe tovrstnega razvoja lahko le ponovno opozorim na veliko večji obseg nalog nacionalnega muzeja za šolstvo za področje Slovenije in slovenstva nasploh, kot jih lahko izpeljejo 3 kustosi, 2 bibliotekarki, en muzejski tehnik ter 3 sodelavci uprave. Če je muzej v obdobju 1951 – 1973 doživel lep razvoj od 2 na 8 zaposlenih, pa je bil poznejši čas kadrovskemu razvoju muzeja manj naklonjen: edino novo delovno mesto imamo od leta 1989. Nato pa kljub rasti zaposlenih v muzejih in drugih ustanovah s področja kulture, kakor obsežnem razvoju šol in zavodov na področju šolstva ter vsebinskem razvoju dejavnosti muzeja, ostaja število zaposlenih enako že več kot 15 let. Ob odpiranju novih nalog (spletna stran muzeja, razvoj tiskovne delavnosti z dvema letnima številčkama revije, historične učne ure z različnimi vsebinami in naraščajoč obisk, vedno večja pričakovanja šol za sodelovanje, razvoj stikov z javnostjo, hkrati pa tudi spremljanje vedno bolj razvejanih šolskih ustanov) ostajamo pri številčno enaki kadrovski zasedbi kot pred leti. V muzeju deluje 9 zaposlenih, za vrsto tehničnih del, oblikovanje in vodenje po razstavah v muzeju pa sodelujemo z zunanjimi izvajalci. Za normalen razvoj in delovanje nacionalnega

muzeja za šolstvo bi muzej, poleg primernih sredstev za dejavnost, že zadnjih nekaj let potreboval vsaj še enega kustosa in enega muzejskega tehnika, saj so predvsem terensko delo z zbiranjem in popisovanjem gradiva ter dokumentiranjem (slovenskega šolstva tako v Sloveniji kot zamejstvu in drugod v tujini), bistveno prešibko zastopani. Odprti smo tudi za možnosti zaposlovanja pripravnikov s področja šolstva in ob eventuelnem zmanjševanju števila šolarjev tudi za prerazporeditev pedagoških delavcev s kakšne od šol.

VII. Iz zapisov o muzeju v periodičnem tisku

- Štefan Osterc, Škofa Slomska poduk vraževernemu ljudstvu, v: Slovenske novice, 26.2.2005, str. 15.
- M. Vo., Šolske muzejske zbirke, v: Delo, 13.4.2005, str. 10.
- Učna ura lepopisja, v: Delo – vizualne umetnosti, 7.4.2005, str. 12.
- Mi, pionirji, v: Delo – vizualne umetnosti, 5.5.2005, str. 10.
- Jasna Kontler-Salamon, Kako so pisali babice in dedki, v: Delo – šolstvo, 18.4.2005, str. 14.
- Mi, pionirji, v: Delo – Ljubljansko ogledalo, 10.5.2005.
- Ujeti čas, v: Šolski razgledi, št. 9, 7.5.2005, str. 2.
- Igor Kavčič, Lepo je v naši domovini biti..., v: Gorenjski glas, 27.5.2005, str. 20.
- Hrvaški šolski muzej v gosteh, v: Dnevnik – Razstave, 20.5.2005, str. 18.
- Jože Širec, Laško, Zver, v: Ona, št. 21, 31.5.2005, str. 109.
- Učna ura naših babic in dedkov iz 19. stoletja, v: Dnevnik – Scena, št. 148, 2.6.2005, str. 17.
- Učna ura naših babic in dedkov s konca 19. stoletja, v: Delo – vizualne umetnosti, št. 126, 2.6.2005, str. 10.
- Stati in postati, v: Družina, 24–12. junija 2005.
- Mateja Rant, Zlata zapestnica za učiteljico, v: Gorenjski glas, št. 50, 24.6.2005, str. 3.
- M.F. Izložba o školskim kaznama i nagradama, Nastava između štapa i knjige, v: Školske novine, broj 17, godina LVI, Zagreb, 26. travnja 2005, br. 2549.
- Maja Korošak, Učna ura v Slovenskem šolskem muzeju. Mi, pionirji! v: Naša žena, 6/2005, str. 40–41.
- Mag. Mladen Tancer, Mikavno branje Šolske kronike, v: Sodobna pedagogika, št. 9/2005, str. 189–190.
- Milan Vogel, Programi slovenskih muzejev, Leto v znamenju obletnic, v: Delo, 23. 3. 2005, str. 9.
- Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, v: Deloskop – Stalne zbirke, 13.1.–19.1.2005, str. 54.
- Miniobvestila, v: Šolski razgledi št. 3, 5.2.2005, str. 15.

- Mirjam Bezek – Jakše, Muzej kot šola, ki spominja na mladost, v: Dolenjski list – zanimivosti, 1.9.2005, str. 24.
- (mz), Začasna ograja postala stalna rešitev, v: Dnevnik, 9.9.2005, str. 11.
- Ksenija Koren, O bibliji nacizma in slabem branju, v: Večer, 22.9.2005, str. 13.
- Vlasta Tul, Šolska kronika, Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje 2004, v: Arhivi 28 (2005), št. 1, str. 113–114.
- Prešeren pesnik, v: Jana, št. 39, 2005, str. 4.
- Učenec in bralna kultura, v: Šolski razgledi, št. 17, 1.10.2005, str. 2.
- Zdenka Bonin, Mirjana Kontestabile Rovis, Razstava »Učitelj naj bo«, v: Arhivi 28 (2005), št. 1, str. 129–130.
- Mi, pionirji! v: Deloskop – vizualne umetnosti, muzeji, 6.10.2005, str. 11.
- Miniobvestila, v: Šolski razgledi, št. 17, oktober 2005.
- Pedagog Peter Musi, v: Deloskop – vizualne umetnosti, muzeji, 24.10.2005, str. 11.
- Primož Hieng, Pedagog, sadjar, oče ubogih, v: Slovenske novice, 5.11.2005, str. 10.
- Jasna Snežič, Po Musiju Matura X let, v: Večer, 11.11.2005, str. 13.
- Matura X let, v: Gea – na kratko, št. 12, 2005, str. 76.
- Matura X let, v: Delo – vizualne umetnosti, muzeji, 21.11.2005, str. 11.
- Matura X let, v: Delo – vizualne umetnosti, muzeji, 25.11.2005, str. 11.
- Matura X let, v: Delo – vizualne umetnosti, muzeji, 30.11.2005, str. 11.
- Aleš Čakš, Razstava ob deseti obletnici mature, v: Delo – na kratko, 24.11.2005, str. 6.
- Aleš Čakš, Splošna matura kot neznanka x, v: Delo, 21.11.2005, str. 7.
- Matura x let, v: Delo, 23.11.2005, str. 11.
- M. Hi., V šolskem muzeju razstava ob desetletnici mature, v: Delo, 24.11.2005, str. 7.
- KP, Snemanje na Muljavi, v: Časopis prebivalcev občine Ivančna Gorica Klasje, št. 9, letnik 11, November 2005, str. 9.
- Marjetka Balkovec Debevec, Zvonec prvič pozvoni: bim-bim, bim-bim, bim!, v: Vzajemna, št. 10, oktober 2005, str. 32.
- Izložba Hrvatskog školskog muzeja u prostorijama Slovenskega šolskega muzeja, v: Izlazak št. 1, XVII/2005, str. 32.
- Matura – deset let, v: City magazine, 19.12.2005, str. 15.
- S.B., Muzeji v Ljubljani, v: Delo, 28.12.2005, str. 20

Radio in TV

- Radio Slovenija 1, (izjava M. B. Debevec), ob razstavi Matura X let, 23.11.2005.
- Radio Kranj (izjava M. B. Debevec), ob razstavi Matura X let, 23.11.2005.
- Radio Ognjišče (izjava M. B. Debevec), ob razstavi Matura X let, 23.11.2005.
- TV informativna (izjava, M. B. Debevec), ob razstavi Matura X let, 23.11.2005.

- Radio Slovenija 1, Sobotna raglja, 12.3.2005 in 17.3.2005 – (intervju z M. B. Debevec o šoli nekoč).
- Radio RGL (izjava, vabilo na popoldansko učno uro lepopisja, 6.4.2005).
- Radio RGL (izjava, vabilo na posvet o zbirateljstvu in muzejskih zbirkah na šolah, 12.4.05).
- Radio RGL (izjava o SŠM in vabilo na popoldansko učno uro), 4.5.2005.
- izjava za radio KAOS (4.5.2005).
- Radio Kranj, Minute za zgodovino – Juhu, počitnice!, 10.6.2005, na programu 19.6.2005 ob 15. uri, (intervju M. Ribarič).
- Radio Murski val, intervju o SŠM v oddaji Biseri Slovenije, 17.9.2005, 21.15 – 22h, (intervju M. Ribarič).
- Radio Slije, Pogovor o razstavi Stara šola novo tepe, Zagreb, 20.4.2005, (intervju S. Okoliš).

Internet

- <http://www.mss.gov.si>. Razstava ob desetletnici mature na Slovenskem.
- <http://www.mdc.hr/vijesti>. Stara škola novo tuče/Od straha božjega do dječjih prava.
- <http://www.macji-svet.org/vabilo>. Vabilo na učno uro o domači mački.
- <http://www.delo.si/article>. Mladinski tisk.
- <http://www.maturantska.com/modules/news/articles>. Matura X let.
- <http://www.culturalprofiles.org.uk/slovenia/Units>. Slovene School Museum.

Izdajateljska dejavnost muzeja

Šolska kronika 2005, št. 1,

str. 1–200 (urednik mag. Stane Okoliš)

Šolska kronika 2005, št. 2,

str. 201–455, Zbornik ob razstavi »Matura X let: ob deseti obletnici splošne mature 1994/95–2004/05« (urednica M. Balkovec Debevec).

Stara škola novu tuče. Od straha božjega do dječjih prava (Katalog izložbe SŠM u HŠM – razstavni katalog SŠM 83), Ljubljana–Zagreb 2005, 32 str. Predstavitveni zvezek Šolske kronike (urednik mag. B. Šuštar)

Pedagog Peter Musi 1799–1875,

razstavni katalog (zloženska) – 85, Ljubljana 2005, 8 str. (urednik mag. B. Šuštar)

»*Matura X let: ob deseti obletnici splošne mature 1994/95 – 2004/05*«, razstavni katalog (zloženka) – 86, 8 str. (urednica M. Balkovec Debevec)

VIII. Bibliografija sodelavcev muzeja

mag. Marjetka Balkovec Debevec

- Družabno življenje v Črnomlju od druge polovice 19. stoletja (magistrsko delo), Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 2005, 312 str.
- Zrelostna skušnja. Matura X let – o čem nam pripovedujeta razstava in zbornik ob deseti obletnici splošne mature (1994/95–2004/05), v: Šolska kronika 14/XXXVIII/2005, št. 2, str. 221–231.
- O šegah in navadah maturantk in maturantov, v: Šolska kronika 14/XXXVIII/2005, št. 2, str. 407–416.
- Plesna šola Urška, Slovenski šolski muzej: Ko zaplešejo maturanti. O maturantski paradi plesa (pripravila M.B. Debevec), v: Šolska kronika 14/XXXVIII/2005, št. 2, str. 221–231.
- Gimnazija Črnomelj – 60 let. Zbornik Gimnazije Črnomelj 1994–2004 in 95 let poklicnega in strokovnega izobraževanja v Črnomlju 1909–2004, v: Šolska kronika 14/XXXVIII/2005, št. 1, str. 189–191. (Poročilo o zborniku)
- O nasilju u školi između prošlosti i sadašnjosti (sažetak), v: Stara škola novu tuče. Od straha božjega do dječjih prava. Katalog izložbe SŠM u HŠM / Razstavni katalog SŠM – 83, Ljubljana – Zagreb 2005, str. 31–32.
- Slovenski šolski muzej, v: Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2005–2007. Pedagoška sekcija pri Skupnosti muzejev Slovenije, maj 2005, str. 105–106.
- Zvonec prvič pozvoni: bim-bim, bim-bim, bim! v: Vzajemna, št. 10, okt. 2005, str. 32.

Predavanje:

- Slovenian School Museum: 2003–2005: new projects from school punishments to schoolleaving examinations, (Slovenski šolski muzej 2003–2005: novi projekti od šolskih kazni do šeg in navad ob maturi), 11. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskih zbirk, Kartuzija Ittingen, Švica, 21.–24.7.2005.

Uredniško delo:

- Šolska kronika 14/XXXVIII/2005, št. 2 /Zbornik ob razstavi Matura X let, ob deseti obletnici splošne mature 1994/1995–2004/2005/ str. 211–455.
- Matura X let. Razstava ob deseti obletnici splošne mature v Sloveniji, 1994/95–2004/05. Razstavni katalog – zloženka št. 86.

Mateja Ribarič

- Od mature do mature (Zgodovinski razvoj mature na Slovenskem od 1849/50–1994/95), v: Šolska kronika 14/2005, št. 2, str. 233 – 253.

- 11. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskih zbirk, v: Argo 48/2, 2005, str. 197–199.
- Šola nekoč in danes, v: PIL – September 2005.
- Vida Matičič: Od enorazrednice do devetletke. Ob 190–letnici šolstva na Logaškem in ob 120–letnici šolske stavbe v Gornjem Logatcu (poročilo), v: Šolska kronika 14/2005, št. 1, str. 191 – 192.
- Nada From Potočnik: Naš Slavko. Literarna zapuščina (poročilo), v: Šolska kronika 14/2005, št. 1, str. 192–193.
- Intervju o SŠM na radiu Murski val v oddaji Biseri Slovenije, 17.9.2005, 21.15 – 22h.
- Minute za zgodovino – Juhu, počitnice! (10.6., Radio Kranj, na programu 19.6. ob 15. uri);

Predavanje:

- Primerjava šolskih muzejev v vzhodni Evropi (predavanje na simpoziju šolskih muzejev, Švica, 21.7.2005).

Marjeta Demšar

- F. Žumer, A. Dvornik, T. Rupnik: Osnovna šola Poljane. Jubilejni zbornik ob 50–letnici šole, v: Šolska kronika 1 / 2005, str. 198–199.

Tjaša Obal

- Slovensko mladinsko časopisje do leta 1945, v: V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini. Hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945, Hrvatski školski muzej, Zagreb 2005, str. 41–50.

mag. Stane Okoliš

- Ob razstavi »Učitelj naj bo« v Slovenskem šolskem muzeju, v: Šolska kronika – Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, XXXVIII/14, št. 1, Ljubljana 2005, str. 155–158.
- Od zamisli do uresničitve škofovih zavodov, v: Sto let Zavoda sv. Stanislava, Ljubljana 2005, str. 67–94.
- Linhartovo delo na šolskem področju, v: Anton Tomaž Linhart, Ljubljana / Radovljica 2005, str. 379–407. (objava in predavanje)

Uredniško delo:

- Šolska kronika: Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 14/XXXVIII, št. 1, Ljubljana 2005, str. 1–200.

dr. Branko Šuštar

- Slomškova zveza 1900 – 1926 (: delovanje katoliško usmerjenega učiteljstva na Slovenskem v prvi četrtini 20. stoletja; doktorska disertacija, mentor akad. prof. dr. Vasilij Melik), Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino 2004, 502 str.+pril.
- Sindikalna prizadevanja učiteljskih društev za ureditev učiteljskih plač na Kranjskem v začetku 20. stoletja, v: Stiplovškov zbornik (Historia 10), Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005, str. 45– 62.
- Letno poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2004, v: ŠK 1/2005, str. 131–150.
- Slovenski šolski muzej u godini 2005, v: Anali za povijest odgoja 4, Zagreb: Hrvatski školski muzej 2005, str. 225–230.
- Do mature v Šentvidu ob stoletnici Cankarjevega rojstva 1976, v: Ob 60–letnici Gimnazije Šentvid, Ljubljana: Gimnazija Šentvid 2005, str. 126–133.
- Šolski poduk med palico in knjigo. Ob razstavi Slovenskega šolskega muzeja pri sosedih in razstavi Hrvaškega šolskega muzeja pri nas, v: V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini. Hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945, Zagreb: Hrvatski školski muzej 2005, str. [7–8].
- Školska nastava između štapa i knjige. Uz izložbu Slovenskog školskog muzeja kod susjeda i izložbu Hrvatskog školskog muzeja kod nas, v: Stara škola novu tuče. Od straha božjega do dječjih prava. Izložba Slovenskog školskog muzeja o školskim kaznama i nagradama, Ljubljana – Zagreb 2005, str. 7–8.
- Peter Musi kot zgled vzornega učitelja: beseda ob razstavi, v: Pedagog Peter Musi (1799–1875), Ljubljana: Slovenski šolski muzej 2005, razstavni katalog (zloženka) 85, [str. 5].
- OŠ Ledina in Slovenski šolski muzej, v: Ledina, osnovna šola v Ljubljani 1855–2005, Ljubljana 2005, [str. 2].
- Veselje in zrelost. Ob razstavi o maturi v Slovenskem šolskem muzeju, v: ŠK 2/2005, 216–220.
- Sa šibom je u školi križ. List Slovenski učitelj o školskim kaznama i nagradama početkom 20. stoljeća, v: Stara škola novu tuče. Od straha božjega do dječjih prava. Izložba Slovenskog školskog muzeja o školskim kaznama i nagradama, Razstavni katalog SŠM 85, Ljubljana – Zagreb 2005, str. 20–22.
- Poročilo nadzornega odbora [Zveze zgodovinskih društev Slovenije] za leto 2003 in 2004, v: Zgodovinski časopis 2005, št. 1–2. str. 206.
- Tradicija. Nam po pouku še kaj ostane? (Uvodnik), Šolski razgledi, št. 6, 19.3.2005, str. 1.
- Milko Mikola: Religija, Cerkev in šola v dokumentih občinskih komitejev ZKS Zgodovinskega arhiva Celje, v: ŠK 1/2005, str. 184–186. (predstavitev knjige)
- Milan Pahor: Slavljanska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu: od avstroogrške monarhije do italijanske republike, v: ŠK 1/2005, str. 186–188. (predstavitev knjige)

- Milan Pahor: Slavljska sloga. Slovenci in Hrvati v Trstu: od avstroogrške monarhije do italijanske republike, v: Anali za povijest odgoja 4, Zagreb: Hrvatski školski muzej 2005, str. 246–248. (predstavitev knjige za hrvaške bralce)
 - Josef Schwegel: Na cesarjev ukaz: spomini politika in diplomata, v: ŠK 1/2005, str. 188–189. (predstavitev knjige)
 - Šolski muzeji na internetu, Argo 48/2, 2005, str. 199–200. (predstavitev knjige)
- Uredniško delo:*
- Stara škola novu tuče. Od straha božjega do dječjih prava. Izložba Slovenskog školskog muzeja o školskim kaznama i nagradama. Razstavni katalog SŠM – 83, predstaviteni zvezek ŠK 2005. Ljubljana – Zagreb 2005, 32 str.
 - Pedagog Peter Musi (1799 – 1875), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2005, razstavni katalog (zloženska) 85, [8 str.]
 - Štefka Batinić: V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini. Hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945, Zagreb: Hrvatski školski muzej, 2005, 50 str.

Zaključek

V letu 2005 je muzej glede na možnosti opravil zastavljeno delo na področju redne dejavnosti (delo z gradivom in uporabniki), kljub obnovi zelo dejavno razvijal pedagoško dejavnost (naraščajoč obisk pouka v stari učilnici), poskrbel za dopolnjevanja stalne razstave s tremi zanimivimi elementi in postavitvijo občasnih razstav. Pri tem smo zaradi racionalnosti omogočili predvsem gostovanje razstav: tako kar treh v muzeju kot naše v Zagrebu. Kot lastno večjo občasno razstavo pa smo pripravili temo o sodobni maturi, ki povezuje preteklost s sodobnostjo ter razstavo oblikovali tudi kot potujočo.

Posebej ob še nadalje vsakoletnim izjemnim razmeram zaradi gradbene prenove s selitvijo in ponovno postavitvijo dela opreme in razstave, kar občutno bolniško in študijsko odsotnostjo zaposlenih, naporom za redno izhajanje revije Šolska kronika, so rezultati maloštevilne ekipe muzeja kar lepi. Dotedanje delovanje muzeja sta na seji Kolegija ministra za šolstvo in šport z direktorji javnih zavodov 13. januarja 2006 na Brdu pri Kranju pohvalila tudi minister dr. Milan Zver in dr. Damir Karpljuk z vodstva MŠŠ, ki je bil na tem sestanku zadolžen za analizo dela muzeja v letu 2005. Še posebej je bil tudi v zapisniku kolegija pohvaljen projekt »pouk v stari učilnici«, česar smo se v muzeju zelo razveselili. Za opravljanje vseh pričakovanih nalog osrednjega muzeja za premično kulturno dediščino šolstva pa bi potrebovali še kakšnega zaposlenega (morda tudi s prerazporeditvijo iz kakšne od šol), nekaj več prostora in sredstev za vse to in večjo navzočnost na terenu. To delo smo v muzeju še dopolnjevali s posredovanjem informacij in gradiva ter v sodelovanju s sorodnimi ustanovami.

*Pripravil: Branko Šuštar**

* dr. zgodovine, muzejski svetovalec, od 1.5.1998 do 30.4.2006 direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Razstava Hrvatskega šolskega muzeja »V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945« v Slovenskem šolskem muzeju (maj – september 2005)

Exhibition of the Croatian School Museum »For the Fun and Learning of Good Children and Youth: Croatian magazines for children and youth from 1864 to 1945« in the Slovenian School Museum (May–September 2005)

Leta 2005 je v Slovenskem šolskem muzeju spet zaživela izmenjava razstav. S tem mislimo na novo obliko sodelovanja s Hrvatskim šolskim muzejem, odkar sta obe državi samostojni.

Letošnja izmenjava je v goste Hrvatskemu šolskemu muzeju ponudila razstavo »*Stara šola novo tepe – od strahu božjega do otrokovih pravic*«. Omenjena razstava raziskuje in prikaže temo šolskih kazni in nagrad. Pri nas pa je gostovala razstava z naslovom »*V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945*«. Gostujočo razstavo je pripravila kolegica Štefka Batinič, ki vodi Pedagoško knjižnico Davorina Trstenjaka, ki deluje v sklopu Hrvatskega šolskega muzeja. Odprtje razstave na Hrvaškem je sovpadalo s stoštirideseto obletnico izhajanja prvega hrvaškega šolskega časopisa Bosiljak (Bazilika). Ob gostovanju razstave je izšel istoimenski katalog, v katerem sta predstavljena članka avtorice razstave Štefke Batinič z naslovom »*V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945*« in članek Tjaše Obal: Slovensko mladinsko časopisje do leta 1945.

Avtorica razstave predstavi temo hrvaškega časopisja za otroke. V svojem članku pojasni, da je namen raziskave »... *ustvariti razmere za pojasnitev vloge časopisov za otroke in mladino skozi zgodovino vzgoje v najširšem smislu – od profila ustvarjalcev samih časopisov, njihove družbene in pedagoške usmeritve, prek njihovih vzgojnih sporočil, vse do otrok kot prejemnikov teh sporočil*«¹. Razstava je ponudila na ogled kratek zgodovinski pregled razvoja otroških časopisov, z glavnimi značilnostmi obdobj, v katerih so izhajali ter osebno izkaznico vsakega posameznega časopisa z bibliografskimi podatki in komentarji. Avtorica tako ugotavlja, da so na Hrvaškem v obdobju od 1864 do 1945 imeli vsaj 52 časopisov za otroke in mladino, ki jih je urejalo več kot 100 urednikov. Med najbolj znane hrvaške otroške in mladinske časopise tega obdobja sodijo že omenjeni Bosiljak (1864), Zlatni orasi (1870), Smilje (1873),

¹ Štefka Batinič, *V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945*, Zagreb 2005, str. 11.

Bršljan (1895), Pobratim (1916), Čarobno vrelo (1923), Omladina (1918) Mladost (1923), Vrtič (1931), Pričalo (1936) in Pionir (1942). Na razstavi pa je bil predstavljen tudi zgodovinski pregled mladinskega časopisja, ki je v Sloveniji izhajalo med leti 1820 in 1945. Bolj podrobno so bili predstavljeni štirje najodmevnejši časopisi takratne dobe. To so bili Vedež (1848-1850), Vrtec (1871-1944), Zvonček (1900-1939) in Naš Rod (1929-1944). Če skušamo poudariti nekatere značilnosti mladinskega časopisja v teh letih lahko rečemo, da so bili ti na začetku namenjeni predvsem literarni vzgoji takratne mladine. Lahko bi jih opredelili kot mladinsko časopisje šolske vrste, ki je temeljilo na vzgojno-izobraževalni vsebini. Nato pa so vse bolj začele prevladovati ideje za obuditev in krepitev narodne zavesti. Razna društva, politične stranke in organizacije so začele izdajati svoje revije za mladino. Tako je Sokolska telovadna organizacija izdajala mladinski list Sokolič (1919 – 38). Ta se je leta 1939 združil z listoma Sokolska prosveta (1931 – 39 in Soko (1930 – 38). Katoliška telovadna organizacija je za mladino izdajala list Orlič (1921 – 29), kateri se je po prepovedi izhajanja skušal nadaljevati v Vrabiču in Cvetu (oba 1930). Ljubljanski učiteljsčniki so izdajali list z naslovom Jugoslovanski učiteljsčnik (1919), ki pa se žal ni obnesel. Vsebina mladinskega časopisja je tako postajala bolj politično obarvana in pod vplivom določenih

Pogled na razstavo V zabavo in poduk pridnim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945 v prostorih Slovenskega šolskega muzeja.

(SŠM, fototeka)

političnih strank. S tem je dobivalo poteze propagandne vrste časopisja, ki je služilo predvsem članom različnih društev in organizacij.

V času razstave je potekal tudi spremljevalni program. Prvo spremljevalno prireditev sta odprli avtorica razstave Štefka Batinič in Marjana Kobe. Obe sta pripravili prispevke za predavanje na temo Hrvaški časopisi za otroke in mladino od 1864 do 1945 ter Začetki mladinskega tiska na Slovenskem: Vedež.

Kot druga je bila organizirana delavnica Kotiček za otroke in mladostnike v mladinskih revijah nekoč in danes. Delavnico je vodila izr. prof. dr. Vlasta Zabukovec v sodelovanju s študenti oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Delavnica je bila namenjena učencem 6. razreda devetletne osnovne šole (po dogovoru šola iz okolice Ljubljane). Namen delavnice je bil pri današnjih učencih prebuditi občutek za težave in stiske njihovih vrstnikov iz 19. ter 20. stoletja. Tako beremo v Kotičku gospoda Doropoljskega (Zvonček, 1909, str. 47) *»Genjeni gospod Doropoljski! Dovolite, da se tudi jaz s sledečimi vrsticami oglasim. Pri nas je sedaj šola zaradi škrlatice med otroci za nekaj časa zaključena. Dvoje otrok je že na tej bolezni umrlo Bila sem že v Mariboru in v Šoštanju. Vožnja po železnici je tako prijetna, samo strah me je bilo pred kako nesrečo, posebno, ko je drdral vlak skozi temne predore. Z odličnim spoštovanjem Vam vdana Štefica Vizjakova «*. 97 let kasneje v koticu tete Justi (Pil, 2006,) beremo : *» Hey! Tvoja rubrika mi je ful všeč. Moj problem je v tem, da sem noro zaljubljena v sošolca. Veliko se pogovarjava. Imava podobno mišljenje in še veliko skupnih stvari. Kako naj vem ali je tudi on zaljubljen vame? ...«*

Zadnja spremljevalna prireditev je potekala v okviru Jesenskih pogovorov, ki smo jih v muzeju pripravili že drugo leto.

Osrednja tema okrogle mize Jesenskih pogovorov je bila *»Učenec in bralna kultura«*, s podnaslovom *Kako je razvit bralni pouk na OŠ ter Kakšne spremembe prinaša nov kurikulum slovenskega jezika s književnostjo v osnovni šoli*. Zanimalo nas je predvsem, kako je pouk književnosti potekal do sedaj in kako bo potekal po prenovi kurikuluma.

Glavna sprememba naj bi bila ta, da bi pri pouku književnosti izhajali iz učenčevih potreb po branju in njegove motivacije za branje. Pri tem bi se učitelji manj naslanjali na literarne študije in teorije.

Glavni akterji okrogle mize so bili Meta Grosman (Filozofska fakulteta), Nataša Bucik (Ministrstvo za kulturo), Igor Saksida (Pedagoška fakulteta v Ljubljani), Miha Mohor Zavod za šolstvo, OE Kranj), Boža Krakar Vogel (Filozofska fakulteta), Bernarda Frass (OŠ Vrhovci) in Magda Mihelčič (OŠ Domžale). Avtorji so predstavili svoje prispevke v 10 do 15 minutni predstavitvi, nato pa se je razvil pogovor na že omenjeno temo.

Naslovi prispevkov so bili naslednji:

- Grosman, Meta: Kakovost bralnega pouka na OŠ zavisi od znanja in iznajdljivosti pedagoškega kadra,

- Bucik, Nataša: Ali v šoli namenjamo dovolj skrbi spodbujanju branja in motivaciji za branje?
- Saksida, Igor – govoril je predvsem o književnem pouku v devetletki,
- Mohor, Mika: Na poti iz slepih ulic književnega pouka,
- Mihelčič, Magda: Nov kurikulum slovenskega jezika s književnostjo na razredni stopnji,
- Frass, Bernarda – kot učiteljica je govorila o praktičnih primerih izvajanja pouka književnosti na osnovnih šolah.

Sodelovanje dveh institucij, ki vsaka na svojem narodnostnem območju raziskujeta in obdelujeta podobne tematike lahko, tudi v prihodnosti vodi do razvoja ter izmenjave novih konceptov na področju šolstva.

*Tjaša Obal**

* univ. dipl. bibliotekarka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.

11. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskih zbirk v Ittingenu, Švica 2005

11th International Symposium for School Museums and School Historic Collections in Ittingen, Suisse 2005

Predstavniki Slovenskega šolskega muzeja se že daljše obdobje udeležujemo mednarodnih simpozijev šolskih muzejev. Prvič sem bila nad dejstvom, da se toliko ljudi ukvarja s šolsko zgodovino, presenečena na 9. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk v Bad Leonfeldnu v Avstriji (več glej: Šolska kronika 2001, št. 2, str. 325–328). Na 11. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk v letu 2005 sem tolikšno udeležbo že pričakovala, prijetno pa me je ob tem razveselila ugotovitev, da se krog ljudi, ki jih zanima šolska preteklost, krepi z zagnanimi mladimi raziskovalci. Mednje lahko uvrstimo Dominika Joosa, predsednika organizacijskega komiteja Društva švicarskih muzejev in zbirk za šolsko in otroško zgodovino v Švici, ki je prevzelo organizacijo simpozija v Švici. Simpozij je potekal med 21. in 24. julijem 2005 v švicarskem kantonu Thurgau, v prostorskem kompleksu kartuzije Ittingen, kjer so tudi lepo urejeni konferenčni prostori. Vodilna tema 11. simpozija je bila: Vloga šolskih in otroških muzejev ter šolsko-zgodovinskih zbirk v 21. stoletju.

Simpozija se je udeležilo skupno več kot devetdeset udeležencev iz različnih evropskih držav, največ iz Švice, Nemčije, Avstrije ter iz Italije, Francije, Španije, Belgije, Nizozemske, Velike Britanije, Danske in Norveške, Litve, Ukrajine. Bližnje vzhodnoevropske države je poleg Slovenije zastopala le še Hrvaška.

Že pred uradnim začetkom in vse do sklepa simpozija, so bile na ogled postavljene priložnostne razstavne predstavitve šolskih muzejev in zbirk. Zanimiv razstavni prikaz Slovenskega šolskega muzeja je pripravil direktor, mag. Branko Šuštar. Tudi ta predstavitev je poleg obeh predavanj, ki sta predstavili delovanje Slovenskega šolskega muzeja potrdila, da deluje muzej, kljub svoji prostorski in kadrovski majhnosti, po vseh osnovnih muzeoloških principih delovanja, kar za mnoge šolske muzeje in muzejske zbirke, ki so se predstavljali na simpoziju, tega ne moremo trditi.

V četrtek, 21. julija 2005, se je po pozdravnem nagovoru organizatorja simpozij pričel z uvodno okroglo mizo s primerjavo razvojev šolskih in otroških muzejev ter šolsko-zgodovinskih zbirk v Evropi. Moderator okrogle mize je bil prof. Daniel Tröhler iz Inštituta visoke pedagoške šole v Zürichu. S svojimi prispevki pa so sodelovali: dr. Ulla Nitsh, vodja šolsko-zgodovinske zbirke iz Bremna, kolegica Mateja Ribarič iz Slovenskega šolskega muzeja, Myriam Boyer iz francoskega šolskega muzeja iz Rouena, Chantal Renevey Fry iz Švice in Vicente Pe a Saveedra iz Španije, ki je predstavil

11. mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolskih zbirk v Ittingenu, Švica 2005. Kustodinja v Slovenskem muzeju Mateja Ribarič je predstavila šolske muzeje v vzhodni Evropi. (SŠM, fototeka)

njihovo delo primerjave spletnih strani šolskih muzejev, med katerimi je spletna stran našega muzeja zelo dobro ocenjena. Mateja Ribarič je podala pregled šolskih muzejev v vzhodni Evropi ter njihov razvoj in značilnosti primerjala z zahodnoevropskimi šolskimi muzeji. Poleg mnogih stičišč in skupnih potez, ki jih je v raziskavi spoznala, je ugotovila, da so vzhodnoevropski šolski muzeji po svoji ustanovitvi precej starejši od zahodnoevropskih muzejev in se zato ponašajo z bogato tradicijo, prav tako pa je zanje značilna tudi bolj kompleksna muzejska predstavitev.

Naslednji dan, v **petek, 22. julija 2005**, se je delovno srečanje na simpoziju nadaljevalo poleg že omenjene vodilne teme še v predstavitvah in diskusijah ob treh podtemah: prispevek šolskih in otroških muzejev v sedanjih problemih v vzgoji in izobraževanju, strategije zbiranja predmetov v šolskih muzejih in povezovanje šolskih in otroških muzejev na mednarodni ravni. Profesor zgodovine pedagogike na belgijski univerzi Leuven, Mark Depaepe je svoje zanimivo predavanje o šolskih stenskih slikah predstavil v predavanju Od stenskih slik do Power Pointa. Samy Bill iz Švice pa je spregovoril o »večni« muzejski temi, o kriterijih zbiranja muzejskega gradiva. Sledili sta dve vzporedno prirejeni delavnici, na katerih je skupno dvanajst

predavateljev predstavilo svoje izkušnje, ugotovitve in razmišljanja, ki so se navezovala na vsebino obeh uvodnih predavanj.

Popoldne je zaživel bolj v muzeološkem duhu. Organizatorji so nas popeljali na ogled šolskega muzeja v Amriswilu. Prijetna šolska stavba iz leta 1846 nudi dom zanimivemu šolskemu muzeju, na kar opozarja že okolica, saj je pred stavbo kot »vabilo« postavljeno visoko ravnilo, ograjo pa ponazarja računalno z velikimi rumenimi in rdečimi kroglicami. Prijazen sprejem se je pričel z obuditvijo stare šolske navade tega območja – z darilcem za (pridne) šolarje, za nagrado ob koncu šolskega leta. To so bile vablivo zapečene štručke kruha. Vlogo teh pridnih šolarjev smo tokrat z veseljem prevzeli udeleženci simpozija, prav nič po šolsko pa smo ob slastni štručki poskusili še kozarček jabolčnega šampanjca, s kakršnim se ponajbolj domačini. Območje je namreč zasajeno z jabolčnimi nasadi, zato so različni jabolčni izdelki, posebej še šampanjec, značilni za to območje.

Ni pa nas razveselil le prijazen sprejem, z zanimanjem smo si ogledali razstavne prostore, saj so ravno ogledi šolskih muzejev zelo koristni za primerjavo in spodbudo z našo muzejsko postavitvijo in z našimi muzejskimi izkušnjami. Posebej nas je pritegnil šolski razred iz leta 1920, z zanimivo zbirko šolskih torbic. Prepričala nas je nezahtevna, a učinkovita depojsko-razstavna predstavitev za množico drobnih predmetov iz šolske zgodovine. Posebno doživetje je pričaral šolski film posnet leta 1948. Prikazoval je delovno šolo, v kateri so dečki izdelali vrtno uto – od načrta, do končne postavitve.

Iz uspešnega »šolskega« izleta so nas organizatorji spet pripeljali nazaj v konferenčne prostore kartuzije k nadaljevanju dela simpozija. Pozno popoldne in večer je bil namenjen predstavitvi novih projektov šolskih muzejev v obdobju 2003–2005. Potekali sta dve vzporedni predstavitvi s trinajstimi udeleženci. Med njimi je Marjetka Balkovec Debevec predstavila projekte Slovenskega šolskega muzeja od leta 2003 do 2005, s podnaslovom: od šolskih kazni do mature. Za bolj privlačno vizualno predstavo o delu muzeja je skupaj s Ksenijo Guzej pripravila predstavitev v power point obliki. Med drugim je tudi ta predstavitev delovanja Slovenskega šolskega muzeja potrdila, da sodi kljub svoji prostorski in kadrovski majhnosti vendarle med muzeje, ki delujejo po osnovnih muzeoloških principih.

V tem sklopu predstavitev se je med drugimi predstavil tudi Hrvaški šolski muzej; projekte tega muzeja je predstavil Ivan Vavra. Iz obeh prezentacij je bilo razvidno medsebojno sodelovanje.

V soboto, 23. julija 2005, je bilo največ delovne pozornosti namenjene tretjemu vsebinskemu sklopu – načinom in možnostim povezovanja šolskih muzejev na mednarodni ravni. Tovrstne izkušnje na Norveškem je v uvodnem predavanju predstavil Per Riise, in nakazal možnosti za prihodnje povezovanje šolskih muzejev. Sledili sta dve paralelni delavnici, na katerih so svoje izkušnje in razmišljanja z omenjeno vsebino, ki je vsebovala predvsem prikaz različnih možnosti uporabe interneta, predstavili Chantal Renevy Fry iz Švice, Christiane Brunssen iz Nemčije, Jean-Pierre Carrard in Irène Keller iz Švice ter Iris Bockermann iz Nemčije, ki je sklop predstavitev sklenila s prispevkom o virtualnih šolskih muzejih.

Udeleženci 11. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolskih zbirk ob Pestalozzijeve nagrobnem spomeniku v Birru, Švica 2005. (SŠM, fototeka)

Popoldne smo si pod vodstvom organizatorjev najprej ogledali otroški muzej, ki domuje v čudoviti vili v Badnu. Otroški muzej se ponaša z bogato in raznovrstno zbirko igrač in različnih predmetov iz otroškega vsakdana, seveda tudi šolskih. Obiskovalci muzeja se z veseljem poigrajo z mnogimi igračkami, ki so temu namenjene in se preizkušajo v raznih, predvsem fizikalnih poskusih. Poleg stalne razstave smo si ogledali še prijetno urejeno občasno razstavo o pisatelju Hansu Christianu Andersenu ob stoletnici njegovega rojstva.

Johan Heinrich Pestalozzi (1746–1827) je bil znameniti švicarski pedagog, ki je s svojimi pedagoškimi spisi vplival na razvoj napredne pedagoške teorije in prakse v Evropi. Znan je bil tudi po tem, da je vsem revnim in izkoriščanim ljudem poskušal socialno in pedagoško pomagati. Mnoge njegove misli so lahko še danes zgled pedagoškemu delu, med njimi denimo naslednja: »Biti v življenju srečen in tudi koristen drugim, to je smisel človekovega življenja pa tudi cilj vse otroške vzgoje.« Temu pomembnemu pedagogu je Slovenski šolski muzej že leta 1970 namenil razstavo in spremljajoči katalog¹, udeleženci simpozija pa smo imeli tokrat priložnost, da smo se ustavili ob njegovem nagrobnem spomeniku v Birru ter si ogledali vzgojni dom Neuhoof. Svoje korenine ima dom že iz Pestalozzijevega obdobja, saj je tu leta 1774

¹ Glej: France Ostanek, Vincenc Žnidar, Johann Heinrich Pestalozzi, njegovo življenje in delo, 1746–1827. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1970.

Pestalozzi ustanovil zavod za revno in nepreskrbljeno mladino. Varovanci sedanjega Pestalozzijevega doma so vse udeležence simpozija pogostili z okusno večerjo.

Organizatorji so dobro poskrbeli za udeležence simpozija. Skupni obedi so hkrati pomenili neformalno druženje in izmenjavo mnenj, izkušenj, navezovanje novih stikov z ljudmi, ki jih profesionalno ali ljubiteljsko povezuje zanimanje za šolstvo v preteklosti. V Ittingenu so se posebej potrudili, da smo delovne dni začeli na sproščen pa vendarle poučen način, denimo s prepevanjem šolskih pesmi.

Med delovnimi jeziki je bila v največji meri zastopana nemščina, pa tudi angleščina in francoščina; v teh jezikih so bila tudi vsa obvestila organizatorjev.

V nedeljo, **24. julija 2005**, je bil sklepni dan 11. mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk, s plenarnim zasedanjem in z načrti za novo povezovanje in nadgradnjo dela šolskih muzejev. Ob tem je Ulla Nitsch predlagala nove možnosti povezovanja šolskih muzejev na mednarodni ravni v skladu z možnostmi EU zakonodaje (EWIV). Za izpeljavo ustanovitve organizacije šolskih muzejev v sklopu EWIV je bila na simpoziju izbrana devetčlanska delovna skupina, med njimi, edini iz vzhodnoevropskega področja, predstavnik Slovenskega šolskega muzeja, mag. Branko Šuštar.

Novi načrti, o katerih so spregovorili organizatorji šolskega muzeja v Bergnu, so pogled udeležencev simpozija že usmerili v prihodnost, ko naj bi čez dve leti z veseljem obiskali Norveško.

Švicarski gostitelji so nas po uradnem slovesu popeljali še na dve ekskurziji. Polovica udeležencev si je ogledala švicarske Alpe, drugi del pa lepo in bogato samostansko knjižnico v St. Gallenu. Začetki benediktinskega samostana sodijo v 8. stoletje, knjižnica, ki jo odlikujejo znamenite freske in najlepša rokokojska knjižnična oprema v Švici, pa je bila zgrajena leta 1758. Tu smo si pod strokovnim vodstvom ogledali občasno razstavo o rokopisih in inkunabulah ob 200 letnici ukinitve samostana. Knjižnica, ki se sicer uporablja v študijske namene, šteje 150 000 zvezkov gradiva in izjemno dragocenih 2000 rokopisov.

Individualno smo si ogledali še druge kulturno-zgodovinske zanimivosti St. Gallena, pred tem tudi samostanski kompleks in muzej v kartuziji Ittingen ter številne zanimivosti Züricha, med njimi švicarski deželni muzej.

Tudi enajsti – pregovorno po švicarsko – dobro organiziran mednarodni simpozij šolskih muzejev in šolsko-zgodovinskih zbirk je prinesel številne raziskovalne in muzeološke spodbude, v razmislek in koristen delovni zagon v prihodnje.

*Marjetka Balkovec Debevec**

* mag. znanosti s področja slovenske etnologije, muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.

Razstava o pedagogu Petru Musiju 1799–1875

Exhibition on the educator Peter Musi 1799–1875

Razstavni prostor v prehodni avli našega muzeja posebej od obnove poleti 2000 s pridom uporabljamo tudi za gostovanje manjših razstav, posebno takih, ki se po vsebini navezujejo na delo muzeja. Ko sem zvedel, da so ob 130 letnici smrti v Šaleški dolini pripravili razstavo o Petru Musiju (Mestna galerija Šoštanj 15. 9.–10. 10. 2005), sem si jo zadnji dan ogledal. V Šoštanju sem se prepričal, da je v plodnem sodelovanju velenjskega muzeja (doc. dr. Tone Ravnikar in Mateja Medved) in šoštanjske občine (posebej gospe Alenke Verbič, odgovorne za družbene dejavnosti) nastala razstava o pedagogu Musiju, ki po vsebini presega lokalni okvir, temveč ima vseslovenski pomen.

Tako je razstava Muzeja Velenje in Občine Šoštanj, pri nas sicer lahko gostovala le dober mesec od 24. 10. 2005 naprej, a je tudi v našem glavnem mestu opozorila na pomen izjemno delavnega in vsestranskega pedagoga iz Slomškovega časa. Peter Musi (1799–1875) je bil rojen na Vranskem, najdlje pa je deloval v Šoštanju. Tam je bil vzorni učitelj, pedagog, sadjar, čebelar, prvi šolski hranilničar, knjižničar in socialni delavec kot bi danes rekli nekdanjemu 'očetu ubogih'. Pri vseh teh zaslugah za kraj je prav čudno, da se po izgradnji nove šole niso odločili, da bi nosila njegovo ime. Še ime po njem poimenovane ulice, ki jo je imel v Šoštanju tudi v medvojni nemški okupaciji, so leta 1953 spremenili. A hvaležnost pač dandanašnji ne rodi prav obilnega sadu. Tudi na Kranjskem ni drugače. Po nekaj desetletjih mlajšem Andreju Praprotniku (1827–1895), nedvomno osrednji pedagoški figuri druge polovice 19. stoletja ne le v Ljubljani, so sicer pred drugo svetovno vojno poimenovali eno od ljubljanskih šol, a okupatorjevo preimenovanje nato sankcionirali do novejšega časa, ko se je šola sama uspešno 'ubranila' njegovega imena. Ne(po)zna(va)nje in ignoranca pogosto hodita skupaj. Kot zatrjuje dr. Ravnikar, šola v njihovem Šoštanju ni mogla biti poimenovana po Musiju, »ker ga pač nihče ne pozna.«

In prav v zvestobi svoji prosvetljevalni nalogi, po predstavitvi vsega kar je delo slovenskega učiteljstva različnih generacij, pestrih pedagoških in tudi različnih političnih usmeritev, je muzej z veseljem sprejel tudi gostovanje Musijeve razstave. Da ne bi imeli strokovni delavci muzeja zaradi tega še dodatnega dela, je za gostovanje poskrbel tedanji direktor muzeja, na drugi strani pa soavtor razstave dr. T. Ravnikar, za oblikovanje zloženke in tehnično postavitev razstave pri nas pa Marjan Javoršek. V razstavo smo uvrstili tudi nekaj Musijevih del, ki jih hrani knjižnica muzeja. V dobrem mesecu dni si je gotovo preko 40 skupin ob obisku muzeja ogledalo tudi razstavo o pedagogu Petru Musiju. Marsikdo je dobil informacijo v obliki zloženke z mojim nagovorom o pomembnosti opozarjanja »na očetov naših imenitna dela« (na tiste,

Z odprtja razstave v razstavnem prostoru avle Slovenskega šolskega muzeja.

(SŠM, fototeka)

ki so v Prešernovem in Slomškovem času tlakovali pedagoški razvoj na Slovenskem) in s študijskim besedilom soavtorja razstave. Musi je sodil med prve osnovnošolske učitelje pri nas, ki so se uveljavljali tudi kot pedagoški avtorji učbenikov za slovenske začetne šole (»Navod v branje sa mladost nedelskih shol«, Celje 1832) in člankov v tedanjem pedagoškem tisku. Musi je bil kot pedagoški pisec tudi Slomškov sodelavec, njegova bogata pedagoška dejavnost (o njej so pisali I. Andoljšek, 1956; V. Schmidt, 1964, S. Pavlič 1972, 2000) pa je segala še na širše področje kulture in gospodarstva. Musijev spomin so v sodobni čas še najbolj vneto prenašali prav slednji, saj so bančniki tega pionirja šolskega varčevanja izbrali za zgled in podeljevali Musijeve značke za šolsko hranilništvo. Leta 1985 je tako naš muzej pripravil razstavo, Ljubljanska banka pa izdala drobno, a po vsebini bogato knjižico Peter Musi z besedilom naše bibliotekarke Tatjane Hojan.

Gotovo je nekaj k širjenju zavesti o prispevku generacije pedagogov 19. stoletja prispevala tudi objava razstavnih besedil in ilustracij na internetu (mdr. na spletni strani muzeja), morda še bolj pa reportaža 5. novembra 2005 v sobotni številki Dnevnika z najvišjo naklado pri nas – v Slovenskih novicah. Tam je Primož Hieng s člankom 'Pedagog, sadjar, oče ubogih' pripravil zanimiv in ilustrativen prikaz razstave in Musijevega dela. Je res včasih tako, da se moraš pokazati v metropoli, da te lažje

sprejmejo še doma? Po predstavitvi v Ljubljani so razstavo o šoštanjskem pedagogu Musiju predstavili tudi v Velenju. Ker je vsako delo le korak in so velenjski muzealci pri tem naleteli na nove izzive, sem prepričan, da si z Musijem še nismo povedali vsega in nas bodo v šoštanjski okolici še presenetili s kakšno raziskavo. Ali si to bolj zasluži učitelj kakršnega ni imel v tistih ranih letih slovenskega šolstva vsak trg, še vsako mesto ne, ali pa njegovo sporočilo zlasti potrebuje naš čas?

Branko Šuštar

Ob 150-letnici Osnovne šole Ledina v Ljubljani

The 150th anniversary of the Ledina primary school in Ljubljana

Leta 2005 je osnovna šola Ledina v Ljubljani praznovala. V čast 150-letnega jubileja je priredila več slovesnosti:

- svečano prireditve na šoli 20. oktobra 2005, ob tem so učitelji in učenci pripravili številne likovne in zgodovinske razstave;
- izid »Jubilejnega zbornika ob 150-letnici šole 1855-2005«;
- razstavo »Ledina osnovna šola v Ljubljani od 1855« od 7. 12. 2005 do 31. 3. 2006 v prostorih SŠM, ki so jo pripravili učenci in učitelji OŠ Ledina v sodelovanju s SŠM. Ob razstavi je izšla zloženka z istim naslovom.

Slovenski šolski muzej in OŠ Ledina sta bila na več kot stoletnih poteh večkrat povezana. Na eni strani je ta vez tradicija ljubljanskega šolstva, ki jo v marsičem predstavlja prav I. mestna deška ljudska šola na stari lokaciji pri Sv. Jakobu, nato v licejskem posloppju in od 1889 v novem posloppju na Ledini, ki je dala šoli sedanje ime. V svoji več kot stoletni zgodovini je v šolskem posloppju na Ledini med letoma 1946 in 1954 deloval tudi naš muzej ter v tedanjih šolarjih vzbujal kar spoštovanje. Z razumevanjem šolskega vodstva je lahko muzej na šolskih hodnikih pripravljati tudi občasne razstave. Med delovanjem pod skupno streho je v muzej prišlo tudi dragoceno arhivsko gradivo učiteljske organizacije, ki je 1898 ustanovila naš muzej, pa tudi nekaj drugega šolskega gradiva, ki dopolnjuje zbirke muzeja. S šolo, ki je nekaj posebnega tudi z bolnišničnimi oddelki, smo lepo sodelovali tudi pri skupnem prizadevanju za spodbujanje raziskovalne dejavnosti mladih, npr. z zgodovinskimi krožki in njihovimi raziskovalnimi nalogami, večkrat pa tudi pri pedagoški dejavnosti v muzeju, kar vse vsebinsko povezuje naši ustanovi. Tudi zaradi teh povezav je priložnostna razstava ob 100-letnici sedanje šolske stavbe, ki jo je pripravila Gabrijela Škraba, predmetna učiteljica zgodovine, gostovala jeseni 1989 v našem muzeju. Tokrat se z razstavo ob 150-letnici šole v prostorih muzeja povezujemo tudi v letu 2005.

SŠM je na svečani prireditvi na šoli zaradi teh medsebojnih povezav prejel posebno plaketo. Naslovnica jubilejnega zbornika je v znamenju mladostnih zeleno rumenih barvah z igrivim metuljčkom – kot je mladostno razigrana tudi šola s svojimi prebivalci, čeprav šteje že 150 pomladi. Pri nastajanju le-tega je sodelovalo veliko ljudi. Glavna urednica je bila profesorica zgodovine na OŠ Ledina, zdaj že v zasluženem pokoju, Gabrijela Škraba. Pri delu so ji pomagali kolegi učiteljskega kolektiva OŠ Ledina. Na 4. strani zbornika se seznanimo z vsemi nazivi, ki jih je šola nosila v 150-ih letih. In ni jih bilo malo, so pa odraz šolske zakonodaje, političnih sprememb v tem času, enajst poimenovanj oz. preimenovanj od I. mestne enorazredne deške ljudske šole leta 1855, ..., I. mestne petrazredne deške ljudske šole pri Sv. Jakobu leta 1876, ..., I.

državne deške ljudske šole Andreja Praprotnika leta 1937, ..., do Osnovne šole Ledina od leta 1958. Čestitke ob jubileju je izrekla županja Danica Simšič, njene besede so zapisane na šesti strani. Ob tem je šola prejela od mesta Ljubljana posebno priznanje. Sledi uvodni pozdrav ravnateljice šole Ljubice Kosmač:

»Praznovanje visokega jubileja je bil povod za svojevrstno raziskovanje preteklosti in sedanjosti naše šole, ki v prizmi časa kaže v svojem 150-letnem razvoju mnoge obraze. Šola je živela v mnogih državah, mnogih političnih in šolskih sistemih, vse do današnjih dni pa je razvijala pojem dobre šole, ki je mlademu rodu dajala dovolj znanja za nadaljnje šolanje in življenje.

Mnoga visoka priznanja, ki so jih šola in njeni bolnišnični šolski oddelki dobili za svoje delo, dokazujejo, da je šola skozi stoletje in pol dobro opravljala svoje osnovno poslanstvo: vzgojo in izobraževanje mladega rodu. Še posebej dragoceno je za nas priznanje, ki smo ga prejeli v letu 2005, plaketo glavnega mesta Ljubljane, za udejanjanje vrednot Unescove mreže šol, s posebnim poudarkom na učenju sodelovanja, sožitja, strpnosti, sprejemanja drugačnosti, razvijanju in kultiviranju osebnosti. OŠ Ledina kot zdrava šola spodbuja zdrav razvoj vsakega posameznika, kot eko šola pa skrbi za zdravo okolje in odgovorno ravnanje z njim. Kot Unescovo ASPnet središče povezuje 14 šol z ljubljanskega območja.

Osnovna šola Ledina, šola učenosti, priložnosti in sodelovanja, se s spoštovanjem ozira na zakladnico svoje dediščine. Najbolje ga izražajo učenci, ki so z Unescovim projektom Mladi posvojijo spomenik posvojili svojo šolo in se zavezali skrbeti zanjo. Stremljenje k odličnosti na vseh področjih delovanja je v šoli učenosti, priložnosti in sodelovanja ideal, na katerega nas opominja ubesedena vizija šole: Z več kot stoletno tradicijo do odličnosti. Opominja nas, da se je treba vedno znova učiti in širiti svoje obzorje preko svojih meja s povezovanjem z drugimi slovenskimi šolami in šolami v tujini. Z vključevanjem v sodobne evropske tokove se mladim ponujajo različne možnosti, hkrati pa šola opravlja pomembno vlogo pri promociji Ljubljane in Slovenije.

V imenu vseh Ledincev se zahvaljujem vsem, ki so soustvarjali ledinsko zgodovino, da mi, njihovi nasledniki, lahko na trdnih temeljih ustvarjamo in se približujemo svojemu idealu: posegati vse višje, hkrati pa ohranjati naklonjenost, ki je med nami – med učenci, učitelji in starši. Z iskanjem tistega najboljšega v nas in v drugih, se učimo drug od drugega, da bi bili drug drugemu dober sopotnik skozi skupna šolska leta." Vsebina zbornika je pestra in raznolika, na 168-ih straneh se pred nami razgrne bogata zgodovina šole – vseh 150 let njenega delovanja po obdobjih: od ustanovitve v habsburški monarhiji, kraljevine Jugoslavije, socialistične Jugoslavije, največ prostora pa zavzema razvoj šole v samostojni Sloveniji. Ta osrednji članek je bogato opremljen s fotografijami in arhivskimi dokumenti (letna poročila, redovalnice, spričevala, šolska kronika, glasila), saj ima šola bogat arhiv, tako na šoli kot tudi v SŠM in ZAL-u, kjer so shranjeni predvsem dokumenti iz 19. stoletja. Precejšen prostor je odmerjen utripu šole v jubilejnem letu. Predstavljeno je življenje in delo šole

v vseh njenih segmentih, od rednega dela v osemletki in devetletki, do projektov in mednarodnega sodelovanja: Unesco šola, Zdrava šola, Eko šola kot način življenja, Mednarodni project Comenius, Evropska šolska mreža, Pomladni dan, Vezi med nami: Ljubljana – Alpen.

Pregled mnogih visokih priznanj kaže, da so ledinski učitelji in učenci za svoje uspešno delo prejeli številna priznanja in nagrade, visoka priznanja pa je prejela za svojo odličnost tudi šola kot ustanova.

V zborniku najdemo sezname učencev, odličnih vseh osem let šolanja, ter seznane uspehov na tekmovanjih in pri raziskovalnem delu, objavljen pa je tudi seznam ledinskih učiteljev kot avtorjev. Sledijo seznami zaposlenih in učencev v šolskem letu 2005/06.

Zborniku dajejo zlahten pridih spomini nekdanjih učencev in učiteljev, kakor tudi beseda staršev in učiteljev, sklene pa ga seznam učiteljskega zbora od leta 1945 do 2005.

Marko Jereb, ki je na Ledino zahajal v letih 1937 – 1940 je o svojih spominih na davna šolska leta zapisal:

»Tisti dan, ko nas je prišel fotografirat fotograf, mi je učiteljica naročila, da sem na vsako tablo narisal grad ali trdnjavo. Potem se je vsak učenec postavil pred tablo in s kredo v roki nakazoval, da riše. Fotograf je vse to ovekovečil na film. Ob nedeljah

Z odprtja razstave v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja. (SŠM, fototeka)

smo se morali ob 8. uri zbrati po razredih na ploščadi pred cerkvijo Svetega Petra in v vrsti odkorakati k maši. Sedeli smo v prvih klopih in med mašo nas je katehet Stanko Škrbec imel ves čas na očeh. Nemirne pri maši je katehet v ponedeljek natepel s palico po iztegnjenih prstih. Hišnikova žena je med glavnim odmorom v svoji kuhinji prodajala orehove štrukeljčke in druge prigrizke, ki pa si jih je lahko privoščil le tisti, ki je imel denar. Tega pa je bilo zelo malo, saj nas je večina izhajala iz proletarskih družin.«

S skupnimi močmi učiteljev in učencev OŠ Ledina ter v sodelovanju s SŠM je decembra 2005 nastala še razstava ob 150-letnici šole z zloženko v prostorih SŠM. Za razstavo in zloženko so bili najbolj zaslužni Robert Jakše, Marija Valenčak (oblikovanje zloženke), Natalija Lampič (urednica zloženke), Barbara Tacar (oblikovalka razstave) in Nadja Ulcej.

SŠM hrani o OŠ Ledina bogato dokumentacijo in arhiv, zato smo nekaj tega dodali na razstavo, predvsem arhivsko gradivo iz 19. stoletja: tednik I. mestne deške ljudske šole 1874/75, katalog in razrednico I. mestne deške ljudske šole 1873/74, okrožnice I. mestne deške ljudske šole 1891 – 1897, spisek učiteljske knjižnice 1878, inventar I. mestne deške ljudske šole 1901/02 ter šolsko naznanilo.

Sama razstava skozi sliko in besedo pripoveduje zgodovino šole, ki se je napajala iz bogate tradicije dobre šole in znala sprejemati izzive časa. Razstava poleg celovitega zgodovinskega dogajanja zrcali tudi današnji trenutek šole.

*Mateja Ribarič**

* prof. zgod. in soc., muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana.

Razstava po desetletju sodobne mature: »Matura X let«
Exhibition following a decade of the contemporary matura: »The Matura's First Decade«

Skoraj leto dni, od 23. novembra 2005 do 16. oktobra 2006, je bila v našem muzeju na ogled razstava »Matura X let«, ki pomeni nadaljevanje vedno zanimive gimnazijske zgodbe o kateri so si sledile razstavne predstavitve (kot npr. razstave tedanjega kustosa Jožeta Ciperla leta 1976: gimnazije do srede 19. stoletja; leta 1979: gimnazije 1848–1918; leta 1991: šolska spričevala) in leta 1998 razstava Mateje Ribarič »Od mature do mature. Zgodovinski razvoj mature na Slovenskem 1849/50–1994/95«. Če je bila ta razstava, postavljena ob 100-letnici nastanka muzeja, s historičnim pregledom pripravljena ob ponovni uvedbi mature pri nas, potem je nedavna razstava mnogo bolj sodobna, saj predstavlja po dobrem desetletju takšne mature številne razsežnosti tako zasnovanega sklepa srednje šole, ki je hkrati tudi praviloma odločujoč sprejemni izpit za vpis na želeno univerzitetno študijsko smer.

Razstavo, ki je bila tako izrazito sodobno naravnana, smo pripravljali dlje časa, saj so tako prostorski problemi kot omejene možnosti financiranja pogojevali tudi čas postavitve. Kustosinja te razstave je bila muzejska svetovalka mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki ji je uspelo pritegniti k sodelovanju ne le za izpeljavo mature odgovoren Državni izpitni center (RIC), temveč tudi več gimnazij in članov državne ter predmetnih in šolskih maturitetnih komisij. Rezultat tako zasnovanega razstavnega koncepta je imel na eni strani vizualno razstavno komponento (zbiranje gradiva o maturi), na drugi pa raziskovalno-strokovni del, ki ga sta ga predstavili razstavna zloženska s pregledom razvoja mature in zlasti razstavni katalog. Tega predstavlja obsežna tematska številka naše revije Šolska kronika 2/2005, ki na kar 256 straneh predstavlja poleg uvodnih besedil dvajset razprav o različnih vidikih sodobne mature, kar dopolnjuje še deset spominov maturantov zadnjega desetletja. Z besedili smo v zborniku med drugimi sodelovali tudi trije sodelavci muzeja M. Ribarič, B. Šuštar in M. Balkovec Debevec, ki je za marsikatero objavljeno besedilo poskrbela tudi uredniška dopolnila. Kako obsežno delo je v tem času opravila avtorica razstave, ki je bila tudi urednica tega zbornika, pri katerem je sodelovalo več kot 30 ljudi, priča tudi podatek, da je revija izšla še sredi decembra 2005 in jo je Državni izpitni center z mag. Darkom Zupancem kot novoletno pozornost posredoval svojim zunanjim sodelavcem v maturitetnih komisijah.

Posebej pa velja omeniti spremljevalne prireditve ob razstavi. Najprej je bilo tako zastavljeno že njeno odprtje, na katerem je pevška zasedba ljubljanske Srednje vzgojiteljske šole in gimnazije iz Ljubljane pod vodstvom prof. Mateja Vojeta poskrbela za nekaj pesmi (mdr. za 'šolske' Gaudeamus in Stoji učilna zidana) naša zunanja so-

delavka absolventka slovenistike Valentina Srebot (z nami sodeluje kot gdč. učiteljica na historični učni uri) pa nas je nagovorila kot maturante: *»Današnjega dne se bomo sprehodili po maturi skozi čas. Prav je, da se začnete odsihmal že pridno in vestno pripravljati na maturo, kajti – verjemite mi – mesec mali traven bode namreč še prehitro tu – kali?«* Kot zgled smo slišali del odlično ocenjene zrelostne naloge, ki jo je o razvoju slovenskega jezika napisal »7. rožnika 1898,« tedanji maturant mariborske gimnazije Janko Šlebinger, naš poznejši znani bibliograf. *»No, in dasiravno vem«,* je nadaljevala učiteljica, *»da se še nič niste učili, si bomo pogledali kakšna vprašanja, ki so se dosihmal pojavljala na ustnem delu, pa tudi kakšno tako, ki se bode odsihmal, v bodočnosti, pojavljalo...«* Sledilo je nekaj maturitetnih vprašanj z listkov iz 60. let 20. stoletja (kot npr. Popravi: *»Radi članka za dobrobit kulture mu nimamo kaj prebacivati«*) in tudi odgovorov.

Razstavo je na dan, ko je državnem svetu potekala javna razprava o državljski in domovinski vzgoji, s kratkim nagovorom odprl minister za šolstvo in šport dr. Milan Zver, ki je pripravil tudi uvodno besedilo v zborniku ob razstavi. Prireditve so se zelo številčno udeležili tudi sodelavci ministrstva, mdr. v. d. direktorja direktorata za srednje šole Janez Mežan, zastopstvo Državnega izpitnega centra (RIC), s katerim smo pri razstavi obsežno in dobro sodelovali ter predstavniki drugih zavodov in srednjih šol ter posebej člani maturitetnih komisij s sedanjim predsednikom državne maturitetne komisije dr. Valentinom Bucikom in nekdanjim dr. Jožkom Budinom. V odprtje razstave sta iz muzejske čitalnice, ki je gostila prireditve, z vso eleganco odplesala v razstavno sobo valček kot na maturantskem plesu dva plesna para Plesne šole Urška. S to šolo (g. Tomaž Ambrož) in Plesno zveze Slovenije sodeluje muzej že več let, tudi kot varuh Guinnessovih plaket za svetovni rekord ob že kar vsakoletni plesni »Maturantski paradi«. Konec maja poteka od leta 2001 odmevna plesna prireditev mladih, ko na Straussovo glasbo iz opere Netopir simultano odpleše četvorko več tisoč maturantov po ulicah slovenskih (in v zadnjih letih tudi sosednjih) mest.

In kaj je bilo videti na razstavi? Že korak v razstavno sobo je pomenil korak čez črtno kodo, ki je temeljni identifikacijski znak posameznega maturanta na polah za ta izpit. Razstava je ob svetlobi luči, odblesku zrcal z vrteče se »disco« krogle ob predstavitvi maturantskih plesnih prireditev in večerov ter modrini balonov na »nebu« dvorane, kamor so silile k višku simbolične rakete z maturantskim parom (kar poznamo kot znak na maturantskih tiskih in spričevalih), napolnila sobo s podobami in zvoki. Historični predstavitvi začetkov mature pri nas ter računalniški projekciji sodobnega filma (RTV Slovenija in RIC) o pestrem tehničnem poteku mature je sledilo nekaj vsebinskih tem. Tako smo spremljali pojem mature, shematičen prikaz razvoja mature, zakonodajo, maturitetne organe in Državni izpitni center (RIC), ki skrbi za splošno in (od leta 2002) tudi za poklicno maturo. Na razstavi (v zborniku ob njej) niso manjkali tudi kritični pogledi na maturo, niti osebna in družinska doživljanja mature od predaje ključa (in ponekod še podoknice profesorjem), maturantskih izletov do domačega učenja za ta izpit. Tudi tako suhoparen prikaz številčnega razvoja je bil

domiselno predstavljen s svinčniki, ki so z različno višino kazali na gibanje uspešnosti sodobnih maturantov. Razstava, ki jo je tako kot zloženko oblikoval Marjan Javoršek, je predstavila obravnavane teme na moderno predstavljenih premičnih panojih (plotanje z barvnim oblikovanjem), predmete v vitrinah in maturantske obleke znanih in manj znanih sodobnikov pa na plesočem paru ali podstavkih. Lahko rečemo, da je razstava res govorila z jezikom predmetov in podob (besedila so bila v privlačnem geslu ali naslovu, komentarji pa kratki) na panojih, filmu na računalniškem ekranu (ter s spremljajočo glasbo) in menjajočih se diapozitivih maturitetnih publikacij z vseh takih slovenskih šol, kjer imajo maturo.

V aprilu 2006 sta na razstavo opozorili še dve sodobni spremljevalni prireditvi. Modna prireditev z »razstavo v razstavi« in pogovorom je nastala v sodelovanju s Sašom Radovičem. Tako smo se najprej ob razstavljenih maturantskih kreacijah pol ducata slovenskih modnih oblikovalcev spraševali »Kako izberem maturantsko obleko?« Na dopoldanskem in popoldanskem pogovoru smo se tako 6. aprila 2005 srečali z Zoranom Garevskim, Natašo Peršuh, Uršo Drofenik, Natašo Hrupič in Marto Vodeb, ki sodijo med naše priznane modne oblikovalce in so s svojimi izkušnjami, mnenji in nasveti živahno in zanimivo odgovarjali mladim. Druga prireditev pa je 10. aprila 2006 pod naslovom »Izmenjajmo izkušnje ob predaji ključa« omogočila neka-

Ob odprtju razstave Matura X let v Slovenskem šolskem muzeju, 23. novembra 2005.

(SŠM, fototeka)

terim šolam z maturitetnim programom (Gimnazija Celje – Center, Srednja šola Josipa Jurčiča Ivančna Gorica, Gimnazija Kranj, Ekonomska šola Ljubljana in Gimnazija Šentvid), da predstavijo kako poteka formalni zaključek pouka četrtošolcev pri njih, drugim pa, da prisluhnejo in sodelujejo pri diskusiji. Aktivno so sodelovale prav šole, ki so odmevno pripomogle s svojim gradivom tudi k naši razstavi in muzejski zbirki gradiva o maturi. Pri pogovoru o tej »šegi prehoda« je sodeloval tudi etnolog prof. dr. Janez Bogataj, ki ga ta tematika tudi raziskovalno zanima. Pri vseh prireditvah, ki so bile sicer primerno, ne pa izjemno obiskane, saj so pritegnile vsaka po okoli 30 udeležencev, smo ugotavljali, da so sodobne teme mature in izbrani sogovorniki več kot zanimivi, a je le težko privabiti v vsakdanji šolski pouk tako vpete gimnazijce in njihove profesorje. Posebej srečanje z modnimi oblikovalci, specialisti muzejski razstavnih dejavnosti tako sorodnega področja, je bilo odkritje tudi za nas v muzeju.

Razvoj šolstva zaznamujejo stalne reforme, v obdobjih med njimi pa so številne prenove, zato nas ne sme čuditi, da vsako od rešitev spremljajo kritike sodobnikov in je vsaka reforma spet podvržena novim spremembam. 'Panta rhei.' Kakor že uvedba mature sredi 19. stoletja med dijaki ni bila sprejeta z veseljem, tako so kritični glasovi zoper tako strog izpit slavili ob lažjih pravilih za opravljanje mature leta 1874, posebej pa v začetku 20. stoletja. Prav tedaj, ko so se spominjali dvestoletnice izida pruske naredbe proti »zlorabi študiranja«, ki je omejila število študentov z uvedbo izpita zrelosti – ta je služil kot zgled tudi pri nas – so dunajske šolske oblasti olajšale opravljanje mature. Leta 1908 je tako šolski minister dr. Marchet po opravljeni anketi o reformi srednjih šol uveljavil bistveno lažji maturitetni izpit. Ob naši razstavi leta 1998 smo ugotavljali, da v razvoju mature lahko spremljamo zdaj strožje, zdaj blažje oblike tega izpita, kdaj pa ga ob koncu srednje šole sploh ni bilo. Ob dejstvu, da je novejši čas sredi 90. let spet obudil maturo in jo uzakonil kot eksteren izpit s točkami, tako da je po obsegu in zahtevnosti primerljiva s prvimi desetletji gimnazijske mature pri nas, smo se lahko odprto spraševali *»Bomo spet dočakali kdaj reformno leto 1908?«* (Od mature do mature, 1998, str. 104). Kot kažejo letošnja jesenska razmišljanja naše šolske politike bomo sto let po avstrijski reformi mature dobili tudi reformirano slovensko maturo. Pri problemu sodobne mature ostaja ključno vprašanje ne toliko zaključek srednje šole kot vpis na univerzo: bomo imeli spet sprejemne izpite? Kolikor je zgodovina šolstva pestra in zanimiva, saj je to zgodovina stalnega iskanja in sprememb od prenov do reform, pa je pri vsem najpomembnejša šolska sedanost (a že včerajšnji dan pripada zgodovini) in posebej sodobna prizadevanja prav razbrati izzive časa za izobraževanje za prihodnost. Bo sodobna šola pri tem (še) bolj uspešna od (pred)včerajšnje?

Muzej v otroških očeh. Razstava otroških risbic in zapisov, Slovenski šolski muzej, 18. maj – 18. oktober 2006

A museum through children's eyes – An exhibition of children's drawings and writings, Slovenian School Museum, 18 May – 18 October 2006

S šolskim letom 1998/99 smo v Slovenskem šolskem muzeju uvedli pedagoški program »Radosti v šolskih klopeh – učna ura naših babic in dedkov.«

Obiskovalcem, predvsem šolskim skupinam iz osnovnih šol, smo ponudili živo uro zgodovine – učno uro izpred sto let z vsebino iz Avstro-Ogrske – z naslovom Cearska pesem. S šolskim letom 2000/01 se je tej uri pridružila učna ura prirodopisa z naslovom Domača mačka, prav tako iz obdobja Avstro-Ogrske. Takrat smo na učni list Domača mačka, ki ga je prejel vsak obiskovalec učne ure, zapisali prošnjo, da bi od obiskovalcev radi izvedeli njihovo mnenje o vsebini učne ure, in ali je taka oblika dela predvsem z mlajšimi obiskovalci primerna. Kaj jim je všeč, kaj jih pritegne, kaj ne, kaj bi spremenili. Kaj so si najbolj zapomnili z obiska v muzeju. Dragoceni so bili tudi odzivi, ki so kaj pograjali, saj smo s tem lahko vsebine učnih ur izboljšali. Na nek način smo s tem povabilom obiskovalcem izvajali evalvacijo obiska muzeja.

V šolskih letih 2002/03 in 2004/05 smo uvedli novi vsebini učne ure – Lepopis iz obdobja stare Jugoslavije iz leta 1930 ter Mi, pionirji iz obdobja socialistične Jugoslavije.

V petih letih je nastala izjemno bogata, svojevrstna »knjiga vtisov«, iz katere smo, tako kot smo obljubili, pripravili razstavo »Muzej v otroških očeh«. Že v letu 2000 smo dobili tudi prve odzive.

Do leta 2005 se je »nabralo« kar 629 različnih izdelkov, med katerimi so prevladovala predvsem risbice (243 ali 38,6 % izdelkov) ter spisi (197 ali 31,3 % izdelkov). Risbice najljubšega predmeta, zapisi o tem, kaj so si v muzeju najbolj zapomnili, kaj jim je bilo najbolj všeč in kaj jim ni bilo. Nekateri odzivi so zrasli v prave raziskovalne naloge, ko je obisk muzeja pomenil uvod v kasnejši raziskovalni projekt o šoli nekoč. Učenci so se odpravili tudi na teren in z anketami, ki so jih reševali njihovi starši in babice ter dedki, in iz njih izvedeli še marsikaj zanimivega o šoli nekoč. Otroci so svoje videnje muzeja strnili tudi v obliki pesmic in plakatov. Prispel je tudi kakšen pregovor, uganka, pesmica o mački, celo križanka.

Največ vtisov smo prejeli o doživetjih na posameznih učnih urah (predvsem učni uri Mačka in Lepopis) in vodstvu po stalni razstavi o zgodovini šolstva na Slovenskem. Ko smo pregledovali posamezne sestavke, smo se velikokrat nasmejali, se tudi zamislili in bili navdušeni nad posameznimi detajli, ki so si jih otroci zapomnili. Kreativnost otrok ne pozna meja.

Na naše povabilo se je odzvalo kar 36 različnih šol in posameznikov iz vse Slovenije, pri katerih je v določenih primerih ista šola večkrat sodelovala skozi leta. Sodelovali so učenci vseh razredov (tako 8-letke kot tudi 9-letke) osnovnih šol, podružničnih šol, zavodov in tudi posamezniki. Med najbolj »pridnimi« so bili predvsem učenci 3. razredov s kar 279 ali 44,4 % izdelkov, nato jim sledijo učenci 4. razredov s 123 ali 19,6 % izdelkov ter učenci 2. razredov s 118 ali 18,8 % izdelkov.

Tabela 1: Osnovne šole, zavodi in posamezniki, ki so nam poslali izdelke v letih 2000–2006¹

Št.	OSNOVNA ŠOLA	ŠTEVILO IZDELKOV
1	Ela Praznik, Žan Kavčič	2
2	Lidija Rajačič in OTROCI	10
3	OŠ BIČEVJE, LJUBLJANA	6
4	OŠ BREZOVICA	10
5	OŠ BRINJE, GROSUPLJE	26
6	OŠ CVETKA GOLARJA, ŠKOFJA LOKA	20
7	OŠ DAVORINA JENKA, CERKLJE NA GORENJSKEM	39
8	OŠ DOMŽALE	27
9	OŠ DR. IVANA KOROŠČA, BOROVNICA	21
10	OŠ ELVIRE VATOVEC, KOPER	6
11	OŠ FRANA ALBREHTA, KAMNIK	2
12	OŠ Frana Albrehta Kamnik; PODRUŽNICA MEKINJE	20
13	OŠ FRANC ROZMAN STANE, LJUBLJANA	5
14	OŠ IVANA SKVARČE, ZAGORJE OB SAVI	37
15	OŠ IVANA TAVČARJA, GORENJA VAS	9
16	OŠ LEDINA, LJUBLJANA	17
17	OŠ MAJDE VRHOVNIK, LJUBLJANA	36
18	OŠ MIRANA JARCA, LJUBLJANA	32
19	OŠ MIROSLAVA VILHARJA, POSTOJNA	26
20	OŠ POLJANE, LJUBLJANA	5
21	OŠ Polje; PODRUŽNICA KAŠELJ	3
22	OŠ PRESKA, MEDVODE	11
23	OŠ PREŽIHOV VORANC, JESENICE	12
24	OŠ PROF. DR. JOSIPA PLEMLJA, BLED	1
25	OŠ RODICA, DOMŽALE	58
26	OŠ SAVSKO NASELJE, LJUBLJANA	1
27	OŠ STARA CERKEV	8
28	OŠ STARI TRG OB KOLPI	1
29	OŠ ŠENČUR	28
30	OŠ ŠKOFLJICA	19
31	OŠ ŠMARTNO PRI LITIJI	58
32	OŠ TRNOVO, LJUBLJANA	36
33	OŠ VODICE	2
34	OŠ ŽELEZNIKI	13
35	OŠ ŽIROVNICA	16
36	ZAVOD ZA GLUHE IN NAGLUŠNE, LJUBLJANA	6
	SKUPAJ	629

¹ Maja Koščak: Številke govorijo ... Razstavni katalog – zloženska št. 87, SŠM, Ljubljana 2006.

Strokovno žirijo za izbor likovnih izdelkov so sestavljali Silva Karim, profesorica likovne pedagogike in predsednica strokovne žirije, Marjetka Balkovec Debevec, Mateja Ribarič, Marjan Javoršek in Maja Koščak. Delo komisije ni bilo lahko, Silva Karim pa je v razstavno zloženko zapisala:

»Likovna dela, ki so prihajala v muzej, bi lahko definirali kot pristne refleksije, izražene s črtami, pikami, barvami, oblikami. Risbe, slike in celo kipci nam zgovorno pričajo o tem, kaj se je otrokove duše (ali njegovega duha) ob obisku muzeja najbolj živo dotaknilo. Lahko bi se celo poigrali s statističnimi metodami in prešteli, kolikokrat se med 243 prejetimi izdelki pojavlja na primer učilnica, mačka, osliček, učiteljica... Dalo bi se celo ugotoviti, kolikokrat je ta učiteljica stroga, resna, celo grozljiva in na koliko risbah se prijazno smehlja.

Nekaj posebnega je tudi striček z brki, ki so ga otroci prav pogosto upodobili na steni učilnice. Franc Jožef ima v sklopu naše razstave prav zavidljivo število upodobitev.

Izvajanje učne ure »Mačka« ima za posledico zajetno število mačjih podob. Med njimi srečamo številne poskuse realističnih upodobitev nagačene mačke, ki jo učiteljica pri izvajanju učne ure uporablja kot didaktično sredstvo, srečamo tudi lepo zaobljene in navihane muce, kakršne poznamo iz ilustracij Jelke Reichman ali iz risanke Tom in Jerry. Prav mačka je tudi edina, ki je po obisku Slovenskega šolskega muzeja doživela celo kiparske upodobitve.

Tisto, kar je v muzeju nadvse vznemirjalo otrokova čustva, je bila gotovo koruza. Ta se na slikah kar pogosto pojavlja. Koruza v šoli iz preteklosti seveda ni bila hrana ali surovina za polentno moko, pač pa je bila grozljivo mučilno sredstvo. Pri klečanju v kotu otroka boli že sama izpostavljenost sramotenju, kako mora tiščati gola kolena šele klečanje na trdih koruznih zrnjih! (Ne, niso uporabljali koruze iz konzerve!)

Med prispelimi likovnimi izdelki smo priča tudi upodobitvam oslička, raznih predmetov, kač v steklenicah, pionirjev... in še in še bi lahko naštevali.

Komisija, ki je izbirala likovne izdelke za razstavo, je imela precej zahtevno nalogo. Pomemben kriterij za izbiro je bila ustvarjalnost pri upodobitvi likovnega motiva. Prednost smo v žiriji dali izdelkom, pri katerih smo čutili otrokov individualni pristop, takim, ob katerih smo čutili, da jih je avtor izdelal na svoj, sebi lasten način. Seveda je bila žirija pozorna tudi na uporabo likovne tehnike ter na prizadevnost in vztrajnost pri risanju ali slikanju. Na pričujoči razstavi lahko srečate likovne izdelke, ki so glede na omenjene kriterije, naravnost imenitni.

V Slovenskem šolskem muzeju smo s to razstavo priča zanimivemu soočenju: na eni strani imamo strokovno postavljeno razstavo o šolstvu na Slovenskem ter s tem povezane učne ure, na drugi strani pa nam razstava otroških risb in slik priča, kako obiskovalci dejavnost muzeja doživljajo. Glede na to, da so avtorji izdelkov otroci, lahko verjamemo, da so ta njihova doživljanja neposredna in iskrena. Prepolna so otroške radoživosti in topline, pa tudi razumskih interpretacij in celo strahov.²

² Silva Karim: Kako smo izbirali ..., Razstavni katalog – zloženska št. 87, SŠM, Ljubljana, 2006.

*Z odprtja razstave Muzej v otroških očeh, 18. maj 2006. Nastop Orfove skupine
OŠ Majde Vrhovnik, Ljubljana. (SŠM, fototeka)*

Pri pripravi razstave so sodelovali vsi delavci Slovenskega šolskega muzeja, predvsem Marjetka Balkovec Debevec in Mateja Ribarič, in zunanji sodelavci: Marjan Javoršek je oblikoval in postavil razstavo ter oblikoval zloženko, Maja Koščak je fotografirala vse izdelke, ki so prispeli v muzej, naredila statistični pregled izdelkov, izdelala power point predstavitev risbic in pomagala pri postavljanju razstave, gospodični učiteljici Taja in Kunigunda - Valentina ter tovariš Strela - Vid, ki navdušujejo na učnih urah ter vodiči muzeja Maja, Helena, Natalija, Tomaž in Vid, ki z zanimivo pripovedjo popeljejo mlade obiskovalce skozi zgodovino šolstva.

Ob razstavi je izšel tudi razstavni katalog št. 87 v obliki zloženke. Uredila jo je Mateja Ribarič. Besedilo zanj so prispevale Silva Karim, mag. Marjetka Balkovec Debevec, Maja Koščak in Mateja Ribarič.

Mateja Ribarič

Razstavna dejavnost Hrvaškega šolskega muzeja 2005

Exhibitions at the Croatian School Museum 2005

V preteklem letu 2005 je Hrvaški narodni muzej iz Zagreba v že utečenem ritmu nadaljeval svoje programsko delo na strokovni obdelavi gradiva in pripravi razstav. Svoj program je uspel udejanjiti zahvaljujoč denarni podpori Mestnega urada za izobraževanje, kulturo in šport ter Ministrstva za kulturo Republike Hrvaške. Mesto Zagreb kot ustanovitelj našega muzeja namreč nosi največji delež pri financiranju programov (v letu 2005 je ta delež znašal 82,39 %). Muzej se je obvezan letno javljati na natečaje za dodelitev programskih sredstev, ki jih razpisujeta Mestni urad in Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške.

V letu 2005 je bilo odkupljenih 910 muzejskih predmetov (v glavnem so bila to šolska spričevala, dokumenti, fotografije ...). Podarjenih je bilo 194 predmetov, od tega največ šolskih glasil ter učbenikov, ki jih morajo izdajatelji po odločbi Ministrstva za znanost, izobraževanje in šport obvezno dostavljati Hrvaškemu šolskemu muzeju. Naslednje pomembno področje, s katerim smo se ukvarjali, je preventivna zaščita muzejskega gradiva. Strokovnjaki vsakodnevno merijo mikroklimatske razmere v depojih, da bi bili le-ti v mejah dopustnega. Gradivo čistimo in ščitimo z brez kislin- skim papirjem in folijami. Del gradiva, ki je stalno razstavljen (papirnato gradivo), se postopoma zamenjuje z replikami, ki zahvaljujoč sodobnim načinom skeniranja in tiskanja po kvaliteti niti malo ne zaostajajo za originalnim gradivom, ki ga shranjujemo v depojih. V preteklem letu smo uspeli urediti in opremiti depo Arhivske zbirke (okoli 40 m²), ki je v prvem nadstropju. Pobeljeni so bili zidovi, prebarvana okna in vrata, nameščene so bile nove kovinske police v skupni dolžini 145 tekočih metrov ter ena ognjeodporna arhivska omara. Urejen je bil tudi prostor v kleti (70 m²), ki bo lahko služil kot arhiv za večje, manj občutljive predmete.

Eden večjih restavratorskih posegov je uspešno končan. Kamnite skulpture, alegorija *Croatia*, ki sestoji iz petih skulptur: učiteljice, dveh učencev in dveh grifonov, ki so na strehi muzejskega poslopja, so zamenjane z replikami, ki jih je izdelal Hrvaški restavratorski zavod.

Redno se je izvajala obdelava muzejskega gradiva po zbirkah v računalniški bazi M++ ter knjižničnega gradiva v K++. Muzej je z omenjenima bazama pričel delati pred nekaj leti, sedaj pa naj bi po priporočilu Ministrstva za kulturo Republike Hrvaške vsi muzeji sprejeli tak način obdelovanja muzejskega gradiva. Vzporedno je potekala tudi revizija muzejskega gradiva.

Čeprav *Pedagoška knjižnica Davorina Trstenjaka* deluje v sklopu našega muzeja, omenjamo samo njeno izjemno delovanje in usluge, ki jih nudi predvsem študentom. V preteklem letu je v njej delalo 393 uporabnikov, uporabljali so 1072

knjig in 373 zvezkov periodike. Tudi v ostalih muzejskih zbirkah je znatno število uporabnikov, predvsem raziskovalcev zgodovine šolstva.

V letu 2005 je bila pomembna tudi udeležba strokovnih delavcev na kongresih in posvetovanjih. Naj našteto le nekaj najpomembnejših. Muzej se je udeležil 11. *Mednarodnega simpozija šolskih muzejev in šolskih zbirk* v Ittingenu (Švica) med 20. in 24. julijem. Višji kustos muzeja Ivan Vavra je imel predavanje, spremljano s power-pointom o dejavnosti muzeja med dvema simpozijema 2003–2005. Dejavnost je bila prikazana tudi s posterjem oziroma z razstavo publikacij.

Hrvaški šolski muzej se je udeležil Predstavitve muzejev in dodelitve nagrade Evropski muzej leta 2005 v Bruslju med 4. in 8. majem. Muzej je predstavila kustosinja Muzeja Branka Ujaković, predstavitev pa je bila spremljana s projekcijo diapozitivov. Med 28. in 29. aprilom je Elizabeta Serdar v Tirani sodelovala na drugem mednarodnem seminarju Legalni status oseb z motnjami v razvoju, ki je temeljil na standardih EU in mednarodnih konvencijah. Predavala je o izkušnjah Hrvaškega šolskega muzeja pri delu z osebami z razvojnimi motnjami.

V 7. šoli za učitelje Hrvaške v Lovranu je na temo *Učenci, učitelji in starši skupaj na poti uspešne vzgoje in izobraževanja* nastopila muzejska pedagoginja Ivana Dumbović s predavanjem *Šola in Hrvaški šolski muzej – sodelovanje pri vzgoji in izobraževanju*. Preteklo leto je sodelovala tudi na delavnicah s področja muzejske pedagogike v Bertinoru (Italija) na temo Muzejsko okolje in v Budimpešti na temo Povezovanje muzejev. Poleg aktivnih udeležb so bila številna tudi spremljanja strokovnih srečanj doma in na tujem.

Med strokovnimi delavkami muzeja je potekala tudi bogata publicistična dejavnost. Poleg manjših prispevkov v posameznih časopisih in prispevkov v *Analih za zgodovino vzgoje*, ki jih izdaja Muzej, so bili objavljeni njihovi prispevki, s katerimi so sodelovali na zgoraj omenjenih srečanjih. Vsekakor pa so najzanimivejše publikacije katalogi, izdani ob muzejskih razstavah.

Razstavna dejavnost Muzeja se je začela z veliko razstavo *Moška ročna dela v ljudskih, strokovnih, meščanskih šolah in učiteljskih kontinentalne Hrvaške* avtorice Vesne Rapo, višje kustosinje Hrvaškega šolskega muzeja, ki je hkrati tudi avtorica likovne postavitve in prostorskega oblikovanja. Razstava je bila odprta v naših prostorih od 26. januarja do 31. marca preteklega leta. Na razstavi je bil z okrog 400 razstavljenimi predmeti predstavljen zgodovinski pregled moškega ročnega dela v navedenih šolah v obdobju od 80-ih let 19. stoletja do začetka druge svetovne vojne. Razstava prikazuje evropski kontekst ter vplive na uvajanje in razvoj tega učnega predmeta. Osvetljen je njegov značaj, še posebej izdelki, nagrajeni na mnogih razstavah doma, še zlasti pa na svetovni razstavi v Parizu leta 1900. Razstavo je spremljal bogat katalog, izdan leta 2004. Naslednja velika razstava Muzeja je razstava *ABC za odrasle – opismenjevanje odraslih v 20. stoletju*, ki je bila odprta ob koncu leta, 29. decembra in se je zavlekla v naslednje leto. Avtorica te razstave je kustosinja našega muzeja Branka Ujaković. Za razstavo je bilo uporabljeno dvesto predmetov, gradivo pa so poleg našega muzeja

prispevali Hrvaški zgodovinski muzej, Narodna in vseučiliška knjižnica ter Muzej Sveti Ivan Zelina. Postavljena je tako, da je gradivo skenirano in oblikovano na 10 stenskih panojih, sestavni del razstave pa je tudi inscenacija učilnice. Avtorici je bila osnovna spodbuda za to razstavo analiza učbenikov za opismenjevanje odraslih v 20. stoletju, ki so večinoma zbrani v Zbirki učbenikov in priročnikov Hrvaškega šolskega muzeja, ki jo avtorica tudi vodi. Ob pregledu učbenikov in priročnikov je z razstavo in spremljajočim katalogom avtorica ponudila tudi pregled organizacijskih oblik opismenjevanja/ izobraževanja odraslih. Omenjeni katalog vsebuje 183 strani in je opremljen s številnimi barvnimi ilustracijami. Čas med obema omenjenima razstavama je bil zapolnjen s številnimi gostujočimi razstavami in dogodki. V marcu je bila izvedena že tradicionalna *Razstava šolskih glasil osnovnih in srednjih šol – LIDRANO 2005*, ki jo organizira Mestni urad za izobraževanje, kulturo in šport v sklopu srečanj literarnega, dramskega in novinarskega ustvarjanja učencev. 69 razstavljenih glasil je po razstavi ostalo v fondu Hrvaškega šolskega muzeja. V aprilu je že tradicionalno potekala razstava *Multimedijsko ustvarjanje gojencev dijaških domov*, ki je potekala v sklopu *Domijade*, tekmovanja dijaških domov mesta Zagreba.

V preteklem letu je potekalo izjemno mednarodno sodelovanje izmenjave razstav s sosednjim Slovenskim šolskim muzejem iz Ljubljane. Tako je bila od 20. aprila do konca avgusta pri nas postavljena razstava magistra Staneta Okoliša *Stara šola novo*

Na ogledu depoja v Hrvaškem šolskem muzeju l. 2005. (SŠM, fototeka)

tepe – Od strahu božjega do otrokovih pravic. Razstava govori o disciplini v šoli in šolski vzgoji v zadnjih 100 letih. Spremljal jo je katalog, ki sta ga skupno izdala oba muzeja. Razstava se je izvrstno uvrstila v temo, ki jo je Sekcija za muzejsko pedagogiko Hrvaškega muzejskega društva imela v preteklem letu – *Portal*. Akcije našega muzeja so se odvijale pod naslovom *Kdaj se je v šoli pojavila kazen*.

V muzeju so bile postavljene naslednje razstave: *Šola o soncu*, razstava likovnih del pod naslovom Pametna glava čuva svojo kožo, v sklopu projekta *Šola o soncu*, ki sta jo organizirala Laboratorij Vichy in Hrvaško dermatovenerološko društvo.

Stop nasilju med otroki – razstava plakatov učencev Šole uporabne umetnosti in dizajna je potekala od 17. junija do 30. avgusta, obsegala pa je 40 plakatov, izdelanih pod mentorstvom prof. Zlatice Kovačiček Poljan.

V septembru je pri nas gostovala razstava slik mlade avtistke *Rudine Proda* iz Albanije, ki je obsegala 31 slik (risbe, olja na platnu ...). V istem času je gostovala tudi razstava *Koraki upanja* – dela kreativnega ustvarjanja uporabnikov Centra za otroke z več različnimi motnjami *Koraki upanja*, Tuzla. Prikazano je bilo okoli sto likovnih del združenja, ustanovljenega leta 1994, kar je bil eden izmed projektov angleške nevladne organizacije Oxfam. Združenje iz Tuzle nudi usluge 144 otrokom in mladim do 21 leta starosti. Avtorica razstave je dr. Ajša Mahmutagić.

Naravoslovje v osnovni šoli je naslov razstave, ki jo je v sklopu akcije *Naj se šola začne* v šolskem muzeju predstavila OŠ Bogumil Toni iz Samobora s 70 panoji, raziskovalnimi in likovnimi deli. Avtorica razstave je Nataša Kletečki, profesorica na omenjeni šoli, razstavo pa je spremljal zanimiv katalog, namenjen otrokom.

Muzej je v sodelovanju z Avstrijskim kulturnim forumom organiziral razstavo *Dobro jutro, morje!* Razstavljeno je bilo okoli dvesto likovnih del otrok iz Hrvaške, Avstrije in Madžarske. Istoimenska manifestacija je pod pokroviteljstvom Ministrstva za kulturo potekala leta 1997 v Podstrani. Za Zagrebom je razstava obiskala še Budimpešto in Dunaj.

Imaš stoodstotno pravico do nenasilja je naslov razstave, ki je v našem muzeju potekala v mesecu novembru. Razstava je bila sklepni del obsežnega projekta *Pravica do življenja brez nasilja – preprečevanje nasilja v odnosih med mladostniki*, ki jo je izvedel Center za vzgojo, svetovanje in raziskave iz Zagreba (CESI). Razstavljena so bila dela učencev osnovnih in srednjih šol ter dijaških domov: plakati, kipi, slike, fotografije, sporočila, pesmi, osebne zgodbe, grafiti na platnu.

Vse omenjene razstave so spremljale zgibanke.

Muzej je v preteklem letu zbiral ter pošiljal otroška likovna dela na mednarodne razstave na Češko in Japonsko, razstavljal pa jih je tudi v svojih prostorih in učencem dodeljeval prestižna priznanja.

Nadaljevali smo tudi z organizacijo potujočih razstav našega muzeja. Tako je razstava *Od slikovnjaka do Vragobe: hrvaške slikanice do leta 1945* avtorice Štefke Batinić in Berislava Majhuta gostovala v Požegi, Osijeku, Sisku. Razstava *Zabave in pouka dobrim otrokom in mladini: hrvaški časopisi za otroke in mladino od leta*

1864 do leta 1945 avtorice Štefke Batinič je gostovala v Ljubljani in Zadru, razstava Branke Ujakovič *Bodi pripravljen! – učenje in zabava od skavtov do izvidnikov* je bila postavljena v Kninu. Po zaposlitvi muzejskih pedagogov se muzej bolj ambiciozno loteva pedagoških projektov, organizira se vse večje število igralnic in delavnic za otroke. Začenjamo tudi z nizom predavanj, povezanih s tematskimi razstavami, začenjamo pa tudi s predstavitvijo šolskih sistemov v posameznih državah. Lansko leto je bilo predstavljeno šolstvo na Češkem.

Ali smo uresničili, kar je bilo načrtovano za leto 2005? Uspeli smo udejanjiti vse predvidene razstave in programe, kaže pa, da se bomo morali malo dlje boriti za nova delovna mesta in za povečanje prostorov.

*Elizabeta Serdar**

* prof. pedagogike, ravnateljica Hrvaškega šolskega muzeja, Zagreb.

Drobtinice iz šolske preteklosti *Iz starih pedagoških listov*

1.05 Poljudni članek

Kaj je ljudska šola *What is elementary school?*

Neki star list ima tale opis ljudske šole: »Ljudska šola je voz, katerega vleče inteligenca, kateremu pa podklada neumnost cokljo; ona je krasno polje, za katero se mnogi borijo in katero mnogi obdelujejo, ki navadno nimajo dovolj denarja; ona je peč, katero kurijo redki možje, ob kateri pa bi se marsikdo rad grel; ona je plamen, katerega hoče vsak bedak snažiti; ona je temelj ljudskega blagra, vrata, skozi katera se stopi v popolnost; ona je vrč, iz katerega pije mladina, zrcalo, v katerem se spozna prosveta naroda, ključ, ki odpira svet; ona je knjiga, v katero bi rad vsak vpisal to, kar je najvažnejše v življenju; ona je končno osel, kateremu natovorijo starši vse grehe v lastni vzgoji otrok«.

Popotnik 1906, str. 221

Kako živi kranjski učitelj! *How the Carniolan teacher lives!*

Cenjeni gospod urednik! Pretekli teden so me mučile grozne skrbi. Živim namreč v kar najboljših gmotnih razmerah. Že tretje leto opravljam službo suplenta z grofovskimi dohodki mesečnih 50 K. V počitnicah sem prost šole in denarja, hvala Bogu! Ko sem 16. kimavca spet nastopil službo suplenta, sem bil v resnici v veliki zadregi, kam naj obrnem ogromni zaslužek 25 K, ki bi ga imel dne 30. kimavca sprejeti. Hotel sem se že na Vas obrniti s prošnjo, da bi mi blagovolili svetovati, kako naj uporabim ta mesečno izredno izdatni zaslužek, ki mi pristoja za polmesečni pouk. Ali naj plačam s tem zneskom stanovanje ali hrano, ali naj potolažil krojača, ali naj si dam poddelati čravlje, ali naj si kupim nov klobuk, ki ga krvavo potrebujem? Pa tudi teh skrbi sem rešen, hvala Bogu, zakaj tudi tega blestečega žvenka mi še do danes niso nakazali v izplačilo. Ali nisem res srečen? Tako sem sedaj na pol prost, zakaj službo izvršujem brez plačila. V ilustracijo svoji ekcelentnih razmer še to le: Posrečilo se mi je dobiti hrano v privatni hiši pod pogojem, da skrbim ob nedeljah in praznikih za večerjo sam. Toda v svoji denarni prostosti imam za večerjo: izprehod, zraven eno

kislo jabolko in kozarec pitne vode. Ta program jedilnega lista se ob nedeljah zvečer navadno nič ne izpreminja, le zadnjo nedeljo 1. oktobra je pa moralo tudi jabolko odpasti. Da sem muzikante v želodcu potolažil, sem jim privoščil večjo množino vode. Voda je pa dobra tukaj, voda! Če Vas torej zanima, kako se živi brez denarja po formalnih stopnjah, prosim, obrnite se name!

Z veseljem Vam postreže vdani Vaš

Suhomil Stradavšček

P. S. Za poštno znamko so zložili sočutni tovariši, za kar jim bom vedno hvaležen!

Učiteljski tovariš 1905, str. 347.

»Pri kosilu je bilo vse mirno«

»Everything was quiet during lunch«

Tako sem bral 2. št. letošnjega »Učit. tov.« V dopisu iz sežanskega okraja, popisujočim učiteljsko konferencijo. Da, tak mir obdaja navadno vsako kosilo, katero imajo učitelji po konferencijah. Takoj po kosilu se navadno razkropi večina na vse strani, in zopet ostaneš sam, kakor si bil vse leto, službujoč na enorazrednici – tam kje na deželi. – Življenje naše je tako enakomerno, tako ubogo, da pač enkrat v letu maleko razvedrila zaslužimo. A tudi ta dan, v katerem se nas toliko snide, ne najdeš toliko zaželjene in – za nas učitelje na deželi – res potrebne zabave; pač pa se prepričaš, da mej nami ni vezi, ne toliko ljubezni, da bi nas združene vzdrževala dalj – kakor nam dolžnost velevala.

Naj mi bode dovoljeno častite gospode tovariše opozoriti na pripomoček, kateri bi morebiti odpravil to napako, in ta je gojitev petja, godbe in – recimo – deklamacije po konferencijah.

Pri vsakej konferenciji imamo mej saboj izborne moči. Ne manjka se pevcev, ne pevk, ne igralcev na glasovir ali gosli, ne dobrih deklamatorjev. In s takimi se shajamo leto za letom pa se ž njimi – gledamo! Si bi-li ne mogli napraviti poštene zabave?

Res, da se tu in tam zapoje kaka pesem, a te pesmi so zmerom ene in iste; nikdar ne pridemo iz narodnih, – katerim sicer vsa čast – katere se pa tudi povsod drugod slišijo. Zakaj ne bi učitelji pokazali, da znamo nekaj več, zakaj ne bi zapeli nekaj novejših slovenskih pesmi, s katerimi nas naši vrli skladatelji tako obilno zakladajo? Zakaj bi nas ta ali oni gospod ne razveselil se samospevom, vsaj je mnogo sposobnih zato? Zakaj bi zopet tretji ne zasviral na gosli ali glasovir, ali četrti ne deklamoval kako balado ali kaj družega? Lehko si napravimo pošteno zabavo, le resne volje nam

je treba. – V vsakem okraji naj bi se izvolil odbor, kateri bi to reč v roke vzel. Ta bi sestavil vzpored, kateri bi zapopadal petje (moški, ženski in mešan zbor, samospev), godbo (glasovir ali gosli) in deklamacijo. Odbor bi preskrbel pesmi in napeve ter jih razposlal pevcem in pevkam; prosil naj bi zmožne soliste, da bi blagovolili prevzeti samospeve i. t. d. Največ preglavic in pomislekov delale bi pa izkušnje. Pa tudi to bi se uredilo. Če pomislimo, da imamo konferencijo le enkrat na leto in bi torej tudi le enkrat v letu peli, razvideli bodemo, da se v tem času lahko le enkrat vsi učitelji snidejo k izkušnji. V okrajih pa, kjer bi to ne bilo mogoče, napravile bi se izkušnje, katerih bi se udeležile le posamezne okolice. Gotovo bi pri glavni izkušnji (n. pr. pred konferencijo) vse gladko šlo. Tako bi po vsakej konferenciji imeli – koncert ali besedo. – Marsikdo vidi že v duhu gospode v črnih, gospodične pa v belih oblekah. A ne tako! Obleka ne zabava, vsaj nas, učitelje, ne; pelo bi se torej v navadni obleki. Tovariši! Preudarite nekoliko ta nasvet. Gojitev petja in godbe bila bi vez, katera bi nas vzdrževala nekoliko časa združeno, pesem razvedrila bi utrujenega duha ter nas krepčala za nadaljno težavno delo. Z gojitvijo petja in godbe bi kazali, da se ne zanemarjamo, da se tudi na svojih službah naobrazujemo; kazali bi, da današnje učiteljstvo ni tako puhlo, kakor se nam tu pa tam rado očita. Pa ne samo to korist bi imeli od tega; taki koncerti bi k nam privabili tudi neučitelje in s tem bi pridobivali prijateljev sebi in šolstvu sploh, kar je gotovo veliko vredno. Zatorej na delo tovariši! Pri vsakej konferenciji naj predlaga kedo, da se tak odbor voli! Storimo to v povzdigo naše veljave!

Učiteljski tovariš 1888, str. 79

Pripravila: Tatjana Hojan

Vaški učitelji

Village teachers

Težko sem se odločila za takšen naslov, a drugače ne gre. Besedna zveza vaški učitelj se v literaturi v glavnem pojavlja z negativno konotacijo. In kaj je mene, vaško učiteljico, spodbudilo, da sem začela o tem poglobljeno razmišljati in stanje tudi vrednotiti in da sem se odločila za zapis kronologije nekega časovnega obdobja.

Kar nekaj impulzov se me je dotaknilo, da nisem čisto slučajno sledila, vpijala in vrednotila vsega, kar se je in se dogaja okrog mene.

Pred kakšnim letom je ob popravnih izpitih oče neuspešnega učenca zabrusil učiteljici: »Moj sin še nekaj bo; ti pa boš ostala navadna vaška učiteljica!« Pa je ta učiteljica končala pedagoško fakulteto. Ima diplomu, na kateri piše, da je profesorica, a diploma ji nič ne pomaga. Prišla je učit na vaško šolo; torej je vaška učiteljica.

Tudi sama sem profesorica in po petnajstih letih dela v mestu sem prišla učiti na vaško šolo in postala vaška učiteljica.

Prav vaški učitelji so bili tudi v preteklosti tisti, ki so se morali ravnati po volji vaških mogočnejšev in oblastnikov. O njih so morali vedno lepo govoriti, vsa njihova dejanja pa odobravati in hvaliti. Nezadovoljne in neposlušne je zadela pravična kazen.

Sama sem prebrala kar nekaj člankov, ki dokazujejo, da so nekateri vseeno zbrali pogum in marsikaj zapisali. Tudi sama sem zbirala pogum in se odločila. Bom zapisala.

Pod tem zapisom bo moj podpis, zato dopuščam možnost, da je to le individualno doživljanje in vrednotenje.

V našem kraju smo vsi z velikim pričakovanjem spremljali gradnjo nove šole, še posebej učitelji, saj je staro šolsko poslopje komaj še prenašalo bremena vsakodnevne pouka.

Prvo malo grenkejšo kapljo sem popila ob dobrodelni prireditvi, katere namen je bil zbiranje sredstev za nakup učil in učnih pripomočkov. V delo in priprave smo se vključili tudi učitelji. Bila je lepa nedelja. Določena sem bila za pripravo prostora za pogostitev nastopajočih. Ni mi bilo težko. A ko sem morala za nastopajočimi pospravljati ostanke hrane in brisati mize, tudi za tistimi, ki sem jih še pred nekaj leti učila, se nisem počutila najbolj prijetno. Nič nimam proti nobenemu delu. Ker sem doma na vasi, marsikomu rada priskočim na pomoč pri delu bodisi na njivi, bodisi v hlevu. To delam v svojem prostem času in ljudje me zaradi tega spoštujejo, a drugače je v službi.

Bližalo se je odprtje nove šole in bila sem zadolžena za pripravo programa ob odprtju. S to zadolžitvijo sem bila obremenjena. Hotela sem pripraviti nekaj lepega, nepozabnega. V septembru praznuje naša občina svoj občinski praznik in spodobi se, da je odprtje šole v sklopu prireditev v čast občinskega praznika.

Ga. županja mi je povedala, da bo naš del programa le pred prerezom vrvice, nato pa bo v novi šolski telovadnici osrednja občinska prireditev, posvečena odprtju šole. Želja je bila, naj naš program ne bo predolg, saj se bo potem vse skupaj preveč zavleklo. Iz že pripravljene celote sem iztrgala nekaj delov in ponovno poskušala vse povezati v misel: »Lep je otroški svet! Le zakaj ne more večno živeti?«

Dnevi, ko smo se preselili v novo šolo, so nas vedno znova pozdravljali s soncem in toploto, a na dan odprtja se je nebo zaprl, zapihal je veter in od nekod prignal mrzel in pust dan.

Kaj bo z našim nastopom? Kje bodo nastopajoči? Kje zbor? Na dežju?! Veter je pihal in nosil dež od vseh strani; noben dežnik ne more zavarovati obiskovalcev. Prireditev ne more biti na prostem. Odločitev: Šolski del prireditve bo v šotoru pred občino, občinski del pa v novi šolski telovadnici.

Boječe vprašanje: »A ne more biti vse skupaj v telovadnici?« je dobilo jasen in odločen: »Ne.«

Iskala sem sonce pod oblaki. Iskala sem optimizem v svojih mislih, a je bila povsod sivina in nobenega žarka. Počakala sem nastopajoče in odcapljali smo v šotor, ki je bil pripravljen za občinsko veselico. Na voljo nam je bil majhen oder namenjen muzikantom in malo prostora pred odrom za plesalce.

Zmeda nastopajočih, kam naj se postavijo, gneča in prerivanje obiskovalcev; tam pa jaz s svojo svečano dolgo obleko.

Napovedati moram začetek in nekatere goste, tega ne smejo učenci. Groza! Počutila sem se »bedno« kot še nikoli. Vse grobo, pripravljeno za veselico, jaz pa tam s svojo svečano obleko in lepimi besedami, ki se bodo prebile le v nekaj začetnih krogov obiskovalcev.

Ko sem izrekla zadnje besede, se je v meni vse sesulo. To ni tisto. Ni tisto, kar bi ob takem dogodku moralo biti.

G. škof je del blagoslova opravil v šotoru, nato pa je sledilo prerivanje in spet pot do šole, dolga le nekaj sto metrov, a se je vlekla.

Šolska telovadnica je sicer velika, a tistih, ki so želeli spremljati to prvo svečanost, je bilo preveč. Za vse ni bilo sedežev. Učitelji smo kulturno stopali v vrsti in seveda v večini ostali brez sedežev. S skupino sodelavcev sem dobila mesto ob vhodu pod tribunami. Ni me motilo, da so sedeli gostje in starejši. Motilo me je, da so na tribunah sedeli naši učenci, tudi kakšno leto starejši srednješolci in veselo klepetali, saj jih dogajanje na odru ni zanimalo, mi učitelji pa smo na prireditvi ob odprtju šole stali.

Po uvodnem pozdravu voditeljice je sledil monolog. Nova učiteljica Krotilda: »Jaz sem vaša nova učiteljica Krotilda ... Dvorana v smeh.

Učenci na tribunah nad mano so uživali in pogledovali na nas stoječe učitelje, kako vse skupaj spremljamo. Ni nam bilo do smeha. Lik Krotilde nam ni bil v čast. Prireditve se je vlekla. Voditeljica je vsebino povezovala s citati iz našega zbornika, ki smo ga izdali ob 200-letnici šolstva. Ni se ji zdelo vredno tega omeniti. Ni mi bilo vseeno, ko sem slišala, kako je suvereno prebirala nasvete mladini in navedla primarni vir, ki je bil zapisan v zborniku. Za ta vir sem morala v Ljubljano v Šolski muzej in tam več ur listati po literaturi. Isto so najbrž občutili drugi avtorji člankov v Zborniku.

Sledila so občinska priznanja pa zahvale vsem zaslužnim pri gradnji šole; na koncu še zahvala voditeljici in vsa množica ljudi se je spet selila v šotor na veselico in občinski golaž. Tudi učitelji smo šli. Res so nam golaž postregli pri pogrnjeni mizi in v pravih krožnikih, a se nismo zato nič bolje počutili.

Med povabljenimi gosti je bila tudi znana menedžerka, bivša učenka naše šole. Ko je spregovorila, je povedala, da se ji zdi, da je bilo ob tej slovesnosti premalo pozornosti namenjene učiteljem. Zaploskali smo ji. Naše ploskanje je marsikoga motilo.

Ne smem pisati v množini, zato prehajam na ednino. Kaj sem pogrešala? Pogrešala sem prostor, kjer bi se lahko v miru usedli in se posvetili našim upokojenim kolegom, kjer bi pokramljali z učitelji, ki so včasih službovali pri nas; tako pa so prišli tudi od daleč, pa se nihče ni ukvarjal z njimi. Prepuščeni so bili lastni iznajdljivosti. Ali bodo poskušali najti prosto mesto v šotoru ali pa se vrnejo domov, ne da bi lahko

vsaj pokazali, da so navzoči. Sama sem na tej šoli deset let, zato mnogih upokoјencev nisem poznala, a sodelavka mi je povedala, da so prišli tudi z berglami od daleč in pričakovali vsaj kanček pozornosti. Niso je bili deležni.

Miza, kjer smo sedeli učitelji, se je praznila. Tudi sama sem odšla. **To je bilo odprtje nove šole.**

Marsikaj je bilo po prireditvi rečenega. Nezadovoljstvo je dozorelo in oglasili smo se v lokalnem časopisu. Kljub mnogim podpisnikom sem bila glede na stil pisanja prepoznana kot avtorica članka in s tem tudi kot pobudnica cele akcije. Svoje kesanje so pred predpostavljanimi nekateri kolegi blažili tudi z izjavami, da niso vedeli, kaj so podpisali?!

S svojim pismom smo razpihali iskre in vnela se je debata. Javna in zasebna.

Najprej nam je pismo poslala nastopajoča članica KPD Stoperce, vzgojiteljica Lea Kitak. Čutila je osebno užaljenost, čeprav nas ni motila ona, ampak njen nastop.

Sledilo je osebno pismo gdč. Lei Kitak.

Pa se stvar še ni poglobila. Le zakaj so se čutili prizadeti vsi predsedniki kulturnih društev v občini. Kot da bi komaj čakali, da povedo učiteljem, kar jim gre. Pa so povedali. Javno. Naj se ve, kdo sovraži ljubiteljsko kulturo.

No ja, pa smo dobili, kar smo želeli. Naj odnehamo? Še en poskus dokazati, kaj nas je motilo.

V uredništvu časopisa so prosili, naj se spet ne podpisujemo vsi, naj se podpiše eden v imenu vseh. Zdelo se mi je prav, da bi se podpisala sindikalna zaupnica, a je podpis odklonila. Podpisala se je moja kolegica.

Res smo si za svoje nezadovoljstvo izbrali Krotildo, a mene je bolj kot ta monolog prizadelo vse drugo. Prizadelo me je, da je bil naš del prireditve v šotoru, da na prireditvi v šoli ni bilo mesta za učitelje, da po prireditvi svojih povabljenih gostov nismo pogostili v šoli na kulturnen način, da je voditeljica brez navedbe citirala odlomke iz našega zbornika, da vsega tega nihče ni upal povedati javno.

Tudi moj zapis ni ravno javno razglašanje. Mogoče ga bo prebral kdo od prizadetih, mogoče kdo od vpletenih. Mogoče bo moj zapis komentiran kot izbruh ljubosumja, ker na prireditvi nesem blestela ali ker nisem dobila podarjenega cveta za zahvalo,... pa še kaj bi se našlo.

Ko smo se s kolegi pogovarjali, da bi bilo potrebno vse to zapisati in objaviti, mi je kolega rekel: »Poglej, koliko nas je podpisanih, pa so nas razcefrali in nihče se ne potegne za nas. Si lahko misliš, kaj bi bilo, če bi to napisal posameznik?« Lahko si mislim, mogoče bom tudi občutila, kajti še predobro vem, da si s takšnim pisanjem ne morem pridobiti naklonjenosti nadrejenih.

Mogoče se bo našel kdo, ki bo rekel: »Prav je tako. Le kaj bi ti učitelji radi? Kdo pa so?« Pa res. Kdo smo? Vaški učitelji, ki smo dobili novo šolo, pa še nismo zadovoljni.

Zapisala sem kroniko nekega obdobja. Moj zapis je le individualno vrednotenje doživeteга. O vsem dogajanju je bilo veliko napisanega. Pohvalnega in lepega.

Le zakaj sem vse to zapisala? Zaradi naslova. Listala sem po kroniki neke vaše šole, da bi si lahko ustvarila sliko, kako je živel vaši učitelj v preteklosti, pa je tako malo osebnih zapisov. Včasih je med vrsticami zaznati rahlo kritiko, a jo že naslednja poved oblaži, kar jasno dokazuje, da se vsi pisci kronik bali zapisati karkoli kritičnega.

So me pa pretresli zapisi v Učiteljskem tovarišu, kjer so si nekateri upali zapisati, kako ponižujoče je zanje, ko morajo hoditi po bero in prositi za odmerjeni del pridelka. Vem. Ni primerjave. A je moj zapis vseeno malo drugačen.

Kdo danes piše o učiteljih?

Sindikalisti pišejo o učiteljih kot o množičnem subjektu uvrščenim v nek proces. V pedagoški literaturi so prikazani uspešni učitelji s svojimi uspešnimi projekti. V rumenem tisku pišejo, ki so prekršili svoj pedagoški kodeks in grdo ravnali z učenci, ...

Vse to lahko beremo, le tistega res iskreno doživetega ni. To pa je tabu. Učenci so letos na svojem parlamentu govorili o tabujih. Kaj ko bi kdaj spregovorili o učiteljskih tabujih!?

Danica Lorber

Pismo bralcev

Nova učiteljica Krotilda

Kdo ve, če je sploh kdaj veljala reklo, da so župnik, zdravnik in učitelj glavni na vasi.

Mogoče prva dva, a poslednji v nizu je bil in je pač poslednji, pokoren takšni in drugačni oblasti in avtoriteti. Šole je bilo tako in najprej stalo je to, karstilo bo temu oporok, a to dleto maršalja prebere in veselo dočeta, pa razmislijo po svoje. Ko se grenke izkušnje ntižajo in ko se za man trudi in negirni Čankarjeve besede: »Hlači... a pač postanemo črnogolbi. Tudi izkušnje so individualna stvar, maršalstvo pašjo indolgentno, maršalstvo stvari obreg sebe sploh ne zazna, maršalstvo zamane z roko, a obstajajo tudi taki, ki smo na svojo publik in svoje delo ponosni, zato s ponosom in grenko lahko povemo, da nam monolog Nove učiteljice Krotilda na prireditvi ob otvoritvi šole ni bil všeč. Novinar g. Omer je sicer zapisal: »Privedite, ki jo je domobran vodila Zlatka Lampret, je v monologu Nove učiteljice popeljala domačinka Lea Kitič«.

Spisalimo se, komu jo je popeljala. Nam sigurno ne. Če smo se ob predstavitvi »Ame ni je Krotilda« le nedo na smehali, smo ob izvajanju napol slepi, lepačito in zme-dene učiteljice postajajo vedno bolj zagrenjeni. Ko je očito pokazala zanimanje za same moške in kolektivne, so naše mlade kolegice zardele, pa ne od strahu - od ogorčenja. Ko je spremljala zardelo, kašelj so njim stari in ob od-govorih ugotovili, da je ne razumejo, moramo tudi mi povedati, da ne razumejo. Ne razumejo, komu je bilo v veselje, da se je ob dnevu, ki je pomenil tudi za nas učitelje nekaj posebnega, navedel iz nas. Razumemo kajo, tudi na svoj račun, a ne ob takšni priložnosti. Res nismo pričakovali fraz in starospevov o poslanstvu učiteljice, a bolj bi nam bilo všeč, če bi nas čisto prešli, tako se vsaj nekateri ne bi smejali na nam račun in nas opazovali, kako stojijo po raz-nik kotič, sprejemamo »Krotildino« izjavo. Ne bi z gren-ko soprojeli komentarja: »No, takšne so danes naše mlade učiteljice«.

V novo šolo smo se preselili vsaki s svojimi pričakovanji in željami. Prepričani smo, da bomo v svoj dobro delali, da bomo skrbeli za svoj nego in ugled šole, zato tudi pričaku-jemo spoštovanje do nas in našega dela.

Učitelji OS Majšperke: Darja Bera, Evelin Brglez, Mi-lenka Buteln, Štefka Dravce, Jadranka Frel, Mari-ana Grobelnik, Lidija Jane, Lidijana Kemencik, Marjetka Kotnik, Milan Kumer, Tatjana Lončarič, Danica Lorber, Mira Marinič, Andrejka Nemeč, Tanja Nikolevski, Zin-ka Pintar, Aljoša Pizmoht, Nada Planinc, Danica Pom-pi, Ina Polotičnik, Barbara Rejz, Jelka Ribovec, Jože Režek, Darko Supančič, Damjan Simenč

Prejeli smo

Šolniki iz Majšperke poskrbeli za pravi in prvi pelin ljubiteljskih kulturnikov v občini

Res je, nekateri učitelji in učiteljice tankočutno oboje šole so takoj po začetku šolskega leta kulturni ljubiteljski kulturni konec.

Kulturna društva v občini so si bila oredni prireditvi ob 9. občinskem pr-ko kaspajo pa, kot strela z jasnega, tu- se v kulturnem programu iz učiteljic.

Vsi kulturniki smo bili nad članom se namj tudi odzvali.

Grenko čisto celna so si natočili ljubiteljskega kulturnega društva (v r. Lee Kitič), ki je odigrala monolog »N- na Nibče ni graščeval otrok, je manj p.

Vsi obiskovalci so bili namreč 8 min- Kriticke so vedno dobrodole, se tu-veda tudi sprejemati, a le do določen-nima tudi, ali so teme iz-za kulisa

Če so želeli s članom v časopisu p- prejeti, potem naj o tem razmislijo o

Prejeli smo

Ukročena Krotilda!

No, pa se je začelo in vse skupaj krenilo na pot, ki ji ni videti konca, a mi jo s tem pisanoj zaključimo. Res nismo pričakovali, da bomo s tem, ko smo povedali svoje

menenje o communitynem nastopu ljubiteljske ljubiteljske kulture, tako razburili vse, ki so se sproščeno zabavali na občinskem prazniku.

Slovesnost je trajala več kot dve uri, le delček smo si upali kritizirati. Nismo vrednotili nastupa, ampak vsebino.

Moramo povedati, da smo živeli v zmoči, kajti šole iz medijev smo izvedeli, da privolimo 17. septembra v novi telovadnici šole ni bila namenjena otvoritvi šole,

ampak je bila iz srečanj ob občinskem prazniku. Čudno, da se je potem vse vr-telo okoli šole in so vsebino povezovali citati iz našega zbornika.

Spoštovani predsednik kulturnih društev, nič ni-mamo pravi noben kulturni in ne vemo, zakaj sta tako učitelji, saj je jasno, mnoge-večine na vsi strani. Vsi raz-ven tisti nobaj učitelji so se zabavali, pa ne na svoj račun. Plačujemo ga sedaj mi, ker smo si upali razmislijo s svoj glavo in povedati s me- kaj, kar je nasprotja z me-

In še to. Po mnenju nekaterih obiskovalcev naj bi tudi učitelji spremljali kulturne prireditve brez klepetanja. Upamo, da tokrat ni bil ta vzrok le »Nova učiteljica«.

Nastop je bil odigran v kulturnem programu ob 9. občinskem prazniku, ne na prireditvi ob otvoritvi šole. Sicer pa, saj že vemo, da se s kritiko bi narediti tudi dela rešila.

Zato »hvala«, pedagogi delava, da na takšen način podpirate Majšperke.

Nimamo časa, saj smo z idejami in 2005/2006. Vabljeni k izdelovanju, emu kvaliteto »krasiti dramatič del

ljaki kulturni delamo z veseljem in za- nam. Ali za nas ne bodo nikoli minili časi enoumaj? Če ste vsi brali naš članek s svojimi občini in v njem, kad-vedni napad na ljubiteljsko kulturno, potem nam dovo-lite, da je tudi naš razum v zmedeni učiteljici, ki je za-bavala občinstvo, prepoznal lik, ki nam ni v čast.

Le kolo je imel pod drobno-gledom učitelje, da je opazil, kako so klepetali, upamo, da je opazil tudi tiste obiskoval-ce, ki so prireditve zapuščali predavajo, ni jih bilo malo.

Če je kdo ob našem pisanju čutil osebno uveljavnost, si je ta občutek samovoljno pri-lastil. Mogoče bi se ob kakšni drugi priložnosti vsom sku-paj tudi ni razveselili, a do-godek, ki zaznamuje šole, je le nekaj posebnega.

Sicer pa se nam zdi, da smo s tem svojim sobne-njem zagreli v možno ko-ost in mogoče se bomo vedno in privoljivo smeli. Zdi se nam, da je dočeli obrana, zato jo odlagamo tja, humor spada.

To poverimo s Ponosom. V imenu vseh podpisanih članov Nove učiteljice Krotilda

Marjetka Kotnik

Odzivi na zapis učiteljev po prireditvi ob odprtju nove šole v lokalnem časopisu.

(SSM, dokumentacijska zbirka)

Ponovno odkritje učitelja Janeza Stepišnika

The rediscovery of the teacher Janez Stepišnik

Za učitelji, še zlasti za tistimi, ki niso imeli potomcev, se je sled v preteklosti pogosto izgubila. V zbirkah Slovenskega šolskega muzeja pa odstiramo, včasih tudi povsem naključno, pozabljene učiteljske zgodbe. Čeprav gre po večini za majhne stvari, so te za posameznike lahko tudi zelo pomembne. Ko so nas zaprosili za pomoč pri razrešitvi pozabljene usode učitelja Janeza (Jankota oz. Ivana) Stepišnika, smo po sledi zelo skopih podatkov prišli do ugotovitve, da je bil rojen v Podkraju pri Zagorju, 30. avgusta 1884, da je bil učitelj v Toplicah pri Zagorju in da je bil februarja 1915 vpoklican v avstrijsko vojsko. Umrli je za malarijo tik pred koncem prve svetovne vojne, 2. septembra 1918, v bolnici v Ljubljani. Ker so sorodniki doma našli njegovo sliko v vojaški uniformi iz Gradca leta 1917, na kateri je imel na ovratniku planiko, so bili prepričani, da je bil v planinski vojaški enoti. Znano pa je, da je bila Makedonija v začetku 20. stoletja zadnje območje z malarijo v Evropi.

Pripravil: Stane Okoliš

Učitelj Janez Stepišnik, vodja otroškega godalnega orkestra, leta 1915.

(Milan Stepišnik, zasebna last)

Vrednotenje naroda: vrednotenje slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem včeraj in danes na primeru doživetih sporočil ter izbranih spisov iz različnih publikacij in literarnih del, (ur.) Franc Kukovica, Celovec: Strokovno pedagoško združenje 2000, 343 str.

Pred nami je, recimo, najbolj svojska knjiga iz ustvarjalne delavnice Franca Kukovice iz južnokoroške Žitare vasi. V celovski založbi Strokovnega pedagoškega združenja slovenskih učiteljev v Avstriji jo je s podporo Urada za Slovence v zamejstvu izdal že leta 2000, vendar ji takšna časovna odmaknjenost samo še potrjuje aktualno vrednost. Še več kot naslov nam pove njen podnaslov: Vrednotenje slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem včeraj in danes na primeru doživetih sporočil ter izbranih spisov iz različnih publikacij in literarnih del. K osnovnim podatkom spada še pojasnilo, da je namenjena zlasti učitelstvu za izpopolnjevanje vedenja o koroških Slovencih v Avstriji in za uporabo pri delu v razredu. Pri tem naj izrecno poudarim, da to vsekakor velja za šole na obeh straneh naše skupne meje. V primerjavi z drugimi Kukovičevimi deli je še najbolj podobna tisti z naslovom *Moja dežela*, čeprav je Vrednotenje naroda še bolj zgodovinska, vendar se niti v tej očitno ni mogel niti hotel izogniti svoji poglobitvi temi – dvojezičnemu šolstvu.

Avtor se je odločil za dosledno uporabo obsežnega seznama verodostojnega zgodovinskega opisa in z njegovim povzemanjem, ki naj utrjuje slovensko samozavest na podlagi boljšega poznavanja lastnih kulturnih vrednot. Dosledno dvojezično gradivo je razporedil v devet zgodovinskih poglavij od naseljevanja Koroške do vstopa Avstrije v Evropsko skupnost. Prvo, *Slovenci, avtohtoni prebivalci Koroške*, sega od najstarejše karantanske državnopravne ureditve v 6. stoletju skozi trinajststoletno sožitje obeh narodov, sicer močno skrhano s plebiscitom leta 1920, do priključitve k nacistični Nemčiji leta 1938, s podatki o ljudskem štetju pa celo v leto 1976, ki je bilo pravilneje opredeljeno kot 'odštevanje' manjšine z navedkom, da potemtako živi na Dunaju skoraj tisoč Slovencev več kot na Koroškem. S tem se leto 1976 uvršča med tista najbolj srhljiva z enako zahtevo kot po plebiscitu in anšlusu, naj se slovensko vprašanje že enkrat reši tako, da ta narodna skupnost na Koroškem dokončno izgine, torej nekaj takega, kakor je že leta 1777 slutil Ožbalt Gutsman v predgovoru k svoji slovnici. Še slabih dvesto let pred tem pa so koroški deželni stanovi še bili tako povezani s slovenstvom, da so krili petino stroškov za Dalmatinovo Sveto pismo.

Že to poglavje z nekaterimi napakami razkriva, da je knjiga nastajala v precejšnji naglici. Tu ne gre samo za pravopisne in slovnične spodrsaljke, marveč tudi za vsebinske oziroma prevajalske. Najprej me spravlja v zadrego latinska omemba sina kneza Boruta Cacatius-a, ki ga slovensko zgodovinske pisarje pač pozna kot Gorazda, zatem pa še navedek, da se podjunsko narečje govori tudi v Sloveniji v Mežiški dolini, v resnici pa nas pogled na zemljevid slovenskih koroških narečij pouči, da le-to velja samo na obmejni Strojni s Šentanelom, vsa preostala Mežiška dolina z Mislinjsko vred, torej tudi mesto Slovenj Gradec, pa govori lastno mežiško narečje. In ne le to: koroška narečna skupina kot ena od sedmih vseslovenskih na tem zemljevidu zavzema dobri dve tretjini severnega naseljenega prostora in se preko severno-pohorsko-meziškega narečja razteza vse do zahodnih mariborskih obdravskih vrat.

Še bolj neposredno v bistvo stvari se pogloblja drugo poglavje, naslovljeno *Dva deželna jezika – neenako vrednotenje*. Slednje je treba zavračati že od vsega začetka vsaj s slovenskim obredom ustoličevanja karantanskih knezov na Gosposvetškem polju in z najstarejšimi zapisi v slovenščini – koroškimi brižinskimi spomeniki. Uveljavljenje slovenskega jezika Kukovica zatem sledi predvsem skozi razvoj slovenščine kot učnega jezika v koroških šolah, ki se kot takšen končno oblikuje v sedanji dvojezični šoli. Pri tem izjemno pomembno vlogo daje prvemu šolskemu glasilu staroste slovenskih učiteljev v Avstriji Franca Aichholzerja Mladi rod, ki izhaja že od leta 1952. Med književnimi pričevanji se že pojavijo Jožef Štefan, poznejši znameniti fizik, Valentin Polanšek in Janko Messner.

Sledi poglavje *Ponemčevanje – vodilo koroške politike?* Opira se na zgodovinarje z obeh strani meje; med njimi so Janko Pleterski (Narodna in politična zavest na Koroškem), H. Haas ter K. Stuhlpfarrer (skupna raziskava Avstrija in nje Slovenci), Valentin Inzko (vodja delovne skupine s študijsko nalogo Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do leta 1985). Med literarnimi pričevalci sta tudi Primož Trubar s prvim knjižnim poimenovanjem Slovencev že v Katekizmu (leta 1550) – prvo slovensko navedbo mu dolguje tudi mesto Slovenj Gradec (v letu 1577) ter Prežihov Voranc s svojim pretresljivim opisom nasilja ponemčenega učitelja nad učenci v povsem slovenskih Kotljah.

Kdaj postanejo nemškonacionalna združenja nevarna demokraciji ter slovenskim sodeželanom in kam seže njihov vpliv je naslov IV. poglavja. Za izhodišče najprej jemlje Inzkovo zgodovinarsko delovno skupino, zatem pa lastni (Kukovičev) Šolski vsakdan na dvojezičnem Koroškem s poglavjem o koroškem hajmatdinstu (dobesedni prevod = koroška domovinska služba), zatem pa Gera Fischerja Slovenstvo na Koroškem z nemško nacionalističnim navedkom, da so se Slovenci do leta 1918 tako ali tako imeli za del nemškega naroda. Slovenska stran temu ugovarja z zbornikom *Pregnanstvo in upor* (Teodor Domej in sodelavci – zlasti o tem, kako je Hitler hotel Slovence uničiti) in Domejevo študijo *Koroški Slovenci* in leto 1938 ter na pripoved Franca Merkača ... "Postal sem bolj Slovenec..." Literarno pričevanje je tokrat omejeno na kratko nemško besedilo Janka Messnerja iz Koroške domovinske knjige, pri čemer bo kdo seveda pogrešal prevod v slovenščino.

Pričevanja učiteljstva – Dvojezične ljudske šole na Koroškem po letu 1945,
Celovec: Strokovno pedagoško združenje 2004, 352 str.

Tako naslovljen zbornik je v letu izida 2004 s pomočjo Ministrstva za kulturo RS založilo Strokovno pedagoško združenje, kakor se imenuje zveza zamejskih slovenskih učiteljev, ki poleg osnovno (ljudsko) šolskih združuje tudi glavnošolske (spomnimo se: ljudska šola / Volksschule je v Avstriji samostojna razredna stopnja, glavna šola / Hauptschule pa predmetna stopnja osnovne šole, obe stopnji združujejo le redke predvsem odmaknjene gorske šole in samo te se imenujejo osnovne / Grundschule) ter nekatere srednješolske pedagoge. Ustanovitelj združenja je **Franč Kukovica**, upokojeni dolgoletni ravnatelj ljudske šole v Žitari vasi / Sittersdorf, nedvomno eden najpomembnejših slovenskih učiteljev v Avstriji, znan po svoji zavidljivi vztrajnosti in izredni pokončnosti v uveljavljanju pravic slovenske manjšine. V njeno korist mu je uspelo dobiti več zadevnih sporov na dunajskem zveznem ustavnem sodišču, o katerih so v prejšnjih osemdesetih letih dokaj pogosto poročala tudi sredstva obveščanja po Sloveniji. Na

najvišjo pravno raven se je moral podajati celo zaradi takšnih dejstev, da z zakonom določene manjšinske pravice v koroški nemškutarski (beri heimatdienstovski) protislovenski pritlehnosti nikoli niso samoumevna praksa navzlic tolikanj opevani zajamčeni demokraciji. Ena njegovih največjih zaslug pa je tudi nastanek zgoraj imenovane založbe, nujno potrebne za tisk slovenskih oziroma dvojezičnih, torej slovenskih in slovensko nemških učbenikov ter drugih oblik strokovnih publikacij, kot so zemljevidi in različna zvočna gradiva. Pisec učbenikov je tudi Kukovica sam ali v sodelovanju z ženo Slavico, ob tem pa neumorno in največkrat iz lastne dejavnosti dokumentira zgodovino koroškega šolstva ter kulturno življenje naše manjšine.

Žal je vse to med matičnim narodom premalo znano – tako je na nesrečo bilo že v socialistični republiki in nič bolje ni niti v državi Sloveniji, navzlic nekaterim mojim ocenam o njih v Delovih Književnih listih ali v koroški literarni reviji za leposlovje in kulturo. To velja tudi za njegove novejša in najnovejša avtorske dosežke in zato nikakor ne bo odveč, da jih tu naštejemo: *Šolski vsakdan na dvojezičnem Koroškem* (Celovec, kjer je sedež omenjene založbe, 1999, 240 str. velikosti A4, podnaslov Doživetja dolgoletnega učitelja in ravnatelja dvojezične ljudske šole Žitara vas), *Vrednotenje naroda* (2000, 343 str. velikosti A4, podnaslov Vrednotenje slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem včeraj in danes na primeru doživetih sporočil ter izbranih spisov iz različnih publikacij in literarnih del), *Dvojezična ljudska šola na Koroškem od začetka do danes* (2002, 168 str. velikosti 24,5 x 16,5 cm), *stenski zemljevid Koroška* (2004, podnaslov Javne dvojezične šole, z zgodovinskim orisom ter s seznamom šol skupaj s pripadajočimi šolskimi okoliši po okrajih Šmohor, Beljak, Celovec in Velikovec skladno z deželno odredbo iz leta 1959, s kraji, prometnicami, z vodovji in gorami), *Pričevanja učiteljstva na dvojezičnih ljudskih šolah na Koroškem po letu 1945* (2004, str. 352 gornje velikosti, podnaslov Spominjanje na poučevanje in dogajanje na javnih dvojezičnih ljudskih šolah in v njihovem okolju na avstrijskem Koroškem po letu 1945. Skoraj odveč je pripis, da je vsako delo dosledno dvojezično največkrat v Kukovičevih lastnih prevodih. Vse knjige odlikuje dostojen, a nikakor ne razkošen tisk v lepi opremi in dobri vezavi.

Kakor pove že naslov mojega tokratnega zapisa je njegov poglavitni namen bralstvo seznaniti z nanj novejšo ustvaritvijo Franca Kukovica pod zgoraj navedenim naslovom. Spremono besedo ji je napisal dr. **Avguštin Malle**, ravnatelj Slovenskega znanstveno raziskovalnega inštituta v Celovcu. V ospredje postavlja mnenje, da je največja vrednost knjige v tem, da se ne izogiblje težavam in tegobam poučevanja na dvojezičnih šolah, ki so v manjšinskem šolstvu ob splošnem dejstvu, da učiteljski poklic postaja vse težji, še bistveno večje, pri tem pa ne kaže pozabiti njegovih nemajhnih uspehov, kar utemeljeno prav tako poudarja tudi njegovo didaktično in metodično plat. S tega stališča je knjiga dober prispevek k spodbujanju poglobljenega dela koroških slovenskih šol, pa tudi primerna podlaga za nadaljnjo objektivno obravnavo koroškega šolstva v avstrijskem in slovenskem zgodovinopisju. Nekoliko pa me preseneča, da k zgodovinarjema H. Haasu in K. Stuhl-pfahrrerju z njuno pravilno presojo, da je utrakvistična šola preprečevala nacionalno emancipacijo Slovencev, ni prišel še tretjega, H. Engelbrecha, ki docela nepristransko ocenjuje, da jih je ne le narodno zatirala, temveč jim z oropanjem materinega jezika celo duševno škodovala.

Precej obsežnejši uvod je prispeval sam urednik **Franco Kukovica**. Naslovil ga je *Zakaj pričevanja učiteljev / učiteljic* in knjigi upravičeno pripisal, naj bo spodbuda za že nujno potrebno znanstveno razčlenitev utrakvistične šole v obdobju 1869 – 1938 ter dvojezične šole po letu 1945. Po izrazito potujčevalni vlogi utrakvistične šole današnja dvojezična šola vendarle

deluje v bolj demokratičnem ozračju nastajajoče skupne Evrope, čeprav manjšini v značilnih koroških razmerah hajderjanstvo še vedno odreka ustavno priznane pravice (veliko pove že to, da je J. Haider leta 2004 ponovno slavil volilno zmago predvsem s samohvalno 'zaslugo', da je preprečil ustavno sodno odrejeno postavitev novih krajevnih dvojezičnih napisov) in vedno znova z močjo protislovensko naravnane deželne oblasti slovensko šolstvo ovira, če ga že ne more zatreti. Prav slovenskim učiteljem pa je z izredno prizadevnostjo uspelo celo obratno – marsikje povečati število prijav k pouku materinščine in ga ponekod ponovno oživiti.

Sledi urednikov prispevek o starosti koroških slovenskih učiteljev **Francu Aichholzerju**, ki je v sedemdesetih letih delovanja edini poučeval v vseh treh obdobjih dvojezičnega šolstva, za katerega je leta 1952 ustvaril glasilo Mladi rod, desetletja dolgo edini pripomoček učiteljem za delo v razredu. Dejanske prispevke je za naslednjih 140 slovenskih in v nemščino prevedenih strani napisalo sedemnajst ravnateljev ter učiteljev.

Mirko Srienč (Sinča vas) se v članku *Protizakonito delovanje proti interesom koroških Slovencev* posveča zlasti zadevnemu zgodovinskemu okviru. Naslov **Marice Hartmann** *Dvojezična ljudska šola v Celovcu – velik uspeh* pride do veljave v drugi polovici zapisa, ker je prva namenjena njenim večletnim spodbudnim in manj spodbudnim izkušnjam na takšni šoli v Škofičah. **Joško Hudl** (Božji grob) nam v *Velikih spremembah pri poučevanju* opiše svoje strokovne delovne izkušnje in jih dopolnjuje s kulturnimi in športnimi ter s tistimi iz prekomernega sodelovanja s šolstvom v Sloveniji.

Šolska oblast ne skrbi za izdajo učbenikov in učnih pripomočkov je obsežen zapis **Re-zike Iskra** (Kotmara vas), nekajletne predsednice učiteljskega združenja in še vedno vodje njegove založbe, ki nas najprej osupne z dejstvom, da njen prvi nadzornik za dvojezično šolstvo, Rudi Vouk sploh ni hotel govoriti slovensko. Ponosno poudarja samopomoč učiteljev za nastajanje slovenskih učbenikov. Za kaj se je najbolj zavzemal **Lenart Katz** (Žvabek), nam pove naslov *Slovenščina naj bo vidna*, pod katerim nam opiše, kako mu je to uspelo na njegovih šolah. **Mirko Kert** (Pliberk) objavlja članek *Koroške strukture zavirajo razvoj dvojezičnega šolstva*, kar osvetljuje tudi z naštetimi primeri potrjenim dejstvom, da v pliberškem okraju dvojezičnosti nenaklonjeni ravnatelji šol neovirano močno ovirajo prijavljanje k temu pouku. **Franc Kukovica** (Žitara vas) v prispevku *Dvojezična šola se obravnava politično – ima krivica v Avstriji zakonito podlago?* povzema svoje neštete spopade za pravico do javne podobe slovenščine tako v šolskem kot kulturnem življenju. Končuje ga s pesmico Janka Messnerja 'Kukavica lepo kuka', iz katere navajam stiha 'Kukavica koj prepevaj / naj ne straši te napad', prav gotovo pa mu poguma navzlic vsemu prostaškemu hujskaštvu nikoli ni primanjkovalo. **Lojze Lach** (Šentprimož) se v članku *Velika potreba po zastopstvu dvojezičnega učiteljstva* zavzema za njegovo še čvrstejšo organiziranost, **Friedrich Mak** (*Sele pod Košuto*) pa nam v *Učiteljevanju na dvojezičnih ljudskih šolah* opisuje več svojih bridkih izkušenj v neprijaznem močno nemškutarskem sicer dvojezičnem okolju, ki si jih je nabral med službo zunaj domačih znano slovenskih Sel. **Anton Marktl** (Sinča vas) v prispevku *Dvojezično učiteljstvo prepuščeno samo sebi poroča o svojem* na žalost vse prepogosto neuspešnem dolgoletnem delovanju v okrajnem odboru socialnodemokratskih učiteljev ter v njihovem sindikalnem zastopstvu, ker ne eden ne drugi nista imela dovolj posluha za manjšini koristne predloge.

Helka Mlinar (Škocjan) v zapisu *Zakonodaja se ne upošteva vedno* razglablja o delu z učenci, ki z doma prihajajo brez osnovnega znanja slovenščine, o tem, kako je s trdim delom vendarle mogoče povečati število prijav ter o tem, da je bila njena prijava za ravnateljico

dvojezične šole neuspešna samo zaradi tega, ker je Slovenka, izbran pa je bil prijaviteljenec, ki slovenščine sploh ne zna. *Dogajajo se velike krivice*, piše **Karl Samonig** (Ledince) o slovenskem učitelju, ki se je v času nacizma povsem ponemčil, ker ni vzdržal sovražnega pritiska na Slovence, kar je po letu 1945 v več pismih pojasnjeval skupnemu sošolcu in vseskozi Samonigovem vzorniku Aichholzerju, mu čestital za narodno zvestobo in ga prosil odpuščanja. Preostali del Samonig spoštljivo namenja ženi Anči Onitsch, ravnateljici šole v Mariji na Zilji, nekdanji Meškovi župniji, ki ji je na že povsem ponemčeni šoli uspelo obnoviti dvojezični pouk za četrtno učencev. Z metodičnega stališča obravnava dvojezični pouk **Marija Sandrieser** (Celovec) v članku *Tedenska menjava učnega jezika je izziv* s poudarkom, da je njena šola zaradi strokovnih novosti in medkulturne vzgoje deležna rastočega števila prijav ter številnih obiskov, med njimi takšnih na najvišji ravni.

Delo šole v Bekštanju predvsem na podlagi uspešnega medšolskega sodelovanja, tudi s šolami v Sloveniji, opisuje njen ravnatelj **Joško Wrolich** pod naslovom *Delo se vedno ne nagrajuje*. Pri tem ne gre brez zahrbtnega rovarjenja proti njemu in šoli, ki ga je zlasti občutil kot kandidat za ravnatelja v rojstnih Ločah, po ukazu glavarja pa sta na še dveh šolah bila imenovana učitelja, ki nista usposobljena za pouk v slovenskem jeziku. Dovolj poveden je naslov *Le samopomoč je zagotovila sprejemljive pogoje poučevanja slovenščine* **Irene Žele** (Božji grob – Humc), s Tonijem Schellandrom avtorice uspešnega učbenika 'Vidim, slišim, pišem' (v rabi tudi na manjšinskih šolah v Sloveniji). Njena šola je po njeni zaslugi prav tako spadala med zelo iznajdljive in obiskane, kar sem imel priložnost spoznavati sam, ko sem jo večkrat obiskal v vlogi predstojnika koroške enote Zavoda za šolstvo oziroma tja vodil skupine naših učiteljev in ji pomagal pri uveljavljanju pri nas. Ob koncu imamo še en zares spodbuden zapis **Alexandre Lipuševe** (Grebinj) *Po mnogih letih je šola v Grebinju zopet dvojezična*.

No, v resnici knjiga, ki me ponovno spodbuja k mojemu staremu predlogu, da naj slovenski Zavod s svojo založbo vpelje sodelovanje s to koroško, še ni pri kraju. Uslužbenec **Viktor Huss** (Velikovec) v članku *Iz otroških let* piše o lastni uporabi slovenščine in o turobnem dejstvu, da jo starejši med seboj še govorijo, otroci pa največkrat že ne več. Sklepni zapis *Iz življenja in delovanja Simona Rudmaša*, urednik posveča F. Kukovica enemu najvidnejših koroških šolnikov 19. stoletja.

Franček Lasbaher

200 let šolstva v Radgoni, (ur.) Kolarič Marija / Sovec Damjan, Gornja Radgona: Osnovna šola 2005, 96 str.

Pred nami je nekaj manj kot sto strani obsegajoča knjižica velikosti 24 x 20,5 cm gornjega naslova z letnico izida 2005, torej še en dobrodošel primer najnovejšega šolskega zgodovinarja. Razveselim se vsakega posebej in tako ali drugače sem imel priložnost, da sem o marsikaterem lahko napisal kdaj tudi manj dobrodošlo oceno, kakor bo kdo morebiti sprejel tudi ta moj zapis. Pa naj takoj poudarim, da si tudi ta vsebinsko sicer nekoliko skromnejši zbornik zasluži našo pozornost, ki jo od prve do zadnje strani nedvomno pritegne z barvno privlačnostjo ter odličnim tiskom na prav takšnem papirju.

Nekako vprašljivo si ogledujem že naslovno stran, čeprav zanjo še posebej velja pravkar prebrani gornji stavek. V radgonsko šolsko zgodovino nas takoj postavi s svojimi štirimi zgodovinskimi stavbami, še bolj pa z vmesnimi letnicami 1535 (po pričevanju Vlada Schmidta so med reformacijo tu namesto dotedanje ene župnijske šole delovale kar tri – zasebna dekleška in mestni latinska ter nemška šola), 1805, 1945 in 1974, pri čemer nas preseneča neskladje med naslovno dvestoletnico in veliko starejšo prvo šolsko stavbo. Pa se podobna neskladja skozi knjižico prevečkrat zvrstijo, da bi bralec z njo lahko bil tako zadovoljen, kakor bi si sicer želel. Sprva sem si naslov razlagal s tem, da se šola tokrat posveča pač svojemu zadnjemu dvestoletju, ki se naslanja na leto 1805 in s tem delovanju v drugi lastni stavbi, toda že prvi pogled v kazalo mi je to lastno razlago ovrgel z navedkom, da je zgodovina šole prikazana od leta 1600 in se s tem še najbolj posveča tudi svoji še ne tako odmaknjeni 400-letnici?

Kadar se znajdem v vrvežu letnic, začnem bolj otipljive iskati sam. Moj prvi vir je IV. knjiga Krajevnega leksikona Slovenije (DZS 1980), toda ravno v tem primeru mi spet dokazuje, kako neusklajeni so zgodovinarji slovenskega šolstva. Avtorja gesla Gornja Radgona Zvone Hočevar in učitelj naše šole Franc Strgar tu v zvezi s šolstvom nastopata s povsem drugačnimi letnicami, kot jih najdemo v obravnavanem delu, saj začetek šolstva postavljata šele v leto 1751. Kdo je za letnice pristojen v šolskem zborniku, pa žal ne moremo zlahka ugotoviti, kar je moj naslednji očitek uredništvu, ki objavljenih prispevkov oziroma 21 vsebinskih enot ni opremilo z imeni piscev niti v sicer zelo preglednem kazalu niti ob naslovih v knjigi; nameriti ga torej moram katalogizirani glavni urednici Marinki (ali Mariji) Kolarič ob negotovi domnevi, da je celotna vsebina pač njen avtorski dosežek, seveda z izjemo v knjigi pod Uvodom sploh edinkrat podpisanega ravnatelja šole Dušana Zagorca.

Pravi vsebinski del na ustaljeni in smotrni način pričenja kratek (kakor je tukaj pač kratko vse) zgodovinski pregled 'Gornja Radgona nekoč in danes', ki nas vseeno spomni celo na to, da je starodavna Velika Karantanija obsegala ves slovenski poselitveni prostor z radgonskim območjem vred. Četudi v razdelku 'Začetki in razvoj šolstva na naših tleh' gre za del splošne zgodovine, bi lahko utemeljeno že tu vsaj zaradi takšne častitljivosti njene zgodovine, s kakršno se more postavljati le malo slovenskih šol, pričakovali kakšno povezavo z domačo šolo, ki ji je sicer resda namenjen celotni 3. razdelek Razvoj osnovnega šolstva v Gornji Radgoni. Njegov prvi del pa bi se namesto 'Šola od 1600 do 1774' v resnici moral glasiti ... od 1535, kakor se v besedilu celo zares obravnava, saj bi sicer izpadlo protestantsko obdobje, na katerem temelji začetek radgonskega šolstva. O njem še vedno priča ohranjena stavba protestantske molilnice, če torej prav razumem slikovno bogastvo zbornika. In tako pridemo do tega, da bi radgonska šola že ob tej priložnosti dejansko slavila svojo 470-letnico!

Tako nam tu gradivo spet zastavlja vprašanje, zakaj šola svojih obletnic ne postavlja na prvo omenjeno letnico, kakor je to sicer običajno in za zgled v *Šolski kroniki* Slovenskega šolskega muzeja, ki jo šola prav tako omenja med svojimi viri. Več pozornosti si prav gotovo zaslužijo učitelji iz najstarejšega obdobja šole, saj bi nadaljnje raziskovanje nedvomno moglo odkriti še starejše od prvo navedenega šele v letu 1777 znanega Frasa. Učni jezik se omenja samo za leta okupacije 1941 – 45 kot samoumevna vsiljena nemščina, o njem pa bo vsekakor potrebno kaj ugotoviti tudi za čimveč avstrijsko-cesarskega obdobja do leta 1918. Po preslikanem spričevalu iz šolskega leta 1908/09 (in ne iz leta 1901, kot napačno piše pod preslikavo) se namreč da sklepati, da je to že takrat bila nemščina (gotovo navzlic veliki večini učencev s slovensko materinščino), vendar zanesljivo ni bilo vedno tako in je šola določeno obdobje bila vsaj

dvojezična – vse to je za šolsko zgodovino pravi raziskovalni izziv. Da pa je nemško nacistično izrazje danes pač trd oreh, kaže napačen prevod izraza Heimatdienst kar v domovinsko vzgojo namesto smiselno v vojaško službo domovini ali domovinsko vojaško službo. Zadrega je pač toliko večja, ker slovensko-nemški slovarji tega pojma dovolj čudaško sploh nimajo.

Šolski vodje ali upravitelji oziroma ravnatelji si nedvomno zaslužijo posebno preglednico za celotno obravnavano obdobje čimbolj po zgledu sicer objavljene tiste po letu 1945, od katerih je najbolj znan Manko Golar, sicer uveljavljeni preleški kulturnik, ki bi v knjižici mogel in moral biti bolj navzoč. Celostnejšo obdelavo si zaslužita tudi obe današnji podružnični enoti, še najboljše, da poleg najnujnejše naslonitve v zgodovini matične šole v obliki obeh samostojnih vsebinskih sklopov, tu pa npr. nismo zvedeli niti za enega njunega učitelja.

Zbornik ima izredno množico lepega slikovnega gradiva, ki pa ima dejansko vrednost samo, kadar se ustvarjalci knjige dovolj potrudijo, da so posnetki čimbolj popolno dokumentirani. V našem primeru prevečkrat ni tako, ponekod manjka celo kakršen koli opis, veliko pa jih je precej pomanjkljivih, tako da ne dobivamo pravih odgovorov na bistvena vprašanja kdo, kaj ali kdaj. Med viri zaradi že omenjenega podatka o protestantskih šolah na prvem mestu najdemo *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja* Jožeta Ciperla in Andreja Vovka (SŠM 1987), pa bi bilo vsaj toliko prav upoštevati tudi Vlada Schmidta *Zgodovino šolstva in pedagogike na Slovenskem* (DE 1988), ki ima v I. in II. delu te temeljne šolske zgodovine celo šest pomembnih navedkov iz radgonske šolske preteklosti.

Vsekakor pa knjižica vzbuja vsaj toliko razlogov za bralčevo zadovoljstvo z njo, kot je tu navedenih tistih, ki ga lahko zmanjšujejo. Čas tako ali tako hitro mineva in ta zbornik že lahko služi kot priprava za tistega veliko temeljitejšega za počastitev ne več tako zelo odmaknjene 500 – letnice šole. Med njenimi najmlajšimi učitelji so lahko na šoli že sedaj tudi tisti, ki bodo sodelovali pri takratnem slavlju.

Franček Lasbaher

170 let šolstva v Mislinji, (ur.) Sešelj Irena, Mislinja: Osnovna šola 2005, 287 str.

Takšen je glavni naslov spoštovanje vzbujajočega skoraj tristo strani obsežnega zbornika velikosti A4, ki ga je mislinjska osnovna šola v letu 2005 namenila svoji 170 letnici. Uvajajo ga trije avtorji: Viktor Robnik, župan občine Mislinja (*Ob 170-letnici osnovnega šolstva v Mislinji*), ravnatelj Tone Gašper (*Zborniku na pot*) ter Marija Koprivnikar z zgodovinsko zemljepisnim orisom *Občina Mislinja*, v katerem najdemo razmeroma veliko zanimivih podatkov, ne pa npr. tudi tistega, kdaj je kot občinska upravna enota sploh obstajala.

Naslov zbornika ni najbolj natančen, saj je nedeljska šola po pričevanju koroškega akademika iz Mislinjske doline prof. Ivana Gamsa delovala na kraju, kjer v šentiljskem delu Mislinje šola tudi danes stoji, vsaj že od leta 1830. Na to njegovo letnico sem se oprl tudi sam, ko sem leta 1995 študijsko pripravljal svoje *Koroško šolstvo od preteklosti do sedanjosti*, pač v skladu z ustrezno prakso *Šolske kronike* Slovenskega šolskega muzeja v stalnem poglavju *Jubileji slovenskih šol*, da za pričetek krajevnega šolstva štejemo njegovo najstarejšo pojavno obliko in to še toliko zanesljiveje, kadar je celo znano še ime prvega učitelja. Tako se pri letu 1830 lahko opremo na oba najnujnejša podatka – pouk in učitelja, ki sem ju torej upošteval v

svoji temeljiti zgodovini, napisani posebej za ta zbornik. Kaj je šolo navedlo, da za svoj začetek rajši jemlje leto 1834, kakor piše na naslovnici ter v uvodu, in si s tem črta delček svoje zgodovine (po Gamsovem pričevanju so leta 1834 že uporabljano stavbo le preuredili v šolski namen), naj ostane uganka, ki nam je tu ni treba razreševati, vsekakor pa to ne more biti v uvodu omenjena pretežno v nemški gotici pisana izredno dragocena šolska zlata knjiga, saj ima na naslovnici letnico 1835.

Nekaj svojega si pri tem vseeno mislim. Po številnih samovoljnih posegih z največkrat nepotrebnimi slovničnimi popravki in celo takšnih črtanjih besedila, ki siromašijo celoto, je mojega besedila še vedno ostalo za dobro tretjino knjige, a vseeno nisem bil povabljen niti na en uredniški posvet o njej, kaj šele, da bi bil (po mojem samoumevno) član sicer kar sedemčlanskega uredniškega odbora, ki ga je v vlogi urednice vodila Irena Sešelj (zapisana tudi za lektoriranje). Naj omenim, da sem svojo nalogo opravil pošteno in po dogovoru, da zgodovino šol/e (s sedanjimi podružničnimi enotami) obdelam do konca II. svetovne vojne z eno samo, prav tako dogovorjeno izjemo podružnice Mislinjski jarek z najkrajšim obstojem (od leta 1946 do leta 1972), ki sem jo dejansko prikazal kot samostojno enoto v mojem deležu knjige. Seveda lastnega dela sam ne bom ocenjeval, povem naj le, da sem se ravnal po svojem vzorcu šolske zgodovine, kakor sem ga zasnoval pri svojih že doslej brez tokratnih težav dovolj številnih objavah (bodisi knjižnih bodisi v posameznih razpravah) o dotlej vse preveč zapostavljeni zgodovini koroškega šolstva.

Vsekakor pa spada k vsebini tega zapisa, da navedem tudi svoje snovne sklope, kakor so pač po vrsti razporejeni v knjigi. Najobsežnejše je seveda besedilo o zgodovini mislinjske šole od leta 1830 do 1946 in pri tem k osnovnemu vedenju o njej spada dejstvo, da se je vso to dobo imenovala Ljudska šola Št. Ilj. Že omenjeni šoli v Mislinjskem jarku sledijo osnovne šole Dolič (od leta 1859), Paški Kozjak (od 1884) in Završe (od 1839). Vse tri še delujejo kot podružnice Osnovne šole Mislinja. Omenjam še drobec, da je samo v šolskem letu 1947/48 delovala osnovna šola Razborca, vendar le z oddelkom 1. razreda.

Preglednost knjige je prikrajšana s tem, da je sicer 2,5 strani dolgo kazalo postavljeno na njen konec, še bolj pa s čudaškim spregledom, da v veliki množici sestavnih enot manjkajo imena piscev. Tu se moramo omejiti le na nekatere prispevke, gotovo pa vsaj na tiste, ki nadaljnjo zgodovino šole sicer brez celovitejšega prikaza nekako vendarle zaokrožajo z osamosvojitvijo Slovenije, torej od leta 1945 do 1991. Za matično šolo je to pod naslovom Osnovna šola Mislinja po letu 1945 (ki je netočen in preskromen, saj se dejansko pričinja z obdobjem od leta 1941 do 1945) naredila učiteljica zgodovine Marija Koprivnikar, za šolo Dolič vodja podružnice razredna učiteljica Lilijana Sevčnikar, za Paški Kozjak razredna učiteljica Bogomira Klinc Vrčkovnik ter o Završah razredna učiteljica Petra Pejovnik. Pri tem je nedvomno opazno, da zgodovinski prispevki o posameznih podružnicah vse preveč zaostajajo za tistim o matični mislinjski šoli.

Smotrna izjema pri tem zgodovinskem sklopu je razdelek 'Učitelji (oziroma Delavci) šole ... danes', torej v letu 2005; letnico dodajam, ker bi se je pri navedenem naslovu vsekakor bilo bolje izogniti varljivega pomena uporabljenega časovnega prislova. Temeljna besedila o zgodovini in številnih dejavnostih šole pa na vsak način domiselno prekinjajo dokaj pogosti in primerno obsežni navedki iz šolske kronike določenega obdobja, ki pa ostajajo neavtorizirani, čeprav se ve, da so zanje kot avtorji odgovorni sočasni ravnatelji osrednje šole ali vodje podružničnih enot. Vedno zanimive prepise iz kronike spremljajo prav tako številni spomini

nekdanjih učiteljev, v katerih je veliko dobrodošlega dopolnilnega gradiva za kakšno poznejšo zgodovino šole (to še posebej velja za prispevke Jelke Pejovnik, Elizabete Pušnik, Alenke Čas, Mire Kostrevc Valtl, Franja Ternovška, Zinke Potisk in Anice Meh), in spomini nekdanjih učencev, med katerimi izstopata Poldka Bezljaj in Viktor Robnik z dobršnim delom svojega uvoda. Zgodovinsko podobo posamezne šole zaključujejo preglednice njenih učiteljev, v katerih zlasti za tiste po letu 1945 pogrešamo podatke o tem, kaj so poučevali ter o njihovi izobrazbi.

Poleg navdušujočega uvodnega vtisa bo vsakega bralca knjiga nedvomno presenetila in osrečila z razkošjem številnih barvnih slik (v veliki meri delo vrhunskega fotografskega mojstra Toma Jeseničnika), ki bi seveda bilo bistveno manjše brez sijajnega tiskarskega dosežka na najboljšem papirju, saj je prav ta omogočil zelo dobro razvidnost tudi najstarejšim črno-belim posnetkom. Toda prav zaradi slik se nam poraja tudi poglobitni razlog za naše zmanjšano zadovoljstvo: Vse prepogosti so primeri, da so slike pomanjkljivo ali neustrezno dokumentirane, ker ponekod celo pri učiteljih manjkajo imena. Moti tudi glavni naslov knjige na vrhu vsake strani; '170 let šolstva v Mislinji' velja namreč le za dobro tretjino knjige, za vsakega računalnikarja pa bi bila prava malenkost, da bi nadnaslov uskladal še s preostalimi tremi šolami. In gotovo ne bom ostal edini, ki pogreša kakšen zapis o šolski knjižnici, celo o tistih na podružnicah. Še kdo bi se vprašal, zakaj so podatki o šolskem verouku vezani samo na zlato knjigo; pri tem imam tudi sam svoj izgovor, da jih pač niti v šolskih kronikah ni najti.

Posebno me osuplja mnenje enega od učiteljev, da ga (takratni) Zavod za šolstvo ni hotel zaposliti na mislinjski šoli, ker mi navzlic moji dvajsetletni delovni dobi v tej ustanovi ni znano, da bi republiški zavod oziroma njegov takrat še dravograjski oddelek takšno pristojnost sploh kdaj imel.

Vse te moje pripombe so vendarle manjšega pomena ob dejstvu, da je celotna knjiga zelo dostojen dosežek, ki se ga, kakor pač skoraj vsako opravljeno delo, vendarle še da izpopolniti, gotovo pa že kot takšna lahko služi za zgled drugim šolam, ki jih takšna velika zgodovinska naloga še čaka.

Franček Lasbaher

Naših 60 let – Gimnazija Brežice 1945–2005, jubilejni zbornik, Gimnazija Brežice 2005, 143 str.

Posebno lepo in gotovo največ vredno darilo nove socialistične domovine svoji mladini na šolskem področju je bila uvedba nižje gimnazije. Ustanovljene so bile takoj po osvoboditvi leta 1945 namesto osnovnošolskega predmetnega pouka oziroma dotakratnih meščanskih šol, ki pa tudi niso bile kaj drugega kakor štiriletna izpopolnjena višja stopnja obveznega osemletnega šolanja. Hkrati je bila dokaj ozko zastavljena starojugoslovanska mreža višjih gimnazij v Sloveniji širokogrudno močno povečana, saj so jo na novo dobila številna podeželska mesta oziroma celo nekateri kraji, ki še sploh niso postali mesta (npr. koroški Guštanj). Tako v letu 2005 ta lep jubilej tako ali drugače praznujejo številne naše gimnazije, neredke tudi tako, da svojo obletnico počastijo na brez dvoma najboljši način – s priložnostnim zbornikom.

Med tistimi, ki so se odločile zanj, je tudi brežiška gimnazija, ki se je pri tem smotrno naslonila na tisti zbornik, ki ga je pripravila že ob svoji petdesetletnici leta 1995. Uredil ga je

profesor Tone Tasič in to tako, da njihovega zbornika ne moremo kar enostavno primerjati s podobnimi iz drugih šol. Svoje strnjene zgodovine namreč sploh niso pisali, namesto tega pa so odraz tako rekoč celotne dobe prikazali s številnimi krajšimi prispevki predvsem učiteljev na podlagi izkušenj v lastnem pedagoškem delu. Poleg njih je nekaj strani izpisalo sorazmerno majhno število učencev. Vsekakor pa pravi vpogled v celotno življenje in delo brežiške gimnazije ni mogoč, če ne upoštevamo obeh knjig. Toda o prvi naj tu napišem še to, da je šolo lepo umestila v posavski prostor, in navedem samo tisti urednikov vsebinski delež, ki ga je namenil verjetno najusodnejšemu vprašanju socialističnega obdobja – političnemu vsiljevanju idejnosti pouka, ki bi morala spodriniti klasično vrednoto šolstva, da brez nazorskega vsiljevanja, vendar skladno z latinsko angleškim pojmom education in nemškim Bildung daje znanje, oplemenitenost z vzgojnim odnosom med učencem in učiteljem.

Letošnji zbornik je dvajset strani obsežnejši od svojega predhodnika. Uredila ga je ravnateljica Stanislava Molan. V kratki Besedi uredništva poudarja, da je novi zbornik oblikovno in vsebinsko nadaljevanje prejšnjega. Torej imamo tudi tu lepo množico prispevkov, iz katerih spet najbrž dovolj celostno doživljamo življenjski utrip novejšega obdobja. Ta pa je lahko časovno naravnano tako, da osvetljuje celo začetno obdobje gimnazije in bi torej bolj sodil v prvi zbornik. Seveda je takšno razmejevanje dejansko nepotrebno že zaradi tiste celote, ki jo neizogibno sestavlja ves pretok iz preteklosti v sedanost. Opazno ali ne, vse se prepleta v skupek osmih širših sklopov, sestavljenih iz manjšega ali večjega števila posameznih na novo naslovljenih prispevkov. Zlasti zanimiv je uvodni sestavek začetnega razdelka *Gimnazija Brežice – osredok kulturnega dogajanja* univerzitetne profesorice Brede Pogorelec z naslovom Brežice – skica vtisov, ki nam pove veliko več, kakor obljublja, saj izvrstno prikazuje bistvo 50. let prejšnjega stoletja ne le tam, marveč v celotni družbi. S tega stališča gre za najpomembnejši in najobsežnejši zgodovinski zapis v naši knjigi. Vse ostalo so le dobrodošle dopolnitve, zlasti spis Jožeta Škofljanca o nemajhnem večstoletnem deležu frančiškanskega samostana v razvoju brežiškega šolstva, ki se presenetljivo končuje z navedkom, da gimnazija še vedno deluje v samostanskih prostorih.

Seveda pa tu ne moremo mimo dejstva, da ima šola slavljenka svojega pravega predhodnika v nemški gimnaziji medokupacijske dobe od jeseni leta 1941 do marca 1945, ko so še zadnji njeni dijaki opravljali maturo. O tem piše primarij Svetozar Rainer v prvem zborniku pod naslovom Šola Anastazija Grüna – predhodnica brežiške gimnazije. Po mojem je tudi v tem del njene dejanske zgodovine, kateremu pa se šole včasih hočejo brez pravega razloga odpovedati in se s tem po nepotrebem narediti mlajše, kakor v resnici so.

Nekdanji dijak Miroslav Glas, medtem že doktor znanosti, piše o ekonomski gimnaziji, ki z lastno obliko enakovredne mature pomeni zelo primerno dopolnitev splošne gimnazije, v tem smislu pa uspešno deluje tudi v Brežicah, kakor recimo enako velja za kovinarsko srednjo šolo Muta, ki sicer nima gimnazijske tradicije. O ekonomski gimnaziji še natančneje razglablja profesorica ekonomskih predmetov Irena Papac (V čem je smisel ekonomske gimnazije v slovenskem izobraževalnem prostoru?) in utemeljeno zavrača pomisleke o nedobrodošlem sožitju dveh tako različnih izobraževalnih programov. Številnim drugim se z v šolsko zgodovino usmerjenima člankoma pridružujeta Miloš Poljanšek (Začetkov začetek) in Ivo Graul (Ob 60-letnici). S tem pa smo že posegli v drugi, nekoliko krajši vsebinski sklop *Spomin je medij časa in prostora*.

Zelo domišljen in najobsežnejši je profesorski sklop *Pasti in lepote našega poklica*, prevzet po enako naslovljenem prispevku Karmen Matko, napisanem zlasti o vedno dobro

sprejetem delu gostujočih tujih učiteljev. S prispevkom v angleščini že v prvem zborniku ga je vpeljala Sue Brems, ki z njim sodeluje tudi tokrat, vendar z majhno, a bistveno razliko: Takrat ga je urednik s povzetkom v slovenščini vsaj malo približal angleščine neukim bralcem, tokrat pa je to izostalo, čeprav ne verjamem, da zbornik takšnih nima več. Za svoj pogled na sodobne oblike šolskih prizadevanj so dobili prostor še drugi pedagoški delavci, npr. Gordana Rostohar z razglabljanjem, kako doseči že od nekdaj znani in spet sodoben cilj o sodelujočih razrednih skupnostih z neizogibno poglobljeno vlogo razrednika. V sklepnem delu tega sklopa Bernarda Ravnikar podaja kratko poročilo (*Gaudeamus igitur*) o resnično zavidljivih dosežkih brežiških dijakov pri leta 1994 vnovič vpeljeni maturi, pač na podlagi njihovega znatno nadpovprečnega števila zlatih maturantov, torej tistih, ki so od 34 možnih zbrali najmanj 30 točk. Škoda le, da pri tem ni ločila tistih najbolj zlatih z vsemi možnimi točkami od navadnih odličnih s točkami v navedenem razponu, saj je tudi tistih prvih daleč več od povprečja slovenskih gimnazij. S tem se le še bolj potrjujejo v naših besedilih večkrat prebrane presoje, da Gimnazija Brežice spada med najboljše v Sloveniji.

Šola se upravičeno kiti tudi z obsežnimi dodatnimi dejavnostmi, kakor beremo v mentorskem poglavju *Z mladimi smo blizu sreče – Sodelovanje v projektih*. Pri tem očitno še najbolj izstopata projekta Delo mladih raziskovalcev (Mirna Malus) in Projekt Sveta Evrope (Zlata Hribernik). V slednjem zvemo še kaj več od mentorskih učiteljev v prispevkih *Od tradicije k vrednotam* (G. Rostohar), *Sokrates v šoli – Comenius* (Marija Plut, ki piše tudi o evropskem oddelku na šoli) ter *Unesco na Gimnaziji Brežice* (Mateja Raušl). Lep dokaz o uspešnem sodelovanju učečih in učečih se osebkov je poročilo o sodelovanju s Francijo, ki so ga učitelji hvalevredno prepustili dijakom. No, ti so prav tako zmogli kratek razdelek *Tudi v gimnaziji je lahko lepo*.

Ker sta pesniško naslovljena razdelka *Živimo spomine in se spominjamo življenja ter Gimnazija – zakladnica idej in življenjskih izkušenj* le dolga seznama vseh v maturantskih razredih vpisanih dijakov od najstarejšega do najmlajšega letnika (pri čemer bi rekel, da bi bilo ustrezneje zapisati samo tiste, ki so zares opravili zaključno obliko šolanja) ter učiteljev in ravnateljev šole od leta 1945 do leta 2005, smo se že približali zadnjemu delu naše lepo oblikovane in z odličnimi največkrat celo barvnimi, a ponekod žal pomanjkljivo dokumentiranimi poslikavami opremljenega zbornika. Vsekakor pa bi bil moj zaključek lepši, ko si šola tu ne bi bila privoščila komaj verjetnega spodrsnjaja, da ni niti ravnateljem in kaj šele učiteljem privoščila več kot nujne preglednice, kdaj so tu delovali oziroma kaj so kdaj poučevali. Nekaj takega velja še za čudaško odpoved kazalu, ki zelo otežkoča gotovo potreben vpogled v vsebino knjige. S tem skoraj odvečnim neprijetnim občutkom zapiram to zares lepo knjigo z željo, naj brežiška gimnazija še naprej tako zgledno skrbi za spremljanje svoje zgodovine – če se le da, brez navedenih pomanjkljivosti.

Franček Lasbaher

Angelca Žerovnik, **Otroci s posebnimi potrebami**, Ljubljana: Družina 2004, 138 str.

Pred nami je knjiga, ki se ukvarja s čustveno precej zapleteno temo otrok s posebnimi potrebami. Problem, ki se pogosto pojavi pri tem je, kako starši sprejemajo takšnega otroka in kako takšnega otroka vključiti in prilagoditi procesu izobraževanja. Ti najpomembnejši vprašanji si na nek način postavlja tudi avtorica knjige. Preden bolj podrobno opišemo omenjeno knjigo pa najprej pogledimo, kdo so otroci s posebnimi potrebami.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami pravi, da »Otroci s posebnimi potrebami po tem zakonu so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primankljaji na posameznih področjih učenja ter otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja« (Uradni list, 2000, str. 1). Angelca Žerovnik v svoji knjigi v ospredje postavi skupino otrok s primankljaji na posameznih področjih učenja.

Kot ugotavlja, predstavljajo otroci s posebnimi potrebami 2 do 10% šolske populacije. Samo nekaj osnovnih podatkov in nasvetov v zvezi z vzgojo pa nameni tudi ostalim skupinam, predvsem otrokom z motnjami v duševnem in gibalnem razvoju, otrokom z več motnjami, skupini gluhih in naglušnih otrok ter skupini slepih in slabovidnih.

Skupina, s katero se ukvarja, potrebuje, zaradi svoje bolezni, prilagoditev in posebne oblike dela tako v učnem procesu kot tudi pri vzgoji doma. Avtorica želi predvsem zmanjšati stisko teh otrok tako, da jo omili in njihovo okolico (predvsem starše) nauči živeti s tem. Ponavadi starši v takšnih primerih morajo čustveno sprejeti svojega otroka, to pa so zmožni šele potem, ko predelajo svoje pomisleke, razočaranja in jezo. Prav pri premagovanju in sprejemanju takšnih občutij jim lahko pomaga predstavljena knjiga.

Knjiga je sestavljena tako, da za vsako skupino otrok s posebnimi potrebami opiše njihove potrebe, kako se le te izražajo in kako jih lahko prepoznamo na posameznih področjih učenja.

Pri tem avtorica govori o dveh vrstah otrokovih potreb. Prve opredeli kot širše in prispevajo k optimalnemu razvoju takšnega posameznika. Druge pa opredeli kot specifične in ponazarjajo posameznikovo zmožnost delovanja v izobraževalnem procesu. Pod izobraževalnim procesom mislimo na vzgojo in izobraževanje v našem šolskem sistemu in vzgojo v družini, kjer tak posameznik živi.

Knjiga tako odgovarja na vprašanja o problematiki otrok s posebnimi potrebami in poda vrste in oblike pomoči. Lahko jo kvalificiramo tudi kot metodični priročnik, ker podaja praktične nasvete o učenju in premagovanju težav otrok s posebnimi potrebami. Ni strogo strokovna, ker so v njej poljudno prikazana strokovna spoznanja iz teorije pedagogike oz. defektologije, specialne pedagogike in psihologije ter praktične izkušnje avtorice, vzete iz neposrednega dela z otroci, mladino in njihovimi družinami.

Knjiga je namenjena v prvi vrsti starejšim otrok s posebnimi potrebami, učiteljem v varstvenovzgojnih zavodih prilagojenih otrokom s posebnimi potrebami ter nenazadnje tudi študentom smeri, ki bodo morda kasneje delali na tem področju.

Knjiga pa lahko zaide v roke tudi običajnemu bralcu, ki ga ta problematika zanima. Ali pa preprostemu bralcu, ki se želi dodatno poučiti o področju, ki je lahko zelo delikatno in občutljivo ter na tak način prispeva k večji sprejetosti ljudi, ki živijo na svoj edinstven način, ampak to še zdaleč ne pomeni, da so zato drugačni od nas.

Ob 60-letnici Gimnazije Šentvid, Zbornik 1945–2005, (gl. ur.) Vida Šifrer, Ljubljana: Gimnazija Šentvid 2005, 288 str.

Obširen zbornik kljub sorazmerno kratki zgodovini 60 let gimnazije ponuja obilo zanimivega branja, opremljenega s številnimi dokumentarnimi fotografijami in arhivskimi dokumenti. Glavna urednica Vida Šifrer se je potrudila z izborom piscev in fotografij, da: »preteklost šole ne bi bila zapisana kot povzetek zaprašenih arhivskih dokumentov, ampak bi predstavljala zbirko lepih, zanimivih utrinkov, ki so dali pečat šoli in po katerih je bila razpoznavna tudi v širši okolici.«

Zgodovina šentvidske gimnazije je razdeljena na več poglavij po desetletnih obdobjih: razvoj gimnazij na Slovenskem, razvoj šolstva po osvoboditvi, ustanovitev gimnazije Ljubljana Šentvid, šola v letih 1945 – 50, šola v petdesetih letih, šola v šestdesetih letih, šola v sedemdesetih letih, šola v osemdesetih letih, šola v devetdesetih letih.

Pred nami v sliki in besedi zaživijo dijaki, profesorji, različne šolske stavbe in prostori v njih, številni dogodki – veseli in žalostni, uspešni in malo manj uspešni.

Poleg zgodovinskega razvoja je v zborniku objavljenih še 14 zapisov nekdanjih dijakov in profesorjev ter ravnateljev pod skupnim naslovom Šentvidske gimnazije se spominjajo, ki z osebno izpovedjo dopolnjujejo tisto, kar zgodovina ne pove. Svoje spomine so prispevali Jože Šifrer (ravnatelj med letoma 1969 in 1972), Srečko Božnar (ravnatelj od 1973 do 1983), Jure Grgurevič (ravnatelj od 1983 do 2003), sedanji ravnatelj Jaka Erker, profesorji Jašo Kordič, Miloš Vrtič, Irena Snoj ter dijaki Slavko Pregelj (1960–1964), Janko Viktor Papež (1960–1964), Janez Kopač (1976–1980), Manca Košir (1962–1966), Aleš Debeljak (1976–1980) ter Tina Naglič (2001–2005). Pod naslovom Do mature na Šentvidu ob stoletnici Cankarjevega rojstva 1976 lahko beremo spomine na gimnazijska leta 1972–1976 Branka Šuštarja (direktorja Slovenskega šolskega muzeja od 1998 do 2006).

Sledi šolski in obšolski utrip na gimnaziji: nagrade – majske nagrade, najvidnejši dosežki s področja znanosti, tekmovanja v slovenščini, tujih jezikih, gibanje znanost mladini, dramska dejavnost, društvo C. V., geografske ekskurzije, krožki nekoč in danes, astronomija na gimnaziji, gimnazijska glasila in publikacije, športna dogajanja in tekmovanja, krst prvošolcev, novoletna prireditve,

Na koncu je dodan dragocen statističen pregled: število dijakov po letih, seznam ravnateljev, seznam profesorjev, ki so poučevali na gimnaziji, seznam maturantov na gimnaziji od š. l. 1953/54 do 2003/04.

Mateja Ribarič

Branka Ujaković, **ABC za odrasle: opismenjevanje odraslih u 20. stoljeću**, (Katalozi izložaba Hrvatskog školskog muzeja), Zagreb: Hrvatski školski muzej 2005, 184 str.

Andragoška tema o prizadevanjih za odpravljanje nepismenosti na Hrvaškem je v središču zanimanja dela, ki nadaljuje serijo obsežnih študijskih spremljevalcev razstavne dejavnosti Hrvaškega šolskega muzeja v Zagrebu. Kot veliki razstavni katalogi z resno znanstveno študijo, seznamom in opisom razstavljenega gradiva, ilustracijami, bibliografijo in tujejezičnimi povzetki so po katalogu stalne razstave HŠM (»Hrvatski školski muzej 1901. – 2001.«) izšla še tri taka dela. To so obsežni katalogi razstav o ženskem ročnem delu (»Ženski ručni rad u školama kontinentalne Hrvatske«, 2003) in o moškem ročnem delu (»Muški ručni rad«, 2004), ki ju je napisala Vesna Rapo, in o hrvaški mladinski periodiki 1864 do 1945 (»Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži«, 2004, ki je delno izšlo tudi v slovenščini leta 2005 ob gostovanju razstave v Ljubljani) pa Štefka Batinić. Druge razstave HŠM spremljajo nič manj zanimivi manjši katalogi ali zloženke, ki so sicer tudi študijsko pripravljeni, a ne tako z obsežnim besedilom in ilustracijami.

Poleg avtorice razstave »ABC za odrasle« Branke Ujaković, kustosinje zbirke učbenikov in priročnikov, ki je za razstavni katalog o opismenjevanju odraslih na Hrvaškem v 20. stoletju prispevala obsežno študijo, prevzela tudi likovno skrb za razstavo (in z ravnateljico HŠM Elizabeto Serdar še souredništvo), pa so pri predstavitvi posameznih od 190 razstavljenih enot sodelovale z gradivom iz posameznih zbirk še tri kustosinje muzeja (V. Rapo, Š. Batinić, Sonja Gačina Škalamera) in ravnateljica HŠM, pa tudi kustosinja iz hrvaškega zgodovinskega muzeja Rhea Ivanuš. Rezultat teh skupnih prizadevanj je prav lep. Občutljivost žensk za vprašanje nepismenosti preseneča le na prvi pogled, saj je navadno nepismenost večja med ženskami kot moškimi ne glede na čas in prostor. Osnovna spodbuda za razstavo pa je bila analiza učbenikov za opismenjevanje odraslih, ki jih hranita HŠM v zbirki učbenikov in priročnikov ter Narodna in univerzitetna knjižnica v Zagrebu, tema pa je avtorico pritegnila že leta 2001 na simpoziju ob 100 letnici ustanovitve njihovega šolskega muzeja.

Pogled na pismenost se je od poznavanja črk, branja in pisanja konec 20. stoletja prevesil k pojmovanju funkcionalne pismenosti, ki po sprejeti definiciji UNESCO pomeni, da »*zmore z razumevanjem prebrati in napisati kratko in enostavno izjavo o svojem vsakdanjem življenju ... ko se lahko aktivno vključi v vse tiste aktivnosti pri katerih je potrebna pismenost za dobro delovanje njegove skupine in skupnosti, ... uporablja tiskane in pisane informacije za delovanje v družbi* ...«. Na Hrvaškem so začetki izobraževanja odraslih povezani z delovanjem jezuitov okoli Požege od srede 18. stoletja naprej in z razdeljevanjem knjig za verski pouk in abecednic, velik vpliv na pismenost pa je imela uveljavitev splošne osnovnošolske obveznosti. Gibanje za opismenjevanje odraslih se je razširilo v začetku 20. stoletja, ko je imela Hrvaška med prebivalstvom 46% nepismenih ter je temeljilo na delovanju posameznih društev od Kluba ABC (»Klub sveučilišnih građana za pouku analfabeta« od 1905) do Hrvaškega društva za ljudsko prosveto, ki so prirejala analfabetske tečaje. Prvi hrvaški abecednik za pouk nepismenih odraslih je pripravil učitelj na vadnici zagrebskega učiteljišča Fran Anderlić (Čitanka za abecedarce, 1905). Prizadevanja za odpravo nepismenosti, pri katerih so sodelovale tako oblasti kot društva, so se nadaljevala tudi med prvo jugoslovansko državo. Leta 1927 je nastala Kmečka univerza (»Seljačko sveučilišće«), ki je prirejala tečaje opismenjevanja, državni šolski zakon leta 1929 pa je naložil skrb za to državi in zaustavil delovanje zasebne iniciative, čeprav so bile potrebe zelo velike: na Hrvaškem je bilo med prebivalstvom, starejšim od 10 let, nepismenih

37,5% (1921) oz. 31,5% leta 1931, velike pa so bile tudi regionalne razlike in Dalmacija je imela več kot pol nepismenih. Opismenjevanje pa je bila tudi dejavnost »Seljačke sloge«, kulturno prosvetne organizacije stranke HSS. Kot pravi avtorica, *»jeseni 1940 gotovo ni bilo društva, ki ne bi prispevalo h gibanju za pismenost«*, tem prizadevanjem pa se je pridružila tudi Cerkev.

Razvoj pismenosti je na Slovenskem potekal z drugačno dinamiko, predvsem pod vplivom razvoja obiska obvezne osnovne šole, ki jo je v začetku 19. stoletja obiskoval le vsak sedmi za šolo goden otrok, malo pred 1848 vsak tretji in v 60. letih 19. stoletja že vsak drugi, občutne pa so bile tudi regionalne razlike (najmanj nepismenih na Štajerskem in največ na Primorskem). Po dosledni uveljavitvi osnovnošolskega obiska od leta 1869 naprej je po popisu 1880 bilo med Slovenci še 45,9 % nepismenih, deset let zatem 28,5 % in leta 1900 še 18,2 %. V začetku 20. stoletja je bilo med Slovenci še 14,5% nepismenih (1910) in so bili v avstrijskem delu Habsburške monarhije po pismenosti pred nami le Čehi, Nemci in Italijani. Evropski razvoj pozna 1910 le 3% nepismenost v Franciji, manjšo v Veliki Britaniji in na Nizozemskem (1%) in še manjšo v Švici (0,5%), na Švedskem (0,3%), Danskem (0,2%) ali v Nemčiji. Med slovanskimi narodi so se tem številkam najbolj približali Čehi z dobrimi 7% nepismenih 1930 in zatem po pisanju pedagoškega tiska leta 1938 okoli 4%. Odstotek analfabetov na Slovenskem se je po letu 1918 še zmanjševal: tako 1921 na 8,85% in 1931 na 5,46% nepismenih, kar je bilo daleč nad jugoslovanskim povprečjem (1921. leta npr. 51,5% in čez 10 let okoli 6% manj nepismenih, vendar pa so podatki v različnih virih nekoliko različni). Po posameznih jugoslovanskih pokrajinah je bila do leta 1929 tudi različno dolga šolska obveznost in delež šolarjev med prebivalstvom. Prav velika, kar 45% nepismenost nad 10 let starega prebivalstva jugoslovanske države je leta 1937 pomenila oblasti velik izziv zaradi hkrati nad 1500 brezposelnih učiteljskih abiturientov (od tega v naši Dravski banovini 450). Pedagoški tisk je opozarjal na premajhno število šol po državi, s katerimi bi lahko dosegli uspehe »ljudske prosvete«: s 3400 ljudskimi šolami in 10.000 učitelji bi lahko odpravili nepismenost v Jugoslaviji! Med drugo svetovno vojno je procent nepismenih narasel tudi na Slovenskem, z odpiranjem novih šol in analfabetskih tečajev pa se je po vojni zmanjšal na 5,45% (1948), nato pa je delež nepismenih med prebivalstvom, starejšim od 10 let le 1% (1971, 1981), nato še manj (1991 le 0,46% kar je pomenilo 7234 prebivalcev), pozneje pa za Slovenijo pojav nepismenosti sploh ni več statistično zanimiv in popis prebivalstva leta 2002 o tem ni spraševal. Sodobni čas pa seveda prinaša nova vprašanja funkcionalne in računalniške pismenosti, kar predstavlja nove izzive tudi izobraževanju odraslih.

Med drugo svetovno vojno sta si na Hrvaškem za odpravo nepismenosti prizadevali tako partizanska stran (analfabetski tečaji kot del prosvete dejavnosti med NOB) kakor oblast NDH. Povojni čas in 50. leta 20. stoletja sta zaznamovali opismenjevanje kot množično akcijo, ki je potekala z mrežo tečajev (samo 1947 je bilo nad 7100), knjižnic in ljudskih univerz, pri opismenjevanju pa je sodelovala tudi vojska. Tako se je do leta 1953 zmanjšalo število nepismenih (16,3%) in se je nato še krčilo (1971: 8,9%), razvijalo pa se je tudi šolstvo za odrasle. Šestdeseta in sedemdeseta leta 20. stoletja so označena kot razcvet organiziranega izobraževanja odraslih. Tedaj je nastal tudi Andragoški center (1971), že od 1958 pa izhaja (s spreminjajočimi imeni) revija »Obrazovanje odraslih«, pozneje »Andragogija«. Avtorica ugotavlja konec stoletja zaskrbljujočo stagnacijo na področju osnovnega izobraževanja odraslih in nujnost usmerjenja programov k informacijski pismenosti in tujim jezikom, posebno angleščini, ki je potrebna za uporabo sodobnih medijev in tehnologije.

V pregledu učbenikov je nato predstavljenih 21 naslovov (nekateri z več izdajami), ki so večinoma izšli med letoma 1902 in 1954. Le eno delo je poznejše (iz 1976), kar kaže, da je bil

proces osnovnega opismenjevanja odraslih na Hrvaškem aktualen do 50. let 20. stoletja. Analiza učbenikov je upoštevala sedem elementov: strukturo gradiva, način obdelave gradiva znotraj celot, uporabo ilustracij, uporabljena besedila, eventualne spremljajoče vsebine, računico, metodične inštrumentarije. Publikacijo sklenejo kar obsežni kataložni opisi 190 razstavljenih enot, med njimi je največ knjig in fotografij (str. 49-133), prispevek k bibliografiji na temo opismenjevanja / izobraževanja odraslih (str. 137-149) povzetka v angleščini in nemščini ter na koncu še ilustracije gradiva celotne razstave (str. 160-175). S tem bo ta občasna razstava predstavljena v katalogu še na vizualni način tudi po koncu razstavljanja, kjer je bila posebej zanimiva abientalna predstavitev pouka s kombinacijo fotografske povečave in muzejskih predmetov. Ker je pripravljena razstava v tehnično sodobni obliki, ki dopušča enostaven transport, bo razstava Hrvaškega šolskega muzeja iz Zagreba gotovo gostovala tudi še drugje.

Branko Šuštar

100 let Osnovne šole Javorje, Javorje 2005, 96 str.

»100 let šolstva v Javorjih je dokaz, da se tudi na majhnem koščku sveta dogajajo pomembne reči, in trdno sem prepričana, da bo še vsaj 100 let tako. Vsi zaposleni se bomo trudili, da damo svoj prispevek k ustvarjalnemu delu,« je zapisala Ivanka Oblak, ravnateljica osnovne šole v Poljanah, kamor sodi podružnična šola v Javorjih od šolskega leta 1997/1998.

V sestavku Šola skozi čas je zapisano, da je že leta 1877 pričel s poučevanjem v branju in pisanju župnik Matevž Jereb, ki je v Javorjih župnikoval kar 22 let, od 1870 do 1892. Tudi njegovi nasledniki so poučevali tako župnik Franc Kregar. Ko je leta 1900 postala šola zasilna, je do leta 1905 poučeval župnik Janez Pfajfer.

Število šolskih otrok je naraščalo in občina je z imenovanjem krajevnega šolskega sveta pričela iskati primeren prostor za gradnjo šole. Leta 1902 so kupili stavbno zemljišče in leta 1904 pričeli z gradnjo. Naslednje leto so šolsko stavbo z enorazrednico in učiteljskim stanovanjem dokončali. Tega leta je prišla na šolo prva učiteljica Julijana Zalokar. Slovesno odprtje šole z božjo službo in blagoslovitvijo je bila 16. septembra 1905 in takrat so pričeli z rednim poukom.

Učitelji na šoli so se pogosto menjavali, do leta 1909 se je zamenjalo kar pet učiteljev. Tega leta je prišla na šolo učiteljica Marija Pipan, ki je na šoli ostala trideset let do leta 1941.

Od leta 1905 do 2005 sledijo zanimivosti šole, najprej do konca prve svetovne vojne, nato po letih povzeto po šolski kroniki. Zajeti so najpomembnejši dogodki in spremembe na šoli od leta 1920: razširitev v dvorazrednico do 1941, ko je bilo na šoli 150 učencev, do adaptacije šole leta 2002 z uvedbo devetletke.

Učitelji, ki so bili učenci in kasneje učitelji na javorski šoli, se spominjajo prijetnih in zanimivih doživetij. Tudi učenci se spominjajo svoje šole in učiteljev. Učenci so opravili intervju z umetnikom-samoukom Petrom Jovanovičem, ki živi v Dolenji Žetini v bližini Blegoša, ki je bil tudi med učenci javorske šole. Njegova dela krasijo šolo in kraj.

Šola v Javorjih je podružnična šola osnovne šole v Poljanah, ima dva kombinirana oddelka, 1. in 2. razred devetletke, 3. in 4. razred osemletke, 3. razred devetletke, oddelek podaljšanega bivanja in varstvo vozačev. Na šoli je vseh učencev 31.

Kljub majhnemu številu učencev je šola zelo dejavna, ima likovni in klekljarski krožek, pevski zbor, krožek izdelovanja igrač. Udeležujejo se računalniškega in smučarskega tečaja, letne šole v naravi in planinskega tabora. Tekmujejo za bralno in športno značko, v Veseli šoli ter tekmovanju iz matematike in logike.

Zelo pohvalno je, da v tako majhni podružnični šoli v Javorjih, ki je izhodiščna točka za Blegoš in Stari vrh, učitelji z učenci in krajani skrbijo tudi za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.

Publikacija ima seznam vseh učiteljev v sto letih, ki so poučevali in še poučujejo na šoli in število učencev v istem obdobju. Knjiga je pomemben prispevek za zgodovino šolstva. Malo je podružničnih šol, ki praznujejo svojo obletnico z izdajo publikacije.

Slavica Pavlič

Osnovna šola Godovič 1879–2004, Idrija 2004, 60 str.

Kraj Godovič leži v skrajnem severozahodnem delu Notranjske in je križišče cest, ki povezujejo ajdovsko, goriško, tolminsko in idrijsko občino z Ljubljano.

Začetek izobraževanja maloštevilnih godoviških otrok seže v leto 1724; poučevali so le branje in pisanje vse do leta 1791, ko je prišel v Godovič župnik Tomaž p. Narcis Grilc. Prepričeval je starše, naj pošiljajo otroke k pouku. Tu je do leta 1827, kar 36 let, vodil faro in poučeval otroke. Pouk so imeli v mežnariji, kjer je imel stanovanje cerkovnik, organist in učitelj v isti osebi.

Deželni šolski svet je zahteval, da ustanovijo redno šolo in plačajo učitelja. Boj za šolo in proti njej se je začel leta 1865, ko je deželna vlada izdala ukaz okrajnemu uradu v Idriji, da se v Godoviču odpre samostojna šola. Ta boj je trajal štirinajst let, predvsem zato, ker so bili krajani preravn, da bi plačevali za gradnjo šole. Šele leta 1879 se je končal boj. Novo šolo so zgradili sredi vasi na zelo neprimernem kraju ob dveh najbolj prometnih cestah. Kljub neprimernemu prostoru je šola ostala enorazredna vse do leta 1927, ko so jo razširili v dvorazrednico, niso pa pripravili primernih prostorov. Zato so gostovali v raznih hišah po vasi. Leta 1929 so šoli nadzidali nadstropje z eno učilnico in učiteljskim stanovanjem. Italijanski okupator je uvedel pouk v italijanščini, nemški po letu 1943 pa je šolo požgal in vas popolnoma uničil.

Leta 1949 so šolo obnovili, postala je podružnična šola osnovne šole v Idriji.

Veliko let je preteklo, da so občinski možje v Idriji uvideli, da šolska stavba v Godoviču ne ustreza šolskim kriterijem; ne po lokaciji ob naraščajočem prometu, ne po šolskih normativih. Po dolгих letih je med krajani ponovno zaživela misel o gradnji nove šole na primernem kraju. Sam kraj se je pričel industrijsko širiti, naseljevale so se mlade družine.

Krajani so si za novo šolo prizadevali kar dvanajst let. Leta 2003 so vzdali temeljni kamen za gradnjo prepotrebne nove šole in otroškega vrtca, ki je bil od leta 1982 v prostorih osnovne šole. Slovesno odprtje šole in vrtca je bilo avgusta 2004.

Župan idrijske občine Damjan Krapš je zapisal »Kar nekako ne morem verjeti svojim očem, da danes v Godoviču stojita nova osnovna šola in otroški vrtec...«

O gradnji nove šole so podrobno opisani prispevki gradbenega odbora in avtorja projekta. Misli o novi godoviški šoli je prispeval Cveto Koder, ki meni, da ne bo nova šola le

lepa stavba, ampak, da se bodo njeni učenci počutili samozavestni in da je nabiranje znanja največja naložba za prihodnost. Sledijo spomini na učiteljevanje v stari šoli, prispevki učencev na besedo »Šola« in sestavek Tudi vrtec je šola, seznam učiteljic in učiteljev od 1724 do 2003, ter skupinske slike učencev.

V publikaciji je večji del besedila namenjen prav gradnji nove šole, ki je bistvenega pomena za učitelje, učence in krajanje Godoviča.

Slavica Pavlič

Renata Hvala, **Osnovna šola Vojsko 1881–1999**, Idrija: Založba Bogataj 1999, 36 str.

V uvodu je kratka predstavitev Vojskarske planote, ki leži zahodno od Idrije na nadmorski višini 1087 m. Na tej višini je tudi generacija vojskarskih otrok »nabirala znanje na najvišji šoli na Kranjskem«.

Osnovna šola Vojsko je podružnična šola osnovne šole v Idriji, kjer so s prizidkom k šoli rešili »problem« Centra za šolske in obšolske dejavnosti.

Začetki poučevanja sežejo v leto 1843, ko je tedanji vikar moral popisati šoloobvezne učence, po popisu je bilo za šolo godnih 71 dečkov in 84 deklic. Pouk je bil le zasilen. Število učencev je v drugi polovici 19. stoletja naraščalo, saj je preseglo število 150. Ker so doslej poučevali v mežnariji, so iskali primeren prostor za gradnjo šole. Leta 1870 so pričeli s pripravami in iskanjem prostora, kar je trajalo kar deset let. Po desetletnih razpravah so leta 1880 pričeli z gradnjo. Podrli so staro mežnarijo in na istem mestu zgradili enorazrednico z učiteljskim stanovanjem. Toda nova šola je bila kmalu pretesna, tako da so morali iskati nadomestne prostore.

Z italijansko okupacijo in uvedbo Gentilejeve šolske reforme so pričeli s poukom v italijanskem jeziku. Zadnji slovenski učitelj je bil Stanko Eržen. Zaradi obsežnega šolskega okoliša in s tem naraščanja šoloobveznih učencev so leta 1926 šolo adaptirali.

Iz enorazrednice so šolo šele v šolskem letu 1949/1950 razširili v dvorazrednico. Do šestdesetega leta so učence do osmega razreda razdelili v tri oddelke. Leta 1980 so ukinili osemrazredno šolo in so na Vojskem ostali le štirje razredi, učenci od petega do osmega razreda so obiskovali pouk na osnovni šoli v Idriji.

V publikaciji sledijo spomini učiteljev na njihova prva leta poučevanja na vojskarski osnovni šoli.

Želje učiteljev in učencev po novi in sodobno urejeni šoli so se uresničile, »čeprav pod isto streho s Centrom šolskih in obšolskih dejavnosti«

Urednica publikacije Renata Hvala je svoj prispevek sklenila z imeni pomembnih rojakov, ki so dosegli pomembne položaje v družbenem, kulturnem in političnem življenju.

Slavica Pavlič

Slavko Kremenšek, Jasna Sok, Franc Bizjak, Peter Krivec, Silva Sikošek: **200 let šole Kozje**, Kozje: Osnovna šola Kozje, Muzejsko društvo Kozje 2005, 236 str.

Praznovanju 200 letnice šolstva v Kozjem so v kraju namenili veliko pozornost. V pripravah na praznovanje je sodelovalo tudi Muzejsko društvo Kozje, z njegovim predsednikom prof. dr. Slavkom Kremenškom. Društvo je opravilo zahtevno nalogo – pripravo jubilejnega zbornika.

Delo je napisalo pet avtorjev, ki so si vsebino razdelili po obdobjih: Slavko Kremenšek: V avstrijskih in avstro-ogrskih okvirih; Jasna Sok: V času med obema vojnama; Franc Bizjak: Tik pred nemško okupacijo in med njo; Peter Krivec: Čas po osvoboditvi od 1945/46 do vključno 1951/52; Franc Bizjak: Med šolskimi leti 1952/53 do vključno 1977/78 in Silva Sikošek: Od šolskega leta 1978/1979 do vključno 2004/2005. Zbornik in naslovnico je oblikoval akad. slikar Peter Krivec, vsebino je jezikovno pregledala Elizabeta Tučič.

Najstarejši del iz razvoja šole v Kozjem je pripravil prof. dr. Slavko Kremenšek. Kljub zelo težavni nalogi, ob pomanjkanju ustreznih virov, je v prispevku podana jasna in utemeljena podoba, ob kateri spoznamo kozjansko šolo ali »*Trivialschule zu Drachenburg*« (trivialno šolo v Kozjem) z njenimi začetnimi težavami in hotenji. Ustanovitev šole in začetek pouka v Kozjem datirajo s 3. novembrom 1805, ko je prvi učitelj Tomaž Kovač začel poučevati petnajst učencev. Nekateri podatki nakazujejo, da bi začetek šolstva v Kozjem lahko postavljali že pred omenjeno letnico. Prvo obdobje šole zaznamuje predvsem vprašanje vzdrževanja učitelja in nemški učni jezik. Po tretjem avstrijskem osnovnošolskem zakonu (1869), so se temeljite spremembe v šolstvu postopoma uvajale tudi v Kozjem. Prikazana je prostorska in številčna rast šole, slovenščina je bila uvedena kot učni jezik, nemščina pa je dobila položaj drugega deželnega jezika. Spoznamo prve učitelje in učiteljice, šolske nadzornike, pred 1869 iz cerkvenih, nato iz posvetnih krogov. Predstavljena je vloga šolskih svetov in njihova skrb za (predvsem materialni) razvoj šole. Pomembna pridobitev je bilo v letu 1882 odprto novo zgrajeno šolsko poslopje. V prikazu šolskega razvoja spremljamo učence kozjanske šole, ki so v poldrugem desetletju pred prvo svetovno vojno izhajali »*iz različnih družbenih in tudi naravnih okolij, iz poklicno, socialno in kulturno zelo različnih družin. Nekateri so se rodili v drugih krajih. Njihova pot v šolo je bila različno dolga, njihove delovne zadolžitve zunaj šole pa so bile tako rekoč neprimerljive* /.../« (str. 35) Ker je bil vendarle velik delež učencev iz kmečkih družin, so se pojavljale redne težave s slabim šolskim obiskom, saj so otroke potrebovali doma pri raznih opravilih. Predstavljeno je bilo trajanje šolskega leta, posamezne obletnice in praznovanja, šolski predmetnik, delo učiteljev in veroučiteljev. Obdobje končujejo štiri leta neobičajnih in težavnih razmer med prvo svetovno vojno.

Članek mag. Jasne Sok, ki nadaljuje pripoved šolstva v Kozjem v obdobju med obema vojnama, temelji na podatkih iz Kronike osnovne šole Kozje od 1918 do 1940 in na osnovni literaturi o splošnem razvoju šolstva na Slovenskem. V sklop splošnih razmer, zakonodaje in dogajanj v šolski preteklosti, kar je širšemu krogu bralcev morda bolj malo poznano, so postavljene lokalne značilnosti. Šolsko delo se je po razpadu Avstro-Ogrske in ob nastanku Kraljevine SHS, oziroma Kraljevine Jugoslavije, nadaljevalo kljub slabim gmotnim razmeram po prvi svetovni vojni in ob vplivih gospodarske krize pred drugo svetovno vojno. Od leta 1929 je delovanje šol določal nov Zakon o narodnih šolah. Obdobje je v šolstvu prineslo nekaj značilnosti, ki so ohranjene v današnji čas. Sredi dvajsetih let je najboljša osnovnošolska ocena postala petica,

za razliko od prejšnje enice; medtem ko se je šolsko leto prej začelo v oktobru, je bil začetek šolskega leta postavljen v prve dni septembra. Kozjansko šolo je v posameznih letih obiskovalo od 120 do 190 otrok, šoloobveznih otrok je bilo več, a so nekateri starši otroke tudi »brez zado-
stnega vzroka« zadržali doma. Pouk so prekinjale različne bolezni, zaskrbljujoča je bila »velika
mršavost pri učencih«. Šola je bila leta 1934 razširjena v štirirazrednico, v šolskem letu 1939/40
je bil odprt »razred za defektno deco« pod vodstvom strokovnega učitelja Martina Menceja. V
prispevku spoznamo učiteljstvo, njegovo delo, družbeni in gmotni položaj. Pomembna je pre-
pletenost delovanja šole s krajem in velika vloga učiteljstva v nekaterih pomembnih krajevnih
organizacijah. V šoli so poučevali po določenem predmetniku in metodičnih načelih. Učenci
so se posebej razveselili šolskih izletov, sodelovali so na proslavah ob različnih praznikih. Šolski
svet in šolsko vodstvo je skrbelo, da se je šola prenavljala in popravljala, kolikor so dopuščale
možnosti. Šolski nadzorniki so spremljali delo šole.

Leto 1941 je prineslo v šolo prelomne spremembe. Podatke po virih iz Slovenskega šolskega
muzeja in Zgodovinskega arhiva Celje je predstavil mag. Franc Bizjak. Slovenske učitelje, ki so
bili na šoli pred okupacijo do 31. marca 1941, so od aprila 1941 do konca julija 1944 zamenjali
nemški učitelji. Že prve dni okupacije so šolsko stavbo ponemčili, v šoli je bila prepovedana
uporaba slovenskega jezika, vsi otroci so se morali včlaniti v mladinsko organizacijo »Deutsche
Jugend« (Nemška mladina).

Pouk po drugi svetovni vojni se je začel 15. oktobra 1945. Na šolskem pročelju je pozdravljal
svež napis Osnovna šola in pod njim Prešernov verz »Največ sveta otrokom sliši slave«. Zapis,
ki prikazuje šolo v prvih sedmih povojnih letih, temelji na nekaterih dokumentih in predvsem
na ustnih virih. Avtorju mag. Petru Krivcu je uspelo zelo nazorno pričarati stanje in doživljanje
šole v prvem obdobju po osvoboditvi. Medtem ko so pod Titovo in Stalinovo podobo v šolskem
letu 1945/46 učenci ob prihodu učitelja namesto pozdrava vstali in zmolili očenaš, je molitev v
šolskem letu 1947/48 že povsem zamenjal pozdrav »Za domovino s Titom ...« »Naprej!«

Predstavitev nadaljnega razvoja šole med letoma 1952/53 in 1977/78 je nekdanji upra-
vitelj in ravnatelj na šoli Kozje, mag. Franc Bizjak, sistematično predstavil po sklopih: Učitelji
in drugi zaposleni, Učenci, Šola in Kraj. Vsebina je v največji meri nastala na podlagi šolskih
kronik. Prikazan je napredek in prepletenost življenja šole z življenjem kraja. Zelo pomembno
je bilo šolsko leto 1966/67, ko so svečano odprli novo, sodobno šolsko stavbo. V naslednjem
šolskem letu je Kozje obiskal maršal Tito.

Obdobje od zagnanega dela pionirjev do zatona pionirske organizacije, zadovoljstvo ob
odprtju šolskega prizidka leta 1994 in uvajanje novosti od prvega razreda devetletke v šolskem
letu 2001/2002 do živopisne dejavnosti v sodobni šoli v zadnjih sedemindvajsetih letih, je izčrpno
predstavila Silva Sikošek, predmetna učiteljica zgodovine in geografije na šoli Kozje.

Pisano besedo in množico podatkov v zborniku dodatno podkrepijo in oživijo številne fo-
tografije in tako skupno sestavljajo skrbno pripravljen in kvaliteten prikaz šolstva v Kozjem.

Izid zbornika je dopolnila še razstava, ki jo je pripravilo Muzejsko društvo Kozje in druge
zanimive prireditve. Marjan Marinšek, sicer znan zbiratelj šolskih beril, drugih šolskih doku-
mentov in predmetov, je postavil stalno razstavo Šola moje mame, na kateri je predstavljen
razred okoli leta 1930. Zbral je tudi zanimive spomine na šolo, jih nekaj objavil v časopisju,
večina pa jih še čaka na objavo v samostojni publikaciji.

Ob pripravi zbornika 200 let šole Kozje so bili pri razkrivanju šolske preteklosti v pomoč
nekateri viri in podatki, ki jih hrani Slovenski šolski muzej. Prav tako je muzej sodeloval z Osnov-

no šolo Kozje pri različnih strokovnih vprašanjih in z izposojjo nekaterih muzejskih predmetov za osrednjo šolsko slovesnost, ki je znova potrdila velik pomen šole v kraju.

Marjetka Balkovec Debevec

Božo Jakovljević, **Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri**, Reprezent, Račice 2006, 184 str.

Knjiga Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri vsebuje pet poglavij.

Prvo poglavje govori o učiteljskih društvih. Spremenjeni proizvodni odnosi, nastali po letu 1848, so privedli do napredka istrskega gospodarstva in s tem tudi do sprememb v duhovnem smislu. Prišlo je do razvoja narodne zavesti in težnje po enakopravnosti med narodi. V Trstu, Puli in Reki se razvija industrija, kar vodi do rasti omenjenih mest, v katerih se odpirajo nove gospodarske in kulturne ustanove. Nov način gospodarstva terja večje število izobražencev, zato se odpirajo nove šole.

Istrsko meščanstvo je nastajalo iz vrst mestnega gospodarstva, trgovine, male industrije, bančnega poslovanja ter v poslih pomorskega gospodarstva, zatem v krogu občinskih uprav, v okrajnih upravah ter v svobodnih poklicih. Istrski meščanski sloj je bil italijanske narodnosti, hrvaško in slovensko meščanstvo je nastalo nekoliko kasneje, v 19. stoletju.

Večji del prebivalcev Istre se je ukvarjal s poljedelstvom. Ob nenehnem gospodarskem boju je potekal boj tudi na narodnem polju, zaveznika hrvaških in slovenskih kmetov pa sta bila hrvaška in slovenska inteligenca.

Začetki političnega delovanja Hrvatov in Slovencev še niso dovolj raziskani, tako da ni ugotovljen niti čas nastanka strank v Istri. Prvi politični zbor Hrvatov in Slovencev je bil tabor v Kubedu leta 1870. Istega leta je v Trstu začel izhajati poučno-gospodarski in politični časnik »Naša sloga«. Leta 1874 je bilo ustanovljeno politično društvo »Enotnost«, leta 1876 pa je pričelo izhajati glasilo »Enotnost«. Hrvatje in Slovenci so torej imeli svoja glasila, ki so desetletja prispevala k napredku gospodarskega in družbenega življenja na tem prostoru.

Koncem šestdesetih let je bilo sprejetih nekaj zakonov, ki so imeli znaten vpliv na nadaljnje delo učiteljstva. To so bili Zakon o društvih (1867), Zakon o odnosih med šolo in cerkvijo (1868) ter Zakon o osnovnih šolah (1869).

Učiteljem je bilo omogočeno združevanje ter napredovanje učiteljskega dela, ki se je kot družbeno priznано tudi plačevalo, to pa je pripomoglo k dostojnejšemu življenju učiteljev.

Prvo učiteljsko društvo v Istri je bilo ustanovljeno leta 1882. To je bilo Slovensko učiteljsko društvo za koprski okraj. Sredi leta 1897 je bilo ustanovljeno hrvaško-slovensko učiteljsko društvo Narodna prosveta s središčem v Pazinu. Društvo se je leta 1906 preimenovalo v hrvaško učiteljsko društvo Narodna prosveta za Istro v Pazinu, od 1. januarja leta 1906 društvo izdaja mesečnik za šolstvo, književnost in prosveto.

Z izstopom manjšega dela članov iz hrvaško-slovenskega učiteljskega društva »Narodna prosveta« je bilo leta 1911 ustanovljeno katoliško učiteljsko društvo za Istro »Hrvaška šola« s sedežem v Pazinu, to društvo pa je od 1. januarja leta 1912 izdajalo svoj mesečnik »Hrvaška šola«.

Med prvo svetovno vojno je delo hrvaških in slovenskih učiteljskih društev in s tem tudi delo »Narodne prosvete« in »Hrvaške šole« zamrlo. Takšno je bilo tudi stanje po okupaciji hrvaških in slovenskih krajev.

V letu 1920 so odposlanci posameznih učiteljskih društev ustanovili Zvezo slovanskih učiteljskih društev v Trstu. Od ustanovitve pa do leta 1926, ko je zveza razpadla, je bil njen predsednik Anton Germek. Zveza je združevala osem slovenskih in eno hrvaško učiteljsko društvo – Združenje hrvaških istrskih učiteljev, katerega predsednik je bil Ivan Medvedič. Od 1. marca leta 1920 je Zveza izdajala svoje glasilo »Učiteljski list«, ki je izhajalo do avgusta leta 1926.

Drugo poglavje knjige govori o usposabljanju učiteljev. Istra je bila kot pokrajina Avstro-Ogrske, tako kot tudi danes, poseljena s Hrvati, Slovenci in Italijani. V okoljih, kjer je sobivalo več narodnosti, je cesarska oblast uvajala sistem skupnih kadrovskih šol za narodnosti. V Gorici je bilo centralno semenišče, kjer so se šolali duhovniki slovenske, hrvaške in italijanske narodnosti, pa ne le za goriško nadškofijo, temveč tudi za tržaško-koprsko, poreško-puljsko in krško škofijo.

Prvo učiteljišče v Istri je bilo odprto leta 1869 v Rovinju, delovalo pa je do leta 1972, nakar se je preselilo v Koper, kjer je začelo delovati leta 1973.

Z reorganizacijo leta 1875 je bilo šolanje podaljšano na 4 leta. Koprsko učiteljišče je imelo slušatelje iz rovinjskega, poreškega in goriškega območja. Tega leta so se moški oddelki iz Gorice preselili v Koper, v Gorici pa je ostalo žensko učiteljišče. V koprskem moškem učiteljišču so bili ustanovljeni trije oddelki: italijanski, slovenski in hrvaški, slušatelji pa so prejeli štipendije.

Leta 1902 se je začela nova reorganizacija, tako da je bilo učiteljišče v Kopru razdeljeno na tri oddelke. Istrski Hrvati so leta 1906 dobili svoje učiteljišče v Kastvu. Učiteljišče v Kopru je delovalo 34 let, od leta 1875 pa je šolanje končalo 117 slušateljev. Šola je imela velik pomen za primorske Slovence in Hrvate, za kulturni in splošni napredek tega prostora v času prebujanja narodnega preporoda.

Najbližje žensko učiteljišče za prebivalke Istre je bilo v Dubrovniku, odprto pa je bilo v šolskem letu 1875/76. Poleg šole v Dubrovniku so istrska dekleta lahko obiskovala oddelke slovenskega učiteljišča v Gorici, istrsko učiteljstvo pa je dolgo časa zahtevalo odprtje svojega ženskega učiteljišča.

Da bi se pripravila za vpis in obiskovanje učiteljišča, so dekleta morala obiskovati dvoletno učiteljsko »pripravnico«. Takšen oddelek pa je deloval v Pazinu, kjer je bilo leta 1912 odprto žensko učiteljišče, ki je 25. junija leta 1916 dobilo status javnega učiteljišča, tako da so že v začetku julija istega leta učenke opravljale maturo. Prvi razred so odpirali vsaki dve leti. Do leta 1918 sta bila izvedena dva zrelostna izpita, za prvo generacijo leta 1916 (16 učencev) in za drugo generacijo leta 1918.

V tretjem poglavju Iz istrskega partizanskega šolstva je prikazano šolstvo med oboroženim bojem v Istri, v letih 1944 in 1945. S padcem fašističnega državnega aparata so Istrani ustanovili svoje organe oblasti, narodnoosvobodilne odbore (NOO). Ustanovljeni so bili pokrajinski odbori za celo Istro, trije okrožni odbori, občinski in vaški odbori. V programu teh organov je bila obnova hrvaških šol, da pa bi šole lahko odprli, je bil potreben učiteljski kader. Ta problem se je reševal z organizacijo in izvajanjem 6 tečajev, na katerih se je mladina pripravljala za delo z otroki. Po tečajih v Istri sta potekala tudi dva takšna tečaja v Čabru in Brodu na Kolpi v Gorskem Kotarju.

Na tečajih se je okoli 200 mladih ljudi usposabljal za delo v šoli. Za tečaje in za delo v šoli je nastal rokopis nekega neobjavljenega abecednika, ki sta ga pripravila dva predavatelja na prvem tečaju. V začetku leta 1944 je bil natisnjen abecednik, ki ga je napisala Danica Švalba, natisnjen pa je bil v edini partizanski tiskarni v kastavščini v 2000 izvodih.

Vsebina četrtega poglavja je zgodovina nekaterih istrskih šol. V prilogi k poznavanju šolstva na območju Buzeta je prikazano stanje v šolstvu v prvih letih po drugi svetovni vojni. Sledijo zgodovinski prikazi osnovnih šol v Sv. Petru u Šumi, Brseču, Lupoglavu, Grmadi, Vodicah in Cerovlju.

V zadnjem, petem poglavju je natisnjeno enaintrideset biografij učiteljev in učiteljic, ki so delovali v Istri pred prvo svetovno vojno, nekateri med njimi so delovali tudi v obnovljenih šolah po vojni.

Na koncu knjige so opombe in seznam uporabljene literature, ter beseda o avtorju. Recenzenta knjige sta akademik prof. Petar Strčić in prof. Miroslav Bertoša, knjigo pa je uredil prof. Miroslav Sinčič, obenem izdajatelj pri podjetju Reprezent, Račice.

Božo Jakovljević

Fritz Pregl, Die quantative organische Mikroanalyse : Kvantiativna organska mikroanaliza, Ljubljana, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije 2005, 189 str.

Svetovno znani kemik Friderik Pregl Slovincem ne bi smel biti neznan, saj je doslej edini nobelovec našega rodu. V večini priročnikov je sicer zapisan kot avstrijski znanstvenik slovenskega rodu, ki je leta 1923 dobil Nobelovo nagrado za svoj prispevek k razvoju kemije in mikro/biologije zlasti s tem, da je uveljavil kvantitativno organsko mikroanalizo in s tem odločilno pospešil celotno raziskovalno naravoslovje. Navzlic temu je slovenska pregljana z izjemo dokaj popolnega prispevka Aleksandre Kornhauser v Enciklopediji Slovenije, čeprav žal brez Preglove bibliografije, še vedno zelo skromna oziroma – bolje rečeno – je takšna bila vse do leta 2005. Takrat je v Ljubljani izšel zbornik *Fritz Pregl Kvantitativna organska mikroanaliza*, torej z enakim naslovom kot najpomembnejše njegovo znanstveno delo, objavljeno v Berlinu leta 1917. Moj naslov nekoliko zavaja, saj bo bralec kmalu ugotovil, da je zbornik dejansko v enaki meri tudi angleški, še najbolj pa nemški, ker približno dve tretjini knjige zavzema Preglovo znanstveno delo v izvirniku, saj njegova založnika Fakulteta za kemijo in Društvo za zgodovino zdravstvene kulture iz Ljubljane nista izrabila odlične priložnosti, da ob 135-letnici Preglovega rojstva v Ljubljani in ob 80 – letnici Nobelove nagrade to znamenito razpravo končno dobimo v slovenščini. Urednica zbornika je Zvonka Zupanič Slavec z ljubljanskega Inštituta za zgodovino medicine.

Najprej me je zanimalo, kako Preglovo narodno pripadnost obravnavajo slovenski in tuji strokovni viri. Kornhauserjeva šele na koncu svojega spisa omenja njegovo (slovensko) domovino, s katero je vseskozi ohranjal vezi kakor tudi s slovenskimi znanstveniki, kar je prav tako potrdil še s tem, da je mladi slovenski univerzi podaril del svojega laboratorija. Preostali naši viri soglasno z avstrijskimi navajajo, da je Friderik/Fritz Pregl avstrijski znanstvenik slovenskega rodu, anglo-ameriški pa stvar poenostavijo z navedkom, da gre za avstrijskega kemika. Nekoliko preseneča, da sta si glede tega enako enotna hrvaško-zagrebska vira Enciklopedija Leksikografskega zavoda (1962) in Medicinska enciklopedija (1963) – oba pišeta, da je 'Fritz Pregl avstrijski kemičar'; slednja pa je pri tem temeljitejša z dokaj natančno Preglovo bibliografijo od leta 1895 do 1925 ter s krajšim spiskom literature o njem.

Že na notranjih platnicah našega zbornika beremo nepodpisani, a dobrodošel temeljit povzetek (torej ga pripišimo urednici) *Dr. Friderik Pregl, edini nobelovec slovenskega rodu*, na zunanji in notranji angleško-slovenski naslovnici pa zvemo, da imamo v rokah faksimilirano izdajo s spremnimi študijami.

Naš zbornik s kratkim skupnim uvodnikom *Ob ponatisu nobelovčeve knjige* pričenjajo urednica v sodelovanju s Stanetom Pejovnikom in Marjanom Vebrom. Spremne študije, tudi v angleščini, so tri; napisali so jih zlasti celostno in temeljito Zvonka Z. Slavec (*Zdravnik Fritz (Friderik) Pregl, Nobelov nagrajenec za kemijo slovenskega rodu*) ter v primerjavi z njo dokaj skromno akademika Branko Stanovnik (*Fritz Pregl in organska mikroanaliza*) in Miha Tišler (*Ob osemdesetletnici Nobelove nagrade za kemijo Frideriku Preglu*). Njihovo skupno sporočilo, izpisano na prvih 70 straneh, nas povsem ozavešči, kako izredno pomembna je veličina našega nobelovca za nadaljnji razvoj kemije in medicine oziroma celotnega naravoslovja. Sledijo, neprevedeno iz angleščine, Preglovo predavanje ob podelitvi Nobelove nagrade 11. 12. 1923 *Nobel Lecture – Quantitative Microanalysis of Organic Substances* (dodajam svoj prevod naslova: Nobelovo predavanje – Količinska mikroanaliza organskih snovi) ter *Govor Fritza Pregla na banketu Nobelovih nagrajencev v Stockholmu 10. 12. 1923* – tudi v nemščini. In s tem je prvi del Preglovega zbornika na prvih 85 straneh, vsaj malo po nepotrebnem v manj preglednih rimskih številkah, izpolnjen.

Sledi ponatis 191 strani celotne prve izdaje iz leta 1917, iz katere tu v svojem prevodu posredujem del *Predgovora*, iz obsežnega *Kazala* pa predvsem glavne naslove sedemnajstih poglavij.

PREDGOVOR: Način osebnega sporočanja vsem znanja željnim sem v laboratoriju že od nekdaj gojil s posebnim veseljem; končno se mi je zazdelo, da je prišel pravi trenutek, da celotno področje organske mikroanalize javnosti naredim dostopno tudi v knjižni obliki. Spodbujanja raznoterih strokovnih tovarišev in prijateljev, da pridobljene izkušnje objavim ne le v obliki predavanj, temveč tudi v tisku, sem se dolgo otepal, ker se mi je ena od zato odprtih poti za mojo stvar zdela manj koristna in zame osebno še manj zadovoljljiva. S tem menim obliko vrste posameznih objav, pač ustrezajočo trenutno doseženemu stanju raziskovanja. In ker je boljše vedno bilo sovražnik dobrega in bo to tako ostalo, se mi je zdelo tako pač stvarno prednostno kakor osebno zadovoljivejše, da svoja sporočila v monografski obliki objavim šele takrat, ko so predelane metode bile preizkušene in pregledane ne le z ozirom na vse elementarne pogoje, temveč jih je že potrdila večletna praksa.

Pri tem se nisem mogel vzdržati določene širše izčrpnosti, ker sem verjel, da moram posredovati tudi misli in razglabljanja, ki so bila pri razdelavi postopkov usmerjevalna in mero-dajna, torej temeljitosti, ki bi mogla na katerega od bralcev delovati zastrašujoče; za njegovo pomiritev pa naj bo takoj omenjeno, da so navidezne težave vendarle tako neznatne, da se je organske mikroanalize doslej še vsakdo naučil.

(Sledi zahvala univerzitetnima kolegoma in založniku za vso ustrežljivost pri zahtevni pripravi knjige.)

Graz / Gradec, novembra 1916. *Fritz P r e g l.*

SEZNAM VSEBINE:

- I. *Uvod*
- II. *Kuhlmannova mikrokemijska tehtnica in tehtanje z njo.*
Zgodovinsko, njena zgradba, njene zmogljivosti in njeno uporabno področje, osnovne
prvine tehtanja, postavitev tehtnice in odvisnost od okolja, pravila nastavitve ničelne
točke, o utežeh in predmetih, ki naj bodo v ohišju tehtnice, in o predmetih, ki se jih pri
tem ne sme opustiti; (izravnava klime) čiščenje in nastavitev tehtnice; tehtanje tare. Pri-
pomba pisca: Vsa poglavja vsebujejo še vrsto razdelkov s podnaslovi, ki pa jih z gornjo
najobširnejšo izjemo ne navajam.
- III. *Določitev ogljika in vodika v najmanjših količinah organskih snovi.*
- IV. *Plinskovolumetrična določitev dušika v majhnih količinah organskih snovi (Mikro –*
Dumas).
- V. *Določitev dušika po Kjeldahlu v majhnih substančnih količinah (Mikro – Kjeldahl).*
- VI. *Mikroanalitična določitev halogenov in žvepla.*
- VII. *Mikroanalitična določitev fosforja v organskih substancah (obdelal dr.Hans Lieb).*
- VIII. *Določitev kovin v soleh.*
- IX. *Kvantitativna mikroelektroanaliza.*
- X. *Mikroanalitična določitev karboksila.*
- XI. *Mikroanalitična določitev metoksilnih in etoksilnih skupin.*
- XII. *Mikroanalitična določitev metilnih skupin na dušiku.*
- XIII. *Določitev molekularne teže v majhnih količinah organskih snovi po načelu zviševanja*
vrelišča.
- XIV. *Zapiski o čiščenju majhnih substančnih količin.*
- XV. *Preračunavanje (obračunavanje) opravljenih mikroanaliz.*
- XVI. *Seznam nekaterih del, opravljenih s pomočjo tukaj opisanih mikroanalitičnih po-*
stopkov – navedenih je kar okrog 70 enot predvsem avstrijskih in nekaterih nemških
raziskovalcev.
- XVII. *Sklepne pripombe, učni načrt za začetnike, uporabljeni viri.*

V našem zborniku je na več mestih poudarjen velik pomen Preglovih znanstvenih do-
gnanj, ki so omogočila nadaljnja odkritja, kot so sestava in delovanje organskih spojin, npr.
zlasti encimov, hormonov in vitaminov, obstoječih v zelo majhnih količinah. Z njimi je Pregl
odločilno pripomogel k novim raziskovalnim dosežkom, s katerimi so si nekateri raziskovalci
prav tako pridobili Nobelove nagrade.

Morda je škoda, da se uredništvo zbornika ni odločilo za nekaj najznačilnejših vzorčnih
prevodov ali vsaj za prevod celotnega sicer presenetljivo kratkega zadnjega poglavja, saj bi s
tem gotovo naredilo veliko uslugo danes že dokaj manjšinskemu deležu bralcev, dovolj večjih
nemškega jezika.

Franček Lasbaher

Ena ptička priletela, Zbornik ob 50-letnici glasbene šole Radovljica 1956–2006, Marija Peternel (ur.) Radovljica: Glasbena šola 2006.

Glasbena šola Radovljica se je v letu 2006, ko praznuje svojo 50-letnico, prav posebej potrudila za svoje učence, učitelje, glasbene kolege in Radovljičane, saj so se novosti – v pedagoškem delu (Mladinski pihalni orkester), koncerti (Koncertni abonma GŠ Radovljica, koncert učiteljev GŠ v Linhartovi dvorani), glasbene izdaje (zbirka not Stezice v svet glasbe za trobento in klarinet, zgoščenka), izobraževanja zaposlenih (Mreža učečih se šol), strokovne izmenjave med šolami doma in v tujini (projekt Evropska vas 2006 na Bledu, gostovanje GŠ Radovljica v Piranu, povezovanje s GŠ iz Nitre na Slovaškem) ter druge novosti (Spletna stran Glasbene šole Radovljica – <http://www.gs-radovljica.si/>, prenovitev grafične podobe šole) – kar vrstile. Praznovanje je utrdilo sodelovanje med Glasbeno šolo, lokalnimi kulturnimi inštitucijami in (so)ustanoviteljicami šole ter obogatilo celotno kulturno dogajanje mesta, saj Radovljica letos hkrati praznuje tudi 250 – letnico rojstva velikega slovenskega dramatika in solnika, rojaka Antona Tomaža Linhartarja.

Na slavnostnem koncertu 2. junija 2006 v avli Graščine v Radovljici je Glasbena šola Radovljica svoje goste razveselila tudi z zbornikom »Ena ptička priletela«, v katerem so »se ozrli na prehojeno pot in predstavili najpomembnejše dosežke šole in njeno navzočnost v kulturnem prostoru Radovljice, Bleda in Bohinja« (str. 5), šolskega okoliša Glasbene šole Radovljica.

Zbornik je uredila ravnateljica Marija Peternel, ki je napisala tudi uvodne besede. Poglavja o zgodovini šole, delovanju sedanjih oddelkov in statistiki šole so prispevali: ravnatelj šole med letoma 1966 in 1997, Egi Gašperšič, nekdanji učitelji, sedANJI vodje posameznih oddelkov in Marija Peternel, župan Janko Sebastijan Stušek pa je v uvodniku pohvalil uspeh in voljo šole ter ji obljubil pomoč in podporo tudi v nadaljnjem delu. Zbornik je v svečano škrlatno ogrinjal odelo oblikovalka Barbara Bogataj – Kokalj, številno fotografsko gradivo med besedami pa priča, da ima glasbena šola bogat arhiv.

Glasbena šola Radovljica ima podobne začetke kot njene slovenske »kolegice«. Zrasla je iz ljudske potrebe po muziciranju najprej v gasilskih in podobnih godbah, tamburaških skupinah, manjših salonskih in komornih sestavah, ki so kazali na »hotenje, da bi se ob dobro razširjeni zborovski dejavnosti še bolj uveljavila tudi instrumentalna glasba« (str. 10). Ob tem so se zavedali, da mladi potrebujejo znanje, ki bi jim ga lahko dalo samo sistematično šolanje.

Preden so ustanovili glasbeno šolo v Radovljici, so leta 1953 otroci in mladi dobili možnost glasbenega šolanja na Bledu s pomočjo jeseniške glasbene šole. Po nekaj letih so v Radovljici po posredovanju vsestranskega glasbenika Franja Zorka le zbrali dovolj občinske volje in jeseni 1956 ustanovili Glasbeno šolo Radovljica. Žal se je po besedah ravnateljice Peternelove »originalna ustanovna listina pri večkratnih selitvah šole izgubila.« (str. 5), kar priča, da so se temelji za kvalitetno glasbeno izobraževanje, podobno kot drugod, gradili še vrsto let po uradni ustanovitvi. Ravnatelj Zorko se je moral spopasti s številnimi nalogami: zagotoviti je bilo potrebno ustrezne stalne prostore za poučevanje, vaje in nastopanje, najti prave učitelje, organizirati nove pedagoške in glasbene programe, zagotoviti pogoje za delo orkestra, omogočiti javno nastopanje.

Njegovo delo so nadaljevali: Janez Jemec (1963–1966), učitelj glasbe na radovljiški osnovni šoli, ki je med svojim mandatom »osnoval zabavni ansambel po vzoru radijskega Adamičevega orkestra« (str. 12), dolgoletni ravnatelj Egi Gašperšič (1966–1997); v njegovem obdobju se je šola ustalila v radovljiški Graščini, po zaslugi prvih diplomantov Glasbene akademije v Ljubljani

razširila svoj učiteljski zbor in obseg dela, zgradila svoje strokovno mesto v družini slovenskih glasbenih šol in utrdila svoje kulturno poslanstvo v šolskem okolišu, ter Marija Peternel, sedanja ravnateljica, ki deluje v povsem drugačnih razmerah, ki so urejene z ustreznimi nacionalnimi izobraževalnimi normativi.

Razvoj šole v obdobju socializma se je odvijal v skladu z sodobnim zgodovinskim kontekstom obdobja, ki je narekoval hud boj za resno strokovno uveljavitev v okolju na eni ter za zadovoljevanje vedno večjih zahtev okoliških orkestrov po glasbenem kadru na drugi strani, kar je zahtevalo precej potrpljenja in iznajdljivosti. Šola je doživljala stalne statusne in organizacijske spremembe, zaznamovala porast dodatnih zadolžitev, se prilagajala novim načrtom glasbenega šolstva in okoliščinam družbenega razvoja v znamenju redukcij in poskusov vsesplošne stabilizacije države. Vse težave je šola po besedah Gašperšiča premagovala s skoraj legendarno predanostjo delu in solidarnostjo.

V zadnjem obdobju, ko šolo vodi Marija Peternel, univ. diplomirana muzikologinja in slovenistka, »se želi Glasbena šola Radovljica razviti in oblikovati v kakovosten glasbeni zavod, ki ustvarja optimalne pogoje za individualni razvoj učencev« (str. 22). Šola je razvila široko dejavnost: poučujejo klavir, harmoniko, pihala, trobila, kitaro, tolkala, godala, petje, orgle, citre in nauk o glasbi; na šoli delujejo glasbena pripravnica, godalni, mladinski pihalni in dva harmonikarska orkestra. Šola se tesno povezuje z lokalnimi izobraževalnimi in kulturnimi zavodi, občinami Radovljica, Bled in Bohinj, društvi ter drugimi slovenskimi in tujimi glasbenimi šolami ter Javnim skladom Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Poleg rednega dela se šola aktivno uvršča tudi v razne projekte, med drugim s kulturnim društvom Kulturnica Blaža Kumerdeja organizirajo Chopinov zlati prstan, mednarodno tekmovanje pianistov v starosti do 16 let.

Posebnosti Glasbene šole Radovljica, ki so sčasoma opazno obogatile njeno dejavnost, so bile in so še močno razvita in številčna predšolska glasbena vzgoja in pripravnica, ki je v celotnem obdobju nad slovenskim povprečjem, izredno kvalitetno delo z učenci kljunaste flavte in harmonike, dolgoletna podpora akademijam za staro glasbo, ki so se razvile v pravo festivalsko dogajanje (prvotna mednarodna Poletna akademija za staro glasbo, katere pobudnik je bil eden prvih slovenskih mojstrov kljunaste flavte, Klemen Ramovš, se je razvila v znani Festival Radovljica), zgledno sodelovanje s pihalnimi orkestri in pevskimi zbori ter stalno uvajanje novosti v poučevanju novih glasbil (harfa, citre, čembalo...).

Učenci Glasbene šole uspešno nadaljujejo glasbeno izobraževanje na Srednji glasbeni šoli in Akademiji za glasbo v Ljubljani, univerzalni jezik not pa jim omogoča tudi študij v tujini (Gradec, Dunaj, Stuttgart, Moskva, Celovec). Posamezni učitelji so in še iščejo tudi »drugačne oblike glasbenega udejstvovanja kot so vodenje zborov, sodelovanje v komornih skupinah, različnih ansamblih in orkestrih (str. 29). Šola se ponaša s številnimi priznanji, diplomami in nagradami učiteljev in učencev (str. 58–59, 69–73).

Zbornik *Ena ptička priletela* sklene Statistika 50. let Glasbene šole Radovljica, ki obsega številne podatke o šoli, učencih, učiteljih in drugih sodelavcih, ki so od leta 1956 oblikovali ugled šole, ki ga uživa danes.

Glasbena šola Radovljica se je s svojim prvim jubilejnim zbornikom zahvalila vsem dolgoletnim sodelavcem, učencem in njihovim staršem ter podarila vsem, ki jih zanima razvoj glasbenega izobraževanja v Radovljici zanimivo in poučno domoznansko branje, zlasti dragoceno za vse nove Radovljičane, da bodo znali ceniti nekdanje napore in sedanjo vrednost šole za še boljše rezultate v prihodnosti.

Tita Porenta

Navodila avtorjem

Zbornik za zgodovino šolstva: Šolska kronika, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke preberejo uredniki oziroma recenzenti, ki se odločijo, če je prispevek sprejemljiv za objavo, oziroma ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

- vsa besedila naj bodo na disketi, napisana v programu Word ter natisnjena na papirju. Velikost pisave naj bo 12 pik z enojnim razmikom. Po dogovoru z uredništvom lahko pošljete prispevke tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.
- Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa). Zaželeno je, da so članki lektorirani. Vsebujejo naj še:
- *izvleček* (v obsegu od 5–10 vrstic) in
- *povzetek* (v obsegu do ene strani).

Slikovne priloge

- fotografije, diapozitivi, skice in risbe naj bodo priložene v posebni kuverti, na disketi oziroma CD-ju, označene naj bodo s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi naj bodo že v tipkopisu glavnega besedila in na disketi s točno navedenim virom.

Navajanje literature

- Citiranje literature in virov mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani. Celoten naslov citata naj bo le ob prvi navedbi, nato okrajšano.
- *Primer navedbe*: Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, II., 1805–1848, Ljubljana 1964, str. 20–21. in Tatjana Hojan, Šolski koledar med 1929 in 1945, v: Šolska kronika 10/XXXIV/, št. 1, Ljubljana 2001, str. 7–12.
- Poročila in ocene: navedemo avtorja publikacije, naslov (tudi podnaslov), kraj in leto izida in obseg. *Primer navedbe*: Slavica Pavlič: Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem. Prešernova koledarska zbirka 2001, Prešernova družba, Ljubljana 2000, 239 str.

Podatki o avtorju

Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek, točen naslov avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen. Dodana naj bo telefonska številka in elektronski naslov. Prosimo, da navedene podatke posreduje avtor s soglasjem za uporabo pri uredniškem delu in objavo določenih podatkov v reviji.

*Sodelavci Šolske kronike št. 1 in št. 2, 15 / XXXIX / 2006**

Murray Bales, lektor za angleški jezik, Ljubljana

Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja slovenske etnologije, muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Vlasta Beltram, dipl. zgodovinarica, muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Koper

Alenka Čuk, prof. zgod. in umet. zgod., višja kustosinja, Notranjski muzej, Postojna

Biserka Debeljak, policijska inšpektorica III, muzejska svetovalka, MNZ – GPU, Ljubljana

Marjeta Demšar, višja knjižničarska referentka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Vincencij Demšar, profesor zgodovine, upokojenec, Škofja Loka

Teodor Domej, dr. zgodovinskih znanosti, Deželni šolski svet, Celovec

Ingrid Fatur, univ. dipl. pedagoginja in prof. sociologije, OŠ Antona Žnideršiča Ilirska Bistrica.

Darko Friš, dr. zgodovinskih znanosti, izredni profesor, Pedagoška fakulteta v Mariboru

Metka Gombač, mag. zgodovine, Arhiv Republike Slovenije, Oddelek II, Kongresni trg 1, Ljubljana

Monika Govekar – Okoliš, dr. pedagoških znanosti, docentka, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Martin Grum, prof. zgod. in slov., bibliotekar, Inštitut za kulturno zgodovino – ZRC SAZU, Ljubljana

Ksenija Guzej, prof. lik. umet., sam. ad.. referentka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Nevenka Hacin, profesor zgodovine in sociologije, višja kustosinja, Zasavski muzej Trbovlje, Trbovlje

Mira Hodnik, dipl. zgodovinarica, arhivska svetovalka, Zgodovinski arhiv Ljubljana: enota v Idriji

Tatjana Hojan, prof. slov., bibliotekarska svetovalka v pokoju, Ljubljana

Monika Ivančič, profesorica umetnostne zgodovine in univerzitetna diplomirana sociologinja kulture, Bovec

Božo Jakovljevič, mag. pedagoških znanosti v pokoju, Reka

Mirjana Junc, upokojena učiteljica, Jesenice

Stanislav Južnič, dr. zgodovinskih znanosti, dipl. ing. fizike, Inštitut za matematiko, fiziko in mehaniko, Ljubljana

Franci Kadivec, restavrador – vzdrževalec, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Vera Klopčič, dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana

Mirjana Kontestabile Rovis, prof. zgodovine in pedagogike, višja arhivistka, Pokrajinski arhiv Koper

Marinka Krenker, prof. nemščine, prevajalka, Srednja ekonomska šola, Ljubljana

Franček Lasbajer, prof. angleščine in nemščine, direktor Zavoda za šolstvo – enota Slovenj Gradec v pokoju

* Avtorji prispevkov so označeni z ležečim, vsi drugi sodelavci revije pa s pokončnim tiskom. Uredništvo se vsem lepo zahvaljuje.

Danica Lorber, prof. slovenskega jezika, OŠ Majšperk

Polonca Legvart, prof. pedagogike, OŠ Bratov Polončičev, Maribor

Boris Lipužič, prof., direktor Zavoda RS za šolstvo v pokoju, Ljubljana

Jure Maček, prof. zgodovine in dipl. politolog, višji arhivist, Pokrajinski arhiv Maribor

Zdenko Medveš, dr. pedagoških znanosti, redni profesor, Filozofska fakulteta v Ljubljani

Katarina Mercina, prof. slovenščine in ruščine, prevajalka, Ljubljana

Ivanka Mestnik, predmetna učiteljica slovenskega jezika v pokoju, pisateljica, Novo mesto

Ludvik Mihelič, prof. geografije in zgodovine, svetovalec, Ekonomska šola Ljubljana

Bogomir Novak, dr., višji znanstveni sodelavec, raziskovalec, Pedagoški inštitut, Ljubljana

Tjaša Obal, univ. dipl. bibliotekarka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Slavica Pavlič, prof. zgod., muzejska svetovalka, ravnateljica Slovenskega šolskega muzeja v pokoj, Ljubljana

Mojca Peček Čuk, dr. pedagoških znanosti, docentka, Pedagoška fakulteta v Ljubljani

Franci Pivec, prof. fil. in soc., magister informacijskih znanosti, Inštitut informacijskih znanosti Maribor

Leopoldina Plut – Pregelj, dr. pedagoških znanosti, ZDA

Tita Porenta, prof. zgodovine, muzejska svetovalka, Tržiški muzej, Tržič

Veronika Pušnik, prof. angleščine, prevajalka – konferenčni tolmač, Ljubljana

Gabrijela Rebec – Škrinjar, univ. dipl. prof. zgodovine in sociologije, učiteljica zgodovine in sociologije, Srednja šola Srečka Kosovega Sežana

Mateja Ribarič, prof. zgod. in soc., muzejska svetovalka, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Štefanija Rostohar, upokojenka, Ljubljana

Robert Rozman, računovodja, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Elizabeta Serdar, prof. pedagogike, ravnateljica Hrvaškega šolskega muzeja, Zagreb

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetovalec, Slovenski šolski muzej, Ljubljana

Mladen Tancer, mag. pedagoških znanosti, višji predavatelj v pokoju, Pedagoška fakulteta v Mariboru

Simona Tripkovič, prof. zg. in geog., višja kostodinja, Muzej narodne osvoboditve, Maribor

Štefan Trojar, dr. zgodovinskih znanosti, upokojenec, Ljubljana

Vlasta Tul, prof. zgodovine in geografije, arhivska svetovalka, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

Mojca Uran, univ. dipl. dramaturginja, bibliotekarka, Biblioteka SAZU, Ljubljana

Andrej Vovko, izr. prof. dr., znanstveni svetnik, Novi trg 5, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Ljubljana

Maja Žvanut, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana

Slovenski šolski muzej je z razstavo Stara šola novo tepe : od strahu božjega do otrokovih pravic, od aprila do julija 2005, gostoval v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu. Po manjših predstavitev, ki so jih o delovanju muzeja ob obiskih v tujini pripravili muzejski kustosi, je bilo gostovanje in izmenjava s Hrvaškim šolskim muzejem najbolj opazen medsosedski in mednarodni projekt. (SŠM, fototeka)

Kitajski tuš - shranjen v trdnem stanju: v obliki črnih domin, pozlačenega tulca z modro obarvanima pisankama in tulca črne barve s pozlačenim kovinskim koncem iz obdobja okrog 1900. V zbirki pisal in črnilnikov; odkup od zbiralca, mag. T. Brateta, poleti 2006. (SŠM, razstavna zbirka)

*Slovenski
šolski muzej*

